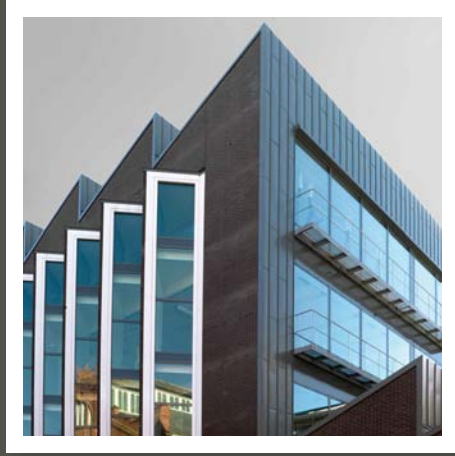
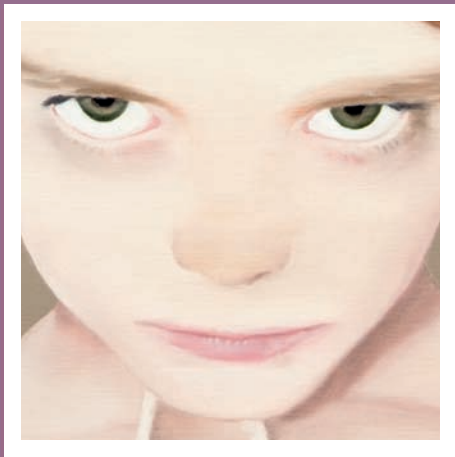

RIJKS MUSEUM
a m s t e r d a m

Jaarverslag

2007

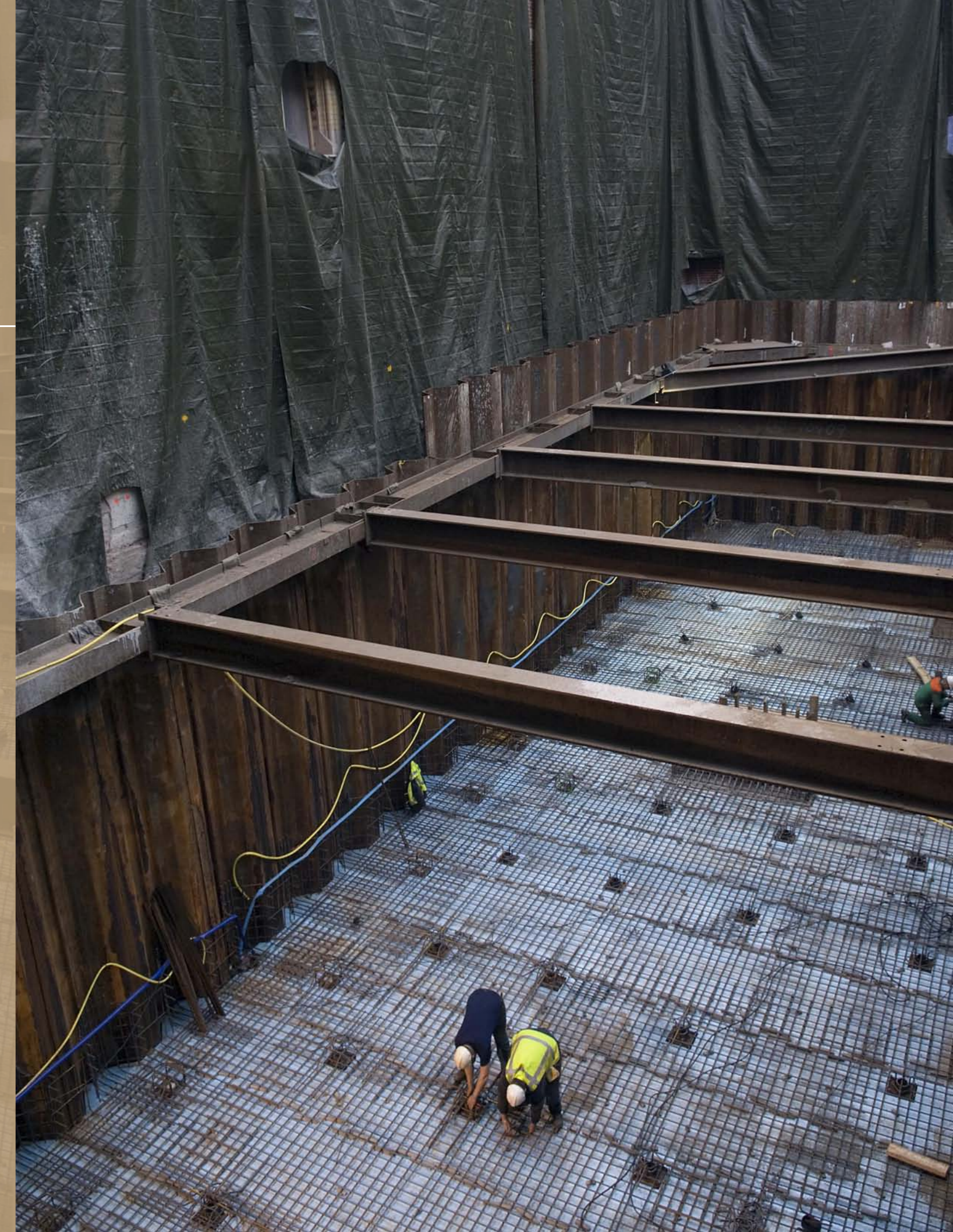
Jaarverslag

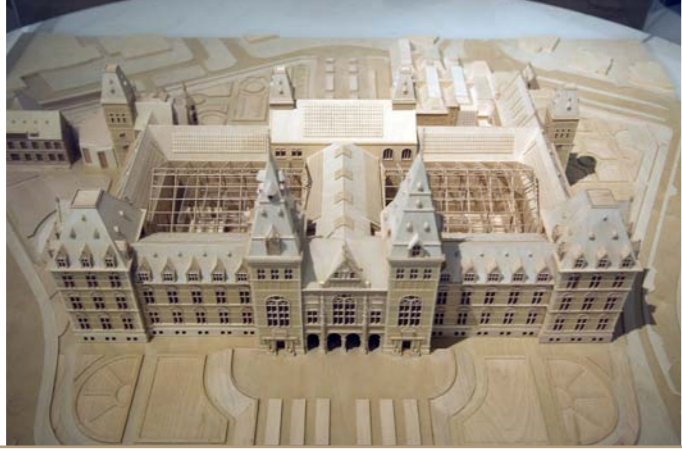

2007

¹ *Het Nieuwe
Rijksmuseum:
vergunningen
luiden nieuwe
fase in*

Op 13 december 2007 werd in de Philipsvleugel van het Rijksmuseum de tentoonstelling Karel du Jardin geopend. Niet alleen hoofddirecteur Ronald de Leeuw hield een toespraak. Ook Egbert de Vries, voorzitter van het Dagelijks Bestuur van het Amsterdamse stadsdeel Oud-Zuid, kwam aan het woord. Zij hadden dan ook heuglijk nieuws. Even daarvoor was de deur het stadsdeel afgegeven bouwvergunning voor Het Nieuwe Rijksmuseum onherroepelijk geworden. Een feestelijk moment aan het einde van een jaar waarin gestaag werd doorgewerkt aan de realisatie van alle renovatie- en nieuwbouwplannen.

Onder leiding van het Spaanse architectenbureau Cruz y Ortiz ondergaat het Rijksmuseum een metamorfose. Voor deze nieuwbouw en renovatie zijn in totaal meer dan tachtig vergunningen vereist, waaronder bouw-, milieu- en monumentenvergunning, die in 2007 zijn afgegeven. Nog nooit waren er in Nederland voor één gebouw zoveel nodig. De vergunningen geven niet alleen toestemming voor de renovatie van het hoofdgebouw, de Teekenschool en de Villa (de voormalige directeurswoning), maar ook voor de nieuwbouw van het Aziatisch paviljoen en het Studiecentrum. Al deze gebouwen worden ondergronds verbonden door een energiering in de tuin, waar bovendien voorzieningen worden aangebracht voor tuinopslag, installaties en fietsenstalling, ook allemaal vergunningplichtig.

Vergunningen

Het imposante Rijksmuseumgebouw is al tijden een nationaal monument. Op verzoek van de minister van VROM zullen de Villa, de Teekenschool en de tuin daaraan worden toegevoegd, zodat binnenkort alle bestaande bebouwing binnen de hekken van het museum de status van monument bezit. Na een positief advies van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en de

Omslag: Op het laagst punt van de bouwput waar de ontvangthal komt wordt door betonvlechter een staalraster gevlochten, 16 januari 2007. Foto Herman Wouters/Hollandse Hoogte

In de Eregalerij worden Cuypers' decoraties opnieuw aangebracht. Foto Eran Oppenheimer

gemeentelijke commissie voor Welstand en Monumenten is de monumentenvergunning in 2007 verleend. Tegelijkertijd gaf het Dagelijks Bestuur van Oud-Zuid ook de milieuvergunning af. Die regelt aan welke voorwaarden het bouwplan moet voldoen op het gebied van lucht, geluid en hinder. Beide vergunningen zijn een onlosmakelijk onderdeel van de bouwvergunning. Omdat de renovatie- en nieuwbouwplannen niet geheel overeenkwamen met het bestaande bestemmingsplan, was voor het verlenen van de bouwvergunning ook een vrijstelling nodig van dit bestemmingsplan. Voor deze zogenoemde artikel 19-procedure was een ruimtelijke onderbouwing opgesteld, onder meer op grond van de toetsingscriteria in het eerder door het stadsdeel vervaardigde Ruimtelijk Afwegingskader en de uitkomsten van de milieueffectrapportage. Op 31 januari 2007 besloot de stadsdeelraad een verklaring van geen bezwaar aan te vragen bij Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, waarna op 2 augustus 2007 de bouwvergunning voor het Rijksmuseum kon worden verleend. Na de vereiste periode waarin deze ter visie lag is de bouwvergunning uiteindelijk onherroepelijk geworden.

De succesvolle afsluiting van het vergunningentraject markeert het begin van een nieuwe fase waarin daadwerkelijk aan de bouw ondergronds verbonden door een energiering in de tuin, waar bovendien voorzieningen worden aangebracht voor tuinopslag, installaties en fietsenstalling, ook allemaal vergunningplichtig. De succesvolle afsluiting van het vergunningentraject markeert het begin van een nieuwe fase waarin daadwerkelijk aan de bouw ondergronds verbonden door een energiering in de tuin, waar bovendien voorzieningen worden aangebracht voor tuinopslag, installaties en fietsenstalling, ook allemaal vergunningplichtig. Na de vereiste periode waarin deze ter visie lag is de bouwvergunning uiteindelijk onherroepelijk geworden.

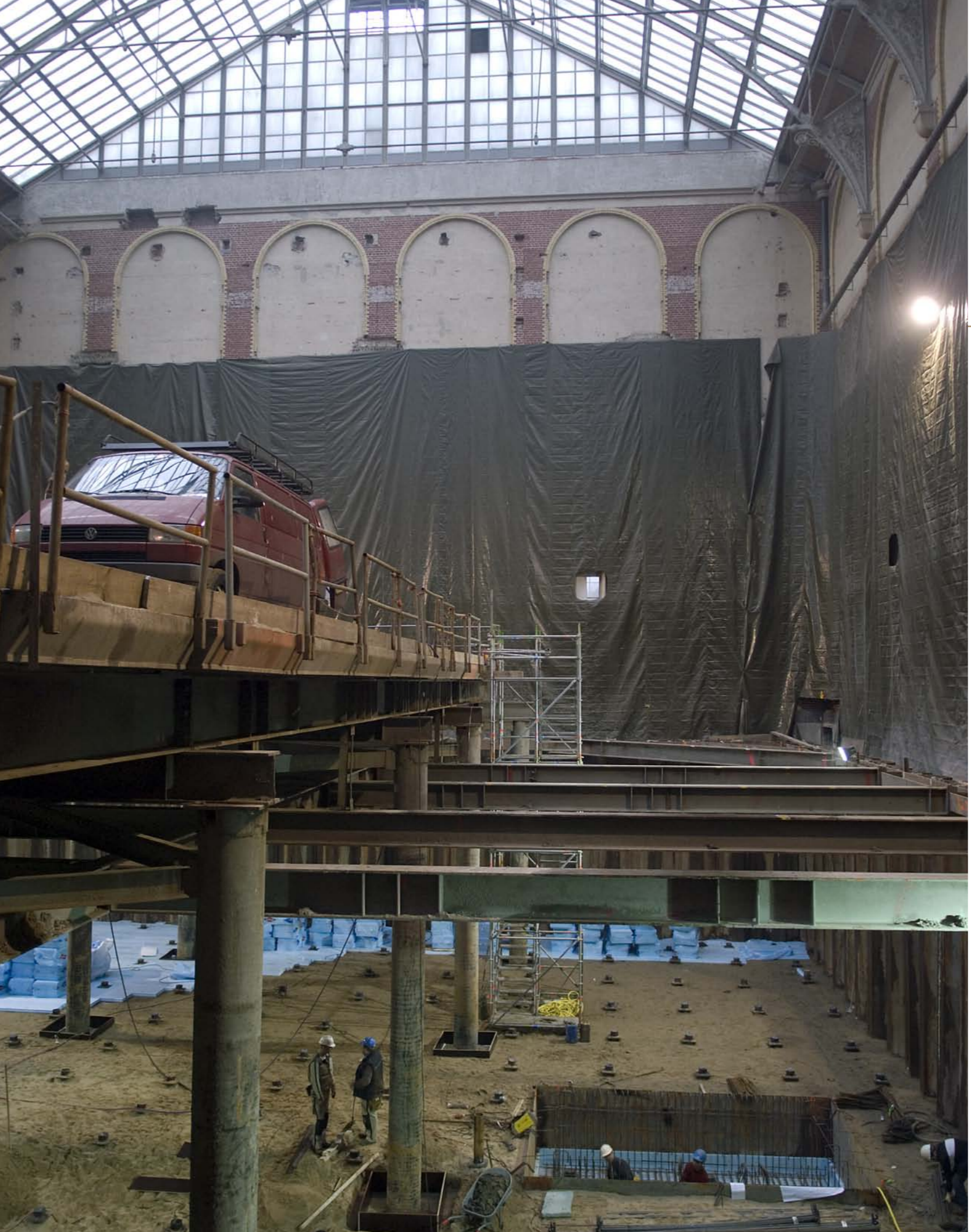
Het museumgebouw en de tuin

Meer dan 950.000 bezoekers kwamen in 2007 naar de presentatie in de Philipsvleugel van *De Meesterwerken*. Daar worden tijdens de sluiting van het hoofdgebouw de topstukken uit de Gouden Eeuw getoond. Ook het inmiddels ontmantelde hoofdgebouw trekt veel bekijks. Elke vrijdag bezoeken groepen belangstellenden met bouwhelm op en met veiligheidsschoenen aan onder leiding van een gids de lege museumzalen. Tijdens deze Hard Hat Tours kunnen ze met eigen ogen de voortgang aanschouwen van de voorbereidende werkzaamheden voor de verbouwing. Zo hebben medewerkers van de Stichting Restauratie Atelier Limburg het afgelopen jaar op hoge steigers in de Eregalerij de decoraties van Cuypers in het gewelf en boven de lateien opnieuw aangebracht. Ook in de Voorhal, bibliotheek en trappenhuisen zijn de oorspronkelijke wandschilderingen inmiddels gereconstrueerd (zie uitklapper 11). In 2006 zijn de binnenhoven van het hoofdgebouw uitgegraven tot een diepte van 8,5 meter onder het straatniveau van de onderdoorgang. In 2007 konden daarna ondergronds de betonconstructies worden aangebracht voor publieksfaciliteiten als loketten, museumwinkel en auditorium. Ook zijn in beide binnenhoven de contouren van het verdiepte entreeplein al zichtbaar. Dit royale ontvangstgebied zal zich over beide binnenhoven uitstrekken en onder de onderdoorgang de oost- en westvleugel van het museum verbinden. Dat wordt een technisch hoogstandje. De onderdoorgang met het erboven gelegen museum wordt met vijzels een klein stukje opgetild, zodat nieuwe, veel smallere funderingen kunnen worden aangebracht. Daartussendoor kunnen bezoekers in de toekomst via het entreeplein zowel de oostelijke als de westelijke museumvleugel bereiken.

Ook de andere voorbereidingen verkeren in een vergevorderd stadium. In het museumgebouw zijn van de kelder tot in de torens over bijna alle verdiepingen tientallen sleuven in de muren

Maquette van het voorlopig ontwerp door Cruz y Ortiz voor Het Nieuwe Rijksmuseum. Foto Herman Wouters/Hollandse Hoogte

Het verdiepte entreeplein met de passage onder de onderdoorgang. 3D-design INDG Amsterdam

geboord. Daar lopen straks onzichtbaar de leidingen die het klimaat in het museum regelen met lucht van de juiste temperatuur en vochtigheidsgraad. Die wordt aangevoerd vanuit een energiering die ondergronds rond het hoofdgebouw loopt. Voor de andere installaties zijn ook alle plannen tot in detail bekend. Zo zullen koude en warmte worden opgewekt met warmtepompen, gekoppeld aan een bodemopslagsysteem. De warmte die in de zomer uit het gebouw wordt afgevoerd wordt in de grond opgeslagen en in de winter weer gebruikt om het museum te verwarmen, zodat veel energie kan worden bespaard. 2007 was ook het jaar waarin architect Jean-Michel Wilmotte het voorlopig ontwerp voor de inrichting van het tentoonstellingscircuit van Het Nieuwe Rijksmuseum presenteerde (zie uitklapper 1v). En voor de tuin werd onder verantwoordelijkheid van Cruz y Ortiz door tuin- en landschapsarchitect Copijn een definitief ontwerp gemaakt. Omdat ook voor de tuin een monumentenstatus is aangevraagd, is het ontwerp in samenspraak met de Monumentencommissie van de gemeente Amsterdam en met de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten gereedgekomen. Het ontwerp is gebaseerd op de oorspronkelijke structuren en tuinstijlen van Cuypers. Die zijn straks net als de beelden en bouwfragmenten weer zichtbaar. De tuin zal tijdens openingsuren van het museum vrij toegankelijk zijn voor het publiek.

Ateliergebouw geopend

Een van de hoogtepunten in 2007 was op 8 november de opening door minister Plasterk van het Ateliergebouw. Dat is het eerste ontwerp van Cruz y Ortiz voor Het Nieuwe Rijksmuseum dat is gereedgekomen. In het Ateliergebouw bundelen het

Links: Bouwput van een van de binnenhoven, 16 januari 2007. Foto Herman Wouters/Hollandse Hoogte

Rijksmuseum Amsterdam, het Instituut Collectie Nederland en de Universiteit van Amsterdam alle aanwezige kennis op het gebied van restauratie en conservering van (kunst)voorwerpen. Cruz y Ortiz hebben vaak ontwerpen gemaakt voor bestaande gebouwen, en ook veel nieuwe gebouwen ontworpen in een fragiele historische omgeving. Dat is goed zichtbaar bij het Ateliergebouw, dat oud- en nieuwbouw verenigt. Het voorste deel, in de Hobbemastraat tegenover het Rijksmuseum, is de gerenoveerde villa van het voormalige Veiligheidsinstituut. Die kwam rond 1911 gereed en is gebouwd door Eduard Cuypers naar de plannen van zijn oom, de 'grote' Cuypers die ook het Rijksmuseum heeft ontworpen. Daarachter is over een lengte van bijna 75 meter een nieuw gebouw verzezen, dat doorloopt tot aan de Honthorststraat. De nieuwbouw onderscheidt zich duidelijk van het oude gedeelte, maar sluit daar wel bij aan. Zo lijken de bakstenen in de lange zijgevels op die van de oudbouw en zijn alle kozijnen net als in het villa-gedeelte van hout. In lijn met de omliggende gebouwen zijn de daken, net als de korte noord- en zuidgevel uitgevoerd in niet-glanzend aluminium. Ondanks de omvang van het Ateliergebouw sluiten de volumes aan bij de panden in de omgeving. Dat hebben Cruz y Ortiz gerealiseerd door een driedeling van de nieuwbouw, waarbij een laag middenstuk geflankeerd wordt door twee hogere gedeeltes met aflopende daken, waarvan de nokken tot bijna twintig meter hoogte reiken. Een groot deel van het Ateliergebouw is intussen in gebruik genomen. Met de modernste apparatuur en middelen wordt gewerkt aan het in stand houden van het Nederlandse cultuurerfgoed, dat het publiek na de voltooiing van de renovatie weer in het Rijksmuseum kan bewonderen.

Het Ateliergebouw. Foto René den Engelsman/Rijksmuseum

Inhoud

---

i	Het <i>Nieuwe</i> Rijksmuseum: vergunningen luiden nieuwe fase in
6	Schenkers en legatoren
8	Begunstigers
12	Patronen
ii	Cuypers' kleuren keren terug
15	Verslag van de directie
iii	Het Ateliergebouw: een uniek expertisecentrum
39	Essays
iv	Wilmotte geeft vorm aan de inrichting van Het <i>Nieuwe</i> Rijksmuseum
53	Aanwinsten
v	Japanse tempelwachters en 18de-eeuwse loden beelden
71	In English
vi	Oog, het nieuwe tijdschrift
101	Bijlagen
vii	Zonder verering geen held
151	Financieel overzicht
170	Cultural Governance
172	Colofon

Schenkers en legatoren

van (kunst)voorwerpen

Beeldende kunst

Aziatische kunst

King Baudouin Foundation us, New York (Verenigde Staten)
G.J. en A. Korteling, Bennebroek (legaat)

Beeldhouwkunst

Mw. C.R. Josephus Jitta, Amsterdam; schenking onder
voorbehoud van vruchtgebruik
Mw. A. Mak van Waay, Amsterdam, ter nagedachtenis aan
haar vader, de heer Antonie Mak van Waay
Provincie Noord-Holland, Haarlem
De heren J.C. Uylenberg, Zutphen en P.A. Uylenberg,
Hardinxveld-Giessendam

Ceramië

Stichting Hollands Porselein, Den Haag
De heer en mevrouw P. Lips, Overveen

Edele metalen

Douwe Egberts Nederland, Utrecht

Kostuums en accessoires

Mw. M. van Soest-Insinger, Bilthoven

Schilderijen

Mw. S.M.C. Jüngeling-Windt, Den Haag

Textiel

Museum Twentse Welle, Enschede

Geschiedenis

Mw. H.J. Baruch, Amsterdam

Mw. M. Bruno-Bon, Amsterdam
Eric Claus, Broek in Waterland
H. Colijn, Pisqah Forest, NC (Verenigde Staten)
Douwe Egberts Nederland, Utrecht
Ministerie van Financiën, Den Haag
NIOD, Amsterdam
Tonny van Renthergem, Sequim, Washington (Verenigde Staten)
Gerrit Jan Vos, Amsterdam
W.H. Vroom, Amsterdam

Rijksprentenkabinet

Tekeningen

M. van Driel, Dieren
P. Jonker, Oosterwolde
Henk Pander, Portland, Oregon (Verenigde Staten)

Prenten, documenten en objecten

E.H. Ariëns Kappers, Amsterdam
A.J.M. Baltussen, Oosterbeek
Veiling Galerie Gerda Bassenge, Berlijn (Duitsland)
Jenny Dalenoord, Den Haag
Emmy M. Eerdmans, Dodewaard
R. Engers, Amsterdam
Irene de Groot, Roelofarendsveen
L.C.A. Kahn, Amsterdam
Huijen Leef ang, Amsterdam
Hans van Leeuwen, Amerongen
P.A. Postema en H.J. Greven, Amsterdam
R.J.A. te Rijdt, Amsterdam
Ron Rooymans, Gellicum
Kunsthandel Helmut H. Rumbler, Frankfurt am Main (Duitsland)
Erven Jozef van Ruyssevelt, Essen (Duitsland)

Nicolaas Teeuwisse, Berlijn (Duitsland)
Léna Widerkehr, Straatsburg (Duitsland)

Fotografie

Mattie Boom, Leiden
Mw. J.J.E. van Campen-de Lange, Blaricum
Mw. S. Crena de Jongh, Amstelveen
T.D.W. Dibbits en R. Pickles, ter nagedachtenis aan Rutger
Noordhoek Hegt
Emmy Eerdmans en Ben Joosten, Dodewaard
Steven Joseph, Brussel (België)
Stichting Kessler-de Lange, Amsterdam
Paul van der Kolff, Ouderkerk aan de Amstel
Jacques Koops, Amsterdam
Erven Theo Kurpershoek, Amsterdam
Jkvr. Agnies Pauw van Wieldrecht, Bergh
Erven Henry Pauw van Wieldrecht, Bergh
Hans Rooseboom, Amsterdam

Gisela van Rossum-Bauknecht, Amsterdam
Wilma Schuhmacher, Amsterdam
Charles Schwartz Ltd, New York (Verenigde Staten)
Jhr. J.M.A.H. van Vredenburg, Luzern (Zwitserland)
J.W. Wingerder, Leusden

Documenten en objecten

Jenny Dalenoord, Den Haag
Ben Joosten, Dodewaard

Bibliotheek

Corus N.V., IJmuiden
Stichting Egress Foundation, Amsterdam
Huijen Leef ang, Amsterdam
Dr. S.H. Levie, Amsterdam
Mw. A. van Rompaey-Van Gansen, Edegem (België)
Mw. S. Ueckermeier (Duitsland)

Begunstigers

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Het Nieuwe Rijksmuseum

De Staat der Nederlanden

Royal Philips Electronics

BankGiro Loterij

ING

Rijksmuseum 2007

Baker & McKenzie Amsterdam N.V.

Aankoop foto's:

- Bill Brandt, *Gezicht over een Londense arbeiderswijk* ('Rainswept roofs')
- Brassai, *Slapende man op straat, Parijs*
- Robert Capa, *Boeren tijdens de Chinees-Japanse oorlog* (1938); *Inwoners van Hankou kijkend naar een luchtgevecht tijdens de Chinees-Japanse oorlog* (1938)
- Bruce Davidson, *Twee leden van een Brooklyn gang in een bar* ('Hands at Counter with Flowers')
- Lewis W. Hine, *Krantenverkopend jongetje, New York*
- E.O. Hoppé, *'Steel construction, Philadelphia'*
- Gordon Parks, *Moeder met kind, Harlem, New York*
- George H. Seeley, *Autochrome: stilleven met perziken*
- Eugene W. Smith, *Moeder met kind dat geboren is met afwijkingen, veroorzaakt door kwikvergiftiging, Minamata, Japan*
- Louis Stettner, *Lezende reizigers in de subway, New York; Pennsylvania Station, New York* ('Out')
- Yukio Tagaki, *Station, Tokyo*
- Edward Wallowitch, *Portret van een jongen*

BankGiro Loterij

- Twee Japanse tempelwachters

Economische Zaken Amsterdam

- Promotiecampagne *Rijksmuseum, De Meesterwerken*

The Getty Foundation

- Onderzoeksbeurs 'Dutch paintings of the seventeenth century in the Rijksmuseum, Amsterdam', Volume II – Artists born between 1600 and 1624

HGIS-C Ministerie van Buitenlandse Zaken en Ministerie van OCW

- De Varia Collectie van het Bataviaasch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen
- Atlas of Mutual Heritage

ING

- Rijksmuseum Amsterdam Schiphol
- Meal Deal, picknickactie in de maand augustus in tuin Rijksmuseum
- Stand TEFAF in Maastricht
- Hoofdsponsor tentoonstelling *Rembrandt and the Golden Age, Shanghai*
- Rembrandtontbijt

Familie Loudon

- Aankoop twee bloempiramides van Delfts aardewerk in 2004 mede mogelijk gemaakt

Mondriaan Stichting

- Onderzoeksbeurs 'Vroege Noord-Nederlandse schilderkunst in het Rijksmuseum 1480-1530'
- Twee Japanse tempelwachters
- *Diorama van de Waterkant van Paramaribo, 1820, Gerrit Schouten*

Stichting Dr. Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds

- *Diorama van de Waterkant van Paramaribo, 1820, Gerrit Schouten*

Paccar Inc.

- Restauratieateliers
- Digitalisering van het fotoatelier

Royal Philips Electronics

- Hoofdsponsor tentoonstelling *Rembrandt and the Golden Age, Shanghai*

Titus Fonds van de Vereniging Rembrandt

- Dummy van een fotoboek en vier foto's van Sanne Sannes

Vereniging Rembrandt, mede dankzij Prins Bernhard Cultuurfonds

- Twee Japanse tempelwachters

VSBFonds

- Publicatie van *Oog, oog in oog met kunst en geschiedenis. Tijdschrift van het Rijksmuseum*

F.G. Waller Fonds

- Aankopen Rijksprentenkabinet

Rijksmuseum Fonds en Fondsen op Naam

Het Rijksmuseum Fonds is een onafhankelijke stichting die in de meest brede zin steun verleent aan het Rijksmuseum. Elke schenking aan het Rijksmuseum Fonds is zeer welkom. Particulieren die specifieke verzamelgebieden, collecties of andere activiteiten van het Rijksmuseum willen versterken, kunnen door middel van een financiële bijdrage een Fonds op Naam oprichten. Het Rijksmuseum Fonds beheert de gelden en wendt het rendement aan voor een

door de schenker bepaald specifiek doel, bijvoorbeeld aankoop, restauratie, onderzoek of educatie. In alle communicatie rondom de activiteit wordt het Fonds op Naam vermeld.

Rijksmuseum Fonds

- Aankoop schilderij *Het martelaarschap van de zeven broers, de zonen van de heilige Felicitas, 1709, Francesco Trevisani*
- Aankoop schilderij *De nieuwe mens op weg naar de nationaal-socialistische wereldorde, 1939, Henri van de Velde*
- Bijdrage educatieve producten ten behoeve van de vrijdagavondopenstelling

Edwin Vom Rath Fonds

Aankoopfonds voor schilderijen, prenten of objecten in de categorie beeldhouwkunst en kunstnijverheid. Objecten mogen alleen in Amsterdam worden tentoongesteld.

M.J. Drabbe Fonds

- *Vererving van kunstvoorwerpen ten behoeve van de afdeling Aziatische kunst van het Rijksmuseum.*
- Twee Japanse tempelwachters

Paul Huf Fonds

Het realiseren van aankopen voor de Nationale Fotocollectie.

Goslings NieuwBeerta Fonds

- *Het in stand houden en het uitbreiden van de collectie Japanse prenten, in het bijzonder Surimono prenten, ten behoeve van het Rijksprentenkabinet.*
- Prent van Totoya Hokei, *Courtisane rijdend op een Chinese draak*
- Prenten Utagawa Kunisada, *Jo en Uba met bezems en bladhark bij een oude pijnboom op het strand van Tagasago* en *Koban Shunga triptiek met liefdesparen op terras* (drie pendants)

Veluvine Molijn de Groot Fonds

Jongeren uit Nunspeet op een inspirerende wijze kennis laten maken met het nationaal cultureel erfgoed.

- Bezoek van ruim 500 kinderen uit Nunspeet aan het Rijksmuseum op 12, 13 en 15 februari 2007

Suman Fonds

Het bevorderen van de toegankelijkheid van het Rijksmuseum voor Engelstalige kinderen.

Victor Muller Fonds

Het bevorderen van betrokkenheid van jongeren tot en met 25 jaar bij het nationaal cultureel erfgoed.

- Webproject ten behoeve van de tentoonstelling *Held*

Scato Gockinga Fonds

Het ondersteunen van de collectie scheepsmodellen in het Rijksmuseum in de meest ruime zin van het woord.

- *Diorama van de Waterkant van Paramaribo*, 1820, Gerrit Schouten

- Catalogus Marinekamermodellen

Bank ten Cate & Cie Fonds

Aankoop, restauratie en onderzoek ten behoeve van het textiel voor het interieur.

Frits en Phine Verhaaff Fonds

Aankoop en restauratie van, tentoonstellingen over en onderzoek naar middeleeuwse kunst.

Gerhards Fonds

Aankoop en behoud van Nederlandse schilderijen uit de 19de eeuw en de Romantische School.

Manfred & Hanna Heiting Fonds

De bevordering van fotohistorisch onderzoek door aankomende conservatoren uit binnen- en buitenland aan de hand van originelen uit de Nationale Fotocollectie in het Rijksmuseum.

- Het Rijksmuseum heeft de eerste twee delen gepubliceerd van een nieuwe reeks boeken, *Rijksmuseum Studies in Photography*. Gedurende de komende vijf jaar verschijnen in totaal tien delen.

Johan Huizinga Fonds

De optimale presentatie van het cultureel historisch erfgoed van Nederland in het Rijksmuseum.

- *Diorama van de Waterkant van Paramaribo*, 1820, Gerrit Schouten

Johanna Kast-Michel Fonds

Het ondersteunen van opleidingsmogelijkheden, onderzoek en uitvoering van projecten voor restauratoren.

Receptuurboeken Fonds

- Aankoop, restauratie, onderzoek en onderwijs ten behoeve van de receptuurboeken en de handleidingen voor de kunstenaar.

- *The art of drawing and painting in water-colours*, 1735, J. Peele

- *The art of painting in oil, rendered familiar to every capacity [...]*, 1798, Robert Laurie and James Whittle

- *The Collodion Process: being a supplement to part I of Photogenic Manipulation*, 1852, Robert Bingham

- *The compleat gentleman [...]*, 1661, Henry Peacham

- *The knowledge and restoration of oil paintings. The modes of judging between copies and originals*, 1847, T.H. Fielding

- *Künstbuechlin gerechten gründtlichen gebrauchs aller kunstbaren Werckleüt*, 1535, Heinrich Steiner

- *The method of learning to draw in perspective made easy and fully explained*, 1735, J. Peele

- *Nouveau livre du dessein qui contient XXV figures dessinées par le célèbre Jean Baptista Piazzeta*, ca. 1775

- *Photographie sur papier sec, glaces albuminées, collodion, plaques métalliques*, 1857

Sem Presser Fonds

Mogelijk maken van een educatief project voor jongeren waarbij het uitgangspunt is dat jaarlijks een actueel aspect van de Nederlandse samenleving in een serie foto's wordt vastlegt. Het project wordt verbonden met en loopt parallel aan de jaarlijkse foto opdracht Document Nederland.

- Fotoproject door jongeren over Document Nederland, *Fans*

Belle10 Fonds

Ten behoeve van kinderen met een beperking.

- Uitvoeren van het ‘Rijksmuseum-leest-voor-project’ om de site toegankelijk te maken.

A.E. van Kampen Fonds

Aankoop, restauratie, tentoonstellingen en onderzoek van zilver.

Bas ten Haaf Fonds

Ondersteunen van het optimaal toegankelijk maken van het museum voor mindervaliden en lichamelijk gehandicapten.

Van der Vossen-Delbrück Fonds

Ten behoeve van aankoop, restauratie en onderzoek van kunsttheoretische en kunsttechnologische bronnen.

- 14 publicaties uit de collectie van H.W. van Helsdingen

- *Künstbuechlin gerechten gründtlichen gebrauchs aller kunstbaren Werckleüt*, Heinrich Steiner

Sara Geertruida Aalders-Huender Fonds

Ten behoeve van de collectie kant.

Maria Adriana Aalders Fonds

Ten behoeve van de collectie vaderlandse geschiedenis en de collectie Nederlands cultureel erfgoed.

J.A.J. en M.A. Risseeuw Fonds

Ten behoeve van aankoop, restauratie en tentoonstellingen van schilderijen en aquarellen uit de periode van de Haagse School.

Knecht-Drenth Fonds

Ten behoeve van aankoop Nederlands gelieerde schilderijen 20ste eeuw.

Migeliën Gerritzen Fonds

Ten behoeve van educatieve activiteiten voor de afdeling Conservering & Restauratie in de breedste zin van het woord.

Staal aan Zee, Corus Staal B.V.

Ten behoeve van het aanstellen van een conservator Indiase kunst

Schenkers

De heer en mevrouw Van Hulsen-Ognibeni

Bijdragen leveren aan de verzameling Italiaanse tekeningen van het Rijksmuseum Amsterdam ten behoeve van aankoop, restauratie, tentoonstelling en onderzoek.

- Italiaanse tekeningen van Luigi Ademollo

- Italiaanse tekeningen van Fedele Fischetti, Agostino Masucci, Giacinto Calandrucci, Pietro Antonio Novelli

Patronen

De heer H.B. van der Ven

- Aankoop schilderij *Het martelaarschap van de zeven broers, de zonen van de heilige Felicitas*, 1709, Francesco Trevisani
- Ondersteuning restauratie van twee schilderijen van Piero di Cosimo uit de Rijksmuseumcollectie
- Twee zesarmige kandelabers van zilver van A.D. Pijzel (schenking in 2008)

en anonieme schenkers

Meer informatie

Voor meer informatie over sponsor- en partnerships, schenkingen, legaten en Fondsen op Naam kunt u contact opnemen met de afdeling Development, tel. 020 6747 192/335 of de website www.rijksmuseum.nl raadplegen.

G.W.E.J Appels, Tilburg
Mr. F.J.C.M. Baas, Amsterdam
E.J.G. Bakker, Antwerpen (België)
Drs. John Harvey S. Bergen, Amsterdam
Drs. L.M. Bevers-Reinders, Rotterdam
Notariskantoor Boerekamp & Sykens, Amsterdam
Drs. J.H.E. Bok, Wealth Management Partners N.V.
Jan-Maarten en Pauline Boll-Kruseman, Amsterdam
S.W. Bremer, directeur Wereldmuseum Rotterdam
F.M. Brenninkmeijer, Meerbusch (Duitsland)
Mw. mr. S.G. Brummelhuis, Londen (Groot-Brittannië)
C.M.J. van der Burg, Noordwijk
C.J.R. Capitain, Laren
Christie's, Amsterdam
R. Dattatreya, Amsterdam
G.J.M. Derksen, Amsterdam
Ir. J.D. Doets, Amsterdam
R. Drake, Wassenaar
M.A. Dreesmann-Beerkens, Brasschaat (België)
P.M. Elte, internist, Amsterdam
Arent Fock, Amsterdam
N. Friling, Brasschaat (België)
W.J. van Geest, Vogelenzang
C.H. Gerritsen, Oosterbeek
Ir. H. de Goederen, Aerdenhout
Mw. O.E. de Gruijter, IMS/Business Support Group, Rotterdam
Hans & Manuschka de Haan Koelega, Amsterdam, Willem van Nus Stichting
Familie Han-Crebolder, Amsterdam
Mr. H. den Hartog, Arnhem
A.Ph.J. de Haseth Möller, Amsterdam
Mr. R.R. Hazewinkel, Bussum

Mr. J.M. Hessels, Wassenaar
C.F. Hensing, Amsterdam
Dhr. en mw. Hoogendijk-Bol, Bussum
Dr. S. van Houten, Waalre
Leo W. Houwen, usg People, Almere
J.M.J. Jas, Studio Jas, Amsterdam
R. Kahmann, Amsterdam
B.J.Th. Kastrop, Heemstede, Classicus B.V.
J.S. Klaver, Wormerveer
Familie Klerk, Amsterdam
A.M.C. van der Linden-Taverne, Amsterdam
Dhr. en mw. van Lith-Dumont
Mr. A.A.A.G.M.C. van Loon, Leiden
Mr. R.I. Loosen, Amsterdam
Jhr. mr. A.A. Loudon, 's-Gravenhage
Rudy M.J. van der Meer, Emst
Drs. M.Y. Meijer-Bergmans, Wassenaar
Mr. Rien H. Meppelink, notaris te Amsterdam
C.S. de Meyere, Amsterdam
H.N.Q. Molhuysen, Naarden
E. Munnig Schmidt, Loenen
G.J. Nielsen, Amsterdam
Marijke van Oordt-Jones, Brussel (België)
C. Paulus van Pauwliet, Amsterdam

Marisa Polin, Den Haag
G. van Riemsdijk, Triesen (Zwitserland)
J.G.M. de Rijk-Heeren, Essen (België)
L.B. Romeyn, Teylingen
Dhr. en mw. Ruding-Hekking, Brussel (België)
Elisabeth Schep, Amsterdam
G. Schlick, Blaricum
Simonis & Buunk, Ede
Ir. C.P. van der Slikke, Amsterdam
G.J.R. Staal, Düsseldorf (Duitsland)
A. Strating, Vinkeveen
Mr. F.D.E. Sulzer, Breda
Coen Teulings, Brussel (België)
Mr. A.A.B. Teves, Genève (Zwitserland)
Drs. P. Toorenburgh, Amsterdam
W.B.I.M. Vehmeijer, Amsterdam
H.B. van der Ven, 's-Gravenhage
Bertijn en Anouk Verhoef-van Spaendonck, Warmond
Koen Visser
M.A.J. Voigt, Bussum
Mw. dr. S.C.C.M. van der Wee, Hollandsche Rading
P.E. Wessels-van Houdt, Amsterdam
P.R. de Witte, Blaricum

II *Cuypers'*
kleuren keren
terug

Cuypers' kleuren keren terug

Toen het Rijksmuseum in 1885 zijn deuren opende voor het publiek, gaf het een heel andere aanblik dan wij ons uit latere jaren kunnen herinneren. Architect Pierre Cuypers had niet alleen een monumentaal gebouw ontworpen, hij tooidde het museum bovendien met talloze ornamenten, legeltableaus en wandschilderingen, en gaf het kleur met decoraties.

De combinatie van architectuur, kleur en decoratieve elementen was kenmerkend voor alle bouwwerken die Cuypers eind 19de eeuw ontwierp. Het Rijksmuseum zag hij bovendien als een hommage aan de kunsten en de geschiedenis van Nederland. Het gebouw zelf moest daarom de schoonheid reflecteren van de objecten die erin tentoongesteld werden. Bij de opening was het museum dan ook niet alleen het grootste bakstenen gebouw van Nederland, het werd ook overvloedig gedecoreerd. Want architectuur, vorm en kleur weerspiegelden tezamen de rijke vaderlandse geschiedenis en de rol daarin van kunst en cultuur.

De witkwaast

Sinds de ingebruikneming van het museum is er voortdurend aan het gebouw gesleuteld. Al in de jaren '20 liet Schmidt-Degener, toenmalig directeur van het Rijksmuseum, Cuypers' decoraties temperen. Hij vond ze te kleurrijk voor de kunstwerken die werden getoond. In de jaren erna verdwenen steeds meer originele verfresten achter allerlei inbouwsels en werd ook de witkwaast driftig gehanteerd. Enerzijds door de eisen van de tijd, die om steeds meer expositieruimte vroegen waardoor allerlei verbouwingen noodzakelijk werden. Anderzijds

door de verandering van mode, die voorschreef dat kunstwerken in een strakke, witte omgeving gepresenteerd dienden te worden. De oorspronkelijke structuur en de decoraties waren daardoor eind 20ste eeuw zo goed als verdwenen en vrijwel nergens was Cuypers' *Gesamtkunstwerk* nog zichtbaar.

Krabvensters

Toen men besloot het Rijksmuseum te renoveren onder het motto 'Verder met Cuypers' was studie naar het veelkleurige oorspronkelijke palet dan ook noodzakelijk. Cuypers heeft zijn ontwerpen tot in de kleinste details vastgelegd, zodat in zijn archief een schat aan informatie is ontdekt. Maar daarnaast was ook onderzoek ter plekke onvermijdelijk. Medewerkers van de Stichting Restauratie Atelier Limburg (SRAL) onderzochten door het hele museum waar de decoraties onder de witkalk nog aanwezig waren en hoe hun conditie was. Bij dit stratigrafisch onderzoek werden moderne technieken als infrarood- en röntgenonderzoek toegepast. Maar ook krabden zij aan de hand van oude bouwtekeningen en foto's met vergrootglas en scalpel op verschillende plaatsen de verf op een klein oppervlak laag voor laag weg, zodat een duidelijk beeld van de kleur en het motief ontstond. Hier en daar legden zij bovendien grotere oppervlakken vrij om het resultaat van het krabwerk te kunnen beoordelen.

Reconstructie

Er bestaan verschillende manieren om met historisch schilderwerk om te gaan. Als het alleen gaat om het behoud ervan voor toekomstige generaties kun je ervoor kiezen te conserveren. Het

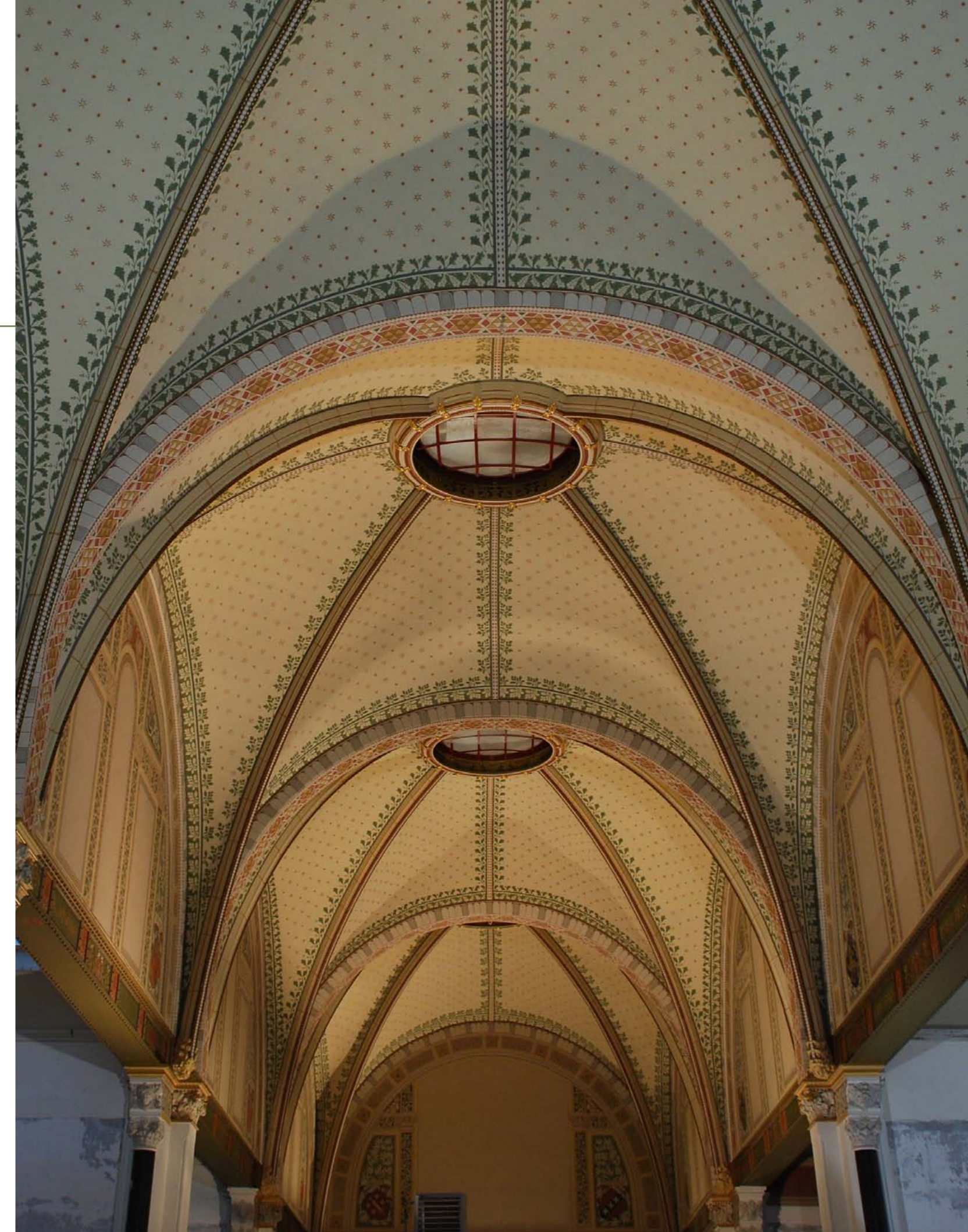

schilderwerk hoeft dan niet per se zichtbaar te blijven. Bij restauratie zorg je ervoor dat door herstel het historisch materiaal beter zichtbaar en dus 'leesbaar' wordt. Bij een reconstructie wordt aan de hand van onderzoek het schilderwerk met moderne materialen opnieuw uitgevoerd. Bij al deze drie mogelijkheden gaat de huidige restauratiepraktijk ervan uit dat de ingrepen reversibel zijn: ze moeten weer ongedaan gemaakt kunnen worden zonder schade aan het oorspronkelijke werk.

Uit de bevindingen van SRAL kwam naar voren dat de decoraties op veel plekken in het museumgebouw geheel waren verwijderd. Waar ze nog wel aanwezig waren, bleken ze beschadigd te raken bij het verwijderen van de bovenliggende verflagen. Daarom werd besloten over te gaan tot een reconstructie van Cuypers' decoratieschema, waarbij over de historische verflagen heen de decoraties opnieuw werden aangebracht. De nog aanwezige oorspronkelijke beschilderingen blijven daaronder behouden en zijn later altijd weer tevoorschijn te halen.

Terughoudend kleurengamma

Door microscopisch onderzoek naar de samenstelling van de verf – welk bindmiddel is er gebruikt, welke pigmenten –, konden Cuypers' kleuren opnieuw worden aangemaakt met moderne verven. Dat leidde echter tot de vraag of de 'bonte kermiskleuren' niet zouden afleiden van de voorwerpen die in het museum worden getoond. Uit een nog aanwezige schildering achter een boekenkast in de bibliotheek bleek echter dat in de loop der jaren de felheid van de kleuren was verminderd. Op basis van de gevonden pigmenten is dit verouderingsproces nagebootst in de moderne

verven waarmee de reconstructie plaatsvindt, zodat een terughoudend kleurengamma wordt toegepast. De huidige museale presentatie staat bovendien niet toe dat de overvloedige decoraties in hun totaliteit in het museumgebouw worden teruggebracht. Daarom is besloten de decoraties slechts daar terug te brengen, waar zij niet interfereren met de getoonde objecten van kunst en geschiedenis.

Niet alleen wordt teruggerepen op de kleuren van Cuypers, ook de ambachtelijke werkwijze waarmee schilders het museumgebouw verfraaiden, wordt nu weer gehanteerd. Hij gebruikte ambachtslieden die in staat waren zijn ontwerp te reproduceren. Tegenwoordig voeren leerlingen van SintLucas, een vakcollege voor restauratie en decoratie in Boxtel, onder leiding van SRAL de reconstructies uit. Ze werken niet alleen met dezelfde kleuren, maar ook met dezelfde schildertechnieken en penseelvoering als in de 19de eeuw. En ze brengen de decoraties op dezelfde manier aan met handgesneden sjablonen en doorstuftekeningen. Zo worden de 19de-eeuwse esthetische eigenschappen zeer dicht benaderd en ontstaat weer eenheid tussen decor, kleur en architectuur.

Wandschilderingen

Aan de wanden van de Voorhal en de Eregalerij liet Cuypers neogotische schilderingen aanbrengen van Georg Sturm (1855-1923), een bevriende leraar aan de Rijkschool voor Kunstnijverheid in Amsterdam. Zij verbeelden traditionele ambachten, maar ook meer abstracte allegorieën en deugden,

en refereren aan het roemrijke vaderlandse verleden. Hoewel Sturm deze werken op doek vervaardigde, waren ze bedoeld als wandschildering. Ze stonden in dienst van de architectuur en sloten naadloos aan op Cuypers' decoraties. Omdat die vlak waren, omliggende Sturm zijn figuren en gaf hij nauwelijks diepte aan, zodat de wandschilderingen niet driedimensionaal lijken. Ook Sturms doeken werden al in de eerste helft van de vorige eeuw verwijderd. Opgelood en in depot gelegd werden ze nog af en toe gekeurd, maar verder keek niemand er meer naar om. In 2007 zijn ze overgebracht naar het Bonnefantenmuseum in Maastricht, waar ze door medewerkers van SRAL zijn gerestaureerd. Tijdens deze restauratie, die voor het oog van het publiek werd uitgevoerd, waren de doeken voor het eerst in jaren weer te zien.

Cuypers' decoraties

Enkele jaren geleden is een begin gemaakt met de reconstructie van de decoraties. In de bibliotheek en de trappenhuisen, waar de kunst niet prevaleert, keert Cuypers' palet volledig terug. Ook de Voorhal wordt in zijn geheel gereconstrueerd, inclusief de decoratie op doek van Georg Sturm, die het grootste deel van de wanden beslaat. De werkzaamheden vonden in december 2007 een voorlopig hoogtepunt met de oplevering van de gewelven van de Eregalerij. Na de heropening van het Rijksmuseum kunnen wij daar de grote meesters uit de Gouden Eeuw bewonderen in een omgeving die weer recht doet aan de ideeën van Cuypers.

Omslag: Met sjablonen worden Cuypers' decoraties weer aangebracht. Foto Eran Oppenheimer

Een restaurator aan het werk in de Eregalerij, januari 2007. Foto Herman Wouters/Hollandse Hoogte

Links: Anne Rupert (SRAL) en studenten van de schildersvakschool SintLucas in Boxtel reconstrueren de decoraties in de Voorhal (de entree tot de Eregalerij). Foto SRAL

Een decoratie in de Eregalerij; rechts het resultaat na het wegkrabben van de erover geschilderde verflagen, links een reconstructie. Foto SRAL

Leerlingen van SintLucas oefenen tijdens een werkcollege het gebruik van oude technieken. Foto SRAL

Rechts: De reconstructie van het gewelf van de Eregalerij werd eind 2007 opgeleverd. Foto SRAL

De doeken van Georg Sturm in het Bonnefantenmuseum, waar ze door medewerkers van SRAL worden gerestaureerd. Foto SRAL

Het oostelijke trappenhuis in oude luister hersteld. Foto SRAL

Verlag van de directie

16	Inleiding
18	Tentoonstellingen & aanwinstenpresentaties
23	Tentoonstellingen elders
27	Aanwinsten
28	Onderzoek en publicaties
30	Publieksinformatie
32	Vrienden, sponsors en weldoeners
33	Bestuurlijk
33	Personeel
35	Het <i>Nieuwe</i> Rijksmuseum
36	Vooruitblik

Inleiding

Na een lang en roerig voortraject overhandigde de voorzitter van stadsdeel Oud-Zuid op 13 december 2007 de bouwvergunning voor Het Nieuwe Rijksmuseum aan de hoofddirecteur. Daarmee werd formeel het voortraject voor de integrale renovatie en uitbreiding van het Rijksmuseum afgesloten en de implementatiefase ingeluid. De realisering van Het Nieuwe Rijksmuseum zal echter nog de nodige jaren vergen. Daarom wordt ernaar gestreefd in de periode tot aan de heropening het gemis te verzachten door een zo breed mogelijk aanbod van activiteiten voor de Nederlandse en de internationale bezoekers.

De presentatie van *De Meesterwerken* in de Philipsvleugel, sinds 2003 voor het publiek beschikbaar, heeft gelukkig nog niets aan uitstraling verloren. In 2007 werd de vleugel door meer dan 965.000 kunstminnenden bezocht, een aantal dat alleen in het Rembrandtjaar 2006 nog werd overtroffen. Maar ook buiten de eigen muren zocht het Rijksmuseum zijn publiek op. In het filiaal Rijksmuseum Amsterdam Schiphol laafden bijna 200.000 reizigers zich aan de exposities en in Amsterdam waren tentoonstellingen van het Rijksmuseum te zien in het Van Gogh Museum, De Nieuwe Kerk en Huis Marseille. Daarnaast presenteerde het Rijksmuseum hoogtepunten uit de verzameling schilderijen en kunstnijverheid van de Gouden Eeuw in twee Noord-Amerikaanse musea en in Japan en China. Daarmee was de totale *exposure* van het museum groter dan in enig ander jaar in zijn geschiedenis. Ook het bezoek aan de website van het museum beleefde een opvallende groei met 1,7 miljoen bezoeken (8,3 miljoen *pageviews*) tegenover 800.000 bezoeken (4,8 miljoen *pageviews*) in 2005.

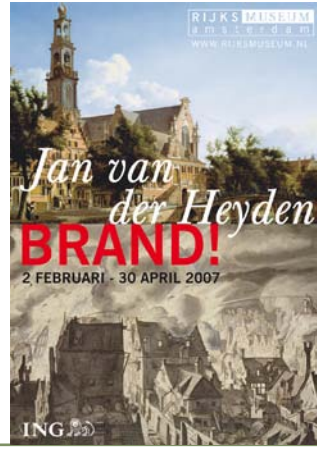
Positief is ook het grote aantal Nederlandse bezoekers, in 2007 bijna 35 procent van het totale bezoek. Voor de Nederlandse markt werd een nieuw publiekstijdschrift, *Oog*, ontwikkeld, dat in november tijdens een feestelijke bijeenkomst in de Eregalerij van het museum werd gelanceerd.

Op het gebied van het collectiebeheer en -onderzoek zijn twee belangrijke mijlpalen te melden. Op 8 november opende minister Ronald Plasterk het nieuwe Ateliergebouw, waarin het Rijksmuseum met de Universiteit van Amsterdam en het Instituut Collectie Nederland zal samenwerken op het gebied van conservering en restauratie, onderzoek en de opleiding van restauratoren. De architecten Cruz y Ortiz hebben met dit gebouw een overtuigend staaltje van hun kunnen geleverd en de ideale voorwaarden voor een multidisciplinair *center of excellence* geschapen.

Een maand na de opening van het Ateliergebouw, op 4 december, werd in Londen het eerste dubbeldeel van de bestandscatalogus 17de-eeuwse schilderijen van het Rijksmuseum ten doop gehouden. In 2007 werd door minister Plasterk definitief gekozen voor Arnhem als vestigingsplaats voor een nieuw te stichten Nationaal Historisch Museum, waarnaar ook de steden Amsterdam en Den Haag hadden meegedongen. Het Rijksmuseum is verheugd dat de minister dit museum ziet als complementair aan wat elders in ons land aan museale geschiedenispresentaties voorhanden is en dat het niet de bedoeling is dat er collectievorming plaatsvindt. De verbeelding van de geschiedenis canon zal centraal staan en het museum mikt bovendien op een zeer specifieke doelgroep, de jeugd. Het Rijksmuseum zal met interesse de totstandkoming van het Nationaal Historisch Museum volgen en denkt dat er met dit nieuwe museum een goede afstemming mogelijk is.

Het Rijksmuseum besloot in dezelfde periode zijn plannen voor een eigen *venster op de democratie* in Den Haag af te gelasten, hoewel hiervoor al een prachtig pand in de onmiddellijke nabijheid van het Binnenhof was gevonden. Gesprekken werden door de turbulentie rond het nieuwe Nationaal Historisch Museum doorkruist en het Rijksmuseum vond bij de gemeente Den Haag voor zijn plannen uiteindelijk onvoldoende draagvlak. Met spijt werd van deze ambitie afscheid genomen.

De discussies rond de gratis entree van (rijksgesubsidieerde) musea hadden als voorlopige conclusie dat de minister streeft naar vrije toegang voor kinderen tot en met 12 jaar. De financiering van dit voornemen is echter nog in studie. Voor de bezoekers van het Rijksmuseum zal niets veranderen: het Rijksmuseum is op eigen initiatief al sinds 2001 gratis toegankelijk voor jongeren tot en met 18 jaar.

Tentoonstellingen & aanwinstenpresentaties

Onder de slogan 'Wegens verbouwing geopend' heeft het Rijksmuseum de afgelopen jaren getracht, ondanks de beperkingen die de ingrijpende verbouwing en renovatie ons opleggen, een stevige band met zijn publiek te waarborgen. Naast de tijdelijke presentatie van *De Meesterwerken* werd het aanbod regelmatig verlevendigd door tentoonstellingen in de Philipsvleugel en elders.

Het jaar 2007 werd ingezet met de wintertentoonstelling over Jan van der Heyden (2 februari-30 april). Het schilderijengedeelte van de tentoonstelling was een beknopte versie van een door Peter Sutton samengestelde expositie die in 2006 was getoond in het Bruce Museum in de Verenigde Staten. Voor Amsterdam werd de tentoonstelling uitgebreid met een serie tekeningen en prenten die Van der Heyden als uitvinder (van onder meer de brandspuit) belichtte.

Op 14 december ging de wintertentoonstelling *Karel du Jardin (1626 - 1678)* van start. Het was de eerste keer dat aan deze aantrekkelijke kunstenaar een afzonderlijke tentoonstelling werd gewijd. In de presentatie in de Philipsvleugel werd met name zijn veelzijdigheid benadrukt. Du Jardin was zowel te bewonderen als portrettist en historieschilder als in zijn specialiteit als vervaardiger van italiënerende landschappen en veestukken. De samenstelling was in handen van de afdeling Beeldende kunst samen met Du Jardin-specialiste Jennifer Kilian, die ook de catalogustekst verzorgde.

Na Rembrandts *Portret van Catrina Hooghsaet* bood het museum in 2007 gastvrijheid aan John Constable's meesterwerk *The leaping horse*. Het museum verkreeg dit werk in bruikleen van de Engelse romantische landschapschilderkunst van de Londense Royal Aca-

demij. Het werd getoond in dialoog met enkele stukken van Jacob Isaacksz van Ruisdael en Philips Koninck, de Hollandse voorgangers die Constable zijn leven lang inspireerden. Ruisdaels *Landschap met waterval* werd voor deze gelegenheid gerestaureerd en mag in zijn hernieuwde glans zelf een aanwinst heten. Niet minder opzienbarend is het resultaat van de restauratie van de twee portretten van Piero di Cosimo, die dankzij de steun van een mecenas gerestaureerd konden worden (zie pp. 44-45). Zij zullen in 2008 aan het Nederlandse publiek worden gepresenteerd en vervolgens ook op enkele internationale tentoonstellingen.

Hoewel de beschikbare ruimte in de Philipsvleugel beperkt is, is er ook dit jaar naar gestreefd het aanbod regelmatig te verlevendigen door presentaties van recente aanwinsten. In de daartoe speciaal ingerichte zaal naast de museumwinkel was tot 4 maart de presentatie rond Jan Steens *Een burgemeester van Delft en zijn dochter* te zien. Aansluitend werd het schilderij *Johannes* van Carel Willink gepresenteerd. Dit belangrijke zelfportret uit 1937-1938 was tot dusver in de nalatenschap van de kunstenaar gebleven. Voortbouwend op eerdere schenkingen van tekeningen en foto's van Willink werd ook dit sleutelwerk van de kunstenaar door zijn weduwe Sylvia Willink aan de zorgen van het Rijksmuseum toevertrouwd.

In mei werd een keuze getoond uit 11 recent verworven fotoalbums en 200 losse foto's gemaakt door Duitse militairen tijdens de jaren 1940-1945, die een interessante dimensie toevoegen aan het beeld van bezet Nederland vanuit de optiek van de Duitse soldaat. Vier weken later werd deze presentatie uitgebreid met het schilderij

Affiche tentoonstelling *Brand!* Ontwerp Studio Jas, Amsterdam
Uitsnede: John Constable, *The leaping horse*, 1825. Olieverf op doek. Royal Academy of Arts, Londen

Karel du Jardin (1626-1678)

De nieuwe mens op weg naar de nationaal-socialistische wereldorde van Henri van de Velde, dat een prominente plaats had in de werkkamer van NSB-voorzitter Anton Mussert.

13 juni was het de beurt aan het grote laat-16de-eeuwse tapijtkarton voorstellende de landing van de Romeinse veldheer Scipio op de kust van Afrika, dat al in 2004 werd verworven en inmiddels zorgvuldig is gerestaureerd. Het karton werd getoond in combinatie met een tekening van Bartholomeus Spranger (1546-1611), *Hercules en Scipio geleid door Minerva op het pad der deugd*. Het betreft de voortekening voor een prent door de Amsterdamse graveur Jan Muller (1571-1628) die Spranger vanuit Praag naar Amsterdam had gestuurd. Het blad werd door de opmerkelijke staf van het Rijksprentenkabinet gespot op een Brusselse boekenveiling en kon voor een luttel bedrag worden verworven.

Parallel aan de tentoonstelling *Held* in De Nieuwe Kerk werd half augustus de kostbare gouden penningdoos getoond die de voc in 1784 aan de Franse admiraal De Suffren ten geschenke gaf. Vervolgens werden nog Jongkinds zonnige landschap *Rue Notre-Dame* en Trevisani's *Het martelaarschap van de zeven broers, de zonen van de Heilige Felicitas* gepresenteerd. Over deze aanwinsten werd reeds in het Jaarverslag van 2006 uitgebreid bericht. De aanwinst van het schilderij *Beeldenstorm in een kerk* (1630) van Dirck van Deelen werd op 13 februari voor het eerst getoond in de context van het Rijksmuseum aan de Hofvijver (Haags Historisch Museum).

Links: Tentoonstelling *Karel du Jardin (1626-1678)* tijdens de opening, 13 december 2007. Foto's Jeroen Swolfs

Boven: Hans Blom (rechts), voormalig directeur van het NIOD, en Rijksmuseum-conservator Gijs van der Ham bekijken de vitrines waarin de geschiedenis over het schilderij *De nieuwe mens op weg naar de nationaal-socialistische wereldorde* wordt uitgelegd, 30 mei 2007. Foto ANP Photo/Olaf Kraak

Jan Muller naar Bartholomeus Spranger, *Hercules en Scipio geleid door Minerva op het pad der deugd*, ca. 1591. Gravure, proefdruk met correcties in pen en penseel door Jan Muller en Bartholomeus Spranger, 238 x 163 mm. Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. RP-P-OB-32.203

Bartholomeus Spranger, *Hercules en Scipio geleid door Minerva op het pad der deugd*, ca. 1591. Pen en penseel, 224 x 160 mm. Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. RP-T-2007-25

Battle at Schiphol

Tentoonstellingen elders

Voor de tweede achtereenvolgende maal organiseerde het Rijksmuseum aan het einde van de zomer in De Nieuwe Kerk een grote tentoonstelling. Na *Fashion DNA* van 2006 was nu het thema in hoofdzaak historisch van aard. Het 400ste geboortjaar van admiraal Michiel de Ruyter werd aangegrepen om een tentoonstelling te wijden aan het thema van de vaderlandse heldenverering. Onder de titel *Held* werd het fenomeen van alle mogelijke kanten belicht, maar natuurlijk met De Ruyters grafmonument in De Nieuwe Kerk als middelpunt. Hoewel het aantal bezoekers, 40.000, achterbleef bij de 67.000 van vorig jaar, was de tentoonstelling conceptueel goed doordacht en was er een breed scala aan voorwerpen bijeengebracht die de uiteenlopende typen verering in ons calvinis-

tisch land belichtten. Gijs van der Ham was de samensteller van de tentoonstelling en de catalogus, Kris Callens de projectleider en de vormgeving werd verzorgd door Marcel Schmalgemeijer. Teksten van een bonte schare scribeuten, variërend van Marnix van Sint Aldegonde tot Albert Verlinde vulden de 240 pagina's van het rijk geïllustreerde begeleidende boek dat werd vormgegeven door Annette van Waaijen en werd uitgegeven in samenwerking met Uitgeverij Nieuw Amsterdam.

Tijdens de TEFAF in Maastricht opende in het Bonnefantenmuseum op 8 maart onder de titel *From Vulcan's Forge* de tentoonstelling van bronzen uit het Rijksmuseum, die eerder onder meer in het Museum Palais Liechtenstein in Wenen waren getoond.

Uitsnede: Hendrick Cornelisz Vroom, *Gevecht tussen Hollandse en Spaanse schepen op het Haarlemmermeer*, 26 mei 1573, ca 1630-1640. Olieverf op doek. Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. SK-A-602

De Amsterdamse wethouder Kunst en Cultuur Carolien Gehrels in de etalage van De Bijenkorf om de tentoonstelling *Held* onder de aandacht te brengen. Foto Michael Jacobs

In de loop van 2007 werden vier van de oorspronkelijk tien satelliet-presentaties van collectieonderdelen van het Rijksmuseum beëindigd, te weten die in Antwerpen, Apeldoorn, Assen en Dordrecht. De overige zullen in 2008 worden ontmanteld, met uitzondering van die in het Bonnefantenmuseum, die in vernieuwde en vergrote vorm als *Rijksmuseum Maastricht* een vervolg zal krijgen. Ook zal in februari 2008 een keuze uit de collectie Aziatische sculptuur in het museum Beelden aan Zee in Scheveningen worden getoond onder de titel *Rijksmuseum aan Zee*.

Evenals vorig jaar gasteerde het prentenkabinet van het Rijksmuseum met een tentoonstelling in het Van Gogh Museum. Japanse geïllustreerde boeken, een recent verworven collectie, vormden het thema. De samenstelling was in handen van tentoonstellingsconservator Kris Schiermeier.

Op 7 december ging in Huis Marseille in Amsterdam de jaarlijkse aflevering van Document Nederland van start, ditmaal gewijd aan het thema van de fancultuur, in beeld gebracht door fotograaf Raimond Wouda. Voorafgaande aan de opening was er een feestelijke bijeenkomst in Felix Meritis, waarbij werd teruggekeken op de inmiddels tienjarige samenwerking met *NRC Handelsblad*, die tot wederzijds genoegen ook de komende jaren zal worden voortgezet. Parallel aan de tentoonstelling was met hulp van het Sem Presser Fonds ook weer een expositie van werk van jeugdige amateurfotografen te zien, die aan hetzelfde onderwerp was gewijd.

Op Schiphol was tot eind februari de in november 2006 begonnen tentoonstelling *Maritime Power* te zien. Deze werd op 1 maart gevolgd door *Low Life in the Golden Age*, dat het boerenleven in Nederland in de 17de eeuw toonde. De zomerpresentatie was onder de titel *Dutch Realism* gewijd aan magisch-realist. Naast de bovengenoemde *Johannes van Willink* en een werk van Pyke Koch, beide aanwinsten van het Rijksmuseum, bestond de opstelling uit acht schilderijen uit de ING-collectie. Op 2 oktober werd *Battle at*

Schiphol geopend, een presentatie rondom een schilderij van Hendrick Cornelisz Vroom dat een bijna 450 jaar geleden op de plek van de huidige luchthaven uitgevochten zeeslag uit de Tachtigjarige Oorlog laat zien. Het schilderij was met steun van Schiphol gerestaureerd ter gelegenheid van het vijfjarig bestaan van Rijksmuseum Amsterdam Schiphol.

De in 2006 gestarte tournee langs drie Noord-Amerikaanse musea werd in 2007 vervolgd met presentaties in Phoenix en Portland. De tentoonstelling *Rembrandt and the Golden Age of Dutch Art* is in de Verenigde Staten met zo veel succes ontvangen, dat voor 2009 nog een vervolgtournee wordt gepland. In een aangepaste versie was de tentoonstelling eind 2007 ook in China te zien. Op 2 november verrichtte minister Plasterk de openingshandeling in het Shanghai Museum of Art. Eind 2007 hadden al zo'n 180.000 Chinezen de Hollandse meesters bewonderd. *Founder* Philips Electronics en hoofdsponsor ING traden op als sponsors van deze Nederlandse museale primeur in China (zie pp. 49-51).

Qua publieksbelangstelling was de tentoonstelling rond Vermeers *Melkmeid* die vanaf 25 september in Tokio was te zien de topscorer. Bijna 500.000 Japanners dromden rondom Vermeers meesterwerk tezamen, de eerste keer dat dit werk, dat slechts hoogstzelden wordt uitgeleend, in Japan was te zien.

Naast de eigen tentoonstellingsproducties in binnen- en buitenland was het Rijksmuseum enkele malen met grote bruiklenen prominent vertegenwoordigd in exposities elders. Zo leende het museum niet minder dan 39 foto's uit aan de openingstentoonstelling *Dutch Eyes* die vanaf 18 april in het Rotterdamse Fotomuseum was te zien. Aan het begeleidende boek, een geschiedenis van de fotografie in Nederland, leverden conservatoren van het museum een substantiële bijdrage. Ook voor een fototentoonstelling over klassieke sculptuur in het Allard Pierson Museum werd royaal uit de portefeuilles van het Rijksprentenkabinet geput.

Ronald de Leeuw tijdens de opening van de Vermeertentoonstelling in Japan. Rechtsboven: Bruce da Silva Curiel en Laurent Sozzani bereiden transport van *De melkmeid* naar Japan voor, 17 september 2007. Foto Marco Hillen

Rechts: *Fans*, fototentoonstelling in Huis Marseille van Raimond Wouda in de serie Document Nederland, 8 december 2007-24 februari 2008. Foto Raimond Wouda

Aanwinsten

Graag had het museum in 2007 de aankoop van een meesterwerk van Rembrandt gemeld, maar de kabinetswisseling gooide helaas roet in het eten, doordat de onder het vorige kabinet voorgenomen besluiten hieraangaande werden getemporeerd. Niettemin werd, mede door de zeer actieve inspanningen van het Rijksmuseum Fonds, een recordaantal toezeggingen voor steun van fondsen en sponsors binnengehaald. Desondanks heeft het Rijksmuseum na meer dan een half jaar onderhandelen toch besloten om van de aankoop af te zien. De verwachtingen van de verkopende partij bleven volgens de experts in het museum te hoog.

De collectie 17de-eeuwse portretkunst werd intussen op een prachtige manier versterkt met vier portretten door de Haarlemse schilder Johannes Verspronck (1600/03-1662) die deels ter voldoening van successierechten aan het museum toekwamen. Twee van deze werken waren al sinds 1952 als langdurige bruiklenen in het museum te zien en zijn nu blijvend voor de rijkscollectie verworven. De verwerving werd genereus gesteund door de BankGiro Loterij, het Fonds Cleyndert en het Stortenbeker Fonds van de Vereniging Rembrandt en het Rijksmuseum Fonds (zie pp. 56-58).

Een bijzondere aanwinst vormde de groep van zeven 18de-eeuwse loden beelden die op 18 juni door de heer Borghouts, Commissaris van de Koningin van de provincie Noord-Holland, aan het Rijksmuseum werden overgedragen. Het betreft een reeks kopieën naar antieke voorbeelden van de hand van de Romeinse kunstenaar Francesco Righetti (1749-1819). Ze werden in Italië besteld voor het huis Welgelegen van de bankier Henry Hope in Haarlem. Dit monumentale pand werd vervolgens enige tijd de residentie van koning Lodewijk Napoleon en vanaf 1838 was hier de collectie eigentijdse beeldende kunst van de Nederlandse staat gehuisvest.

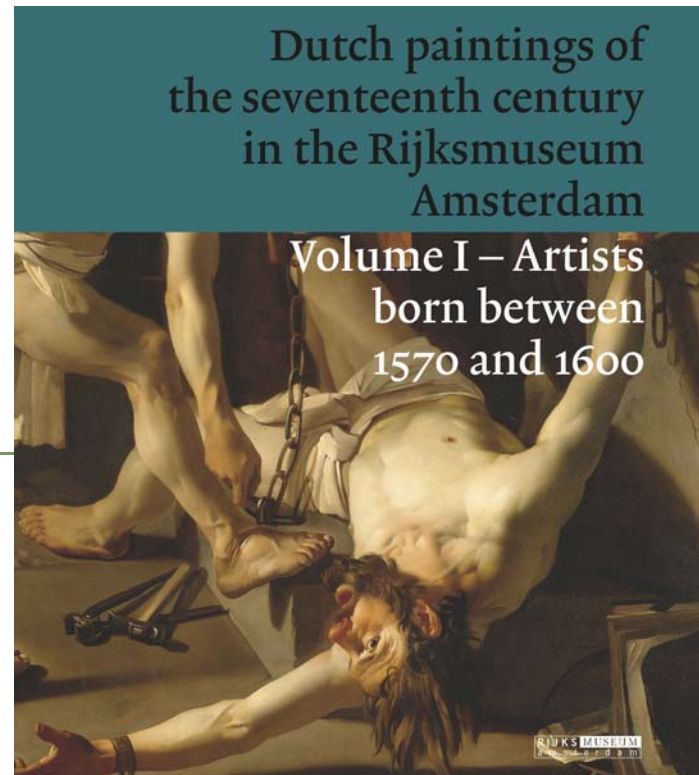
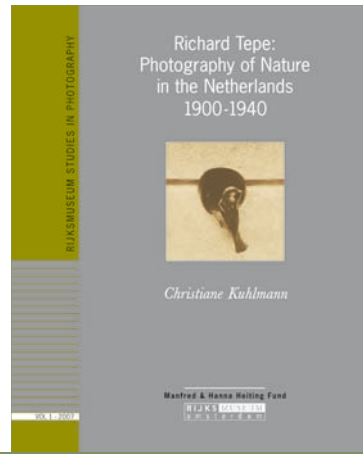
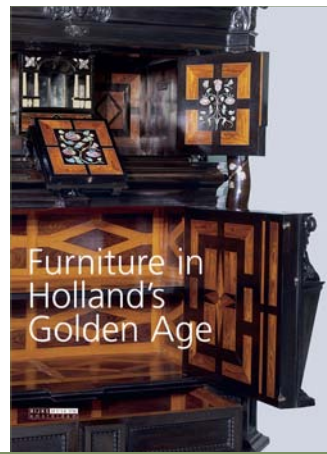
De loden beelden hebben lang in de tuin van Welgelegen gestaan, maar waren door weer en wind zo gehavend dat dit niet langer verantwoord was. De beelden, waaronder een twee meter hoge kopie naar de beroemde *Laocoöngroep*, zullen na restauratie een plek in de overdekte binnenhoven van Het Nieuwe Rijksmuseum krijgen. 2007 was een goed sculptuurjaar. Met als basis het M.J. Drabbe Fonds werden twee monumentale houten Japanse tempelwachters verworven. Deze schitterende beelden is een prominente plek in het nieuwe Aziatisch paviljoen toebedacht (zie uitklapper v).

Aan de al in de collectie aanwezige vier diorama's met Surinaamse tafereelen van Gerrit Schouten kon zijn diorama van de Waterkant in Paramaribo (1820) worden toegevoegd (zie pp. 62-66).

De verzamelingen die in het Rijksprentenkabinet worden bewaard werden op allerlei gebieden verrijkt, vooral dankzij de mogelijkheden die het F.G. Waller Fonds biedt. Er werden tal van Japanse prenten gekocht, bladen uit de Italiaanse renaissance en ook kreeg de periode rond 1800 extra aandacht (zie pp. 67-69). Uit bezit van de Nederlandse jezuïeten verwierf het museum enkele tekeningen uit omstreeks 1600 waaronder een zeldzaam werk van Gerrit Pietersz. Dankzij Baker & McKenzie Amsterdam N.V. konden foto's van verschillende fotografen worden verworven, onder wie Brassai en Robert Capa. Verheugd waren we met de financiële ondersteuning door het Titus Fonds, een fonds van de Vereniging Rembrandt, bij de verwerving van een aantal losse foto's en een dummy van het nooit verschenen fotoboek *Dagboek van een erotomaan* door de Nederlandse fotograaf Sanne Sannes. Deze aanwinst markeert het nieuwe beleid waarbij het Rijksmuseum zich nadrukkelijker dan tevoren is gaan toeleggen op het bijeenbrengen van een brede collectie prenten, tekeningen en foto's uit de 20ste eeuw.

Brassai, *Slapende man op straat, Parijs*, ca. 1934. Ontwikkelgelatinezilverdruk, 235 x 177 mm. Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. RP-F-2007-226. Aangekocht met steun van Baker & McKenzie Amsterdam N.V.

Sanne Sannes, *Dummy voor Dagboek van een erotomaan*, ca. 1962-1967. Ontwikkelgelatinezilverdruk, 354 x 272 mm. Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. RP-F-2007-191. Aangekocht met steun van het Titus Fonds van de Vereniging Rembrandt

Onderzoek en publicaties

De publicatie van het nieuwe magazine *Oog* was zonder meer de meest opvallende uitgave van 2007. Dankzij de genereuze steun van het VSBfonds is het Rijksmuseum in staat een grootschalig experiment aan te gaan met het oogmerk nieuwe groepen geïnteresseerden op een eigentijdse wijze aan te spreken. De lancering van het tijdschrift geschiedde tijdens een feestelijke ontvangst in de Eregerij van het inmiddels geheel gestripte Rijksmuseum. Een schare aan Bekende Nederlanders gaf bij de presentatie van het eerste nummer acte de présence.

Met het verschijnen van het eerste nummer van *Oog* nam het Rijksmuseum tevens met enige weemoed afscheid van de *Kunstkrant*, waarmee generaties Rijksmuseumbezoekers zijn opgegroeid. Het *Rijksmuseum Bulletin* blijft naast *Oog* bestaan, maar is meer in het bijzonder op vakgenoten gericht. Het zal in de toekomst alleen in het Engels verschijnen.

Het Rijksmuseum geeft sinds 2006 zijn meeste publicaties uit in samenwerking met Uitgeverij Nieuw Amsterdam. Naast de catalogi van de hierboven vermelde tentoonstellingen verscheen ook een aantal losse publicaties. Senior conservator meubelen Reinier Baarsen schreef onder de titel *Wonen in de Gouden Eeuw* een informatief boek over 17de-eeuwse meubelen in de verzameling van het Rijksmuseum. Het boek verscheen in de reeks Rijksmuseum-Dossiers. Peter Sigmund en Wouter Kloek waren de auteurs van een dossier over *Zeeslagen en zeehelden in de Gouden Eeuw*, dat goed aansluit bij de herdenking van de 400ste geboortedag van Michiel de Ruyter en de tentoonstelling *Held* in De Nieuwe Kerk. Senior conservator beeldhouwkunst Frits Scholten wijdde een dossier aan *Isabella's pleurants. Tien beelden van een Bourgondisch praalgraf*. Bert Natter was

de auteur van een aantrekkelijk boekje over het buiten *Trompenburg* bij 's-Graveland, dat het Rijksmuseum sinds 2006 beheert. Voor kinderen verscheen 3, een bijzonder telboek van Ted van Lieshout. Als eindejaarsgeschenk ontvingen de relaties van het Rijksmuseum eind 2007 het boekje *Los eruit steen terug*, waarvoor kunstenaar Pieter Bijwaard zich liet inspireren door het lege hoofdgebouw. Een van de aanwijzingen voor de werklieden die hij op de muren vond, gebruikte hij als titel.

Gefinancierd dankzij het Manfred & Hanna Heiting Fonds verschenen in 2007 de twee eerste deeltjes in de nieuwe Engelstalige reeks *Rijksmuseum Studies in Photography*: Christiana Kuhlmann, *Richard Tepe: Photography of Nature in the Netherlands 1900-1940 (Vol. 1)*, en Laetitia Dujardin, *Ethics and Trade: Photography and the Colonial Exhibitions in Amsterdam, Antwerp and Brussels (Vol. 2)*. Deze uitgaven vormen de neerslag van het onderzoek dat door jonge fotografiehistorici in de afgelopen jaren met een beurs van het Heiting Fonds in het Rijksmuseum is verricht.

Bestandscatalogi vormen de kern van het onderzoek dat in het museum wordt verricht. Het afgelopen decennium verschenen catalogi van (delen van) de collecties Nederlandse tekeningen, Amsterdams zilver, Nederlandse tapijten en ornamentprenten. Daarmee is niet alleen de wetenschappelijke wereld gebaat. Deze catalogi vormen het fundament van noodzakelijke kennis waarop ook alle up-to-date informatie voor het publiek is gebaseerd. De 17de-eeuwse Hollandse schilderkunst vormt de kern van de verzameling van ruim 5.500 schilderijen, die vanaf 1800 in het Rijksmuseum door aankoop, schenking en bruikleen zijn bijeengebracht. Door omvang, veelzijdigheid en kwaliteit biedt deze ver-

zameling zonder twijfel het meest representatieve overzicht van de schilderkunst van de Gouden Eeuw in de wereld. Gezien de grote belangstelling die binnen de internationale vakwereld voor dit deel van de schilderijenverzameling bestaat, is aan de wetenschappelijke ontsluiting daarvan prioriteit gegeven. De bestandscatalogus *Dutch paintings of the seventeenth century in the Rijksmuseum, Amsterdam. Volume I – Artists born between 1570 and 1600* vormt het begin van een nieuwe reeks beredeneerde catalogi waarin de schilderijenverzameling van het Rijksmuseum in de komende decennia zal worden ontsloten. Met 445 schilderijen van Hollandse kunstenaars geboren tussen 1570 en 1600 is dit de eerste van vier deelcatalogi waarin de ruim 2.000 17de-eeuwse Hollandse schilderijen wetenschappelijk worden bewerkt. De Engelstalige uitgave, waarvoor van alle werken nieuwe digitale opnames werden gemaakt, verscheen als dubbelband bij Uitgeverij Nieuw Amsterdam en Yale University Press. Bij een beroemde maar omvangrijke verzameling als deze zijn sommige schilderijen uitgebreid bestudeerd en beschreven in de vakliteratuur, terwijl andere nauwelijks aan bod kwamen. Daarom is ervoor gekozen om ieder schilderij op gelijksoortige wijze te behandelen, waardoor ook die werken waar tot op heden weinig onderzoek naar is verricht, werden bestudeerd. Om optimaal gebruik te maken van de in Nederland aanwezige kennis op het gebied van de 17de-eeuwse schilderkunst werd een begeleidingscommissie samengesteld die bestaat uit de professoren Peter Hecht (Universiteit van Utrecht), Volker Manuth (Radboud

Universiteit) en Rudi Ekkart (Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie en Universiteit van Utrecht) en wordt voorgezeten door senior conservator Jan Piet Filedt Kok. Vanaf september 2005 werd Jonathan Bikker als wetenschappelijk medewerker in het Rijksmuseum met de eindredactie belast. Wij zijn bijzonder veel dank verschuldigd aan het Onderzoeksinstituut van Cultuur en Geschiedenis van de Universiteit van Utrecht dankzij wiens financiële steun dit eerste deel van de bestandscatalogus mede mogelijk werd. Het werk aan de bestandscatalogi schilderijen van het Rijksmuseum is een langetermijn- – en vooral kostbaar – project. In het najaar van 2007 kon, dankzij de steun van onder meer de Getty Foundation en Japanse fondsen, gestart worden met de tweede deelcatalogus van de 17de-eeuwse Hollandse schilderkunst, die ca. 650 schilderijen van kunstenaars geboren tussen 1600 en 1625 zal behandelen, onder wie Rembrandt en zijn leerlingen.

Voorafgaand aan de opening van het Ateliergebouw vond in de Stadsschouwburg een symposium plaats waarin vertegenwoordigers van de drie samenwerkende instellingen (Rijksmuseum, Universiteit van Amsterdam, Instituut Collectie Nederland) spraken over actuele kwesties op het gebied van conservering en restauratie. Ook bij de tentoonstelling over Jan van der Heyden werd een wetenschappelijk symposium gehouden en het museum participeerde als vanouds in de activiteiten van de Amsterdam Summer University, waarbij het Ateliergebouw nog voor het formeel geopend was al gastvrijheid aan de cursisten bood.

Geschiedenisconservator Anouk Janssen won met haar proefschrift *Grijsaards in zwart-wit. De verbeelding van de ouderdom in de Nederlandse prentkunst (1550-1650)* de Jan van Gelderprijs, een aanmoedigingsprijs van de Vereniging van Kunsthistorici voor een jonge en veelbelovende kunsthistoricus.

Voor de (wetenschappelijke) publicaties van de medewerkers van het Rijksmuseum zij verwezen naar de bijlagen op pagina's 105-110.

Publieksinformatie

Het Rijksmuseum zette de avondopenstelling op vrijdagavond voort. Tijdens deze avonden werden voor de bezoekers extra activiteiten georganiseerd die in het teken stonden van een per kwartaal wisselend thema. De afdeling Educatie verzorgde daarbij diverse producten, zoals een tour op papier (een op het thema afgestemde rondgang door *De Meesterwerken*), met een speciaal op ouders en kinderen afgestemde variant. Ook werden verschillende podcasts gemaakt, onder anderen met Brigitte Kaandorp rondom het thema Moeder. Met name de Nederlandse bezoeker waardeert deze

mogelijkheid om het museum in meer rust te kunnen bezoeken. Hoewel de website minder vaak werd bezocht dan in het Rembrandtjaar 2006, is het aantal unieke bezoekers in 2007 ten opzichte van 2005 verdubbeld tot meer dan 1,2 miljoen. Veel aandacht is besteed aan verbetering van de gebruiksvriendelijkheid van de website. Een nieuwe homepage werd gelanceerd, die een aantrekkelijke en overzichtelijke etalage is voor de producten, diensten en activiteiten van het Rijksmuseum. Voorts is het zoeken op de website verbeterd waardoor rijkere 'content' op een helder-

der manier kan worden gevonden. Voor de tentoonstelling *Held* werd een speciale website gelanceerd waar bezoekers hun eigen held konden vereren in beeld en gesproken woord. Bijzonder om te vermelden is ook de bronzen plak die het CHIP-team (Cultural Heritage Information Presentation) van het Rijksmuseum won bij de Internationale Semantic Web Challenge in Korea. Het CHIP-project is een onderzoeksproject dat wordt gefinancierd door de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek en dat digitale personaliseringstoepassingen met innovatieve technologie voor het Rijksmuseum en de erfgoedsector ontwikkelt.

Bij de wintertentoonstelling *Brand! Jan van der Heyden* werd met steun van hoofdsponsor ING een theatrale rondleiding ontwikkeld voor kinderen van 6 tot 12 jaar waarin op spannende wijze via een fictieve nazaat van Jan van der Heyden kennis werd gemaakt met zijn leven en werk. Inmiddels is een tweede theatrale rondleiding beschikbaar die gericht is op de vaste opstelling. Ook deze rondleiding is mogelijk gemaakt door ING.

Tijdens het inmiddels traditionele ontbijt ter ere van Rembrandts verjaardag op 15 juli kon men wederom genieten van witbrood en haring. Velen maakten ook gebruik van de mogelijkheid om de Philipsvleugel te bezoeken waar gratis instapronducingen en audiotours werden aangeboden. Tijdens de MuseumN8 op 3 november waren er diverse activiteiten die aansloten op het thema

van het vierde kwartaal, Feest. Zo kon men zich in bruidsjurk laten fotograferen voor *Het Joodse bruidje* of zijn beschermheilige laten traceren. ING maakte het mogelijk om de meest originele wens die bij het schilderij *Het Sint Nicolaasfeest* van Jan Steen werd gedaan, in te willigen. De winnaar en zijn familie zullen worden geportretteerd als een eigentijds huishouden van Jan Steen.

Voor het onderwijs werd een tweede interactieve rondleiding geïntroduceerd rondom het thema 'Dagelijks leven in de Gouden Eeuw'. Het GRAS-project, een op het vmbo gericht samenwerkingsverband tussen het Van Gogh Museum, Rijksmuseum, Amsterdams Historisch Museum en Stedelijk Museum werd voortgezet, hetgeen mogelijk werd gemaakt door de drie banken die sponsor zijn van de drie musea rondom het Museumplein. In februari brachten bijna 500 kinderen uit Nunspeet en omgeving een bezoek aan het Rijksmuseum. Het Veluvine Molijn de Groot Fonds draagt de kosten voor deze jaarlijkse excursie voor de groepen 8 van de basisscholen in Nunspeet.

In het eerste seizoen dat het Rijksmuseum het buitenhuis Trompenburg beheert, konden de publiekopenstellingen en de muziekavonden op een warme belangstelling rekenen. Vooral buurtbewoners stelden het erg op prijs om het huis van admiraal Cornelis Tromp, zoon van Maarten Tromp, te kunnen bezoeken.

Vrienden, sponsors en weldoeners

In januari organiseerde het Rijksmuseum een Patronendiner in enkele voor de gelegenheid in winterse sfeer omgetoverde zalen in de Philipsvleugel. Voor de Vrienden van het Rijksmuseum werden diverse activiteiten georganiseerd, zoals speciale kinderrondleidingen bij de tentoonstelling *Brand!* en een speciale openstelling, activiteiten die goed werden bezocht.

Het Rijksmuseum mag wederom een gerenommeerde organisatie aan de sponsors toevoegen. Baker & McKenzie heeft zich voor drie jaar aan het museum verbonden en dankzij hun genereuze steun werden al een aantal prachtige foto's verworven, onder meer van Brassai en Robert Capa.

Dankzij *founder* Philips en hoofdsponsors BankGiro Loterij en ING kon het Rijksmuseum diverse activiteiten organiseren. De al genoemde succesvolle tentoonstelling waarmee het Rijksmuseum zich voor het eerst in China presenteerde, is mede te danken aan Philips en ING. Rijksmuseum Amsterdam Schiphol wordt mede mogelijk gemaakt door ING en bezoekers konden dankzij ING in augustus opnieuw gebruik maken van de Meal Deal, waarbij men voorafgaand aan of na een museumbezoek kon genieten van een lunch in de tuin. De genereuze steun van de BankGiro Loterij maakte de aankoop van twee spectaculaire Japanse tempelwachters mogelijk (zie uitklapper v). Ontwikkelingen in de kansspelsector lijken te gaan leiden tot een restrictiever beleid en minder mogelijkheden voor de goede-doelenloterijen. Het is goed om te benadrukken hoe belangrijk de steun van de BankGiro Loterij is: zonder die steun zouden vele aankopen niet meer mogelijk zijn.

Onder de hoede van het Rijksmuseum Fonds, de steunstichting van het Rijksmuseum, werden acht nieuwe Fondsen op Naam opgericht. Diverse deelcollecties kunnen rekenen op speciale steun: het J.A.J. en M.A. Risseeuw Fonds is gericht op aankoop, restauratie en tentoonstellingen van schilderijen uit de periode van de Haagse School; het Sara Geertruida Aalders-Huender Fonds op kant; het Maria Adriana Aalders Fonds op vaderlandse geschiedenis en Nederlands cultureel erfgoed en het Knecht-Drenth Fonds op Nederlands gelieerde schilderkunst die esthetisch en geschiedkundig een beeld geeft van de 20ste eeuw. De Bibliotheek heeft door het Van der Vossen-Delbrück Fonds meer armslag om kunsttheoretische en kunsttechnologische bronnen aan te kopen, te restaureren en te onderzoeken en het Migelien Gerritzen Fonds maakt het mogelijk om educatieve activiteiten te organiseren voor de afdeling Conservering & Restauratie. In maart 2008 werd een overeenkomst met Corus getekend inzake de oprichting van het fonds Staal aan Zee, dat het mogelijk maakt om een conservator Indiase kunst te benoemen.

De voortzetting van de samenwerking met het Bonnefantenmuseum onder de naam Rijksmuseum Maastricht werd gevierd met een *afterparty* na de opening van de TEFAF. Het Bonnefantenmuseum bood tevens gastvrijheid voor een *directors' dinner* dat het Rijksmuseum tijdens de TEFAF organiseerde.

Bestuurlijk

In de Raad van Toezicht werden drie nieuwe leden verwelkomd: Maarten van der Lande (partner Baker & McKenzie), Frits van Oostrom (Universiteitshoogleraar Universiteit Utrecht en president van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen) en Margot Scheltema (financieel directeur van Shell Nederland). Daarmee werden de vacatures ingevuld die in 2006 waren ontstaan door het vertrek van Herman Wijffels en het overlijden van Dries Fransen van de Putte. In juni 2007 werd afscheid genomen van Nelleke Noordervliet, die na het bereiken van de maximale zittingstermijn van acht jaar uit de Raad terugtrad.

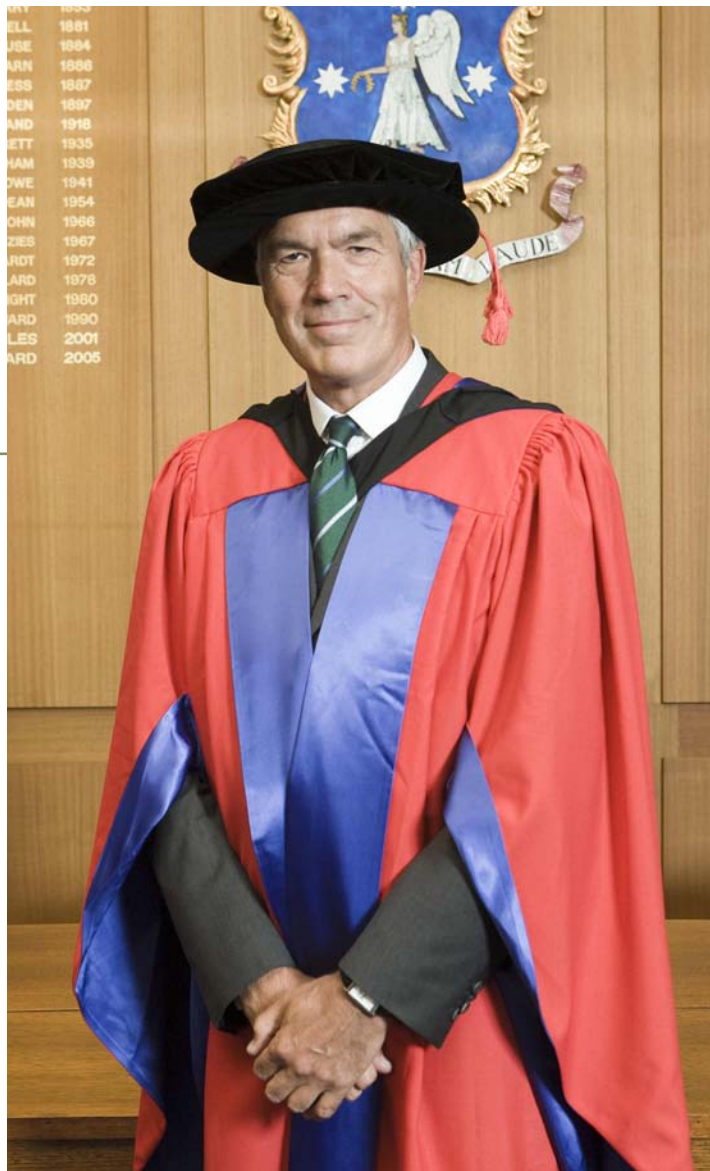
De Raad vergaderde viermaal met de directie. De voortgang van Het *Nieuwe* Rijksmuseum was een belangrijk gespreksonderwerp dat ook centraal stond in een themabijeenkomst van de Raad met het Kernteam (directie en een aantal afdelingshoofden). De leden van de Raad werden tijdens deze bijeenkomst bijgepraat over ontwikkelingen op het gebied van publieksbenadering en over de plannen voor de nieuwe geïntegreerde opstelling. Het museum had in het afgelopen jaar weer veel profijt van de Marketing Adviesraad waarvan de leden regelmatig bijeenkomen met de zakelijk directeur en het hoofd Communicatie & Marketing. Voor hun genereuze en belangeloze inzet is het museum veel dank verschuldigd aan voorzitter Bert Meerstadt (directeur Nederlandse Spoorwegen) en leden Muriel Arts (directeur marketing KPN Consumentenmarkt), Johan Brand (consultant Egon Zehnder International), Diederik Karsten (CEO UPC Nederland), Eugène Randag (consultant) en Chris Vogelzang (CEO private banking Fortis Bank).

Personeel

Nadat in 2006 de nieuwe organisatie van de Sector Collecties was afgerond, is de organisatie van de Sector Presentatie in het afgelopen jaar gewijzigd. Aan de Sector Presentatie is naast Tentoonstellingen en Educatie & Publieksinformatie een derde afdeling toegevoegd, Publicaties. Deze richt zich niet alleen op traditionele publicaties op papier, maar omvat ook de website en multimediale uitgaven.

De organisatie van BB&V (Bewaking, Beveiliging & Veiligheid) wordt gewijzigd, mede om de kwaliteit van de beveiliging te verhogen in verband met de maatschappelijke ontwikkelingen en de hogere veiligheidsrisico's. Daarnaast worden meer ontwikkelingsmogelijkheden geboden aan de medewerkers, onder meer door functiedifferentiatie en een gevarieerder takenpakket. Met de voorbereiding op de samenwerking met de meldkamer van het Van Gogh Museum in een gemeenschappelijke behuizing zijn vorderingen gemaakt.

Om de bezoekers in de Philipsvleugel beter te kunnen bedienen, is besloten om een Frontoffice te gaan vormen. Hierin worden alle medewerkers ondergebracht die betrokken zijn bij de rechtstreekse dienstverlening aan het publiek: kassiers, vestiairemedewerkers, medewerkers van de publieksbalies en de winkel, maar ook de medewerkers die de reserveringen voor bijvoorbeeld groepen en klassen verzorgen alsmede de medewerkers die belast zijn met de uitvoering van evenementen en ontvangsten. De organisatie van evenementen en ontvangsten wordt gestroomlijnd door de betrokken medewerkers die nu verspreid zijn over enkele afdelingen, onder te brengen in een apart cluster Evenementen & Ontvangsten binnen de afdeling Communicatie & Marketing.

De afdeling Educatie bestaat na deze wijziging uit de medewerkers educatie en de onderwijsmedewerker, en is daardoor beter in staat zich te concentreren op haar kerntaken: het ontwikkelen van en invulling geven aan het educatieve beleid. Educatie is voorts verantwoordelijk voor de educatieve producten en de bediening van de diverse doelgroepen, waarvan het onderwijs een van de belangrijkste is.

Naast bovenstaande organisatiewijzigingen is met de Ondernemingsraad gesproken over de invoering van ArbeidsTijdenManagement (ATM) conform de afspraken terzake in de cao voor rijksgesubsidieerde musea die met ingang van 1 april werd afgesloten. ATM heeft als doel het efficiënter en effectiever afstemmen van vraag en werkaanbod. Dit betekent dat de werkgever de per-

soneelsbezetting beter kan afstemmen op de personeelsbehoefte en de werknemer zijn werktijd beter kan afstemmen op zijn persoonlijke omstandigheden.

Niek van Sas, hoogleraar geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam, is voor een periode van vijf jaar benoemd tot honorair conservator Nederlandse Geschiedenis. Enkele jaren geleden heeft het Rijksmuseum de functie van honorair conservator ingesteld voor personen die een belangrijke positie bekleden aan een wetenschappelijke instelling en die directie en wetenschappelijke staf van het museum van advies kunnen dienen bij de uitoefening van hun werkzaamheden. Ook worden zij uitgenodigd en in de gelegenheid gesteld onderzoek te doen in de collectie van het museum om zodoende een dialoog tot stand te brengen tussen de museale en de universitaire wereld. Niek van Sas is de tweede honorair conservator, in 2005 werd Volker Manuth, hoogleraar kunstgeschiedenis aan de Radboud Universiteit, benoemd tot honorair conservator 17de-eeuwse schilderkunst.

Directeuren, conservatoren en andere medewerkers van het museum waren het afgelopen jaar actief in tal van gremia, zoals moge blijken uit de overzichten elders in dit jaarverslag van de externe activiteiten en de voordrachten en lezingen. De hoofddirecteur participeerde in conferenties over de toekomst van historische musea in Berlijn en over collectiemobiliteit in München, en organiseerde een serie colleges ter gelegenheid van zijn afscheid als bijzonder hoogleraar museumbeleid van de Vrije Universiteit. De directeur Collecties nam deel aan een symposium waarin de plannen voor een Nationaal Historisch Museum in Nederland vanuit internationaal perspectief werden bediscussieerd en vertegenwoordigde het Rijksmuseum bij de heropening van het vernieuwde Prado Museum in Madrid.

Het Nieuwe Rijksmuseum

Een belangrijke mijlpaal werd bereikt toen stadsdeelvoorzitter Egbert de Vries op 13 december de bouwvergunning overhandigde aan de hoofddirecteur, de laatste vergunning die nodig was om met de bouw te kunnen beginnen. Helaas heeft de in 2007 gestarte Europese aanbesteding niet geleid tot een opdrachtverlening, omdat het verschil tussen de aanbieding van de aannemer en de begroting dermate groot was dat besloten is de aanbesteding onaanvaardbaar te verklaren. In februari 2008 is besloten tot een nieuwe aanbesteding, waarbij het werk gesplitst in onderdelen zal worden aanbesteed. Uitgaande van een geslaagde aanbesteding en een start van de werkzaamheden in de loop van 2009 wordt de openingsdatum van Het Nieuwe Rijksmuseum, mits nieuwe tegenslagen uitblijven, voorzien voor eind 2012 met een mogelijke uitloop naar 2013. Desondanks is er afgelopen jaar wel voortgang geboekt in het hoofdgebouw. Nadat in 2006 de binnenhoven waren uitgegraven ten behoeve van het nieuwe binnenplein, werden in 2007 de betonconstructies aangebracht voor het grand café, de winkel en het auditorium die in respectievelijk onder het nieuwe Atrium komen. Ook werd gestaag verder gewerkt aan het terugbrengen van de decoraties van Cuypers in onder meer de Eregalerij. Velen volgden de vorderingen tijdens een zogenoemde Hard Hat Tour, waarbij men onder begeleiding en voorzien van helm en veiligheidsschoenen een rondgang maakt door het hoofdgebouw.

Het project Het Nieuwe Rijksmuseum bestaat nu uit twee deelprojecten: bouw en inrichting. Het afgelopen jaar is afgesproken dat de uitvoering van het deelproject inrichting wordt gedelegeerd aan het Rijksmuseum. Het eigen Projectbureau Huisvesting, ingesteld ten behoeve van het renovatieproject, werd hiervoor uitgebreid. Inmid-

dels is de inhoudelijke en financiële demarcatie van beide deelprojecten afgerond en zijn overlegstructuren gecreëerd waarin afstemming en coördinatie van bouw en inrichting worden geborgd.

In maart 2007 werd het Voorlopig Ontwerp van de Franse inrichtingsarchitect Wilmotte gepresenteerd. Het VO was vervolgens onderwerp van intensieve bespreking, niet alleen in de Adviesgroep Museale Visie (de voormalige Regiegroep Museale Inrichting) maar ook in breder in- en extern verband. Voor de 20ste eeuw is een Adviescommissie in het leven geroepen waarin zitting hebben Carla Boos (eindredacteur *Andere Tijden*), Jan Debbaut (o.a. oud-directeur Van Abbe Museum), Luca Dosi Delfini (o.a. oud-conservator meubelen Stedelijk Museum), Cornelia Homburg (freelance kunsthistorica), James Kennedy (hoogleraar Nieuwste Geschiedenis VU) en Jan Teeuwisse (directeur museum Beelden aan Zee).

In de zomer werd het Ateliergebouw in gebruik genomen en verhuisden de restauratieateliers van het Rijksmuseum en de restauratoropleiding van de Universiteit van Amsterdam naar het door de Spaanse architecten Cruz y Ortiz ontworpen gebouw. De derde bewoner, de onderzoeksafdeling van het Instituut Collectie Nederland, zal in de eerste helft van 2008 zijn intrek nemen. Inmiddels zijn gesprekken gestart om te bezien hoe invulling zal worden gegeven aan de inhoudelijke samenwerking, teneinde het streven om gezamenlijk een *center of excellence* op restauratiegebied te vormen, waar te maken. Op 8 november werd de formele opening verricht door minister Plasterk.

Bart van der Pot werd in mei 2007 als Programmadirecteur opgevolgd door Etienne Schoenmaeckers, projectmanager van de Rijksgebouwendienst.

Stadsdeelvoorzitter Egbert de Vries overhandigt de bouwvergunning voor Het Nieuwe Rijksmuseum, voorafgaand aan de opening van de Karel du Jardin-tentoonstelling, 13 december 2007. Foto Jeroen Swolfs

Vooruitblik

In oktober 2007 werd bekendgemaakt dat Ronald de Leeuw heeft besloten in de zomer van 2008 het hoofddirectoraat neer te leggen. Met de voltooiing van het Ateliergebouw en de verlening van de bouwvergunning voor het hoofdgebouw vangt een nieuwe fase voor Het Nieuwe Rijksmuseum aan. Ook het Definitief Ontwerp van de museale inrichting van de hand van Jean-Michel Wilmotte nadert medio 2008 zijn afronding. Een voorproefje van Wilmottes ontwerp werd in maart 2007 aan de pers gepresenteerd en ook in het Infocentrum tentoongesteld.

In 1998 formuleerde Ronald de Leeuw in de beleidsnota *Het Rijksmuseum in de 21ste eeuw* het concept voor Het Nieuwe Rijksmuseum. Nu het Definitief Ontwerp van Cruz y Ortiz voor het gebouw en Wilmottes ontwerp voor de vormgeving van de museale inrichting zijn geconcretiseerd, lijkt het moment geschikt om het stokje over te dragen aan iemand van een volgende generatie die met volle energie de nieuwe, geïntegreerde presentatie van het Rijksmuseum realiseert en ook aan de introductie van de 20ste eeuw in het Rijksmuseum gezicht gaat geven. Ook is het nu mogelijk de voor-

bereiding voor het programma van tijdelijke tentoonstellingen na de heropening ter hand te nemen. Begin dit jaar heeft de Raad van Toezicht Wim Pijbes, sinds 2000 directeur van de Kunsthal Rotterdam, als nieuwe hoofddirecteur benoemd, aan wie bovengenoemde taken met het volste vertrouwen kunnen worden overgelaten. Hij treedt aan op 1 juli 2008. Begin 2008 kondigde ook directeur Collecties Peter Sigmond zijn vertrek aan. Taco Dibbits, al aan het museum verbonden als hoofd Beeldende kunst, volgt hem per 1 juni 2008 op.

Voor 2008 liggen intussen de plannen al klaar. Op 8 februari ging in Haarlem de tentoonstelling *De droom van Piranesi. Eeuwig modern design* van start. Deze tentoonstelling heeft als middelpunt twee topstukken uit de verzameling van het Rijksmuseum, te weten de schoorsteen die de Italiaanse graficus en architect Giovanni Battista Piranesi (1720-1778) leverde voor het Amsterdamse huis van John Hope, alsmede de zogenoemde Rezzonicotafel. De tentoonstelling is voorbereid door een internationaal team van specialisten onder aanvoering van Piranesi-expert John Wilton Ely en werd georganiseerd door het Cooper-Hewitt National Design Museum in New York, waar de expositie op 11 september 2007 in première ging. De tentoonstelling werd onder auspiciën van het Rijksmuseum en met Ronald de Leeuw als gastconservator getoond in Teylers Museum. De tentoonstelling werd uitgebreid met een hoofdstuk over de relatie die enkele Nederlandse *grand-touristen* eind 18de eeuw met Piranesi onderhielden. Bij deze tentoonstelling is ook een symposium belegd.

Vanaf 23 februari is in Museum Boijmans Van Beuningen te Rotterdam een grote tentoonstelling te zien gewijd aan de *Vroege Hollanders. Schilderkunst van de late Middeleeuwen*. Werken uit de collectie van het Rijksmuseum vervullen hierin zowel door hun aantal als hun belang een centrale rol. Talrijke schilderijen zijn het afgelopen jaar speciaal voor deze gelegenheid gerestaureerd.

Op 25 februari werd in Scheveningen in het museum Beelden aan Zee de laatste satellietpresentatie van het Rijksmuseum geopend (*Rijksmuseum aan Zee*), gewijd aan een deel van de collectie Aziatische sculptuur die aldaar in dialoog met 20ste-eeuwse beeldhouwkunst zal worden gepresenteerd.

Tegelijk met de internationale kunst- en antiekbeurs TEFAP opende begin maart in Maastricht onder de titel *Palazzo* de nieuwe presentatie van het Rijksmuseum Maastricht. Het thema is het verzamelen van vroeg-Italiaanse kunst in Nederland in de periode 1900-1940, met als centrale figuur de Zwitserse verzamelaar Otto Lanz.

In juni verwelkomt het museum als bijzondere gast het wereldberoemde portret van Jacopo Strada van de Venetiaanse grootmeester Titiaan (1488-1576). Dit meesterwerk van het Kunsthistorisches Museum verblijft hier als dank voor het bruikleen van werk van Frans Hals dat enige jaren geleden door het Rijksmuseum aan het Weense museum in langdurig bruikleen was gegeven. Jacopo Strada wordt in Amsterdam gedurende enkele maanden herenigd met zijn zoon Ottavio Strada van wie het Rijksmuseum een portret bezit van de hand van Titiaans tegenvoeter Tintoretto (1518-1594). Eveneens in juni zullen de twee beelden van de Japanse tempelwachters worden gepresenteerd in het kader van een tentoonstelling van de belangrijkste aanwinsten tijdens het directoraat van Ronald de Leeuw.

Ook op het gebied van publicaties staan tal van nieuwe titels op stapel. Het dossier van Gary Schwartz over de *Nachtwacht* krijgt een nieuw jasje en er verschijnt een serie thematische boekjes over landschappen, bloemen, en dergelijke. Voor kinderen en jeugdige ouders is een uitklapbaar poppenhuisboek in de maak.

Maar waar natuurlijk vooral met vurig verlangen naar wordt uitgekeken is de eerste bouwhandeling voor Het Nieuwe Rijksmuseum.

The image is a wide architectural rendering of a modern building complex. The central part of the image is a semi-transparent grey overlay containing white text. The building features a mix of dark brick and large glass windows. On the left, a brick building has a glass-enclosed upper section. On the right, a taller brick building has a series of vertical glass windows. The sky is overcast and grey.

III *Het*
Ateliergebouw:
een uniek
expertisecentrum

Het Ateliergebouw: een uniek expertise- centrum

Op 8 november 2007 opende minister Plasterk het Ateliergebouw, het eerste voltooide onderdeel van Het Nieuwe Rijksmuseum. Het Ateliergebouw is een centrum voor restauratie en conservering, wetenschapsbeoefening, onderzoek en opleiding, waar onder optimale omstandigheden wordt gewerkt aan het behoud en beheer van Nederlands cultureel erfgoed.

In het Ateliergebouw bundelen het Rijksmuseum, het Instituut Collectie Nederland (ICN) en de Universiteit van Amsterdam (UvA) hun kennis op het gebied van restauratie en conservering van kunstvoorwerpen. Met onderzoek, onderwijs en praktijk onder één dak is het Ateliergebouw een expertisecentrum in ontwikkeling dat niet alleen uniek is voor Nederland, maar ook op internationaal niveau. Het gebouw zelf, ontworpen door het Spaanse architectenduo Cruz y Ortiz, speelt in die ontwikkeling een belangrijke rol. De hele architectuur is gericht op de vorming van een inspirerende omgeving waarin een open, levendige, en vruchtbare samenwerking tussen de verschillende restauratiedisciplines kan ontstaan. Dit scheidt de voorwaarden om nog beter dan vroeger te zorgen voor de Rijksmuseumcollectie en de resultaten daarvan bij een groter publiek onder de aandacht te brengen.

Functionaliteit

Het nieuwe Ateliergebouw gaat schuil achter de wat sombere bakstenen voorgevel van het monumentale Veiligheidsinstituut uit 1912. Daarachter verrijzen twee torens, die door een heldere atriumachtige ruimte met elkaar zijn verbonden. Functionaliteit staat in het gebouw, dat een oppervlakte heeft van ruim 9000 m², voorop. Alle ateliers, maar ook alle gangen, deuren en liften zijn extra hoog en breed, zodat grote kunstvoorwerpen makkelijk kunnen worden getransporteerd. Door de 'getande'

dakconstructie en de driehoekige vorm van de ramen in de zijgevel wordt alleen noorderlicht toegelaten. In de eerste toren vinden we op de eerste verdieping de afdelingen voor textielrestauratie, glas & keramiek en het archeologisch en historisch metaal. Op de tweede verdieping zitten de restauratoren voor boeken, papier en fotografische materialen. Zij houden het materiaal van het Rijksprentenkabinet in stand en werken aan de schitterende verzameling fotografie van het museum. In de tweede toren zijn op de tweede verdieping de restauratieafdelingen voor meubels en voor maritieme modellen gehuisvest. De verdieping daarboven is ingericht voor de restauratie van schilderijen en schilderijlijsten.

Partners

De restauratoren van het Rijksmuseum zijn niet de enige gebruikers van het Ateliergebouw. Ook de opleiding Conservering en restauratie van cultureel erfgoed van de Universiteit van Amsterdam (UvA) is er gehuisvest. Opleiding, zeker op universitair niveau, kan niet zonder onderzoek. Daarom is het verheugend dat vanaf mei 2008 de onderzoeksafdelingen van het Instituut Collectie Nederland (ICN) onze gelederen komen versterken. Voor het ICN is de begane grond gereserveerd, evenals de twee verdiepingen daaronder, die zijn gevuld met onderzoekslaboratoria, studie- en opslagruimtes. Er zullen dan zo'n honderd mensen een werkplek in het Ateliergebouw hebben. Het Rijksmuseum, de UvA en het ICN profiteren van elkaars aanwezigheid en hebben samen de beschikking over de modernste faciliteiten op het gebied van onderzoek en laboratoria. Op deze manier wordt een ambitieuze omgeving gecreëerd voor uitwisseling tussen opleiding, onderzoek en praktijk.

Grensoverschrijdend

Inmiddels is al duidelijk geworden dat de multidisciplinaire

samenwerking een belangrijke meerwaarde kan hebben. Zo heeft schilderijenrestaurator Laurent Sozzani zich intensief beziggehouden met de restauratie van het beschilderde terracotta beeld van Johan van der Schardt, dat vanwege een breuk in de klei in het atelier van de keramiekrestaurator was beland. Voor de restauratie van de ebbenhouten lijst van Lucas van Leydens *Dans om het gouden half* is door een team van lijstenrestauratoren intensief samengewerkt met Iskander Breebaart, senior restaurator van de meubelafdeling. Adriaan Coortes wonderschone *Stilleven met asperges* bleek, heel ongebruikelijk, op papier geschilderd; schilderijenrestaurator Erika Metz kon niet alleen gebruikmaken van natuurwetenschappelijke analyses, maar ook van de expertise van senior restaurator papier Idelette van Leeuwen. En voor de bestudering van een 18de-eeuws Aziatisch ivoren beeldje konden op korte termijn materiaalanalyses worden gedaan. Deze lijst van grensoverschrijdende samenwerking is eindeloos uit te breiden, en zal ongetwijfeld nog veel langer worden wanneer de UvA en het ICN zich, tot wederzijds voordeel, op volle sterkte bij ons voegen.

Conserveren en restaureren

Nadat de verhuizing was afgerond, konden de bijna dertig restauratoren van het Rijksmuseum zich alvast weer gaan richten op hun kerntaken: het conserveren, restaureren en onderzoeken van kunstobjecten. Bij een conserverende behandeling staat behoud van het object centraal. Denk hierbij bijvoorbeeld aan preventieve maatregelen om ervoor te zorgen dat het materiaal in het object niet, of ten minste zo weinig mogelijk door de tand des tijds wordt aangetast. In het geval van restaureren speelt behoud uiteraard ook een belangrijke rol, maar wordt daarnaast ook nog onderzocht hoe het werk er oorspronkelijk uitzag en wat de bedoeling van de kunstenaar kan zijn geweest.

Een recent voorbeeld van deze werkwijze is de restauratie van

Om lichtreflecties te voorkomen zijn alleen in het restauratieatelier voor schilderijen de wanden donkergrijs geschilderd. Foto Luuk Kramer

Thea van Oosten in haar nieuwe laboratorium bezig met een monsternamen.

Rembrandts portret *De Oosterling*. Mede omdat dit schilderij het topstuk zou worden van de tentoonstelling *Rembrandt and the Golden Age; Highlights from the Rijksmuseum* in Shanghai werd het onderworpen aan een complete restauratie. De verwijdering van de vergeelde vernislagen en oude restauraties (nagedonkerde olieverfretouches uit de 19de en 20ste eeuw) brachten aan het licht dat de kop, de turban en het kostuum van de oosterling in uitstekende conditie verkeerden maar dat de donkere achtergrond behoorlijk beschadigd was. De verf was hier verpoetst, slechts als gevolg van minder subtiele restauraties uit het verleden. Ook kwam met de huidige schoonmaak aan het licht dat er zich naast de turban een kwast bevindt. Deze kwast was voor de restauratie niet zichtbaar maar was wel te zien op de röntgenfoto van het schilderij. De kwast was duidelijk door Rembrandt geschilderd. Of het ook Rembrandts bedoeling was geweest de kwast zo duidelijk in het zicht te laten, was nog te bezien. Microscopisch onderzoek wees uit dat Rembrandt de kwast inderdaad had weggeschilderd met donkere verf. Net als de donkere verf van de achtergrond was ook deze donkere verf verpoetst. Er waren nog maar een paar restjes van over. De op elkaar liggende verflagen hadden dezelfde kenmerken. Rembrandt had dus in dit schilderij, net als in veel van zijn andere schilderijen, een verandering aangebracht (een zogenaemde *pentimento*, Italiaans voor spijt). De donkere schildering op de kwast is nu weer voorzichtig hersteld. Kijk je in strijklicht dan herken je de kwast nog aan de impasto van de verf maar de kwast speelt geen grote rol meer in de compositie. Met het afnemen van vergeelde vernis en oude restauraties en met het vinden en vooral met het weer wegwerken van de kwast zijn we teruggegaan naar de bedoeling van de kunstenaar. Overigens kent elk restauratiespecialisme eigen regels. Zo worden bijvoorbeeld bronzen beelden uit de renaissance vanuit

Links: Medewerkers van het Ateliergebouw. Foto Victor van Bergen Henegouwen

een andere invalshoek behandeld dan schilderijen uit diezelfde periode. Beide soorten objecten zijn meestal bedekt met een beschermende afwerklaag; bij een bronzen beeld is dat veelal een organisch lakpatina (een mengsel van harsen), bij een schilderij vernis. Nu wordt de beschermlaag van bronzen beelden niet snel verwijderd, omdat ze wordt gezien als een ouderdomskenmerk en dus als historisch belangrijk. Vernislagen van schilderijen daarentegen worden in de loop der tijd steeds geler en donkerder, en benemen daardoor het zicht op het werk. Bovendien biedt een verouderde vernislaag steeds minder bescherming. Dergelijk vernis wordt dan juist wel verwijderd, maar dat is niet zo erg, want het betreft vrijwel nooit een oorspronkelijke vernis. Tenminste, dat is usance in Nederland. Onze collega's van de Hermitage uit Sint-Petersburg hebben een andere aanpak, zoals wij in november tijdens een uitgebreide kennismaking met hen ontdekten. Zij verdunnen het oude vernis tot een microdun laagje, verwerken op dit laagje de benodigde retouches, en brengen daaroverheen dan een dekkende nieuwe vernislaag op. Kennis nemen van verschillende invalshoeken en werkwijzen is niet alleen inspirerend, maar leidt ook tot een sterker onderbouwde debat in het continue proces van kennisuitwisseling en kennisontwikkeling dat ons in het nieuwe expertisecentrum voor ogen staat. Het oude, wat sombere gebouw van het Veiligheidsinstituut is op elegante wijze met een nieuw bouwwerk geïntegreerd tot een transparant en werkzaam geheel. We verwachten dat deze functionaliteit tot goede en plezierige interdisciplinaire samenwerking, mooie en levendige discussies, verstandig en diepgaand wetenschappelijk onderzoek, maar vooral tot prachtig gerestaureerde kunst zal leiden.

Opening van het Ateliergebouw door minister Ronald Plasterk, 8 november 2007. Foto Pepijn Vanthoor

Omslag: Het Ateliergebouw, ontworpen door Cruz y Ortiz. Foto Jose Manuel Ballester

Essays

- 41 Ronald de Leeuw over het belang van de BankGiro Loterij voor het Rijksmuseum
- 44 Portretpendanten van Piero di Cosimo gerestaureerd en opnieuw ingelijst
- 47 Eeuwig modern design van Giovanni Battista Piranesi
- 49 Rijksmuseum in China

Ronald de Leeuw over het belang van de BankGiro Loterij voor het Rijksmuseum

Ronald de Leeuw wordt door buitenlandse collega's wel eens benijd vanwege de manier waarop het Rijksmuseum kan handelen bij grote aankopen. Dat voorrecht heeft het Rijksmuseum voor een aanzienlijk deel te danken aan de BankGiro Loterij, die voor een lange termijn miljoenen euro's steun aan het museum heeft toegezegd.

'In het buitenland is vaak sprake van uitgebreide commissies die zich met een aankoop bemoeien. Dan moet zo'n voorstel een heel traject doorlopen en blijft lang onduidelijk of het vereiste geld bij elkaar kan worden gebracht,' aldus De Leeuw. Het Rijksmuseum daarentegen kan dankzij de BankGiro Loterij beschikken over een redelijk constante en overzichtelijke geldstroom en kan zonnig slagvaardig – dus zonder bureaucratische beslommingen – optreden als er een interessant stuk op de markt komt.

De samenwerking dateert van 2004. De Leeuw: 'Maar voor die tijd werden we ook al gesteund door z'n voorganger: de Sponsor Bingo Loterij.' Gevraagd naar het concrete belang van de BankGiro Loterij voor het Rijksmuseum houdt De Leeuw twee vingers omhoog: 'Ten eerste: we kunnen sneller beslissen. Ten tweede: we kunnen op een hoger niveau aankopen doen.' Ter illustratie noemt hij het schilderij *Adolf en Catharina Croeser aan de Oude Delft* (vroeger bekend als *Een burgemeester van Delft en zijn dochter*) van Jan Steen, dat in 2004 kon worden verworven. 'Een beroemd schilderij met een hoge vraagprijs. Die aankoop zou niet mogelijk zijn geweest zonder het geld van de loterij.' Omgekeerd heeft zo'n spraakmakende aankoop weer een goede uitstraling op het imago van de loterij. 'De deelnemers van de loterij kunnen daar met recht trots op zijn.'

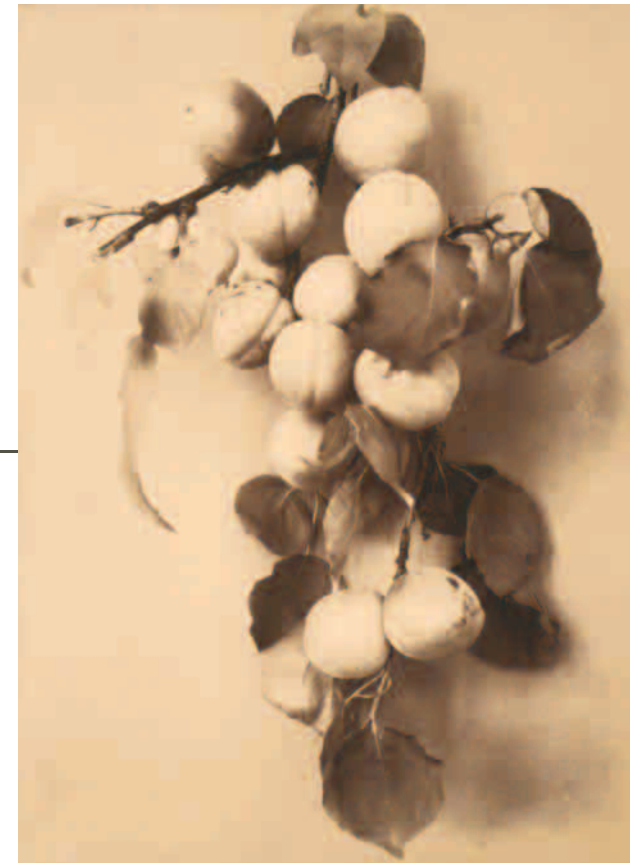
In overleg is de intentie uitgesproken het geld niet over veel verschillende terreinen te versnipperen. 'We gebruiken het vooral voor in het oog springende aankopen. Op dat terrein was de boel in voorgaande jaren wat ingezakt. We konden nog wel een servies of een goed stuk kunstnijverheid aankopen, maar een topschilderij zat er niet in.' De Leeuw roept in herinnering hoe hij bij het doorbladeren van veilingcatalogi de pagina's met topstukken moest overslaan. 'Daar was simpelweg geen geld voor. Je moest je ambities

niet te hoog stellen. Het geld van de loterij heeft dat veranderd.'

De nadruk op topstukken komt ook voort uit het besef dat de aankoop van het ene schilderij bij wijze van spreken een ander schilderij van de muur drukt. 'Want we zijn niet van plan het museum groter te maken. Kwaliteitsverbetering is het motto.' Het is daarbij wel zo prettig dat het museum niet onder druk staat om met een bepaalde frequentie aankopen te doen. 'Het is theoretisch mogelijk dat we drie jaar lang niets uitgeven en dan toeslaan bij een hele grote aankoop. Juist die vrijheid om zelf keuzes te maken, vinden we erg belangrijk.'

Het initiatief voor de steun is uit de loterij zelf voortgekomen. 'Toen ze hadden gehoord hoe pover de aankoopbudgetten waren waarmee toonaangevende Nederlandse musea moesten werken, hebben ze gezegd: ons geld kan daar een verschil maken.'

De loterij is tevens een van de hoofdbegunstigers van Het Nieuwe Rijksmuseum. 'De overheid financiert de infrastructuur en het gebouw zelf. Maar voor de museale inrichting zijn we op sponsors en begunstigers aangewezen. En daar krijgen we ook een stevige bijdrage van de loterij.' De Leeuw hamert op het belang te investeren in cultuur. 'Ik bespeur een zekere gemakzucht op dat terrein. Terwijl ik denk dat je er goed aan doet cultuur structureel te steunen en méér te doen. Kijk hoe men daar in Oostenrijk mee omspringt. Net als het Mozart-imago wordt de Weense kunst van rond 1900 daar echt gepusht. Dat is een positieve cultuurpolitiek waarvan ze op allerlei terreinen de vruchten plukken. In Nederland vegeteren we een beetje op onze luxe: we hebben Rembrandt, Vermeer, Van Gogh en Mondriaan. Ik denk dat je op een actieve manier met dat rijke erfgoed moet omgaan. Het geld van de BankGiro Loterij stelt ons daartoe in staat.'

Aanwinsten mede mogelijk gemaakt door Sponsor Bingo Loterij en BankGiro Loterij

- 1998 - Anne Louis Girodet de Roucy Trioson, *Portret van Hortense de Beauharnais, koningin van Holland, echtgenote van koning Lodewijk Napoleon*, 1805-1809. Olieverf op doek, 60,9 x 49,8 cm, inv.nr. SK-A-4943.
- 1999 - *Kabinet met pietre dure plaquettes*, ca. 1660-1670. Bekleed met ivoor en versierd met verguld zilveren beslag, hoogte 81 cm, inv.nr. BK-1999-85.
- 2000 - Johan Gregor van der Schardt, *Zelfportret*, ca. 1573. Terracotta van witbakkende klei met oorspronkelijke olieverbichromie, hoogte 23 cm, inv.nr. BK-2000-17.
- Giovanni Battista Caccini, *Christus de Verlosser, afkomstig van het tabernakel van de familie Benedetti in de Santa Maria Novella te Florence*, ca. 1598. Marmer, hoogte 71 cm, inv.nr. BK-2000-8.
- Nicolaas Elias Pickenoy, *Portret van Pieter van Son (1589/90-1654)*, 1622-1625. Olieverf op paneel, 105,5 x 79,3 cm, inv.nr. SK-A-4956.

- Nicolaas Elias Pickenoy, *Portret van Johanna Le Maire (1600/01-1660)*, 1622-1625. Olieverf op paneel, 105,2 x 77,7 cm, inv.nr. SK-A-4957.
- Avalokitesvara, *eind 8ste eeuw*. Staand beeld met vier armen van Avalokitesvara, hoogte 79 cm, inv.nr. AK-RAK-2000-15.
- 2001 - Jacob Jordaens, *Portret van Magdalena de Cuyper, moeder van Rogier Le Witer*, 1635-1636. Olieverf op doek, 152 x 118 cm, inv.nr. SK-A-4973.
- Jacob Jordaens, *Portret van Catharina Behaghel (1597-1666), echtgenote van Rogier Le Witer*, 1635. Olieverf op doek, 152 x 118 cm, inv.nr. SK-A-4972.
- Jacob Jordaens, *Portret van Rogier Le Witer (1591-1678), koopman in Antwerpen*, 1635. Olieverf op doek, ca. 152 x 118,4 cm, inv.nr. SK-A-4971.
- 2002 - Aankoop ca. 300 topstukken uit de 17e-eeuwse wapencollectie van de heer H.L. Visser.
- 2003 - Claude Gellée, *Havengezicht bij zonsopgang*, 1637-1638. Olieverf op doek, 74 x 98,3 cm, inv.nr. SK-A-4977.

- Pietro Longhi, *Portret van een Venetiaanse familie met een bediende die koffie serveert*, ca. 1752. Olieverf op doek, 60,2 x 48,2 cm, inv.nr. SK-A-4980.
- 2004 - Jan Steen, *Adolf en Catharina Croeser aan de Oude Delft, bekend als 'Een burgemeester van Delft en zijn dochter'*, 1655. Olieverf op doek, 82,5 x 68,5 cm, inv.nr. SK-A-4981.
- 2005 - Jan Mostaert, *Portret van een Afrikaanse man*, ca. 1525-1530. Olieverf op paneel, 30,8 x 21,2 cm, inv.nr. SK-A-4986.
- Piet Mondriaan, *Oostzijdse molen aan het Gein bij maanlicht*, ca. 1903. Olieverf op doek, 63 x 75,4 cm, inv.nr. SK-A-4987.
- Fotocollectie Diepraam-Kempadoo, inv.nr. RP-F-2005-107. 522 20ste-eeuwse foto's (vintage prints) van onder anderen Robert Capa, Brassai, László Moholy-Nagy, André Kertész, Edward Weston, Cas Oorthuys, Eva Besnyö.
- 2006 - Dirck van Delen, *Beeldenstorm in een kerk*, 1630. Olieverf op paneel, 50 x 67 cm, inv.nr. SK-A-4992.

- *Gouden penningdoos geschonken aan de Franse vice-admiraal De Suffren voor bewezen diensten en ontwerptekening van de penningdoos*, 1784. Diameter penningdoos 8,9 cm, inv.nr. NG-2006-30 a en b.
- J.B. Jongkind, *Rue Notre-Dame*, 1866. Olieverf op doek, 39 x 47 cm, inv.nr. SK-A-4996.
- Carel Willink, *Johannes*, 1937-1938. Olieverf op doek, 90 x 68 cm, inv.nr. SK-A-4991.
- François Spierinx, *Drie wandtapijten 'De geschiedenissen van Diana'*, ca. 1593-1600. Wol en zijde, 360 x 260 cm; 360 x 400 cm; 360 x 470 cm, inv.nr. BK-2006-75, 76 en 77.
- Jan Toorop, *Portret van mevrouw Marie Jeannette de Lange (1865-1923), echtgenote van Jan Bouman*, 1900. Olieverf op doek, 70,5 x 77,4 cm, inv.nr. SK-A-4989.
- 2007 - *Beeld van Misshaku kongo (Agyo) en Beeld van Naraen kongo (Ungyo)*, ca. 1300-1400. Hout met resten van polychromie, hoogte 220 cm, inv.nr. AK-RAK-2007-1-A en B.

Portretpendanten van Piero di Cosimo gerestaureerd en opnieuw ingelijst

In november 2007 is een nieuwe, speciaal ontworpen en vervaardigde lijst aangebracht om twee pendanten van Piero di Cosimo: het portret van de vermaarde Florentijnse architect Giuliano da Sangallo en dat van zijn vader, die musicus was. Dat was de triomfantelijke bekroning van een langdurig, nauwgezet restauratie- en onderzoeksprogramma dat ten doel had deze topstukken van de Italiaanse renaissance in hun oorspronkelijke glorie te herstellen.

Sinds lang was duidelijk dat deze twee portretten – veruit de belangrijkste schilderijen uit de Florentijnse renaissance in Nederland – aan restauratie toe waren. Nadat ze in 1948 in het Rijksmuseum waren gekomen in het kader van een langdurige ruil met het Mauritshuis, zijn ze begin jaren vijftig voor het laatst behandeld; toen zijn ze ook voorzien van bruine, doosachtige lijsten in brutalistische trant (afb. 3). Die sloten weliswaar aan bij de toenmalige smaak, maar belemmerden het kunstgenot van de beschouwer bijna net

zozeer als de dikke vergeelde vernislaag en de hinderlijk verkleurde oude retouches die het oppervlak van de portretten bedekten.

Het buitengewoon geslaagde eindresultaat is te danken aan twee omstandigheden. Daar was ten eerste de generositeit van de heer H.B. van der Ven, een liefhebber van de Italiaanse kunst in het Rijksmuseum, die met een schenking niet alleen de restauratie, maar ook de nieuwe lijst mogelijk heeft gemaakt. De tweede gunstige omstandigheid was dat zolang het hoofdgebouw van het Rijks-

museum gesloten was, de portretten niet behoeften te worden tentoongesteld. Dankzij deze twee factoren kon een grondiger en meer tijd vergend onderzoek – zowel technisch als kunsthistorisch – en een wat rustiger uitvoering van de restauratie zelf worden verricht dan anders mogelijk zou zijn geweest. Ze boden het Rijksmuseum bovendien de gelegenheid een beroep te doen op externe deskundigen, met name Ian McClure van het Hamilton Kerr Instituut van de Universiteit van Cambridge, dat zich sedert lang bezighoudt met de conservering van vroege Italiaanse panelen, en Laurence Kantor van het Metropolitan Museum in New York, een erkende autoriteit op het gebied van schilderijlijsten uit de Italiaanse renaissance.

Bij het eerste materiële onderzoek in 2003 bleken de lindehouten panelen in uitzonderlijk goede staat te verkeren – alleen het gezicht van Giuliano da Sangallo vertoonde enige slijtage. Toen de werken uit hun jaren 50-lijsten waren bevrijd, kon bovendien een dikwijls geopperde, maar ook wel eens betwiste veronderstelling worden bevestigd: ofschoon de portretten afzonderlijk zijn vervaardigd, waren ze onmiskenbaar bedoeld om als ensemble te worden bekeken, met een optimale tussenruimte van circa 2,5 cm. Bij die tussenruimte is de empirische perspectiefconstructie, die wordt aangegeven door de banen in de stof op de voorgrond, het overtuigendst. Bovendien sluiten diverse elementen dan goed op elkaar aan – zoals het pad op het middenplan, tussen de schouders van de geportretteerden, en de wolk die de twee panelen verbindt –, waardoor de werken tot één compositie worden verenigd.

Naarmate onder de bekwame handen van senior restaurator Willem de Ridder de restauratie vorderde, werd bovendien duidelijk dat de stukken niet gelijktijdig waren geschilderd. Niet alleen waren de panelen vóór het schilderen verschillend geprepareerd, het portret van Giuliano da Sangallo (links) vertoont bovendien een ingrijpend pentimento, waaruit blijkt dat het was opgezet en voltooid als zelfstandig werkstuk. Het rode doek dat thans op de voorgrond

zichtbaar is, is een toevoeging, die een eerder doek – in een vergelijkbare maar niet exact dezelfde kleur – aan het oog onttrekt. Het verdwijnpunt van het perspectief van de banen van die eerdere stof lag in het gelaat van Giuliano. Dat geeft aan dat dit portret oorspronkelijk als zelfstandig werk was geschilderd, en niet als linkerdeel van een geïntegreerd tweeluik. Bovendien zijn de pen en de passer – de attributen die aangeven dat de geportretteerde architect is – pas toegevoegd nadat het nieuwe rode doek was geschilderd (afb. 2). Het portret van Francesco Giamberti vertoont zulke veranderingen niet. Hier is het perspectief opgezet zoals wij het nu zien, met een verdwijnpunt links buiten de lijst. Pas na voltooiing van Giamberti's portret heeft Piero di Cosimo de voorgrond van het oudere werk aangepast om de twee portretten in één schilderijruimte onder te brengen. Toen heeft hij ook de boom rechts aan de rand van het linkerportret toegevoegd, om de panelen vloeiender op elkaar te laten aansluiten.

Na diepgaand overleg werd besloten de portretten weer als tweeluik in te richten, zodat de beschouwers de door de schilder bedoelde compositie te zien zouden krijgen. Aangezien maar weinig Italiaanse portretten uit de 15de eeuw – en niet één tweeluik – nog in de oorspronkelijke lijst zitten, was het niet eenvoudig om een voorbeeld te vinden. Uiteindelijk viel de keuze op het profiel van de lijst van het trompe-l'oeil zelfportret waarmee Pietro Perugino zijn fresco's in de beurs van Perugia heeft gesigneerd (afb. 4). Perugino bewoog zich in hetzelfde artistieke milieu als Piero di Cosimo en Giuliano da Sangallo, en naar zijn voorbeeld kon met slechts geringe aanpassingen een geschikte dubbele lijst worden ontworpen. In de nieuwe lijst is het tweeluik van vader en zoon, met hun attributen die verwijzen naar de muziek en de architectuur – kunstvormen die beide berusten op harmonie van proporties – wederom in volle schoonheid te bewonderen (afb. 1).

Eeuwig modern design

van Giovanni Battista Piranesi

Onder de titel *Piranesi as Designer* werd in het New Yorkse Cooper-Hewitt, National Design Museum van 14 september 2007 tot 21 januari 2008 een tentoonstelling gewijd aan de activiteiten van Giovanni Battista Piranesi als baanbrekend ontwerper en architect. Twee van de topstukken van de tentoonstelling waren afkomstig uit het Rijksmuseum. Aansluitend werd de tentoonstelling in Teylers Museum in Haarlem gepresenteerd.

Visionair genie

Giovanni Battista Piranesi (1720-1778) was een van de belangrijkste Italiaanse kunstenaars van de 18de eeuw. Hij is tegenwoordig vooral bekend als virtuoos etser van gefantaseerde voorstellingen van kerkers (*Carceri d'invenzione*) en monumentale gezichten op Rome (*Vedute di Roma*). De tentoonstelling wierp een geheel nieuw licht op dit visionaire genie. Voor het eerst kon een breed publiek zien dat hij een buitengewoon veelzijdig en invloedrijk ontwerper was van gebouwen, interieurs en meubelen. De essentie van zijn ontwerpmethodiek bestond uit het eclectisch samensmelten van bestaande elementen tot iets geheel nieuws. Hij putte zijn inspiratie uit de architectuur en vormgeving van het oude Rome, die hij hoogachtte om de ongebreidelde creativiteit en de onuitputtelijke variatie in vormen. Op zijn beurt combineerde Piranesi elementen uit de Romeinse, Egyptische, Griekse en Etruskische oudheid tot vernieuwende ontwerpen met zeggingskracht.

Piranesi was zijn tijd bovendien vooruit door zijn opvatting over stijl. Stijl was voor hem de persoonlijke uitdrukking van de kunstenaar en belangrijker dan klassieke en academische normen. Uiteraard waren de regels van de kunst ook bij hem op de achtergrond aanwezig; hij hechtte aan uitgangspunten als evenwicht in een compositie of het vermijden van overdaad. Maar Piranesi was in staat bestaande grenzen op te rekken en te overschrijden, en zo veel verder te reiken dan zijn behoudender tijdgenoten. Zijn radicale opvattingen over architectuur en vormgeving riepen bij tijdgenoten zowel grote bewondering als ongemeen heftige weerstand op.

Objecten en ontwerpen

Piranesi's marmeren schoorsteenmantel voor de Nederlandse bankier John Hope en de druk vormgegeven vergulde wandtafel voor kardinaal Rezzonico, beide uit het Rijksmuseum, behoorden tot de topstukken op de tentoonstelling. Daarnaast werden driedimensionale uitwerkingen van Piranesi's papieren ontwerpen en die van navolgers getoond. Bovendien gaven diverse prestigieuze objecten, zoals vergulde pronkvazen, wijnkoelers en monumentale kandelabers, alsook bijzondere meubelstukken, zoals een klok en een bank in Egyptische stijl, een beeld van Piranesi's stijl en van zijn invloed op andere kunstenaars. Uiteraard waren er ook werken uit zijn bekende serie *Vedute di Roma* te zien.

Op een flatscreen was Piranesi's megalomane ontwerp voor een nooit uitgevoerde verbouwing van de San Giovanni in Laterano te zien. Dit virtuele hoogstandje werd uitgevoerd door de *special effects*-specialisten van de *Harry Potter*-films. Daarnaast werd op een beeldscherm in vogelvlucht een reconstructie getoond van het antieke Rome zoals ook te zien was in het opengeslagen boek *Il Campo Marzio dell'Antica Roma* van Piranesi uit de collectie van het Rijksmuseum.

Aangezien de tentoonstelling in ons land wegens de verbouwing niet in het Rijksmuseum zelf kon plaatsvinden, werd voor de Nederlandse presentatie naar een geschikte locatie gezocht. Die werd gevonden in Teylers Museum, volgens Ronald de Leeuw, die als gastconservator optrad, een 'parel van design' en de ideale plek voor deze expositie. In de Haarlemse versie van de tentoonstelling werd extra aandacht besteed aan de invloed van Piranesi in Nederland. Zo werd ingegaan op Nederlanders die in de 18de

eeuw tijdens hun *Grand Tour* contact hadden gehad met Piranesi zelf of door hem waren beïnvloed, de plaatsen die zij hadden bezocht en de souvenirs die zij meenamen, zoals antieke of quasi-antieke cameeën en gesneden stenen, die zich nu bevinden in de collectie van het Geldmuseum in Utrecht.

Net als in New York werd verder aandacht besteed aan de impact die Piranesi als visionair architect en ontwerper heeft gehad op architecten en designers van nu aan de hand van video-interviews en ontwerpen van toonaangevende hedendaagse architecten en ontwerpers als Michael Graves, Daniel Libeskind en Peter Eisenman. In Teylers Museum werd de selectie uitgebreid met enkele aansprekende voorbeelden van Nederlandse architecten en ontwerpers UNStudio (Ben van Berkel en Caroline Bos), Kas Oosterhuis en Ilona Lénárd (ONL [Oosterhuis_Lénárd]) en Studio Job (Job Smeets en Nynke Tynagel).

Inrichting en publieksbegeleiding

De 18de- en 19de-eeuwse interieurs van Teylers Museum vormden een prikkelende architectonische achtergrond voor de revolutionaire ideeën van Piranesi. Met behulp van de gratis audiotour werd de bezoeker door de tentoonstelling geleid, waarbij het museum zelf ook als tentoonstellingsobject fungeerde. Vormgever Siebe Tettero en lichtontwerper Henk van der Geest gaven Teylers' nieuwe tentoonstellingszaal een spannende uitstraling in aansluiting op het theaterale karakter van het werk van Piranesi.

Speciaal voor de tentoonstelling was een introductiefilm gemaakt met interviews met Ronald de Leeuw, kunsthistoricus en priester

Antoine Bodar, vormgever en hoogleraar Charles Jencks en architect Ben van Berkel (producent Jord den Hollander, 2008). Daarnaast was de film *Piranesi en The discovery of heaven* te zien, waarin Jeroen Krabbé vertelt over zijn inspiratiebron Piranesi (Van der Hoop Filmproducties i.s.m. Teylers Museum).

Bezoekers konden lezingen bijwonen en deelnemen aan speciale inleidingen. Voor leerlingen van middelbare scholen was er bovendien een speciale kijkwijzer gemaakt langs enkele topstukken.

Bij de tentoonstelling verscheen de door internationaal gerenommeerde specialisten en architecten geschreven Engelstalige catalogus *Piranesi as Designer*, met John Wilton Ely als hoofdauteur. Daarnaast gaf Teylers Museum het magazine *De droom van Piranesi* uit.

Met het NAI en de TU Delft werd op 3 maart 2008 een symposium *Piranesi en de hedendaagse Nederlandse architectuur en design* gehouden, waarin werd gediscussieerd over de mate waarin hedendaagse architecten en ontwerpers in Nederland schatplichtig zijn aan Piranesi. Sprekers waren Marjan Scharloo (Teylers Museum), Ronald de Leeuw (Rijksmuseum), Ole Bouman (NAI), Kas Oosterhuis (ONL), Wim van der Beek (kunstrecensent), Ben van Berkel (UNStudio), Jord den Hollander (architect en filmmaker) en Piet Vollaard (ArchiNed). Dagvoorzitter was Koen Ottenheim (Universiteit van Utrecht).

De droom van Piranesi. Eeuwig modern design was de eerste tentoonstelling in Europa die aandacht besteedde aan de betekenis en invloed van het eigenzinnige genie Piranesi als ontwerper. De tentoonstelling was in Teylers Museum te zien van 9 februari tot 19 mei 2008.

Detail van *Wandtafel* naar ontwerp van Giovanni Battista Piranesi, ca. 1768.

Rijksmuseum in China

Op 2 november 2007 opende minister Plasterk de tentoonstelling Rembrandt and the Golden Age; Highlights from the Rijksmuseum in het Shanghai Museum. Voor het eerst in de geschiedenis presenteerde het Rijksmuseum zich hiermee in China en konden de Chinezen in eigen land Rembrandt en andere Hollandse meesters van nabij aanschouwen. De tentoonstelling werd gehouden in een aparte vleugel van het Shanghai Museum. Speciaal voor de tentoonstelling werd De Oosterling van Rembrandt gerestaureerd. Naast dit fantasieportret was van Rembrandt De verloochening van Petrus en een twintigtal etsen te zien.

Gastconservator Ruud Priem, samensteller van de tentoonstelling en auteur van de catalogus, maakte samen met de conservatoren van het Rijksmuseum een selectie van schilderijen, beeldhouwwerken en voorwerpen van zilver, glas en Delftse faïence. De tentoonstelling is samengesteld in lijn met de presentatie in Het Nieuwe Rijksmuseum, waarin bovengenoemde disciplines geïntegreerd

zullen worden getoond en de bezoekers besef van tijd en gevoel voor schoonheid wordt meegegeven.

In een aantal thema's wordt het leven in de Republiek 'door de ogen van de schilder' over het voetlicht gebracht. De Nederlandse fijnschilders beeldden het dagelijks bestaan zo levendig af dat zelfs in het heden onze perceptie van Nederland, onze gewoonten en

Het Shanghai Museum, China

伦勃朗与黄金时代

荷兰阿姆斯特丹国立博物馆珍藏展

Rembrandt and the Golden Age

Highlights from the Rijksmuseum Amsterdam

sociaal leven nog steeds sterk zijn beïnvloed door het in de 17de eeuw geschilderde beeld. De tentoonstelling begint met de schilder zelf in enkele kunstenaarsportretten, waarna de bezoeker via het stilleven als het ware in het atelier van de kunstenaar terecht komt. Vervolgens ontrolt de presentatie zich via 'de stad', 'het landschap', 'religie', 'burgers, regenten en aristocraten', 'de Republiek en de Verenigde Oostindische Compagnie' en 'genre' om in de laatste twee zalen met de etsen van Rembrandt te eindigen. Behalve van Rembrandt zijn er werken van andere 17de-eeuwse meesters als Frans Hals, Jacob van Ruisdael, Pieter de Hooch en Jan Steen te zien – in totaal ruim 75 topstukken.

Een vergelijkbare tentoonstelling reisde eerder naar het Hyogo Prefectural Museum of Art in Kobe (Japan) en de National Gallery of Victoria and Art in Melbourne in 2005. Daarop volgde nog een tweede tournee, door de Verenigde Staten, die voerde langs het Dayton Art Institute, het Phoenix Art Museum en het Portland Art Museum in 2007. In 2009 zal er opnieuw een Gouden-Eeuw-tentoonstelling op reis gaan, dan naar het Fine Arts Museum in San Francisco en de Vancouver Art Gallery in Canada.

Visitekaartje

De aanwezigheid van het Rijksmuseum in China, juist nu, staat niet op zichzelf. Ook andere Nederlandse culturele instellingen tonen op dit moment initiatieven in die richting en daarnaast worden de handelsbetrekkingen met China geïntensiveerd. De belangrijkste reden dat het Rijksmuseum zich op China richt, is gelegen in het feit dat Chinese toeristen massaal naar Europa en Amsterdam zullen komen. Een goed moment dus om alvast een visitekaartje af te geven in het Verre Oosten.

De directe aanleiding voor het organiseren van de tentoonstelling was een verzoek van Philips en ING, die beide aanzienlijke belangen hebben in China. *Founder* respectievelijk hoofdsponsor van

Affiche van de tentoonstelling

Het *Nieuwe* Rijksmuseum financierden het project en droegen bij aan de organisatie, waarvoor het Rijksmuseum veel dank verschuldigd is. Zo ontwikkelde de e-businessafdeling van ING in Hong Kong een speciale Chinese website, www.rembrandtinchina.com. Philips en ING lanceerden een pr-campagne waarbij een korte *teaser* werd getoond in de liften van bijna alle zakelijke kantoren in Shanghai. Met de vier weken durende campagne werden in totaal circa 6,5 miljoen mensen bereikt. Het resultaat mocht er zijn. In totaal hebben tot het einde van de tentoonstelling op 13 februari 2008 ruim 279.000 Chinezen de tentoonstelling bezocht.

Teneinde de Chinezen ook naar Amsterdam en het Rijksmuseum in het bijzonder te dirigeren, werden er ruim tachtig Chinese touroperators ontvangen in het Shanghai Museum. Anticiperend op deze ontwikkeling heeft het Rijksmuseum een Chinese vertaling uitgebracht van de gids bij de Meesterwerken-presentatie in de Philipsvleugel.

Uitwisseling

Het Shanghai Museum, opgericht in 1952 en sinds 1996 gehuisvest in een gebouw naar ontwerp van de Chinese architect Xing Tonghe, is een van de meest toonaangevende musea van Chinese kunst. Het huisvest een aantal keurcollecties op het gebied van onder andere schilder- en beeldhouwkunst, brons en keramiek. Al tijdens een eerste verkennend bezoek in 2006 bleek dat dit de ideale locatie was voor ons eerste Chinese avontuur.

Het museum oogt als een kroon midden in het gloednieuwe centrum van *booming* Shanghai (20 miljoen inwoners), dat zich in rap tempo ontwikkelt tot een van de belangrijkste metropolen op aarde. Tijdens de door het Rijksmuseum groots opgezette opening van de tentoonstelling in Shanghai hebben de directies van beide musea de intentie uitgesproken om in de toekomst samen te werken door uitwisseling van kennis en collecties.

Minister Plasterk en Rijksmuseum-conservator Pieter Roelofs bekijken *De Oosterling*.
Foto ANP Photo/Frans Schellekens

Wilmotte geeft vorm aan de inrichting van Het Nieuwe Rijksmuseum

Wanneer het Rijksmuseum na de renovatie weer opengaat, kan het publiek de voorwerpen bezichtigen in een presentatie waarin kunst en geschiedenis samen worden getoond. In een chronologisch circuit dat loopt van de late middeleeuwen tot en met de 20ste eeuw ondergaat de bezoeker een 'besef van tijd en gevoel voor schoonheid'. Dat motto vormt de kern van de inrichtingsplannen die expositiearchitect Jean-Michel Wilmotte 23 maart 2007 in zijn voorlopig ontwerp presenteerde.

Wilmotte & Associés werkt over de hele wereld aan architectuurprojecten, industriële en stedelijke ontwerpen, binnenhuisarchitectuur en museale inrichtingsprojecten en werd onder meer bekend om zijn ontwerpen voor de inrichting van verschillende delen van het Louvre in Parijs. De doorslag bij de keuze voor Wilmotte gaf diens overtuigende visie, waarin de geringe mate van interventie in de architectuur van zowel Cuypers als van Cruz y Ortiz voorstaat. Zo wil Wilmotte, voor wie een duidelijk verband bestaat tussen het museumgebouw en de inrichting, het kleurenschema van Cuypers laten terugkeren. Maar op een onnadrukkelijke, haast onzichtbare manier. Want hoewel het inrichtingsontwerp het museumgebouw zo veel mogelijk zichtbaar laat, zal door de evenwichtige vormgeving van Wilmotte ook de collectie maximaal tot haar recht komen, zodat de voorwerpen die straks getoond worden voor zichzelf kunnen spreken.

Chronologisch circuit

Conservatoren en restauratoren van het Rijksmuseum zijn al jaren bezig met het voorbereiden van de toekomstige presentatie. Al deze inpassingstudies en schetsontwerpen hebben geresulteerd in Wilmottes voorlopig ontwerp voor de expositie-inrichting van het hoofdcircuit. Hierbij zijn ingrijpende keuzes

gemaakt. Allereerst om kunst en geschiedenis in hun samenhang tentoon te stellen als een doorlopend verhaal. Dit chronologisch circuit is opgedeeld in verschillende tijdvakken die lopen vanaf de 12de eeuw tot het heden. Want ook de 20ste eeuw wordt getoond, een voor het Rijksmuseum nieuw onderdeel. Een tocht langs alle 3.500 objecten die de tijdvakken bevolken, zou al snel een dagtaak opleveren. Daarom bestaat de mogelijkheid verspreid over het museumgebouw een gedeelte van het circuit te bezoeken. Bovendien voert een snelle route haastige bezoekers direct langs Rembrandts *Nachtwacht* en de andere meesterwerken uit de Gouden Eeuw in de Ere galerij.

Binnen de tijdvakken zijn de objecten gegroepeerd in thematische ensembles die een beeld van Nederland geven in een internationale context. De objecten van kunst en geschiedenis in het ensemble vormen niet alleen een verband, ze versterken elkaar ook door onderlinge samenhang of juist contrast. Zo zal de rol van Nederland als zeemacht in de 17de eeuw een thema vormen. In dat ensemble hangen portretten van beroemde vlootvoogden en schilderijen van grote zeeslagen, maar wordt ook een groot model van een schip getoond. Hierdoor ontstaat een spannende presentatie met bovendien een visueel sterk aandachtspunt. Zulke blikvangers moedigen de bezoeker aan van het ene ensemble naar het volgende te gaan en een logische weg door het museum af te leggen. Het nieuwe museum zal daarnaast een afwisseling te zien geven van schilderijen, kunstnijverheid en historische objecten. Kunst en geschiedenis zullen elkaar in deze nieuwe opstelling versterken.

Het voorlopig ontwerp

In de vorige eeuw zijn de binnenhoven van het Rijksmuseum volgebouwd met tentoonstellingszaltjes. Die zijn inmiddels verwijderd, zodat het gebouw weer aan Cuypers' ideeën voldoet. Toch is het volume van de tentoonstellingszalen nagenoeg gelijk gebleven,

want alle museale functies die niet direct van belang zijn voor het tonen van de collecties zijn uit het gebouw verbannen en elders ondergebracht. Ook het voorlopig ontwerp van Wilmotte laat het door Cruz y Ortiz herstellde, oorspronkelijke grondplan van Cuypers' gebouw intact.

De lage keldergewelven in het souterrain worden in het tentoonstellingscircuit opgenomen. Daar zijn straks de objecten uit middeleeuwen en 20ste eeuw te zien. Bij de presentatie van de middeleeuwen blijven de bakstenen gewelven zichtbaar en worden in de gewelvbogen panelen aangebracht. De objecten worden belicht vanuit de vitrines waarin ze zijn uitgesteld, zodat een rustige, schatkamerachtige sfeer ontstaat. Voor de presentatie van de 20ste eeuw is een aparte oplossing bedacht. Vanwege het karakter van de objecten is daar juist niet de bakstenen constructie te zien, maar is gekozen voor een moderne uitstraling met strak gestuikte wanden. Beelden en schilderijen worden er in een lichte omgeving gepresenteerd, de omvangrijke collectie fotografie juist in een donkere. De andere tijdvakken, waaronder de Gouden Eeuw, zullen in de hoge zalen op de hogere verdiepingen te zien zijn. Omdat kunst en licht elkaar moeizaam verdragen moet een groot deel van de ramen in deze zalen worden afgedekt. Een aantal ramen blijft echter open en omdat bovendien door de dakvensters daglicht naar binnen valt, zal het publiek toch voeling hebben met wat zich buiten afspeelt.

Tentoonstellingselementen

Om eenheid in de verschillende zalen te creëren heeft Wilmotte op elkaar afgestemde tentoonstellingselementen ontwikkeld, die de harmonie binnen het museum versterken. Het liefst zou hij de objecten vrij in de ruimte presenteren, maar dat is uit beveiligings- en conserveringsoverwegingen niet altijd mogelijk. Al een aantal jaren geleden is dan ook een begin gemaakt met de ontwikke-

Ontwerp voor souterrain afdeling middeleeuwen; de bakstenen muren blijven hier zichtbaar. Ontwerp Wilmotte & Associés, Parijs

Rechts: Ontwerp voor een zaal afdeling 18de eeuw. Ontwerp Wilmotte & Associés, Parijs

ling van een standaardvitrine voor het Rijksmuseum. Die moet aan een aantal eisen voldoen. De belangrijkste voorwaarde is dat een vitrine de erin tentoongestelde voorwerpen beschermt tegen diefstal, maar ook tegen invloeden van buitenaf. Daarom is ervoor gekozen de vitrines geheel op te bouwen uit metaal en glas. Die materialen beschermen en wasemen zelf geen schadelijke stoffen uit. Door de keuze voor de allerbeste glassoort in combinatie met een uitgekiende belichting wordt bovendien de kans op spiegeling grotendeels teniet gedaan. Daarnaast heeft Wilmotte door de keuze voor glas en metaal kans gezien een heel slanke vitrine te ontwerpen, die heel onnadrukkelijk aanwezig is, zodat alle aandacht naar de objecten kan uitgaan.

Op basis van die standaardvitrine heeft de expositiearchitect een complete 'familie' van vitrines ontworpen, die het hoofdcircuit een harmonieuze eenheid verleent. Ze verschillen in grootte, en er zijn verscheidene soorten ontwikkeld, die bijvoorbeeld tegen een wand of midden in een zaal geplaatst kunnen worden. Maar qua uiterlijk passen ze allemaal bij elkaar. In lijn met het ontwerp van de vitrines heeft Wilmotte bovendien bijpassende tentoonstellingselementen in een aantal formaten en types ontworpen. Display-tafels met en zonder glas, sokkels en piëdestals voor kunstvoorwerpen die vrij in de ruimte staan of juist tegen een muur, en tekstborden. Maar ook afscheidingshekjes die zorg dragen voor voldoende afstand tot de objecten en banken waarop het publiek straks even kan uitrusten. Voor de uitzonderlijk grote of kleine en voor uiterst kostbare objecten zijn bovendien aparte voorzieningen ontwikkeld. Niet alle objecten worden in vitrines tentoongesteld. De schilderijen bijvoorbeeld komen aan de wand te hangen zonder glas ervoor. Een isolatielaag die aan de binnenzijde van het museum wordt aangebracht verhindert echter een directe bevestiging aan de muren. Daarom wordt een railsysteem aangelegd

met een totale lengte van 4,5 kilometer, waaraan de schilderijen aan staalkabels worden opgehangen.

Het jaar van de teksten

Al in de aanloop naar het voorlopig ontwerp hebben diverse interne en externe werkgroepen en commissies zich over de plannen gebogen. En ook nu Wilmottes ontwerp gereed is, wordt het grondig geëvalueerd. De belangrijkste doelstelling hierbij is om de presentatie een zodanig ritme te geven dat bezoekers als vanzelf hun weg door het tentoonstellingscircuit zullen vinden. Een tijdpad door acht eeuwen kunst en geschiedenis dat de nodige aandacht en interesse voor de objecten kan oproepen en vasthouden, maar dat toch overzichtelijk is. Die overzichtelijkheid is gediend bij een goede, maar kernachtige uitleg die de objecten verduidelijkt. Want het mag beslist geen 'leesmuseum' worden, maar bezoekers moeten wel handvatten aangereikt krijgen, die als gids fungeren. Daarom heeft hoofd-directeur Ronald de Leeuw 2007 uitgeroepen tot 'het jaar van de teksten'. Conservatoren hebben met man en macht gewerkt aan de onderbouwing van de korte toelichting die de ensembles en objecten in de toekomstige tentoonstelling begeleidt. Niet alleen op tekstborden, maar ook met moderne middelen als audiotour en op internet gebaseerde hulpmiddelen.

De spin-off van het voorlopig ontwerp van Wilmotte is ook op een ander, niet onbelangrijk terrein al op gang gekomen. Bezoekers van de Philipsvleugel kunnen nu een klein deel bekijken van de objecten van kunst en geschiedenis die straks zijn te zien, maar het merendeel is opgeslagen in het depot van het Rijksmuseum in Lelystad. Inmiddels is een begin gemaakt met het restaureren en conserveren van de 3.500 voorwerpen die straks het hart vormen van het Rijksmuseum, zodat het publiek ze bij heropening in optimale conditie kan bewonderen.

Ontwerp voor souterrain afdeling 20ste eeuw; aan de witte wanden zal (beeldende) kunst worden getoond, aan de zwarte fotografie. Ontwerp Wilmotte & Associés, Parijs

Omslag: Ontwerp voor een zaal afdeling 17de eeuw. Ontwerp Wilmotte & Associés, Parijs

Aanwinsten

- 56 Vier portretten door Johannes Cornelisz Verspronck
- 59 Carel Visser *Acht gestapelde balken*
- 62 Paramaribo in 1820
- 67 Kunst op papier omstreeks 1800

Vier portretten door Johannes Cornelisz Verspronck

Tentoonstellingen zijn vaak bij uitstek geschikt om werken te traceren die zich in particuliere verzamelingen bevinden. Met een beetje geluk en een welwillende eigenaar kan het publiek dan even genieten van schatten die anders aan het oog onttrokken blijven. De legendarische tentoonstelling Drie eeuwen portret in Nederland, die in 1952 in het Rijksmuseum plaatsvond, is daar een goed voorbeeld van. Er waren zo'n 250 portretten tentoongesteld, waarvan er maar liefst zo'n 150 uit particulier bezit kwamen.

Johannes Verspronck (Haarlem 1600/03-1662) werd vertegenwoordigd met een vroeg portret uit het museum in Rijsel en twee bijzonder fraaie maar onbekende pendanten, het echtpaar *Eduard Wallis* en *Maria van Strijp* (afb. 1 en 2). Het was de eerste keer in de precies 300 jaar na hun ontstaan, dat de twee panelen die zich zelfs nog in hun oorspronkelijke lijst bevinden de familie verlieten om aan het publiek getoond te worden. Daar zij op de tentoonstelling veel belangstelling trokken, spande het museum zich in om ze na de tentoonstelling in langdurig bruikleen te krijgen. Dankzij de generositeit van de toenmalige eigenaresse, maken zij nu al meer dan 50 jaar deel uit van de vaste opstelling in het museum. Slechts één keer verlieten zij het gebouw om in 1979 naar de monografische tentoonstelling over Verspronck in het Frans Hals Museum te gaan. Tegenwoordig behoren de twee portretten tot de selectie van circa 100 meesterwerken van de Nederlandse 17de-eeuwse schilderkunst die in de Philipsvleugel gepresenteerd wordt. Daar hangen zij in de nabijheid van topstukken van andere Haarlemse schilders, zoals Frans Hals.

Bruiklenen die al sinds jaar en dag tot de vaste opstelling van het museum behoren, gaan willens en wetens een beetje deel uitmaken van de verzameling. Juist daarom is het belangrijk ons continu te realiseren dat deze werken er zijn bij de gratie van de particulieren die het publiek willen laten meegenieten van hun bezit. Na het overlijden van de dochter van de oorspronkelijke bruikleengeefster, die de bruikleen van haar moeder had voortgezet, zochten de erfgenamen kort daarop contact met het museum. In hun familie bleken ook een portret van de moeder van Maria van Strijp

(afb. 3) en van een van de broers van Eduard Wallis (afb. 4) te zijn, beide ook door Verspronck geschilderd! Zich bewust van het belang van deze kleine 'familiegalerij' bespraken de erfgenamen en het museum al snel hoe deze werken een definitieve plaats in het openbaar kunstbezit konden krijgen. Dankzij de mogelijkheid die er sinds 1997 in Nederland bestaat om kunst die een belangrijke verrijking van het openbaar kunstbezit is, aan de staat te geven ter voldoening van successierechten en dankzij de steun van de BankGiro Loterij, het Fonds Cleyndert en het Stortenbeker Fonds van de Vereniging Rembrandt en het Rijksmuseum Fonds, kon dit unieke ensemble van vier portretten onlangs voorgoed aan de verzameling van het Rijksmuseum worden toegevoegd.

Johannes Cornelisz Verspronck

Johannes Verspronck behoorde met Frans Hals en Jan de Bray tot de belangrijkste portretschilders van Haarlem in de Gouden Eeuw. Zijn werk karakteriseert zich door een eigen, relatief sobere en rustige stijl. Hij geeft veel ruimte aan zijn modellen, die hij meestal niet centraal op het beeldvlak zet, waardoor de achtergrond een belangrijke rol gaat spelen, zoals men in het vroege werk van Frans Hals vaak ziet. Ook bij drie van de vier onderhavige portretten gaat de opzet met de van achter geziene stoelleuning terug op Hals' composities, maar in tegenstelling tot zijn stadsgenoot koos Verspronck ervoor de stoel steeds uit het midden te plaatsen. Verspronck onderscheidt zich ook van Hals door de nauwkeurigheid en gedetailleerdheid waarmee hij zijn modellen schildert.

Van de ongeveer 100 portretten die er van Verspronck bekend

zijn, weten we van ongeveer 40 wie er is afgebeeld. Het merendeel van deze geportretteerden is afkomstig uit Haarlem en behoort tot calvinistische regentengeslachten. Zo ook de families Van Strijp en Wallis.

Adriana Croes

Toen Adriana Croes (afb. 3) zich in 1644 door Verspronck liet portretteren was zij 45 en al vijf jaar weduwe. Zij werd in 1599 in Haarlem geboren als dochter van Vincent Croes en Catharina Moens. In 1618 huwde zij op 19-jarige leeftijd te Haarlem met de 9 jaar oudere Hendrick Pietersz van Strijp (Haarlem 1590-1639). De familie Van Strijp was actief in de lakenhandel en had zich omstreeks 1600 vanuit 's-Hertogenbosch in Haarlem gevestigd, op dat moment een bloeiend centrum van de lakenhandel in de Republiek. Adriana Croes en Hendrick van Strijp kregen vijf dochters. Adriana Croes stierf 17 jaar na het overlijden van haar man, in 1656 op 57-jarige leeftijd. Haar oudere broer Willem Croes (overleden 1666) werd in de eerste helft van de jaren '60 geportretteerd door Frans Hals (Alte Pinakothek, München).

Het portret van Adriana Croes uit 1644 is een goed voorbeeld van het rond 1640 door Verspronck ontwikkelde type vrouwenportretten. In vergelijking met Versproncks vroegere werk en dat van diens tijdgenoten, is het lichaam van de geportretteerde wat meer afgewend van de kijker, en bevinden de handen zich veel meer links in het beeldvlak dan gebruikelijk.

Eduard Wallis en Maria van Strijp

Waarschijnlijk was de keuze van Eduard Wallis en zijn vrouw Maria van Strijp om zich door Verspronck te laten portretteren, ingegeven door het portret dat hij acht jaar daarvoor van Maria's moeder Adriana Croes had geschilderd. Een goede keuze, want het resulteerde tot het fraaiste portrettenpaar dat Verspronck op het

hoogtepunt van zijn carrière voortbracht. De geraffineerde en ingetogen schilderijstijl waarmee Verspronck levendigheid aan zijn modellen verleent, bereikt hier zijn climax.

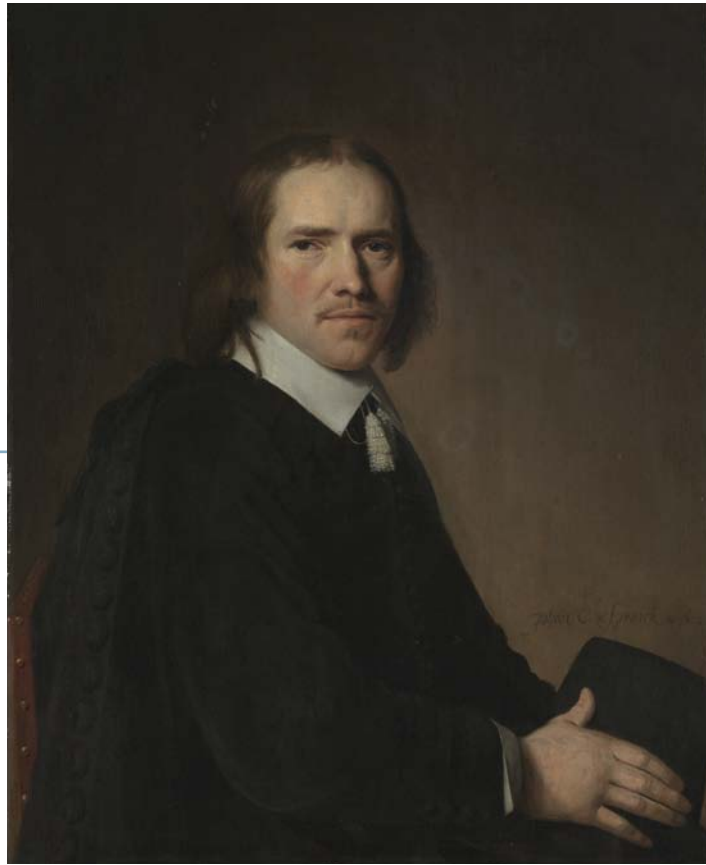
Eduard Wallis werd in 1621 in Haarlem geboren als zoon van Willem Wallis en Suzanna van Wisselt. Wallis was een geslacht van Schotse wolhandelaren, die in de 16de eeuw via Zeeland naar Haarlem gingen en waar ze vanaf ongeveer 1600 in de archieven worden vermeld. In 1647 huwde Eduard met zijn 6 jaar jongere stadsgenote Maria van Strijp (Haarlem 1627-1707), dochter van Hendrick van Strijp en Adriana Croes, die ook in de textiel zaten. Evenals zijn vader was Eduard lakenkoper te Haarlem, vanaf 1665 samen met Catharina van Strijp, zijn schoonzuster en weduwe van zijn broer Johannes Wallis.

Behalve het portret van Verspronck uit 1652 werd Eduard ook afgebeeld op een groepsportret uit 1658 door Jacob van Loo van de regenten van Aalmoezeniers-, Arm- en Werkhuis te Haarlem (Frans Hals Museum, Haarlem). Eduard Wallis overleed in Haarlem in 1684. Zijn echtgenote Maria van Strijp overleefde hem 23 jaar. Zij stierf in 1707. Uit de boedelinventaris die werd opgemaakt na haar dood, waar deze pendanten in genoemd worden, blijkt dat het echtpaar een schilderijenverzameling van tientallen stukken had, vrijwel uitsluitend door Haarlemse kunstenaars geschilderd.

3. Johannes Cornelisz Verspronck, *Portret van Adriana Croes*, 1644. Olieverf op doek, 93 x 75 cm. Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. SK-A-4998

1. Vorige pagina, linker afbeelding: Johannes Cornelisz Verspronck, *Portret van Eduard Wallis*, 1652. Olieverf op paneel, 97 x 75 cm. Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. SK-A-4999. Verworven ter voldoening van successierechten en met steun van de BankGiro Loterij, het Fonds Cleyndert en het Stortenbeker Fonds van de Vereniging Rembrandt, en het Rijksmuseum Fonds.

2. Vorige pagina, rechter afbeelding: Johannes Cornelisz Verspronck, *Portret van Maria van Strijp*, 1652. Olieverf op paneel, 97 x 75 cm. Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. SK-A-5000. Verworven ter voldoening van successierechten en met steun van de BankGiro Loterij, het Fonds Cleyndert en het Stortenbeker Fonds van de Vereniging Rembrandt, en het Rijksmuseum Fonds.

Dirck, Johannes of Jacobus Wallis

De banden tussen de families Wallis en Van Strijp waren innig. Behalve Eduard traden ook twee van zijn drie broers in het huwelijk met dochters Van Strijp. Johannes Wallis (Haarlem 1617-1665), regent van het Haarlemse Oudemanshuis en in die functie geportretteerd door Frans Hals, trouwde met Catharina van Strijp (Haarlem, geb. 1621), de oudere zus van Maria. Jacobus van Strijp (Haarlem 1619-1675) liet zich in de echt verbinden met haar zus Hester van Strijp (Haarlem 1625-1662). Eduard Wallis' derde broer, Dirck (Haarlem, geb. 1612), bleef waarschijnlijk ongehuwd. Het is niet zeker wie van de drie broers zich een jaar na Eduard liet portretteren door Verspronck (afb. 4). Als het Johannes of Jacobus zou zijn, dan zou het voor de hand liggen dat er oorspronkelijk een tegenhanger van hun echtgenote bij het portret was die nu verloren is gegaan. Maar omdat de familie deze vier portretten zo zorgvuldig bij elkaar heeft bewaard, lijkt het onwaarschijnlijk dat een vijfde verloren zou zijn gegaan. Vandaar dat het wel erg verleidelijk is om Dirck als kandidaat voor het losse mansportret aan te wijzen.

In tegenstelling tot het portret van Adriana Croes uit 1644, dat op doek is, zijn de schilderijen van de jongere generatie uit 1652-1653 op paneel geschilderd. Panelen komen bij Verspronck tussen 1636 en 1650 slechts sporadisch voor, terwijl zijn meeste portretten na 1650 weer op paneel zijn geschilderd. Alle vier de werken zijn ongeveer op hetzelfde formaat, dat groter is dan de gemiddelde afmetingen van Versproncks portretten. Ze zijn voluit gesigneerd en gedateerd.

Verspronck in het Rijksmuseum

Het Rijksmuseum was al in het bezit van vier portretten van Verspronck, waaronder zijn beroemdste schilderij, het *Meisje in het blauw* (1641), dat in 1928 met steun van de Vereniging Rembrandt werd verworven. Met de nieuwe aanwinst van nog eens vier portretten worden niet alleen belangrijke werken uit het hoogtepunt van Versproncks carrière (de jaren '50) toegevoegd. De portretten van Eduard Wallis vertegenwoordigen eveneens een wezenlijk aspect van zijn oeuvre en van de Nederlandse 17de-eeuwse portretkunst in het algemeen: dat van de pendanten. Een 'familiegalerij' als deze is niet alleen binnen Versproncks oeuvre een unicum, maar ook binnen de portretschilderkunst van de Gouden Eeuw is het bijzonder dat vier portretten van deze kwaliteit al die eeuwen in de familie tezamen bewaard zijn gebleven.

Nu, 55 jaar nadat de portretten van Eduard Wallis en Maria van Strijp in bruikleen werden gegeven, heeft dit prachtige ensemble voorgoed een onderkomen gevonden en kan het publiek genieten van deze sprekende beelden van Haarlemse regenten uit de 17de eeuw die vanuit historisch perspectief onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn.

Carel Visser Acht gestapelde balken

Carel Visser (1928) geldt volgens zijn biograaf Carel Blotkamp als 'een van de zeer weinige grote Europese beeldhouwers van na de Tweede Wereldoorlog'. Het spreekt dan ook vanzelf dat wanneer het Rijksmuseum de ambitie heeft om de Nederlandse kunst van de 20ste eeuw op het hoogste niveau te presenteren, een beeldhouwwerk van Visser niet kan ontbreken. Met de recente aankoop, rechtstreeks van de kunstenaar zelf, van een sculptuur uit Vissers belangrijkste en rijpste periode – eind jaren '50 tot het midden van de jaren '60 – heeft die ambitie fraai gestalte gekregen.

Acht gestapelde balken is een sculptuur uit 1964 en heeft het constructivistische karakter dat veel van Vissers werk uit deze jaren kenmerkt. Omdat dit ogenschijnlijk rigide aspect een belangrijke karakteristiek van het Nederlandse modernisme in zijn geheel is, staat Vissers *Acht gestapelde balken* in het Rijksmuseum voor veel meer. Het is een monumentaal *pars pro toto* voor de Nederlandse 20ste-eeuwse kunst in ruimere zin – de traditie van Berlage, Eisenloeffel, Mondriaan, Rietveld en Schoonhoven, om enkele van de belangrijkste vertegenwoordigers te noemen.

Schrale tekens in de ruimte

'De grond zinkt weg onder je voeten als je ziet dat de laatste die met form and space sculpture gewerkt heeft... Phidias was. Met dit laatste ben ik lange tijd bezig en ik bemerk dat ik hierdoor zelf die hele achterstand moet inhalen. Alles moet nog onderzocht worden', aldus Carel Visser in een brief uit 1958 aan zijn vakbroeder Baljeu. In deze uitspraak typeert de kunstenaars zich als een ware beeldhouwer, die het onderzoeken van de relatie vorm/holle ruimte centraal stelt. *Acht gestapelde balken* is representatief voor die

essentiële zoektocht van Visser en neemt daarmee ook een centrale plaats in zijn oeuvre in. Het beeld ontstond kort na het begin van een nieuwe creatieve fase in zijn loopbaan, die omstreeks 1962-1963 inzette en die wordt beschouwd als een hoogtepunt in zijn artistieke ontwikkeling. Het was het moment waarop Carel Visser ook buiten de landsgrenzen erkenning verwierf als een prominent abstract beeldhouwer; vanaf circa 1960 gold hij met Tajiri, Volten en Couzijn als een van de boegbeelden van de Nederlandse beeldhouwkunst en figureerde hij in verschillende buitenlandse handboeken over moderne sculptuur. Zijn 'schrane tekens in de ruimte', zoals vakbroeder Marius van Beek het beeldhouwwerk uit deze jaren fijnzinnig karakteriseerde, werden op diverse biënnales, van Venetië tot Tokio, gepresenteerd. Na een tentoonstelling in New York in 1961 hadden ook verzamelaars in de Verenigde Staten zijn beelden ontdekt; zo verwierf de bekende architect I.M. Pei verschillende sculpturen van Visser.

Acht gestapelde balken is opgebouwd uit acht gelijke balken, die aaneengelast zijn uit platen ijzer. De lassporen zijn duidelijk zichtbaar, waardoor het beeld een sterk ambachtelijk karakter heeft en het zich, ondanks de strakke snit, duidelijk onderscheidt van vergelijkbare constructieve kunst in en buiten Nederland – zoals het

minimalisme van Sol LeWitt, Don Judd of Carl Andre. Rudi Fuchs typeerde Vissers werk, juist vanwege deze sporen van het handwerk, ooit als expressionistisch en dus tegengesteld aan het steriele abstract constructivisme van de Minimal Art-beweging waaraan Vissers ontwikkeling in chronologische zin overigens deels voorafgaat. Door het gebruik van het aardse materiaal ijzer, dat door langdurig verblijf buiten, een fraai gecorrodeerde, roestbruine huid heeft gekregen, heeft *Acht gestapelde balken* zelfs romantische kwaliteiten. Het wortelen in de natuur, in het aardse – en niet in de techniek – is eigen aan Vissers werk. Daarom staat het beeld ook op de grond, zonder sokkel. Zelf verwoordde de kunstenaar zijn verhouding tot de natuur in een van zijn zeldzame 'manifesten', een bijdrage aan *Structure* in 1959, het tijdschrift van geestverwant Joost Baljeu. Natuur vormde volgens Visser de hechte basis voor de kunst, 'that is to say nature's structures, not the imitation or copy of nature'.

Internationaal karakter

Vissers werk uit de jaren '50 en '60 raakt aan uiteenlopende modernistische tradities in de westerse kunst: de stapeling (Brancusi), de assemblage (Picasso), het constructieve (Rietveld, Mondriaan), het gebruik van ijzer (Gonzalez), de dunne lijnvoering (Giacometti,

wiens atelier Visser al in 1952 bezocht) en, ten slotte, het minimale en de antikleisieke compositiewetten zonder duidelijke hiërarchie (Minimal Art). Vormend voor zijn artistieke ontwikkeling was ook het bezoek aan de tentoonstelling *13 beeldhouwers uit Parijs* in het Stedelijk Museum (1948-1949), waar Visser onder andere kennismaakte met het werk van Giacometti en Gonzalez. In *Acht gestapelde balken* komen veel van de bovengenoemde aspecten samen, waardoor deze krachtige sculptuur zo representatief is voor het internationale karakter van zijn werk.

Het beeld is in de eerste plaats typerend voor Vissers zoektocht naar balans en evenwichtige compositie. De vierkante of rechthoekige kubus blijft daarbij in deze jaren steeds als denkbeeldige buitenvorm van zijn sculpturen bestaan. Met andere woorden: *Acht gestapelde balken* is ook te lezen als een manier om van binnenuit een driedimensionale rechthoekige vorm te beschrijven; de lege vorm om het beeld is even essentieel als de gematerialiseerde vormen in ijzer. Doordat het beeld, zoals steeds het geval is bij Vissers werk uit de eerste helft van de jaren zestig, vanuit een as of een gesloten kubusvorm is geconcipieerd, is het betrekkelijk neutraal in de ruimte. Het is dus niet voor een bepaalde plek vervaardigd en kan net zo gemakkelijk binnen als buiten fungeren.

Serieel componeren

Acht gestapelde balken is ook een goed voorbeeld van Vissers wijze van serieel componeren. Aanvankelijk, in de vroege jaren '50, zijn dat composities van figuratieve stapelingen, zoals ruggegraatvormige ladders, en herhalingen van natuurlijke vormen, bijvoorbeeld in de beelden van parende of boven het water spiegelende vogelvormen. Geleidelijk wordt het werk abstracter, maar symmetrie blijft een constante: via dubbelvormen en 'luchtschepen' naar stapels – waartoe *Acht gestapelde balken* behoort – en ten slotte, vanaf het midden van de jaren '60, de zogenoemde salami's, hangende stapels van vier-

kante blokken die onderling verschoven zijn maar samen dezelfde lengte hebben als de onverzaagde balk waaraan ze hangen.

Pas na het midden van de jaren '60 wordt het werk van Carel Visser lyrischer, minder streng van compositie; het geheel en de samenhang der delen in dat geheel is dan minder essentieel. Alles wordt losser, instabieler en er is plaats voor anekdotiek. Assemblage van bijeengescharrelde bestaande voorwerpen en vormen, vaak met zeer persoonlijke details, vormt het uitgangspunt voor de werken uit de jaren '80 en '90.

Er bestaan drie varianten van het thema *Acht gestapelde balken*. De vroegste is nog volstrekt symmetrisch en gekruist; de balken blijven op hun plek zonder constructieve ingrepen. De volgende fase is instabieler: de balken steken, weliswaar volgens een vaste ordening, om en om verder uit. Ze veroorzaken zo een spanning tussen balans en zwaartekracht en drukken zelfs een zekere rotatie uit rond de verticale middenas. De Rijksmuseum-aanwinst behoort tot deze variant. In de derde en laatste fase lijken de balken volstrekt intuïtief geordend, waarbij de balans niet langer onderling bestaat maar alleen in het totaal.

Zoals gebruikelijk bij Visser bestaan er van één thema uitvoeringen in verschillende formaten. Eén jaar na *Acht gestapelde balken* maakte de beeldhouwer een grotere versie, die sinds 2005 staat opgesteld in de beeldentuin van het Kröller-Müller Museum in Otterlo.

Met het beeld van het Rijksmuseum deed Carel Visser mee aan de tentoonstelling *Sculptuur in Amsterdam*, die Willem Sandberg in 1965 in het Vondelpark organiseerde ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van het park. Drie jaar later behoorde het tot de Nederlandse inzending aan de biënnale van Venetië. Het beeld is sindsdien altijd in bezit van de kunstenaar gebleven en bezette steeds een prominente plek in de tuin rond zijn ateliers in Ravenswaay en Castelnau. *Acht gestapelde balken* werd in nauw overleg met de kunstenaar voor de collectie van het Rijksmuseum geselecteerd.

Paramaribo in 1820

Een diorama van de Waterkant door Gerrit Schouten

In 2007 heeft de afdeling Geschiedenis met enthousiaste steun van diverse fondsen een diorama van de Waterkant in Paramaribo verworven. Het diorama is met de vele figuren en de verzorgde uitvoering van de winkels, karren en kleding zo gedetailleerd dat je steeds weer nieuwe dingen ziet en de verhalen als vanzelf boven komen. De indrukwekkende kijkkast werd in 1820 vervaardigd door Gerrit Schouten (1779-1839) in opdracht van de Engelse koopman William Leckie (1779-1824) en is een prachtige aanvulling op de vier diorama's van dezelfde kunstenaar die het Rijksmuseum al in zijn collectie had.

In de deuropening van de winkel staan rollen stof met bonte strepen en ruitjes, en op de uitklapvensterbanken zijn borden en schalen uitgestald. Het is de winkel van A.H. de Vries die, gelet op zijn uithangbord, bestek en andere huishoudelijke zaken verkoopt. Een groep indianen met hun drie papegaaien en een roodblauwe ara op een stok, staat op de stoep. Een blanke man en zijn bepakte huisslavin lopen net voorbij en ook de dominee, met zijn groene parasol onder de arm geklemd, passeert zojuist. Lopen we een stukje met de dominee mee, dan komen we langs Thomas Miller, de schoenmaker die zijn werkplaats net over de Engelse brug

heeft en druk in de weer is met een stel laarzen. Ernaast, bij herberg de Zwaan, drinkt men op de goede zaken. We zijn in Paramaribo, aan de Waterkant, in het jaar 1820.

De Waterkant

De Waterkant was een centrale plek in de stad. Hier kwamen de koopvaardijochten van over de oceaan aan, maar ook de kleinere tentboten waarmee plantage-eigenaren en hun gezinsleden zich over de Surinamerivier verplaatsten. Evenals de pondo's, eenvoudige schepen met een dek van bananenblad die door de loka-

le bevolking werden gebruikt voor het vervoer van goederen. De Waterkant was een levendig trefpunt van de handel over zee en de binnenvaart over de rivieren richting de plantages. Het huisje op de kade rechts op het diorama is het douanekantoor of tolhuis, ernaast zien we de landingsplaats Plattebrug, waar kleine schepen bij eb konden laden en lossen. Ook voor de opdrachtgever en eigenaar van het diorama was dit een belangrijk stuk van de stad. William Leckie was in 1800 met zijn minnares Jane Ann Gill in Paramaribo aangekomen en samen met hun dochter woonden ze aan de Waterkant in het huis met de

groene luiken. Leckie was het Verenigd Koninkrijk ontvlucht vanwege zijn onwetmatige relatie met de getrouwde Gill. In Suriname hoopte het stel een nieuw leven op te kunnen bouwen, ver van roddels en gekrenkte familieleden. Leckie werd een succesvol zakenman. De Firma Wm. Leckie & Comp. importeerde diverse goederen zoals blijkt uit een advertentie in de Surinaamse Courant van 1825 waarin de komst van een nieuwe lading goederen wordt aangekondigd: 'Nieuwe Bakkeljaauw in vaten en kisten, Haring, Mackrelen, supra fijne Blom, Tabak, Spermacetic, Kaarsen en Planken. En nog voorradig Vleesch en Spek, kompositie Kaarsen, Zeep, Pik, Thee,

Zuikeralk, Zout &c &c &c.' We vinden Leckie ook terug in de Surinaamsche Almanak van 1820 als administrateur op diverse plantages en als geprivilegieerd kruidenverkoper. Leckie heeft zijn succes mogelijk willen bekronen met de opdracht voor een bijzonder diorama. Het zal een kostbare opdracht zijn geweest; een dergelijk gedetailleerd exemplaar van dit formaat was tot nu toe niet bekend. Vergelijking met stadsplattegronden en andere afbeeldingen van de Waterkant in deze periode toont aan dat Schouten dit deel van de stad zeer waarheidsgetrouw en gedetailleerd heeft vertaald in papieren figuren, huizen en transportmiddelen. Het diorama is daardoor niet alleen een visueel aantrekkelijk voorwerp, maar ook een interessante historische bron. De naam William Leckie is geregeld in Nederlandse en Surinaamse archieven terug te vinden en ook zijn testament is bewaard gebleven. Hierin liet hij vastleggen dat hij zijn twee huisslaven Bruno en Henry hun vrijheid gunde na een dienstperiode van zeven jaar bij Jane Ann Gill. Vier jaar na de opdracht overleed Leckie op 45-jarige leeftijd. Het diorama vond zijn weg naar Engeland, waar de directe nazaten van Leckie het zomer 2007 op de markt brachten.

Schat aan informatie

Van Gerrit Schouten zijn ongeveer 40 diorama's bekend, alle vervaardigd in Suriname waar hij was geboren en getogen als zoon van een Nederlandse vader en een moeder die afkomstig was uit een welgestelde Surinaamse familie. De kleurling Schouten was als beeldend kunstenaar autodidact. Zijn diorama's kunnen in twee groepen worden verdeeld. De eerste groep bevat voorstellingen van indianenkampen (meestal Caraïben- of Arowakkendorpen) en van slavendansen. Deze diorama's waren bedoeld als souvenirs voor reizigers of repatrianten. Schouten vervaardigde ze naar een vast patroon, met hooguit enige afwisseling in het aantal figuren en hun uitdossing. De tweede groep bestaat uit topografische diorama's met een specifiek thema, bijvoorbeeld een portret van een plantage. De vijf diorama's die het Rijksmuseum nu bezit, zijn een mooie afspiegeling van het oeuvre van Schouten en brengen tegelijkertijd uiteenlopende aspecten van de Surinaamse samenleving in beeld: het gouvernementspaleis, het gedenkteken voor de oud-gouverneur en plantagehouder J.F. de Friderici, de Waterkant in Paramaribo, een plantage en een slavendans. In Het Nieuwe Rijksmuseum

zullen de kijkkasten een prominente plek krijgen in de opstelling over de 19de eeuw.

Het diorama van de Waterkant van Paramaribo behoort tot de topografische diorama's van Schouten, maar neemt hierbinnen tegelijkertijd een uitzonderlijke positie in vanwege de omvang, de gedetailleerdheid en de topografische correctheid. Hierdoor levert het een schat aan informatie op: over de diverse winkels, het samenleven van de verschillende bevolkingsgroepen en niet te vergeten het uiterlijk van dit deel van de stad. Een jaar later zou de Waterkant grotendeels verloren gaan bij een brand. Op zondag 21 janu-

ari 1821 ontstond er brand op het achtererf van een huis aan de Waterkant. Het vuur sloeg al snel over naar een achterliggend pakhuys, waarna het zich, aangewakkerd door de wind, snel verspreidde. In totaal werden 400 woonhuizen en 800 pakhuizen en bijgebouwen verwoest. Ook openbare gebouwen als kerken, de schouwburg, Waag en Weeskamer gingen in rook op. Van het stuk Waterkant dat Schouten voor William Leckie vastlegde, bleef nauwelijks iets over. Leckie moest opnieuw beginnen, maar het diorama bleef gelukkig gespaard en gunt ons nu een blik op Paramaribo anno 1820.

Kunst op papier omstreeks 1800

De basis van het Rijksprentenkabinet werd gelegd in 1807 toen Lodewijk Napoleon, de toenmalige koning van Holland, de superieure prentverzameling aankocht van Pieter Cornelis Baron van Leyden (1717-1788). Ofschoon daar ook tal van bladen van eigentijdse kunstenaars toe behoorden, lag het accent toch bij de grote meesters uit de 15de tot en met de 17de eeuw. Dat betekent dat de grafiek uit de tweede helft van de 18de eeuw niet of onvoldoende vertegenwoordigd was. Al sinds decennia zijn conservatoren zich bewust van de noodzaak de collectie juist met kunst uit deze periode te verrijken. Zo werd het complete prentoeuvre van de Tiepolo-familie aangekocht, de elsen van Marco Ricci en veel meer. De laatste jaren hebben we ons toegelegd op het werk van kunstenaars die tot het neoclassicisme worden gerekend met Antonio Canova als centrale figuur.

De architect Giacomo Quarenghi (1744-1817) stond in contact met Canova en er is een boeiende briefwisseling tussen de twee bewaard gebleven. Quarenghi kreeg een opleiding tot schilder bij Anton Raphael Mengs in Rome en werd pas later tot de architectuur aangetrokken. In 1779 zou hij in dienst worden genomen door keizerin Catherina II van Rusland en hij werkte decennialang aan haar hof waar hij bepalend was voor de architectuur van zijn tijd. Er is slechts een enkele prent van hem bekend, *Gezicht op de Porta Salaria in Rome*, en we zijn gelukkig dat we erin zijn geslaagd een afdruk van die uiterst zeldzame ets te bemachtigen.

Het ziet ernaar uit dat ons exemplaar door de kunstenaar zelf met de pen is gesigneerd. We zien een zonovergoten stuk van Rome, strak weergegeven, in een trant die verwantschap vertoont met die van Canaletto's *vedute*. De ets is klein van formaat maar vertoont een enorme diepte, toepasselijk voor een architect die met ruimte moet kunnen spelen. Er is een grote belangstelling vandaag de dag voor olieverfschetsen waarin plein-air schilders uit de periode rond 1800 het Italiaanse licht proberen te vangen. De ets van Quarenghi is een zeldzaam – en vroeg – voorbeeld van een kunstenaar die hetzelfde in een prent probeert te doen.

Steinstück von Fr. Kellermann in Berlin. **DAS SCHLOSS PREDIAMA IN CREIN XII STUND VON TRIEST.** nach der Natur und aus der Feder auf Stein gezeichnet von Schinkel, 1816.

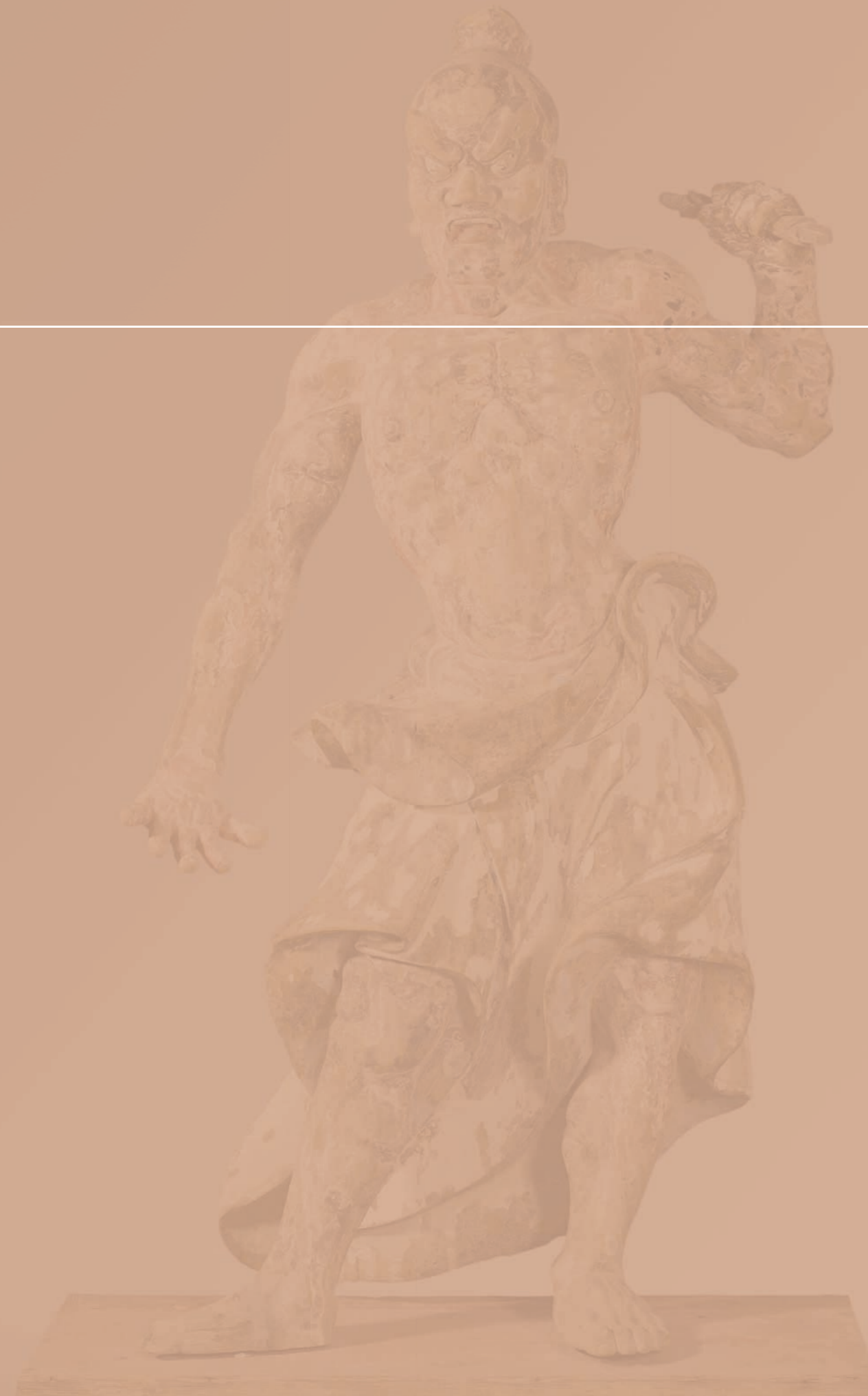
Een andere architect die een aantal zeer gezochte prenten op zijn naam heeft, is de Duitser Karl Friedrich Schinkel (1781-1841). In 2007 wist het Rijksmuseum een van zijn meesterwerken aan te kopen, de weergave van Slot Prediama tussen de rotsen bij Triëst, een litho uit 1816. Het was een lang gekoesterde wens dit blad te verwerven en het stemt tot tevredenheid een perfecte afdruk te hebben gevonden op lichtgelig papier die geheel beantwoordt aan wat de kunstenaar bij het maken van deze prent voor ogen heeft gestaan. Schinkel was een groot tekenaar, iets wat ook blijkt bij aanschouwing van zijn architectuurontwerpen en bij de weergaven van zijn theaterdecors. Zijn gevoel voor monumentaliteit komt duidelijk naar voren in de nieuw verworven litho, die getuige het onderschrift door Schinkel zelf op de steen is getekend. Het hoofdmotief is de overweldigende kracht van de natuur. Rotsen, bomen, bebouwing en het water zijn suggestief weergegeven. Evenals in de ets van Quarenghi is ook hier de belichting van groot belang. De tekening waarop deze litho teruggaat was 1803 gedateerd. In dat jaar ondernam Schinkel een reis naar Italië waarbij hij van Triëst in de richting van Aquileia trok. In zijn dag-

Karl Friedrich Schinkel, *Het slot Prediama in Crein, twaalf uur van Triëst*, 1816. Litho op gelig papier, op eigentijdse montage, 39,3 x 31,1 cm. Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. RP-P-2007-257. Aangekocht met steun van het F.G. Waller Fonds

boek vermeldde hij dat het slot een diepe indruk op hem maakte en kennelijk wilde hij daar, jaren later, met deze litho uiting aan geven.

Uiteraard vormde het figuurstuk de grootste uitdaging voor kunstenaars uit het neoclassicisme. Dankzij de steun van de heer en mevrouw Van Hulsen-Ognibeni konden we een grote, zorgvuldig uitgevoerde tekening aankopen van Luigi Ademollo (1764-1849). Het is tot nu toe niet gelukt de voorstelling thuis te brengen. De handeling is gesitueerd in een klassiek mausoleum waar een overleden vrouw naar een sarcofaag wordt gedragen waar twee mannen het deksel vanaf tillen. De compositie is mooi doordacht, de mannen vertonen hun spierkracht en drukken onverschrokkenheid uit, terwijl de vrouwen groot verdriet beleven. De belichting is door middel van witte hoogsels aangeduid. Het is mogelijk dat de tekening een ontwerp is voor een schilderij, maar dat is voornog niet teruggevonden. Gezien de halfronde bovenkant zou het blad kunnen samenhangen met een sopraporte of een lunette als onderdeel van een schildering. De tweevoudige echo van de boogvorm in de compositie heeft een effectief ritme opgeleverd.

Luigi Ademollo, *Antieke begrafenisscène in een mausoleum*, ca. 1795. Pen en penseel in bruin over een schets in potlood, wit gehoogd, 39,2 x 56 cm. Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. RP-T-2007-61. Aangekocht met steun van de heer en mevrouw Van Hulsen-Ognibeni

▽ *Japanse
tempelwachters
en 18de-eeuwse
loden beelden*

Japanse tempelwachters en 18de-eeuwse loden beelden

In 2007 verloor het Rijksmuseum monumentale sculptuur van uiteenlopende origine. Een groep van zeven loden beelden kwam uit Haarlem naar het museum; een paar Japanse tempelwachters maakte de verre reis uit hun land van oorsprong naar Nederland. In beide gevallen gaat het om beelden die in de openlucht de tand des tijds hebben doorstaan en daar nog de sporen van dragen. In Het Nieuwe Rijksmuseum zullen ze een prominente plek krijgen: de Japanse tempelwachters in het Aziatische paviljoen, de loden beelden in het Atrium.

Twee imposante tempelwachters staan in een dreigende, afwerende houding. Hun afschrikwekkende blik is gericht op de toeschouwer, die tussen dit paar het tempelterrein binnengaat. Deze Niō (hemelse generaals) bewaken de tempel en houden het kwaad – alles wat het boeddhisme bedreigt – buiten de deur. De respectievelijk open en dichte mondhouding symboliseren de eerste en de laatste tekens van het Japanse schriftstelsel, a en un, en staan zo voor alle klanken en geschriften: kennis. De gelovige die door de tempelwachterpoort het tempelterrein betreedt, verkrijgt symbolisch die kennis, ofwel verlichting.

Beide figuren houden in hun linkerhand een vajra, een oorspronkelijk uit India overgenomen attribuut dat in het Japanse boeddhisme symbool is voor het vermorzelen van onwetendheid. De oorsprong van tempelwachterbeelden ligt eveneens in India, van waaruit ze via China naar Japan kwamen. De groene en blauwe heupgewaden in Indiase stijl onderstrepen voor de Japanse tempelganger nog eens het exotische karakter van deze bovennatuurlijke wezens.

Omslag: Anoniem, *Beeld van Mishaku kongo (Agyo)* en *Beeld van Naraen kongo (Ungyo)*, Japan, ca. 1300-1400. Hout met sporen van polychromie, hoogte ca. 220 cm. Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. AK-RAK-2007-1-A en B. Aangekocht met steun van de BankGiro Loterij, het M.J. Drabbe Fonds, de Mondriaan Stichting en de Vereniging Rembrandt, mede dankzij het Prins Bernhard Cultuurfonds.

Vanaf de late 12de eeuw werd boeddhistische sculptuur in Japan niet langer uit één blok hout gesneden, maar in toenemende mate samengesteld uit verschillende uitgeholde delen. Deze techniek maakte het mogelijk met grotere formaten te werken en leende zich beter voor het uitdrukken van expressieve poses. Ook deze beelden laten die levendige stijl zien, waarbij de lichamen met meer naturalisme zijn weergegeven dan voorheen gebeurde. De krachtige musculatuur komt goed naar voren en de lichaamshoudingen zijn vol beweging neergezet.

Het paar dateert uit de 14de eeuw en is gemaakt voor de tempel Iwayaji in de West-Japanse prefectuur Shimane, waarschijnlijk ten tijde van de bloeiperiode van de tempel in het midden van de 14de eeuw. Een inscriptie in een van de hoofden vermeldt dat de beelden in 1539 zijn gerestaureerd, hetgeen door documenten van de tempel wordt gestaafd. Bij onlusten ten tijde van een burgeroorlog die Japan teisterde, werd de Iwayaji in 1518 ernstig beschadigd, om vanaf 1520 weer opgebouwd te worden. Een beeldhouwer uit Kyoto, Kōshū, voerde in 1539 herstelwerkzaamheden uit en voerzag de wachters van polychromie. Gepland onderzoek naar de samenstelling van de lagen polychromie zal moeten uitwijzen in welke mate deze beschildering nog reesteert. Op grond hiervan zal een plan voor restauratie worden opgesteld.

In het Aziatisch paviljoen van Het Nieuwe Rijksmuseum zullen de tempelwachters een prominente rol spelen. De collectie Japanse sculptuur kende voorheen alleen exemplaren in ingetogen stijl. Deze wachters zijn met hun grote formaat en energieke uitstraling aansprekende voorbeelden van de meer uitbundige kant van de Japanse sculptuur. Bovendien vormen ze een belangrijke toevoeging aan het museale bezit; tot nog toe waren er geen tempelwachterbeelden in Europese instellingen.

Artist impression van de toekomstige opstelling van de Righetti-beelden (v.l.n.r. de Laocoön-groep, Mercurius, Bacchus) in het Atrium van Het Nieuwe Rijksmuseum.

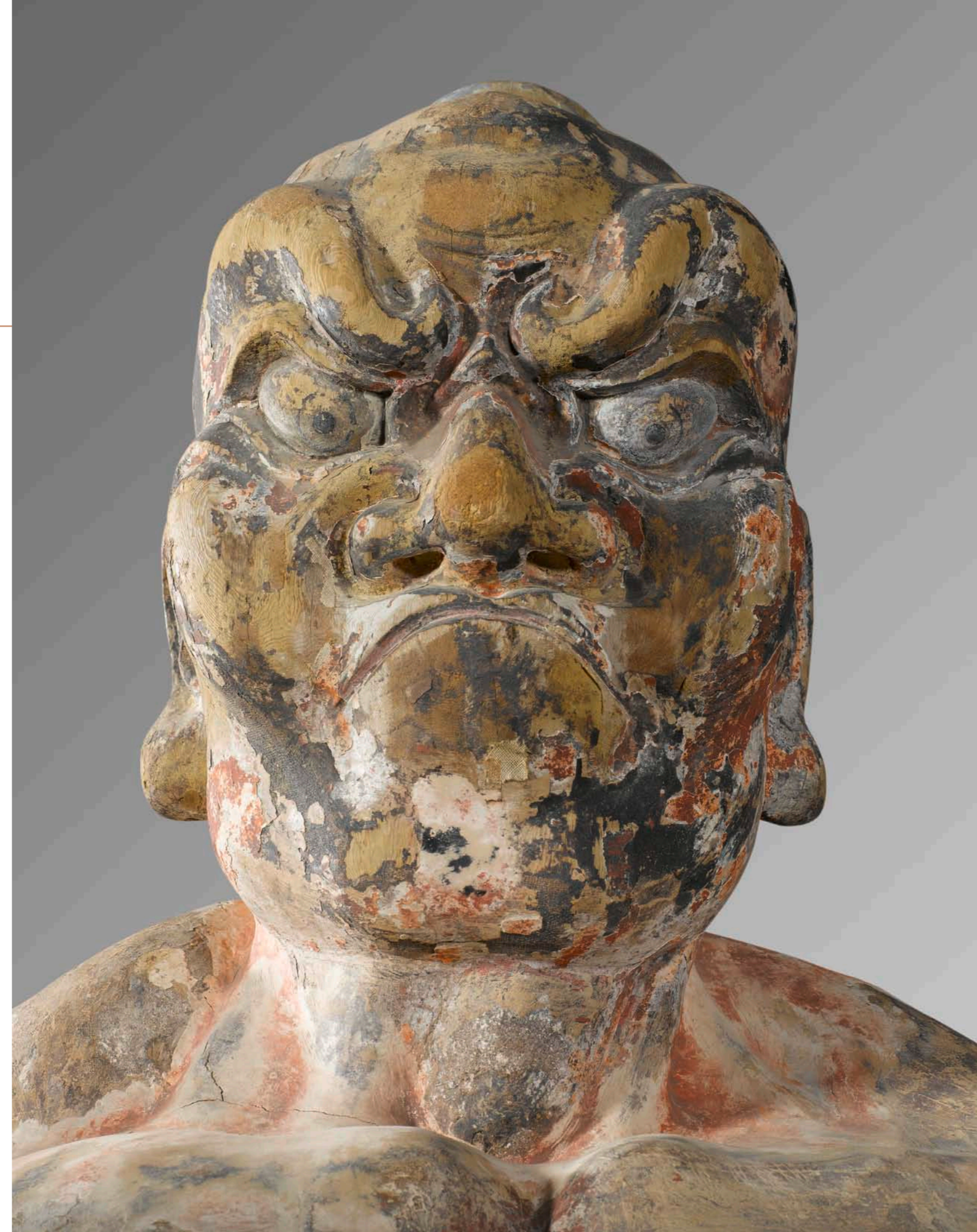
Zeven beelden van Francesco Righetti

Een tweede monumentale aanwinst betreft een unieke groep van zeven 18de-eeuwse loden beelden, geschonken door de provincie Noord-Holland. De beelden stonden tot voor kort in de tuin van Paviljoen Welgelegen in Haarlem, dat tegenwoordig dienst doet als Provinciehuis, maar in 1786-1789 werd gebouwd als buitenhuis voor de Nederlandse bankier Henry Hope.

Hope had in 1781 twaalf loden kopieën van beroemde, groten-deels antieke beelden laten gieten door de Romeinse beeldhouwer en metaalgietter Francesco Righetti (1749-1819), in aanvulling op de groep van deze meester die hij al eerder had gekocht. De beelden waren wit geschilderd en leken daardoor op hun marmeren voorbeelden. De uitvoering in lood was in die tijd gewild vanwege enkele belangrijke voordelen: lood was goedkoper, sneller te verwerken en, mits beschilderd, beter bestand tegen weer en wind dan marmer of gips. Hierdoor waren loden beelden geschikt om in de tuin te plaatsen, waar ook de beelden van Hope in de 19de eeuw terechtwamen.

Aanvankelijk vond het merendeel van de beelden een bestemming als decoratie van de grote hal van het neoclassicistische 'paleis' Welgelegen van Hope, dat niet alleen diende als verblijf voor hemzelf en zijn gasten, maar waar hij ook zijn kunstcollectie onderbracht en dat hij beperkt openstelde voor publiek. Hope liet de omgeving van het buiten aanpassen in Engelse landschapsstijl, zodat Welgelegen in alle opzichten voldeed aan wat men van een heer van stand in die tijd mocht verwachten. Nadat Hope

Rechts: Detail van *Beeld van Naraen kongo (Ungyo)*.

in 1794 naar Engeland was gevlucht voor de Franse bezetting, werd het pand, inclusief Righetti's beelden, verkocht aan koning Lodewijk Napoleon. Na het vertrek van de Fransen kwam het buitenhuis in handen van de Staat der Nederlanden. Van 1838 tot 1885 was een van de voorlopers van het Rijksmuseum in Welgelegen gevestigd, het Museum van Levens- en Nederlandsche Meesters.

Het grootste en bekendste van de zeven loden beelden – de overige gingen bijna allemaal verloren – is de Laocoön-groep. Deze stond dan ook op de meest prominente plek, in het midden van het voorplein van Welgelegen. Opmerkelijk is dat het beeld een afgietsel is op ware grootte: van de Laocoön-groep werden sinds de ontdekking in 1506 weliswaar vele kopieën gemaakt, maar de meeste daarvan zijn beduidend kleiner dan het marmeren origineel. De andere loden beelden zijn een Apollo, een Amor, een Bacchus met Amphelos, een Euterpe, een Ganymedes met adelaar en een vliegende Mercurius. Dat laatste beeld is overigens geen kopie van een antiek marmer, maar van een beroemd bronzen beeld van de 16de-eeuwse beeldhouwer Giambologna. De groep is van groot kunsthistorisch belang, te meer daar er bijna geen ensembles van loden beelden meer bestaan en het de enige bekende kopieën op ware grootte zijn van Francesco Righetti.

Francesco Righetti, *Laocoön*, hoogte 224 cm; *Cupido met hoog*, hoogte 133 cm; *Ganymedes met adelaar*, hoogte 135 cm, Rome. Lood. Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. BK-2006-13, 9, 7. Eigendomsoverdracht van de Provincie Noord-Holland. Foto's Willem Noyons

In English

---

72 Management report

80 Fold-Outs

90 Essays

94 Acquisitions

Management report

On 13 December 2007, after a long and unsettled preliminary phase, the chairman of the district council of Amsterdam Oud-Zuid presented the director general with the building permit for The New Rijksmuseum. This formally concluded the preliminary phase of the entire restoration and expansion of the Rijksmuseum and marked the beginning of the implementation phase. However, the final completion of The New Rijksmuseum is still several years away. So until the museum reopens, attempts are being made to make up for this by offering national and international visitors as broad a selection of activities as possible.

Fortunately, the presentation of *The Masterpieces* in the Philips Wing, open to the public since 2003, has lost nothing of its lustre. Over 965,000 art devotees visited the Wing in 2007, a number surpassed only during the 2006 Rembrandt year. But the Rijksmuseum also sought out an audience outside the museum's own walls. Almost 200,000 travellers lapped up exhibitions at the Rijksmuseum's Amsterdam Airport Schiphol annexe, and in Amsterdam, Rijksmuseum exhibitions were on show at the Van Gogh Museum, De Nieuwe Kerk and Huis Marseille. In addition, the Rijksmuseum presented highlights from its collection of Golden Age paintings and arts and crafts in two museums in North America as well as in Japan and China. As a result, the museum's total exposure was larger than in any other year in its history. Visits to the museum's website went up to 1.7 million (8.3 million page views), compared to 800,000 (4.8 million page views) in 2005. A further positive development was the large number of Dutch visitors, representing almost 35 per cent of all visitors in 2007. In addition, a new popular magazine, *Oog* (Eye), was launched on the Dutch market in November, at a party held in the Gallery of Honour. Two important milestones are to be reported in the field of collection management and research. On 8 November, Minister Ronald Plasterk opened the new *Ateliergebouw* (conservation centre) where the Rijksmuseum will be working with the University of Amsterdam and the Netherlands Institute for Cultural Heritage (ICN) on conservation and restoration, research and the training of restoration professionals. This building is a convincing example of the expertise of architects Cruz y Ortiz, who have

thus created the ideal conditions for a multi-disciplinary *centre of excellence*. On 4 December, one month after the opening of the *Ateliergebouw*, the first double edition of the comprehensive catalogue of the Rijksmuseum's 17th-century painting collection was presented in London. In 2007, Minister Plasterk finally chose Arnhem as the city where the new National History Museum – for which the cities of Amsterdam and The Hague had also been bidding – is to be established. The Rijksmuseum is delighted that the Minister regards this museum as a complement to everything else the Netherlands has to offer in the way of museological history presentations and that the National History Museum will not be building up a collection. Representing the national history canon is to be the museum's pivotal task, and in addition, the focus is on a very specific group, namely the young. The Rijksmuseum will be monitoring the progress of the Museum with interest and is convinced that it will be possible to establish a good rapport between the two. During that same period, the Rijksmuseum decided to call off its own *window on democracy* in The Hague, despite the fact that perfect accommodation was found in the direct vicinity of the Binnenhof, the building that houses the Dutch parliament. These talks were scuppered by the turbulence accompanying the new National History Museum. Finding insufficient support for its plans from The Hague city council, the Rijksmuseum unfortunately had to abandon this ambition. The provisional conclusion of the discussions about free admission to (state-subsidised) museums was that the Minister aims to admit

children under 12 free of charge. The funding of this proposal is currently being studied. It will have no effect on Rijksmuseum visitors, as the Rijksmuseum has already been admitting young people under the age of 18 free of charge since 2001.

Exhibitions & acquisition presentations

Under the slogan 'Open for renovation', the museum was committed to consolidating its close links with the public, despite limits imposed on us in the last few years by the extensive renovation work. In addition to the temporary presentation of *The Masterpieces*, exhibitions in the Philips Wing and elsewhere regularly enlivened the programme. 2007 took off with a winter exhibition about Jan van der Heyden (2 February - 30 April). The painting section of the exhibition was a condensed version of an exposition curated by Peter Sutton and on show in 2006 at the Bruce Museum in the United States. A series of drawings and prints highlighting Van der Heyden as an inventor (of the fire engine, among other things) was included in the Rijksmuseum exhibition. The winter exhibition *Karel du Jardin* (1626-1678) was launched in the Philips Wing on 14 December. This was the first, separate exhibition devoted entirely to this arresting artist, with particular emphasis on his versatility. The public admired Du Jardin's work as a portraitist, historical painter and as specialist in Italianate landscapes and 'cattle' scenes. The exhibition was curated by the Fine & Decorative Arts department in association with Du Jardin

specialist Jennifer Kilian, who also wrote the text for the catalogue. After having presented Rembrandt's *Catrina Hooghsaet*, the museum extended its hospitality in 2007 to a further work, *The leaping horse*, a masterpiece by the English romantic landscape artist John Constable, on loan from the Royal Academy in London. The painting was displayed alongside works by Constable's Dutch predecessors Jacob Isaacksz van Ruisdael and Philips Koninck, whose works inspired him throughout his life. Specially for this occasion, Ruisdael's *Landscape with waterfall* was extensively restored and, in the light of its renewed splendour, may itself be considered an acquisition. The result of the restoration of two portraits by Piero di Cosimo, made possible thanks to the support of a patron of the arts, is no less sensational. These two works will be presented to the public in 2008, and after that, at several international exhibitions. Although the space available in the Philips Wing is limited, this year, too, every effort has been made to enliven the Rijksmuseum programme by presenting recent acquisitions. Until 4 March, a gallery next to the museum shop was specially appointed to house the presentation of Jan Steen's *The burgomaster of Delft and his daughter*. After that came the presentation of a painting entitled *Johannes* by Carel Willink, an important self-portrait made in 1937-38, which, until then, had remained part of the artist's estate and was not on public view. Building on previous donations of drawings and photos by Willink, this key work was entrusted to the care of the Rijksmuseum by Sylvia Willink, the artist's widow. In May, a selection of eleven recently acquired photo albums and 200 photos made by German servicemen between 1940 and 1945 went on display. Seen from the perspective of these soldiers, these photos add an interesting dimension to the image of the occupied Netherlands. Four weeks later, a painting by Henri van de Velde was added to this display, entitled

The New Man, a work that had had a prominent place in the study of Dutch National Socialist Movement (NSB) leader, Anton Mussert. 13 June saw the presentation of a carefully restored work acquired in 2004 – the large, late 16th-century tapestry cartoon depicting the landing of Scipio on the coast of Africa. The cartoon was displayed in combination with a drawing by Bartholomeus Spranger (1546-1611), *Hercules and Scipio being led by Minerva along the path of virtue*. It is a design for a print by Amsterdam-based engraver Jan Muller (1571-1628), which Spranger had sent to Amsterdam from Prague. The drawing was discovered by an observant Rijksmuseum curator at a book auction in Brussels and purchased for a trifling sum. In mid-August, parallel to the *Hero* exhibition held in De Nieuwe Kerk, the Rijksmuseum displayed a precious golden metal case presented to the French admiral De Suffren by the VOC in 1784. This was followed by Jongkind's sun-drenched landscape *Rue Notre-Dame* and Trevisani's *The martyrdom of the seven sons of St Felicity*. An extensive description of these acquisitions can be found in the 2006 Annual Report. The acquisition of the painting *The Iconoclastic outbreak of 1566* (1630) by Dirck van Deelen went on public view for the first time on 13 February in the exhibition Rijksmuseum at the Hofvijver (The Hague Historical Museum).

Exhibitions elsewhere

For the second time running, the Rijksmuseum organised a large exhibition in De Nieuwe Kerk in the late summer. After *Fashion DNA* in 2006, the theme chosen this time was basically a historical one. Prompted by Admiral Michiel de Ruyter's 400th birthday, this exhibition was devoted to the subject of national hero worship. Under the title *Hero*, the phenomenon was highlighted from various angles. De Ruyter's burial vault in the church was, obvious-

ly, the pivotal work. Although visitor numbers were lower than the previous year – 40,000 compared to 67,000 in 2006 – the exhibition was well-conceived, combining a wide range of objects that shed light on the various modes of veneration in our Calvinistic country. Curator of the exhibition and author of the catalogue was Gijs van der Ham, Kris Callens was project manager, and Marcel Schmalgemeijer was responsible for the design. Designed by Annette van Waaijen and published in association with Nieuw Amsterdam Publishers, the richly illustrated, 240-page catalogue accompanying the exhibition contained texts by a colourful host of writers ranging from Marnix van Sint Aldegonde to Albert Verlinde. On 8 March, during the TEFAP in Maastricht, the Bonnefantenmuseum opened *From Vulcan's Forge*, an exhibition of bronzes from the Rijksmuseum that had previously been on display at various locations including the Museum Palais Liechtenstein in Vienna. Four of the original ten satellite presentations of parts of the Rijksmuseum collection closed in the course of 2007, namely Antwerp, Apeldoorn, Assen and Dordrecht. The remaining six will be dismantled in 2008, with the exception of the one in the Bonnefantenmuseum, which is to be continued in renewed and enlarged form as *Rijksmuseum Maastricht*. In February 2008, the Beelden aan Zee Museum in Scheveningen will be presenting a selection of Asian sculptures entitled *Rijksmuseum aan Zee* (Rijksmuseum by the Sea). As it did last year, the Van Gogh Museum once again hosted work from the print room of the Rijksmuseum. Organised by curator Kris Schiermeier, the exhibition featured a recently acquired collection of illustrated Japanese books. The annual instalment of the photo exhibition *Document Nederland* was launched in Huis Marseille in Amsterdam on 7 December. This year's theme was fan culture, as portrayed by photographer Raimond Wouda. The opening

was preceded by a festive gathering at a venue in Amsterdam, Felix Meritis, looking back on ten years of collaboration with *NRC Handelsblad* newspaper, which, to the delight of both parties, is set to continue in the years to come. Thanks to the Sem Presser Fund, work by young amateur photographers on the same subject was shown alongside the exhibition.

The exhibition *Maritime Power* was on display at Amsterdam Airport Schiphol from November 2006 to February 2007, followed on 1 March by *Low Life in the Golden Age*, an exhibition depicting rural life in 17th-century Holland. *Dutch Realism*, the summer presentation, was devoted to the magic realists. In addition to Willink's *Johannes* mentioned above, and a work by Pyke Koch – both Rijksmuseum acquisitions – the display contained eight paintings from the ING collection. Opening on 2 October, the *Battle at Schiphol* was a presentation centring around a painting by Hendrick Cornelisz Vroom of a sea battle during the Eighty Years' War that was fought on the site of the present airport almost 450 years ago. With the help of Schiphol, the painting was restored to mark the fifth anniversary of the Rijksmuseum Amsterdam Schiphol.

The tour of three North American museums that started in 2006 continued with presentations in Phoenix and Portland. The successful *Rembrandt and the Golden Age* exhibition was so enthusiastically received that a follow-up has been planned for 2009. Opened on 2 November 2007 by Minister Plasterk, a modified version of the exhibition went on show at the Shanghai Museum of Art. By the end of the year, some 180,000 Chinese visitors had already taken the opportunity to admire the Dutch Masters. Sponsors of this Dutch museum exclusive were founder Philips Electronics and main sponsor ING (see pp. 49-51).

In terms of public interest, the exhibition of Vermeer's *Milkmaid* from 25 September in Tokyo was the top scorer. Some 500,000 Japa-

nese flocked to see Vermeer's masterpiece, a work seldom on loan and on view for the first time in Japan.

In addition to its own exhibitions in the Netherlands and abroad, the Rijksmuseum was strongly represented on several occasions with substantial loans at exhibitions elsewhere. Among these were no fewer than 39 photos loaned for the opening exhibition *Dutch Eyes* that was launched on 18 April at the Netherlands Photo Museum in Rotterdam. The contribution of Rijksmuseum curators towards the book on the history of photography in the Netherlands accompanying this exhibition was substantial. A wealth of material from the Rijksmuseum print room was also on loan to the Allard Pierson Museum for an exhibition about classical sculpture.

Acquisitions

The museum would have liked to have been able to report the purchase of a masterpiece by Rembrandt in 2007, but a cabinet change threw a spanner in the works by deferring decisions to that effect taken by the previous cabinet. Nevertheless, thanks to active efforts especially on the part of the Rijksmuseum Fund, the museum received a record number of pledges from trusts and sponsors. Even so, after negotiating for over six months, the Rijksmuseum decided not to go ahead with the purchase; according to museum experts, the sellers' expectations were far too high. Meanwhile, the collection of 17th-century portraits was significantly enhanced by the addition of four portraits by Harlem painter Johannes Verspronck (1600/03-1662), to which the museum was entitled in view of a settlement of inheritance taxes. Two of these works have been on display at the museum since 1952, on long-term loan, and are now part of the permanent collection. They were purchased with the generous support of the BankGiro Loterij, the Cleyn-

dert Fund and the Stortenbeker Fund of the Rembrandt Society, and the Rijksmuseum Fund. One exceptional acquisition was an ensemble of seven 18th-century lead figures presented to the museum by Mr Borghouts, Queen's Commissioner for the province of Noord-Holland on 18 June. This is a series of copies of classical sculptures made by Roman artist Francesco Righetti (1749-1819). They were commissioned for banker Henry Hope's Villa Welgelegen in Haarlem, a monumental building which later became, for a time, the residence of Louis I Napoleon Bonaparte, King of Holland. After 1838, Villa Welgelegen housed the state collection of contemporary art. The lead figures had been outside in the garden for a long time, exposed to all kinds of weather. This was no longer deemed wise, as they were very much the worse for wear. After restoration, these figures, one of which is a two-metre tall copy of the famous *Laocoön group*, will be placed in the covered courtyards of The *New* Rijksmuseum. 2007 was a good year for sculpture. With the help of the M.J. Drabbe Fund, Mondrian Foundation, Rembrandt Society and BankGiro Loterij, the museum acquired two monumental wooden Japanese temple guards. These superb sculptures are to be given a prominent place in the new Asian pavilion (see fold-out v).

A new diorama, *Waterkant in Paramaribo* (1820), has been added to the four Surinam scenes by Gerrit Schouten already in the collection (see pp. 62-66).

Works of various kinds have been added to collections held in the Rijksmuseum print rooms, thanks in particular to the possibilities offered by the Waller Fund. Purchases included numerous Japanese and Italian Renaissance prints, with special emphasis placed on the period around 1800 (see pp. 67-69). The museum acquired several drawings from around 1600 from the Dutch Jesuits, including a rare work by Gerrit Pietersz. With the support of Baker & McKenzie Amsterdam N.V., photos by

various photographers, including Brassai and Robert Capa, were purchased. We were delighted with the financial support of the Titus Circle, a group of Rembrandt Society members, which has enabled us to acquire several photos and a dummy of a photo book by Dutch photographer Sanne Sannes, *Diary of an erotomaniac*, which was never published. This acquisition marks a new policy whereby the Rijksmuseum intends, more explicitly than it has done to date, to bring together a substantial collection of 20th-century prints, drawings and photos.

Research and publications

The new magazine *Oog* was, without doubt, the most noticeable publication of the year. Thanks to the generous support of the VSB Fund, the Rijksmuseum was able to embark on a large-scale experiment of contemporary design aimed at appealing to new groups of potentially interested readers. The magazine launch took place at a party held in the Gallery of Honours in what was, by then, an entirely stripped Rijksmuseum. A host of Dutch celebrities attended the presentation of the first issue.

At the same time as the publication of the first edition of *Oog*, the Rijksmuseum bid a rather wistful farewell to the *Kunstkrant*, a magazine with which generations of visitors had grown up. The *Rijksmuseum Bulletin* will continue alongside *Oog* but will focus on fellow professionals and appear in English only.

Since 2006, the Rijksmuseum has published most of its books in association with Nieuw Amsterdam Publishers. As well as catalogues of exhibitions referred to above, several other books have been published. Entitled *Furniture in Holland's Golden Age*, senior furniture curator Reinier Baarsen has written a book that brims with information about the Rijksmuseum's collection of 17th-century Dutch furniture. It is published as part of the Rijksmuseum-Dossiers series. Peter Sigmond and Wouter Kloek were

the authors of a Dossier on *Sea battles and naval heroes in the 17th-century Dutch Republic*, providing a good complement to the commemoration of Michiel de Ruyter's 400th birthday and the *Hero* exhibition in De Nieuwe Kerk. Senior sculpture curator Frits Scholten devoted a Dossier to *Isabella's weepers. Ten statues from a Burgundian tomb*. Bert Natter was the author of a delightful booklet about *Trompenburg*, a country estate near 's-Graveland that is managed by the Rijksmuseum. A counting book for children entitled 3 was also published. As an end-of-year gift, Rijksmuseum friends and associates were given the booklet *Los eruit, steen terug* by Pieter Bijwaard, who drew his inspiration from the empty main building. The words he used as a title refer to the instruction for workers which he found written on a wall.

Funded with the support of the Manfred & Hanna Heiting Fund, the first two parts of the new English-language series *Rijksmuseum Studies in Photography* came out in 2007: Christiana Kuhlmann's *Richard Tepe: Photography of Nature in the Netherlands 1900-1940 (Vol. 1)*, and Laetitia Dujardin's *Ethnicity and Trade: Photography and the Colonial Exhibitions in Amsterdam, Antwerp and Brussels (Vol. 2)*. These works are the outcome of research conducted at the Rijksmuseum by young photography historians with scholarships awarded by the Heiting Fund. Collection catalogues are the core of the museum's research work. Over the years, catalogues of the collections of Dutch drawings, Amsterdam silver, Dutch tapestries and ornamental prints have been published. Not only of use in scholarly circles, these catalogues also form an essential knowledge base on which all up-to-date information for the general public is founded. The collection of 17th-century paintings forms the core of over 5,500 paintings bought by the Rijksmuseum and donated or loaned to it since 1800. Because of its size, versatility and quality, this collection undoubtedly represents the most comprehensive overview of

Golden Age painting in the world. Considering the amount of interest there is in this particular part of the painting collection among international experts, scientific study of the Golden Age is given priority. The collection catalogue *Dutch paintings of the seventeenth century in the Rijksmuseum, Amsterdam. Volume I – Artists born between 1570 and 1600* marks the start of a new series of annotated catalogues aimed at opening up the Rijksmuseum's collection of paintings in the decades to come. This study of 445 paintings by Dutch artists born between 1570 and 1600 is the first of four scientific catalogues studying well over 2,000 17th-century Dutch paintings in the museum. The English-language edition, for which new digital photographs were taken of all the works, was published as a double volume by Nieuw Amsterdam Publishers and Yale University Press. With such a famous and wide-ranging collection as this, some paintings have been studied and described extensively in the specialist literature while others have received only marginal attention. It has therefore been decided to address each painting in a similar manner, giving more prominence to works that have, until now, hardly been researched. An advisory committee was set up to make optimum use of the expertise on 17th-century painting available in the Netherlands. It includes professors Peter Hecht (University of Utrecht), Volker Manuth (Radboud University) and Rudi Ekkart (Netherlands Institute for Art History and University of Utrecht) and is chaired by senior curator Jan Piet Filedt Kok. Rijksmuseum research curator Jonathan Bikker has been responsible for final editing since September 2005. We owe a debt of thanks to the Research Institute for Culture and History of Utrecht University for funding the first part of the catalogue. Work on the catalogue of the Rijksmuseum painting collection is not only a long-term project, it is also a costly one. Work on the second part of the catalogue on 17th-century Dutch painting, cover-

ing some 650 paintings by artists born between 1600 and 1625, including Rembrandt and his pupils, started in the autumn of 2007 with support from the Getty Foundation and Japanese foundations.

Before the opening of the *Ateliergebouw*, a symposium attended by representatives of the three collaborating institutions (Rijksmuseum, University of Amsterdam, Netherlands Institute for Cultural Heritage) was held in the Stadsschouwburg theatre to discuss current conservation and restoration issues. A scholarly symposium was also organised in conjunction with the Jan van der Heyden exhibition and, as always, the museum took part in the activities of the Amsterdam Summer University. Course participants were welcomed at the *Ateliergebouw* even before it was officially opened.

History curator Anouk Janssen won the Jan van Gelder award for her thesis on the representation of Old Age in Netherlandish prints, *Grijsaards in zwart-wit. De verbeelding van de ouderdom in de Nederlandse prentkunst (1550-1650)*. This incentive prize is awarded by the Association of Art Historians to young promising art historians. For the (scientific) publications by Rijksmuseum staff, please refer to the appendices on pp. 125-130.

Information for the public

The Rijksmuseum continued its practice of extended opening hours on Friday evenings. Extra activities for visitors were organised on these evenings, highlighting a different topic every three months. For instance, the Education department developed various programmes, including a tour on paper (the topic focused on *The Masterpieces*) and a special tour for parents and children. Several podcasts were made, one featuring stand-up comedienne Brigitte Kaandorp on the subject of Mothers. Dutch visitors in particular like being able to visit the museum when it is not so busy.

Although there was less website traffic than in the Rembrandt year 2006, compared to 2005, the number of unique visits in 2007 had doubled to 1.7 million. A great deal of effort has been made to improve the user-friendliness of the website. A new homepage was launched, providing a clearly arranged window display for the Rijksmuseum's products, services and activities. Improvements were also made to the search function on the site so that there are clearer ways of finding richer content. A special website was launched for the *Hero* exhibition for visitors to 'honour' their special heroes using words and pictures. The bronze medal won by the Rijksmuseum's CHIP team (Cultural Heritage Information Presentation) at the International Semantic Web Challenge in Korea is worth a mention here. Funded by the Dutch Organisation for Scientific Research, CHIP is a research project aimed at developing digital personalisation applications using innovative technology for the Rijksmuseum and the heritage sector.

With funds from the museum's chief sponsor ING, an exciting theatrical tour coinciding with the winter exhibition *Fire! Jan van der Heyden* was organised for children aged 6 to 12, introducing them to Jan van der Heyden through one of his fictitious descendants. A second theatrical tour has since been developed, which focuses on the permanent collection. This, too, has been made possible thanks to ING funding. Once again, white bread and herring were served at the now traditional annual celebration of Rembrandt's birthday on 15 July. Many of the breakfast guests took the opportunity to visit the Philips Wing where they could make use of free introductory tours and audio tours. Several activities were organised during MuseumN8, the museum's annual night time opening on 3 November, linked directly to *Party*, the main highlight of the last quarter of the year. Visitors could have their photo taken wearing a wedding dress in front of Rembrandt's *Jew-*

ish Bride, or find out who their patron saint is. With the help of ING, the most original wish expressed by visitors admiring Jan Steen's painting of *The Feast of St Nicolas* was made to come true – a portrait of the winner and his family at home, in a similar present-day setting.

A second interactive tour was introduced for schools on the subject of 'Daily life in the Golden Age'. The GRAS project for pre-vocational secondary education is a collaborative venture between the Van Gogh Museum, the Rijksmuseum, the Amsterdam Historical Museum and the Stedelijk Museum. The project was made possible with the help of three banks that sponsor the three museums around Museumplein square. In February, some 500 children from Nunspeet and the surrounding communities visited the Rijksmuseum. This annual excursion for all senior classes of primary schools in Nunspeet is paid for by the Veluvine Molijn de Groot Fund.

This was the first season in which the Rijksmuseum managed the Trompenburg estate and the public showed a lively interest, visiting the estate and attending the musical evenings. The neighbours appreciated the chance to visit the house of famous admiral Cornelis Tromp.

Friends, sponsors and benefactors

In January, the Rijksmuseum invited its 'Patrons' to a dinner laid out in several galleries in the Philips Wing, which had been specially transformed for the occasion to capture a traditional winter atmosphere. Various activities were organised for the Museum 'Friends'. The Rijksmuseum is pleased to be able to add the name of a renowned organisation to its sponsors. Baker & McKenzie have entered into an association with the museum for three years, and with their generous support, the Rijksmuseum has been able to purchase several superb photographs, including works by Brassai and Robert Capa. The support of founder Philips and main

sponsors BankGiro Loterij and ING enabled the Rijksmuseum to organise various activities. The successful exhibition in China mentioned above, made possible by courtesy of Philips, gave the Rijksmuseum the opportunity to present itself in that country for the very first time.

The Rijksmuseum annexe at Amsterdam Airport Schiphol was made possible thanks to ING. In August, ING again enabled visitors to enjoy a Meal Deal lunch in the garden before visiting the museum. The purchase of two spectacular Japanese temple guards was made possible with generous support from the BankGiro Loterij (see pp. 40-43). It looks as if developments in the lottery sector are going to result in a more restrictive policy and fewer opportunities for charity lotteries. This is a good opportunity therefore to emphasise how important the BankGiro Loterij's support is: without it, many acquisitions would not be possible.

Eight new trusts were established under the auspices of the Rijksmuseum Fund. Various elements of several of the museum's collections can count on special support: the J.A.J. and M.A. Risseeuw Fund supports purchases, restorations and exhibitions of paintings of The Hague School period; the Sara Geertruida Aalders-Huender Fund supports lace; the Maria Adriana Aalders Fund supports national history and Dutch cultural heritage; and the Knecht-Drenth Fund supports Dutch-related paintings that illustrate the 20th century from the point of view of aesthetics and history. With the help of the Vossen-Delbrück Fund, the library has more opportunity to purchase, restore and research source works on the theory and technology of art, while the Migelien Gerritzen Fund has made it possible to organise educational activities for the Conservation & Restoration department. An agreement was signed with Corus in March 2008 concerning the establishment of a special fund, Staal aan Zee (Steel by the Sea), enabling the appointment of a curator for Indian art.

After the opening of the TEFAP, the art and antiques fair, an after-party was held to celebrate our continued collaboration with the Bonnefantenmuseum under the title *Rijksmuseum Maastricht*. The Bonnefantenmuseum also hosted a *directors' dinner* organised by the Rijksmuseum during the fair.

Administration

Three new members were welcomed to the Supervisory Board: Maarten van der Lande (partner of Baker & McKenzie Amsterdam), Frits van Oostrom (university professor at Utrecht University and president of the Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences) and Margot Scheltema (financial director of Shell Nederland). With their appointment, vacancies open since 2006 due to the departure of Herman Wijffels and the death of Dries Fransen van de Putter have now been filled. We also took leave of Nelleke Noordervliet in June 2007, who resigned her position on the Board having fulfilled the maximum eight-year term of office. The Supervisory Board held four meetings with the board of management. The progress of The *New* Rijksmuseum was an important point of discussion that was also the key topic in a special meeting the Board held with the Core Team (management and a number of department heads). During this meeting, the members of the Board received the latest information regarding developments in the area of the approach to the public and the plans for the new, integrated set-up.

In the past year, the museum again benefited considerably from the Marketing Advisory Council, whose members regularly meet with the commercial director and the head of Communication & Marketing. The museum is extremely grateful for the generous, voluntary efforts of chairman Bert Meerstadt (director of the Dutch Railway Company NS) and members Muriel Arts (marketing director Con-

sumer Market at KPN), Johan Brand (consultant at Egon Zehnder International), Diederik Karsten (CEO, UPC Netherlands), Eugène Randag (consultant) and Chris Vogelzang (CEO private banking, Fortis Bank).

Personnel

After the completion of the reorganisation of the Collections Sector in 2006, last year saw the reorganisation of the Presentation Sector. This sector, which previously consisted of Exhibitions and Education & Public Information, was expanded with a third department called Publications. This new department focuses not only on traditional hard-copy publications, but is also responsible for the website and multimedia publications.

BB&V (Surveillance, Security & Safety) is to be reorganised, partly to raise the quality of security in light of recent social developments and the increase in security risks. Employees will be offered more opportunities to develop by introducing job differentiation and a more varied set of tasks. Progress has been made on the preparations for a joint operation with the Van Gogh Museum incident room in a communal centre.

To be able to help visitors to the Philips Wing more effectively, it has been decided to set up a front office, where all staff directly involved with the public will work: cashiers, cloakroom staff, public counter staff and the shop. It will also house staff responsible for group and school bookings, as well as employees charged with carrying out events and receptions. The organisation of events and receptions will be more efficient, because the staff involved – who are currently spread over a number of departments – will be centralised in a separate cluster called Events & Receptions that will be part of the Communication & Marketing department. After the change, the Education department will comprise the education

staff and the staff member for schools, which will enable it to focus more closely on its core tasks: the development and detailing of educational policy. Education will also be responsible for the educational products and for looking after the various target groups, schools comprising one of the most important. In addition to the organisational changes referred to above, the works council was consulted on the introduction of Working Hours Management (ATM) in accordance with the agreements reached in the collective labour agreement for state-subsidised museums concluded as of 1 April. ATM is intended to achieve more efficient and effective co-ordination between the supply and demand of work. This allows the employer to gear staff capacity to the staff requirements more effectively and staff themselves to gear their working hours to their personal situation.

Niek van Sas, professor of history at the University of Amsterdam, has been appointed honorary curator of Dutch History for a period of five years. The Rijksmuseum created the position of honorary curator a few years ago for people who occupy an important position in an academic institute and who can advise the museum management and academic staff in the performance of their duties. They are also invited and given the opportunity to conduct research into the museum collection, in order to build a bridge between the museum and the academic world. Niek van Sas is the second honorary curator, following the appointment in 2005 of Volker Manuth, professor of art history at Radboud University, as honorary curator of 17th-century painting. In the past year, management, curators and other museum staff have been active on a variety of committees, as is evidenced in the overviews of external activities, presentations and lectures (see pp. 131-142). The director general took part in conferences on the future of historical museums in Berlin and on col-

lection mobility in Munich, as well as organising a series of lectures on the occasion of his departure as professor of museum policy at the VU University Amsterdam. The Collections director attended a symposium held to discuss plans for a National History Museum in the Netherlands from an international perspective and was present at the opening of the renovated Prado Museum in Madrid.

The New Rijksmuseum

An important milestone was achieved when on 13 December, district council chairman Egbert de Vries handed the building permit to the director general. This was the final permit required to commence construction. Unfortunately, the European call for tenders procedure that was started in 2007 has not resulted in the award of a contract, because the difference between the amount of the contractor's tender and the available budget was so large that a decision was made to declare the tender unacceptable. In February 2008, it was decided to launch a new call for tenders, in which the work will be split into parts. Assuming that the call for tenders results in a contract and that work can get underway sometime in 2009, the opening date for the *New Rijksmuseum* is planned for late 2012, with a possible extension to 2013, provided no new setbacks occur. Nevertheless, progress has been made on the main building in the past year. After excavation of the inner courts in 2006 for the construction of the new quadrangle, 2007 saw the erection of the concrete structures for the grand café, the shop and the auditorium, which will all be situated underneath the new Atrium. Work also gradually progressed on the return of the decorations by Cuypers to the Gallery of Honour and other parts of the museum. Many people followed the progress during Hard Hat Tours, when visitors are given hard hats and safety shoes to make

a guided tour of the main building.

The *New Rijksmuseum* project consists of two sub-projects: building and furnishing. In 2007, it was agreed that the latter sub-project would be delegated to the Rijksmuseum. The museum's Accommodation Office, which was set up for the renovation project, was expanded to assume the new responsibilities. The content and financial demarcation of both sub-projects is now complete and consultation platforms designed to guarantee the co-ordination of building and furnishing have been created. The Provisional Design by French interior architect Wilmotte was presented in March 2007. The PD became the subject of intensive discussion, not only in the Advisory Group for Museological Vision (the former Co-ordination Taskforce Museological Design), but also in a broader, internal and external context. An Advisory Committee was set up for the 20th century, whose members are Carla Boos (chief editor of *Andere Tijden*), Jan Debbaut (various appointments including former director of the Van Abbe Museum), Luca Dosi Delfini (various appointments including former furniture curator at the Stedelijk Museum), Cornelia Homburg (freelance art historian), James Kennedy (professor of Recent History at the VU University Amsterdam) and Jan Teeuwisse (director of the Beelden aan Zee Museum). When the *Ateliergebouw* was opened for use in the summer, the Rijksmuseum restoration studios and the restoration course run by the University of Amsterdam moved to this new building designed by Spanish architects Cruz y Ortiz. The third resident, the research department of the Netherlands Institute for Cultural Heritage, will be moving in the first half of 2008. Talks are already underway on the details of the collaboration designed to create the conditions for the formation of a centre of excellence in the restoration field. The building was officially opened by Minister Plasterk on 8 November.

In May 2007, Bart van der Pot was succeeded as Programme Director by Etienne Schoenmaeckers, project manager of the Government Buildings Agency.

A look ahead

In October 2007, it was announced that Ronald de Leeuw had decided to stand down as director general in the summer of 2008. The completion of the *Ateliergebouw* and the issue of the building permit for the main building heralds a new era for the *New Rijksmuseum*. In mid-2008, the Final Design of the museum's furnishing by Jean-Michel Wilmotte will be nearing completion. A taste of Wilmotte's design was presented to the press in March 2007 and also exhibited in the Information Centre.

In 1998, Ronald de Leeuw formulated the concept for the New Rijksmuseum in the policy document *The Rijksmuseum in the 21st century*. Now that the Final Design for the building by Cruz y Ortiz and Wilmotte's design for the museum furnishings have been concretised, the time seems ripe to hand over leadership to someone from the next generation who can realise the new, integrated presentation of the Rijksmuseum and organise the introduction of the 20th century in the Rijksmuseum. It is now also possible to tackle the preparations for the programme of temporary exhibitions after the reopening. At the beginning of 2008, the Supervisory Board appointed Wim Pijbes, director of the Kunsthal Rotterdam since 2000, as the new director general, and he can be left to assume the aforementioned duties with the fullest of confidence. He will assume his duties on 1 July 2008. In early 2008, director of Col-

lections Peter Sigmond also announced his departure. Taco Dibbits, already working for the museum as head of the department of Fine & Decorative Arts, will succeed him as of 1 June 2008.

The plans for 2008 are now ready. On 8 February, the exhibition entitled *Piranesi's dream. Eternal modern design* opened in Haarlem. At the heart of this exhibition are two master-pieces from the Rijksmuseum collection – the mantelpiece produced by Italian graphic artist and architect Giovanni Battista Piranesi (1720-1778) for the Amsterdam residence of John Hope, and the 'Rezzonico Table'. The exhibition was put together by an international team of specialists headed up by Piranesi expert John Wilton-Ely, and was organised by the Cooper-Hewitt National Design Museum in New York, where it opened for the first time on 14 September 2007. The exhibition went on display in Teylers Museum under the auspices of the Rijksmuseum and with Ronald de Leeuw as the guest curator. The exhibition, which will also comprise a symposium, has been expanded with a chapter on the relations between Piranesi and a number of Dutch *Grand Tourists* at the end of the 18th century.

From 23 February, Museum Boijmans Van Beuningen in Rotterdam has staged an exhibition on the *Early Hollanders. Paintings from the late Middle Ages*. Works from the Rijksmuseum collection play a key role, because of both their quantity and their significance. In the past year, a great many paintings have been specially restored for this occasion.

On 25 February, the Beelden aan Zee Museum in Scheveningen opened the last of the Rijksmuseum's satellite presentations (Rijksmuseum aan Zee, or Rijksmuseum by the Sea), dedicated

to part of the collection of Asian sculpture that is to be presented there in dialogue with 20th-century sculpture.

Concurrent with the international art and antiques fair TEFAF, the new presentation of Rijksmuseum Maastricht entitled *Palazzo* opened in Maastricht at the beginning of March. The theme is the collecting of early Italian art in the Netherlands in the period 1900-40, with Swiss collector Otto Lanz as the central figure. In June, the museum will be exhibiting the world-famous portrait of Jacopo Strada by Venetian Grand Master Titian (1488-1576). This masterpiece, which forms part of the collection of the Kunsthistorisches Museum, will be on display at the museum as a show of thanks for the loan of work by Frans Hals, which the Viennese museum had been given on long-term loan by the Rijksmuseum some years ago. In Amsterdam, Jacopo Strada will be reunited for a few months with his son Ottavio Strada, whose portrait by Titian's opposite Tintoretto (1518-1594) is part of the Rijksmuseum collection. The two statues of the Japanese temple guards will be on show at the same time in June, as part of an exhibition of the key works acquired under Ronald de Leeuw's directorship.

A whole range of new publications is also planned. Gary Schwartz's Dossier on the *Night Watch* is to be revamped and a series of theme booklets about landscapes, f owers, love and women, is to be published. A fold-out doll's house book was made for children and young parents.

But of course, the most exciting event of the year will be the start of construction on The *New Rijksmuseum*.

Fold-outs

The New Rijksmuseum: permits herald new phase

At the opening of the exhibition *Karel du Jardin* on 13 December 2007 in the Philips Wing, director general Ronald de Leeuw was not the only person to make a speech. He was joined by Egbert de Vries, chairman of the Executive Board of Amsterdam Oud-Zuid district. And they had good news – the building permit issued by the district for The *New* Rijksmuseum had become irrevocable. A reason to celebrate at the end of a year in which steady progress has been made to finish the renovation and new development plans.

Under the supervision of the Spanish architecture firm Cruz y Ortiz, the Rijksmuseum is undergoing a metamorphosis. More than eighty permits are required for the development and renovation including the building, environmental and monument permits that were granted in 2007. Never before have so many permits been required for a single building in the Netherlands. The permits not only allow permission for the renovation of the main building, the Drawing School (Teekenschool) and the Villa (the former director's quarters), but also for the new development of the Asian pavilion and the study centre. Every building will be connected by means of a subterranean energy ring in the garden, which will feature facilities for a garden storage space, installations and a bicycle shed – all of which also require a permit.

Permits

The imposing Rijksmuseum building has been a national monument for a very long time. At the request of the Minister for Housing, Spatial Planning and the Environment (VROM), the Villa, the Drawing School and the garden will be added so that every existing building within the museum's grounds will soon have monument status. After the positive recom-

mendation given by the Department for the Preservation of Historic Buildings and Sites and the municipal aesthetics committee for Buildings and Monuments, the monument permit was granted in 2007. The Executive Board of Oud-Zuid issued the environmental permit at the same time, outlining the conditions to which the building plan must adhere in terms of air, noise and nuisance. Both permits are an inextricable part of the building permit.

Because the renovation and new development plans were not entirely in accordance with the existing zoning plan, a zoning plan exemption was necessary before the building permit could be granted. A spatial substantiation was prepared for this article 19 procedure, based partly on the testing criteria in the Spatial Assessment Framework previously produced by the district and the results of the environmental impact assessment. On 31 January 2007, the district council decided to apply for a certificate of no objection from the Provincial Executive in the province of Noord-Holland, which meant that the building permit for the Rijksmuseum could be granted on 2 August 2007. After the required period in which it was open to inspection had lapsed, the building permit finally became irrevocable.

The successful completion of the permit procedure marks the beginning of a new phase in which construction can begin in earnest. In preparation for this, the specifications were refined by means of additional research during the permit procedure. Based on this accurate description of all plans and estimated costs, the tendering procedure was initiated according to European guidelines. Unfortunately, the call for tenders did not result in a commission being issued due to the fact that the sum quoted by the contractor was too high. In 2008, a call for tenders will again be issued Europe-wide. Once the tendering procedure has been successfully rounded off, it

will be clear how the work is to proceed and The *New* Rijksmuseum can finally be completed.

The museum building and the garden

In 2007, more than 950,000 visitors came to the presentation of *The Masterpieces* in the Philips Wing, where the masterpieces from the Golden Age are on display while the main building is closed. Even in its dismantled state, the main building is attracting lots of attention, with groups of interested visitors donning hard hats and safety shoes for a guided tour of the empty museum every Friday. During these Hard Hat Tours, visitors can see for themselves the progress that is being made in preparing the building for the renovation. Staff from the Limburg Conservation Institute in Maastricht (SRAL) have spent the last year on scaffolds in the Gallery of Honour re-applying decorations originally introduced by Cuypers onto the arch and above the lintels. The original murals in the front hall, library and stairwells have also been reconstructed.

In 2006, the inner courtyards of the main building were excavated to a depth of 8.5 metres below the level of the underground passage. In 2007, concrete structures were placed underground for such public facilities as ticket offices, the museum shop and an auditorium. The contours of the sunken entrance square are already visible in both inner courtyards. This spacious reception area will extend over both inner courtyards and will link the east and west wings beneath the underground passage in what will be an engineering tour de force. Both the underground passage and the museum above it will be elevated slightly with lifting jacks so that new, far smaller foundations can be introduced. Through the underground passage, future visitors can then enter both the east and west wings via the entrance square. Other preparations are also at an advanced stage. In the museum building, dozens of slots

have been bored into the walls on almost every floor, from the cellar to the towers. These slots will house the pipes that will regulate the museum's climate with the correct air temperature and humidity, which will be supplied via a subterranean energy ring that will circle the main building. Plans for the other installations are also known to the last detail. Cooling and warmth will be generated with heat pumps linked to an underground storage system. As an energy-saving measure, the warmth that is diverted from the building in the summer will be stored underground and re-used in the winter to heat the museum again.

2007 was also the year in which architect Jean-Michel Wilmotte presented the provisional design for the layout of The *New* Rijksmuseum's exhibition circuit and landscape architect Copijn drew up the final design for the garden under the aegis of Cruz y Ortiz. Because monument status has also been requested for the garden, the design was only completed after discussions with the Monuments Committee of the Amsterdam municipal council and the National Service for Archaeology, Cultural Landscape and Built Heritage. The design is based on the original structures and landscape styles employed by Cuypers, which, like the sculptures and building fragments, will also become visible again. The garden will be open to the public during visiting hours.

Ateliergebouw opened

One of the highlights of 2007 took place on 8 November when Minister Plasterk opened the *Ateliergebouw* – the first of Cruz y Ortiz's designs for The *New* Rijksmuseum to be completed. The *Ateliergebouw* will see the Rijksmuseum Amsterdam, the Netherlands Institute for Cultural Heritage and the University of Amsterdam pull together all available knowledge in the field of restoration and conservation of (art) works.

Cruz and Ortiz have often made designs for

existing as well as new buildings that are situated in fragile historical environments. This is clearly visible in the *Ateliergebouw*, which unites the old and the new. The foremost section, opposite the Rijksmuseum in the Hobbemastraat, is the renovated façade of the former Safety Institute, which was built around 1911 by Eduard Cuypers and designed by his uncle, the legendary Cuypers who also designed the Rijksmuseum. Behind it, a new, almost 75-metre long building has emerged that extends to the Honthorststraat. This new building is distinct from the old one although the two can be perceived as a coherent whole. The bricks on the long side walls resemble those of the old building and all the door and window frames are made of wood, as they are in the villa section. In keeping with the surrounding buildings, the roofs, like those on the short north and south walls, are covered with non-reflective aluminium. Despite the size of the *Ateliergebouw*, the dimensions are in keeping with the surroundings, something Cruz and Ortiz achieved by dividing the new building into three and creating a low central section flanked by two higher sections with sloping roofs and ridges that extend to almost 20 metres in height. A large proportion of the *Ateliergebouw* is already in use, with the latest equipment and resources being utilised to maintain the nation's cultural heritage. On completion of the renovation work, the public can look forward to once again admiring it.

Cuypers' colours return

When the Rijksmuseum opened to the public in 1885, it looked completely different than how we remember from later years. Not only had architect Pierre Cuypers designed a monumental building, he decorated it with countless ornaments, tile tableaux and wall paintings, and used decorations to bring colour into it. The combination of architecture, colour and

decorative elements was characteristic of all the buildings Cuypers designed at the end of the 19th century. Moreover, he regarded the Rijksmuseum as a homage to the arts and the history of the Netherlands. The building itself therefore had to reflect the beauty of the objects displayed in it. At its opening, the Rijksmuseum was not only the largest brick building in the country, it was also lavishly decorated. Together, architecture, form and colour reflected the country's rich national history and the part art and culture played in it.

The whitewash brush

Work has been ongoing in the museum since the day it opened. As early as the 1920s, then director Schmidt-Degener had Cuypers' decorations toned down as he regarded them as far too colourful for the works of art on display. In the following years, more and more embellishments disappeared behind all manner of built-in constructions and much use was made of the whitewash brush. For one thing because the requirements of the day demanded more and more exhibition space, necessitating various refurbishments; for another, because changing fashions dictated that works of art should be presented in stark white spaces. As a result, the original structure and decorations had all but disappeared by the end of the 20th century and Cuypers' *Gesamtkunstwerk* (total work of art) was almost nowhere to be seen.

Scraping

Once it had been decided to renovate the Rijksmuseum under the slogan 'Continuing with Cuypers', it became essential to study the original multi-coloured palette. Cuypers had recorded his designs in great detail and a wealth of information was discovered in his archive. Nevertheless, research *in situ* was unavoidable. Staff of the Limburg Conservation Institute (SRAL) surveyed the entire museum to look for decorations that had been covered over with distem-

per and find out in what condition they were in. Modern technologies such as infrared and x-ray tests were used to conduct stratigraphic research. But with the help of old construction drawings and photos, and using a magnifying glass and a scalpel, small areas of paint were scraped away by hand, layer by layer, to reveal a clear picture of the colours and motifs that lay beneath. Here and there, larger surfaces were also exposed to assess the result of the scraping.

Reconstruction

There are various ways of handling historic paintwork. If the aim is merely to maintain it for future generations, you can opt to conserve it. It does not necessarily have to be exposed for that. If the paintwork is to be restored, however, you need to make the historic material more visible and hence 'readable'. Reconstructing the paintwork involves studying it and then using modern materials to recreate it. Current restoration practice goes on the theory that in all three cases, any work done has to be reversible: it must be possible to undo any procedures carried out without damaging the original. The tests conducted by SRAL revealed that decorations had been fully removed in several places in the museum building. Any decorations still in place had been damaged by removing the layers of paint covering them. It was then decided to reconstruct Cuypers' decorative patterns, which entailed re-applying the decorations to the historic paint layers. Any original paintings are thus conserved underneath and can always be exposed in future.

Restrained colour spectrum

After conducting microscopic tests of the composition of the paint, i.e. to ascertain which binding agents and which pigments had been used, Cuypers' colours were reproduced using modern paints. That did, however, raise the question of whether the vibrant 'fairground' colours might deflect attention from the

objects on display. However, a painting uncovered on the wall behind a bookcase in the library revealed that the dazzle of the colours had dulled over the years. Based on the pigments found, this ageing process was copied in the modern paints used for the reconstruction, with a more restrained colour spectrum as a result. Moreover, today's museum presentations make it impossible to bring back the lavish decorations throughout the building. The decision was subsequently taken to restore the decorations only in places where they would not interfere with the art and history objects on display. Not only are Cuypers' colours being reused, the craftsmanlike methods painters used to decorate the museum building are also being employed again. Cuypers took on craftsmen who were able to reproduce his designs. Students at Sint Lucas, a specialist college for restoration and decoration in Bostel, are today working on the reconstruction under the guidance of the SRAL. They are using the same colours as in the 19th century as well as the same painting techniques and brushstrokes. And they are applying the decorations in the same way, using handmade stencils and drawings made using a pouncing technique. In so doing, it was possible to come close to 19th-century aesthetics, creating a unity of décor, colour and architecture.

Wall paintings

Cuypers commissioned Georg Sturm (1855-1923), a friend and teacher at the School for Applied Arts (Rijkschool voor Kunstnijverheid) in Amsterdam, to make neo-gothic paintings on the walls of the Entrance Hall and the Gallery of Honour. They represented traditional crafts but also more abstract allegories and virtues, referring to the nation's illustrious past. Though Sturm had painted these works on canvas, they were intended as wall paintings, serving to underline the architecture and blend in smoothly with Cuypers'

decorations. Sturm outlined his figures, giving them little or no depth so that the wall paintings did not appear three-dimensional because the decorations themselves were flat. Sturm's paintings had already been removed in the first half of the 20th century; rolled up and stored in the depot, they were turned occasionally, but nobody bothered to look at them. They were transferred to the Bonnefantenmuseum in Maastricht in 2007, where they were restored by SRAL staff. During the restoration work, which was being conducted in public, visitors were able to see the paintings for the first time in years.

Cuypers' decorations

A few years ago, a start was made on the reconstruction of the decorations. Cuypers' colour palette is to be restored in full in the library and the stairwells, where art does not dominate. The Entrance Hall is also being fully reconstructed, as are the decorations on Georg Sturm's canvas, which covers most of the walls. In December 2007, the work reached a provisional climax in the completion of the vaults of the Gallery of Honour. Once the Rijksmuseum reopens, we will be able to admire the great Masters of the Golden Age in surroundings that once again do justice to Cuypers' ideas.

The Ateliergebouw: a unique centre of expertise

On 8 November 2007, Minister Plasterk opened the *Ateliergebouw*, the first part of The *New* Rijksmuseum to be completed. As a centre of restoration and conservation, scientific practice, research and education, the *Ateliergebouw* offers a venue for the preservation and management of Dutch cultural heritage under the very best conditions.

In the *Ateliergebouw*, the Rijksmuseum, the Netherlands Institute for Cultural Heritage

(ICN) and the University of Amsterdam (UvA) are pooling their expertise in the field of restoration and conservation of art objects. With research, education and practical application under the same roof, the *Ateliergebouw* is a centre of expertise in progress that is unique not only in the Netherlands, but also internationally.

The building itself, designed by Spanish architect duo Cruz y Ortiz, plays a key role in that development. It seems almost natural that the architecture should focus on shaping an inspirational environment in which an open, animated and fruitful collaboration between the various restoration disciplines can take place. This creates the conditions for even better care and management of the Rijksmuseum collection and for bringing the results to the attention of an even larger public than before.

Functionality

The new *Ateliergebouw* is hidden behind the somewhat sombre brick elevation of the monumental Safety Institute building (Veiligheidsinstituut) constructed in 1912. Two towers rise up behind the elevation, a translucent central court linking the two. With a surface area of over 9,000 m², functionality is at the forefront of this building. All the studios, but also all the corridors, doors and lifts have been proportioned to give extra height and width, so that large art objects can be easily transported. Because of the 'serrated' roof construction and the triangular shape of the windows in the side elevation, the only light entering the building is from the north, thus avoiding direct sunlight. On the first floor of the first tower are the departments for textile restoration, glass and ceramics as well as archaeological and historic metal. Book restorers and restorers of paper and photographic materials are housed on the second floor. They maintain the world-renowned National Print Collection and work on the museum's splendid collection of photo-

graphs. The restoration departments for furniture and maritime models are situated on the second floor of the second tower, and the floor above is equipped for the restoration of paintings and frames.

Partners

The Rijksmuseum restorers are not the only users of the *Ateliergebouw* – they share it with the Conservation and Restoration of Cultural Heritage course offered by the University of Amsterdam (UvA). This enables students to quickly get to know the practical side of the work. Training at university level in particular is not possible without research. It is therefore very fortunate that in May 2008, the research institutes of the Netherlands Institute for Cultural Heritage (ICN) will be joining our ranks. The ground floor and the two storeys below have been set aside for these research departments, and this is where research laboratories, study room and storage space are also located. About a hundred staff will be working in the *Ateliergebouw*. The Rijksmuseum, the UvA and the ICN will benefit from each other's presence and all have access to state-of-the-art research and laboratory facilities, creating an ambitious atmosphere in which to facilitate exchange between training, research and practice.

Cross-border

Over time, it has become clear that multidisciplinary collaborations offer real added value. Take painting restorer Laurent Sozzani, for example; he has been intensely involved with the restoration of a painted terracotta statue of Johan van der Schardt, which was sent to the ceramic restorer's studio because of a crack in the clay. Picture frame restorer Huub Baija worked closely on the restoration of the ebony picture frame of Lucas van Leyden's *Dance around the golden calf* with Iskander Breebaart, senior restorer at the furniture department. It emerged that, very unusually, Adriaen Coorte's

wonderful *Still life with asparagus* was painted on paper: painting restorer Erika Metz was able to conduct scientific analyses but also take advantage of the expertise of paper restorer Idelette van Leeuwen. And in order to study an 18th-century Asian ivory statue, material analyses were made possible at short notice. The list of cross-border collaborations can go on indefinitely and will doubtless become much longer, and to our mutual benefit, once the UvA and the ICN have joined us and we are at full strength.

Conserving and restoring

Once the move was complete, the thirty or so restorers of the Rijksmuseum were able to settle down to their core tasks: conserving, restoring and researching works of art. Preserving a work is the central task of conservation work, and involves taking measures to prevent or at least minimise damage caused by the effects of time to the material of which the artwork is made. In the case of restoration, preservation obviously also plays a key role, but the work is also studied closely to find out what it looked like originally and what the artist's intentions may have been.

A recent example of this method of work is the restoration of Rembrandt's portrait *The Oriental*. One of the reasons for the complete restoration was the fact that the painting was to be the highlight at the exhibition *Rembrandt and the Golden Age. Highlights from the Rijksmuseum* in Shanghai. The removal of the yellowed varnish layers and old restorations (darkened oil retouching work done in the 19th and 20th centuries) revealed that the man's head, turban and costume were in excellent condition but that the dark background was rather damaged. The paint had been rubbed off and had become worn as a result of less subtle restorations in the past. After cleaning was finished, a tassel came to light next to the turban, which was not visible prior to the restora-

tion but could be seen on the x-ray photo of the painting. It was clearly painted by Rembrandt. Whether it was his intention that the tassel be so clearly visible remained to be seen. Microscopic testing revealed that Rembrandt had indeed painted it over with darker paint, which, like the darker paint in the background, had also been rubbed off. Only a few traces remained. The overlying layers of paint had the same features. What Rembrandt had done here therefore, was what he had done in so many of his other paintings, and that was to make a change (a *pentimento*, from the Italian for *repent*). The dark painting on the tassel has now been carefully restored. Look at the painting in raking light, and you will recognise the tassel in the impasto of the paint although it no longer plays a major part in the composition. By removing the yellowed lacquer and the old restorations, finding the tassel and notably removing it again, we have restored it as the artist originally intended.

Each restoration specialism does, of course, have its own rules. Bronze renaissance statues for example, are taken to hand in quite a different way than paintings dating from the same period. Generally, both are covered with a protective finishing layer, which, in the case of a bronze statue, is usually an organic varnish patina (a mixture of resins), and varnish on paintings. Nowadays, the protective layer on bronze statues is not so readily removed as it is regarded as a sign of age and hence historic significance. Varnish layers on paintings, however, turn yellow and darken with age, thus obscuring the picture. Moreover, old layers of varnish offer less and less protection. These old layers of varnish are therefore removed, which does not really matter as they are very seldom the original varnishes anyway.

Having said that, while that is the custom in the Netherlands, our colleagues in the Hermitage in St Petersburg take a quite different approach, as we discovered when we met up

with them at a meeting in November. They dilute the old varnish until only a micro-thin layer remains, on which the necessary retouching is done, after which a new layer of varnish is applied on top of that. Getting to know new lines of approach and new methods is not only inspiring, it leads to better substantiated debates in the ongoing process of knowledge exchange and development, which is what our centre of expertise is aiming for. The old, rather sombre Safety Institute building has been elegantly integrated into a new building to create a transparent and workable whole. We anticipate that this functionality will lead to effective and pleasant interdisciplinary collaborations, lively discussions, intelligent, in-depth scientific research and above all, to wonderfully restored works of art.

Exhibition architect Wilmotte designs the layout of The New Rijksmuseum

Once the Rijksmuseum reopens after renovation, the public will be able to see the exhibits in a presentation that unites art and history. Following a chronological circuit that runs from the late Middle Ages up to the end of the 20th century, visitors will experience an ‘awareness of time and a sensation of beauty’. That slogan lies at the core of the provisional design for the layout plans presented on 23 March 2007 by exhibition architect Jean-Michel Wilmotte.

The monumental Rijksmuseum built by architect Pierre Cuypers is being renovated and modernised. Under the direction of Spanish architects Cruz y Ortiz, the museum is preparing to welcome millions of visitors. The architects intend to bring back a number of spatial elements that were part of Cuypers’ original designs, and in various places they will also be reintroducing his original decoration scheme. Almost the entire building will be given over

to the presentation of art and history. Special collections, for instance of silver exhibits and large dinner and tea sets, are to be displayed in the museum towers. A new Asian pavilion will be home to the collections of Asian art. Cruz y Ortiz will be furnishing both the towers and the pavilion. In May 2004, after an open European tendering procedure, a selection committee chose the interior design plans put forward by Wilmotte & Associés, a French firm of architects.

Wilmotte & Associés takes on architectural projects, industrial and urban designs, interior design and museum design projects all over the world and is known, among other things, for its designs of various sections of the Louvre in Paris. The deciding factor was Wilmotte’s convincing vision, in which a minimum of intervention in both Cuypers’ and Cruz y Ortiz’ architecture is key. Wilmotte sees a clear link between the museum building and the interior design and therefore wants to re-instate Cuypers’ colour scheme, but in an understated, almost invisible way. Although the interior design gives the museum as much visibility as possible, Wilmotte’s balanced style also allows the collection to have full play so that the exhibits on display speak for themselves.

Chronological circuit

Curators and restorers of the Rijksmuseum have for years been busy preparing the future presentation. The outcome of the many integration studies and sketch plans is Wilmotte’s provisional design for the exhibition layout of the main circuit. Some very radical choices have been made, the first of which is to display art and history in coherence with each other as in a continuing narrative. This chronological circuit is divided up into various time spans ranging from the 12th century to the present day. This includes the 20th century, which is a new departure for the Rijksmuseum. Because a tour past all 3,500 exhibits covered by the

time spans would take up the greater part of an entire day, an opportunity is being created to visit a part of the circuit, spaced over the entire museum building. Moreover, a fast-track route is being mapped out for visitors who wish to go directly to Rembrandt’s *Night Watch* and the other Golden Age masterpieces in the Gallery of Honour.

In the individual time spans, exhibits are grouped in thematic ensembles that portray the Netherlands in an international context. The art and history exhibits in the ensemble not only form a bond, they enhance each other either because they are interconnected or because of the contrast between them. One theme is the role played by the Netherlands as a maritime power in the 17th century. That ensemble will contain portraits of famous admirals and paintings of major naval battles as well as a large ship’s model. This gives an exhilarating presentation with a visually powerful focal point. Such eye-catchers invite visitors to go from one ensemble to the next, following a logical trail through the museum. In addition, the new museum will offer a varied mix of paintings, applied art and historical exhibits. In this new layout, art and history enhance each other, giving visitors a sensation of beauty and an awareness of time.

The Provisional Design

During the last century, the inner courtyards in the Rijksmuseum were blocked up with small galleries that have now been removed, so that the building once again reflects Cuypers’ ideas. Nonetheless, the actual volume of gallery space has remained more or less the same, as all museum functions that are not immediately relevant for displaying the museum collections have been relocated elsewhere. Wilmotte’s Provisional Design also keeps Cruz y Ortiz’ reinstatement of Cuypers’ original ground plan intact.

The low cellar vaults in the basement are

being included in the exhibition circuit and exhibits from the Middle Ages to the 20th century will eventually be on display there. The brick vaults will remain visible in the presentation of the Middle Ages with panels set up in the vaulted arches. The exhibits are lit up from the showcases in which they are displayed, creating a serene, treasury-like effect. A special solution has been found for presenting the 20th century. Given the nature of the exhibits, preference was given to a modern, sparsely designed space with plastered walls rather than the brick construction. Statues and paintings are to be displayed in a light setting, and in contrast, the extensive photography collection is set in dark surroundings. Other time spans, including the Golden Age, will be on display in the high-ceilinged galleries at the higher levels. Because art and light do not agree, most of the windows in these galleries have to be covered. However, a few will remain uncovered and because daylight enters through dormer windows, visitors will still be in touch with what is going on outside.

Exhibition elements

To create a unity between the different galleries, Wilmotte has devised co-ordinated exhibition elements that enhance the harmony within the museum. He would rather have free-standing exhibits displayed in the rooms but for security and conservation reasons that is not always possible. Some years ago, a start was made with a design for a standard cabinet or showcase for the Rijksmuseum. The cabinet has to meet certain requirements: it has to be theft-proof and protect the exhibits from outside influence. For this reason it was decided to construct the cabinets using metal and glass, materials that provide protection and do not give off any harmful substances. By selecting the very best type of glass combined with ingenious lighting, the risk of reflection has been virtually eliminated. In addition, the glass

and metal chosen by Wilmotte has enabled him to design a trim, low-key showcase, so that all attention goes to the exhibits it contains. Based on the standard showcase, the exhibition architect has designed a complete ‘family’ of showcases, thus lending the main circuit a sense of harmonious unity. Although they vary in size and type and can be positioned either against a wall or at the centre of a gallery, they match in terms of exterior. In line with the showcase model, Wilmotte has also designed matching exhibition elements in various formats and types, such as display tables with or without glass, bases and pedestals for free-standing exhibits or exhibits against walls, and information signs. He also designed partitioning to ensure that the public is kept at a sufficient distance from the exhibits as well as seats for the public to rest on. Moreover, special facilities have been designed for exceptionally large, small, or valuable exhibits.

Not everything will be displayed in showcases. Paintings, for example, will be mounted without glass and arranged on walls. Because of an insulation layer on the inside of the museum, they cannot be directly attached to the walls. Instead, a rail system with a total length of 4.5 kilometres will be installed along the walls and the paintings hung from steel cables.

The year of texts

Whilst the Provisional Design was being developed, several internal and external work groups and commissions studied the plans. Now that Wilmotte’s design is ready, it will be thoroughly assessed again. The main objective is to give the presentation a certain rhythm so that visitors find their way instinctively through the exhibition circuit – a time line covering eight centuries of art and history that captures people’s attention and interest in the exhibits and holds it, but one that is nonetheless clearly arranged. A good but concise clarification of the exhibits is necessary to achieve

this. The museum must definitely not become a 'reading' museum, although visitors do need something that serves as a handle and acts as a guide. That is why director Ronald de Leeuw has declared 2007 the 'year of texts'. Curators have worked hard on the underpinning of the short explanations that are to accompany the ensembles and the exhibits in the future exhibition, explanations not only set out on information signs but communicated to the public by means of modern media such as audio tours and internet-based applications. A spin-off of Wilmotte's Provisional Design is already being put to use in another, not unimportant field. Visitors to the Philips Wing can now see a small section of all the art and history exhibits that will be on display later, though the majority of exhibits are still in storage at the Rijksmuseum's depot in Lelystad. In the meantime, a start has been made restoring and conserving the 3,500 exhibits that will eventually form the core of the Rijksmuseum, so that when the museum reopens, the public will see them in optimum condition.

Japanese temple guards and 18th-century lead figures

In 2007, the Rijksmuseum acquired several monumental sculptures of wide-ranging provenance. An ensemble of seven lead figures arrived at the museum from Haarlem, and a couple of Japanese temple guards completed the long journey from their country of origin to the Netherlands. In both cases, these are sculptures that have suffered the ravages of time – and have the scars to prove it. They will be given a prominent spot in The *New Rijksmuseum*: the Japanese temple guards in the Asian pavilion and the lead figures in the covered courtyard.

Two imposing temple guards assume a threatening, defensive stance. Their terrifying

gaze is directed towards the viewers passing between them to enter the temple site. These *Niō* (heavenly generals) guard the temple and keep evil – everything that threatens Buddhism – at bay. The guards' mouths, one open, the other closed, symbolise the first and the last letters of the Japanese script, *a* and *un*, and so represent all sounds and symbols: knowledge. The believer entering the temple site past these sentry posts symbolically acquires this knowledge, or enlightenment. Each figure holds in its left hand a vajra, an attribute originally adopted from India that symbolises the destruction of ignorance in Japanese Buddhism. The statues of temple guards also go back in origin to India, from where they travelled to China and on to Japan. In the eyes of the Japanese temple visitor, the Indian-style green and blue cloths about the hips underlined once more the exotic character of these supernatural beings.

From the late 12th century on, Buddhist statues in Japan were no longer fashioned from a single block of wood but were increasingly created from hollowed-out parts, a technique that made it possible to work with larger-sized objects and that was more effective for conveying expressive poses. These statues also depicted this lively style, with bodies that were more naturalistic than was previously the case – the muscles are powerful and well-defined and the postures agile.

The pair dates from the 14th century and was made for the Iwayaji temple in Shimane, a Western Japanese prefecture, probably during the temple's Golden Age in the mid-1400s. An inscription on one of the guards' heads tells us that the statues were restored in 1539, a fact also evidenced by temple documents. After it had been seriously damaged in 1518 in troubles that ravaged Japan during a civil war, Iwayaji was rebuilt in 1520. Kōshū, a sculptor from Kyoto, carried out repair work in 1539, polychroming the guards. Planned research

intends to find out what remains of this painting. This information will then form the basis for a restoration plan.

The temple guards will be given a prominent place in The *New Rijksmuseum's* Asian pavilion. Until recently, all the items in the Japanese sculpture collection were of a modest style – with their huge size and vigorous radiance, these guards are excellent representatives of a more exuberant side of Japanese culture. Besides, they are a significant addition to museological collections – until now, there were no statues of temple guards anywhere in European institutions.

Seven statues by Francesco Righetti

A second monumental acquisition is that of a unique ensemble of seven 18th-century lead figures donated by the province of Noord-Holland. Until recently, the figures had their home in the garden of Pavilion Welgelegen in Haarlem, built in 1786-89 for Dutch banker Henry Hope as a country house and currently home to the provincial government. In 1781, Hope commissioned Roman sculptor and metal founder Francesco Righetti (1749-1819) to cast twelve lead copies of famed, mostly classical statues as addition to the ensemble he had already purchased from this master. The statues were painted white, which made them similar to their marble models. There were several reasons why casting them in lead was popular in those days: lead was cheaper and faster to work with and if painted, it was less susceptible to weather conditions than marble or plaster. This made lead statues ideal for gardens, and that is where Hope subsequently put them.

Originally, most of the statues had been used to decorate the grand hall of Hope's neo-classicist 'palace' Welgelegen, which served not only as a residence for himself and his guests, but as a repository for his art collection which was, occasionally, open to the public. Hope

had the surroundings of his country house designed in the English landscape style, so that in all respects, Welgelegen represented what one might expect of a gentleman of means of the day. After Hope fled to England ahead of the French occupation, the house, including Righetti's statues, was sold to Louis I Napoleon Bonaparte, King of Holland. After the French retreat, the residence came into the hands of the Dutch State. From 1838 to 1885, one of the Rijksmuseum's predecessors, the Museum of Living Dutch Masters, was housed in Welgelegen.

The largest and most well-known of the seven lead figures – almost all the others were lost – is the Laocoön group, which stood on the most prominent spot at the centre of the forecourt of Welgelegen. Remarkably, the statue is a full-scale cast: though many copies had been made of the Laocoön group since its discovery in 1506, most were considerably smaller than the marble original. The other lead statues represent Apollo, Cupid, Bacchus with Ampelos, the muse Euterpe, Ganymede with eagle and a flying Mercury. The latter is not a copy of a classical marble though, but of a famous bronze statue made by 16th-century sculptor Giambologna. The ensemble is of significant art-historical value, the more because there are almost no groups of lead statues left and these are the only known life-size copies by Francesco Righetti.

The original white lead paint on the statues was removed in the 1960s. It was thought at the time that the statues had been painted over during the Second World War to camouflage them and prevent them from being seized by the Germans. It was also assumed that a certain ingredient in the paint had been degraded into an acid that seriously eroded the lead. Ten years after the – water-resistant – paint had been removed, it emerged that the iron armature of the statues had rusted due to rainwater seeping into the porous lead. Leav-

ing the statues outside any longer would have had a devastating effect. To preserve them for future generations, they are currently undergoing thorough restoration in a specialist workshop in Germany.

The statues will stand in the 'Atrium' of The *New Rijksmuseum*, the reception hall in the former covered courtyard, in the same manner as at the entrance to Henry Hope's Welgelegen, i.e. the room through which the visitors to the art collection enter the building. In exchange for the donation of the statues, the Rijksmuseum will be giving the province of Noord-Holland a bronze copy of Righetti's Laocoön group, so that it can once again stand on the forecourt of the provincial government house.

Oog, the new Rijksmuseum magazine

On 22 November 2007, the Rijksmuseum Amsterdam launched the first edition of *Oog*, an art and history magazine aimed at the general public. The museum would like this magazine to be a surprising and inspiring way of introducing art and history to a new public in the Netherlands. The Rijksmuseum is one of the first museums in the world to publish such an extensive general-interest magazine. And as such, *Oog* attracted significant media attention.

The Rijksmuseum oversees and develops a large collection of art and historical objects and sees itself duty-bound to present its collection to as wide an audience as possible and to inspire them with it. The publication of an art and history magazine is an important step in opening up the collection still further. From the comfort of their own homes, the magazine can tempt (potential) visitors into visiting the Rijksmuseum (or taking part in activities organised by the museum) and experiencing the splendour and strength of the collection. Furthermore,

the magazine offers the possibility of presenting subjects and topics of discussion to the readers and thereby facilitating the interaction between the museum and its public.

Oog is aimed at everyone with an interest or latent interest in art and history, with two demographics constituting the key target groups: educated women between the ages of 30 and 49, and educated and reasonably prosperous 'empty nesters' between the ages of 50 and 65. The first group is busy combining work, family and social contacts, and while rarely visiting museums, they understand the value that passing on an interest in our cultural heritage has in the context of raising children. Besides, these women enjoy reading magazines. The second group has the time, interest and means to more completely immerse itself in art and culture. Both target groups consider the Rijksmuseum to be a safe and reliable guide to discovering and experiencing art and history.

'Room and the Rijks'

2007 was a year in which we worked hard to perfect *Oog*, refining the formula after producing a trial issue and conducting an extensive survey of (potential) readers. The VSB Fund made the launch possible by providing the Rijksmuseum with a guaranteed grant. The magazine should generate sufficient income through advertisements, counter sales and subscriptions over the next three years to support itself thereafter.

Oog is published in collaboration with Studio Room, an agency that also publishes successful magazines such as *Linda* and *La Vie en Rose*. The collaboration between a broad museum project group (with curators and staff from the Communication and Marketing department) and the magazine publishers from Studio Room has put the spotlight on the museum's collection in an attractive and accessible manner. Magazine expert Sak van den Boom wrote: 'In terms of typography, it's a treat, in terms of photog-

raphy, a breath of fresh air. ... It wouldn't surprise me if Room and the Rijks have hit upon a winner here. Congratulations.'

The first issue

Oog aims to look at the collection from a different perspective, which is why we asked eight famous Dutch celebrities to choose their favourite works from the collection for the first issue. Director Paul Verhoeven, TV presenter and actress Daphne Bunschoek, Netherlands director of the World Bank Herman Wijffels, photographer Viviane Sassen, singer Marco Borsato, television producer Paul de Leeuw, writer Naema Tahir and TV presenter Filemon Wesselink spent hours rooting around in the archives and the depot, looking through countless catalogues, and being inspired and enlightened by the stories and knowledge of the curators in the Rijksmuseum. A selection of their choices was presented in *Oog* along with an explanation of why they chose what they chose.

Sassen, for example, surprised us with photos and drawings about death. 'Death is a tremendously fundamental theme in life and art. Nobody can escape it. Death makes life meaningful, and it is precisely this paradox that inspires so many artists. What struck me during the selection were the many guises in which death appears.' Wijffels saw the essence of life reflected in Vermeer's *Milkmaid*. 'For me, this work symbolises the respectful association with life. Such devotion is scarce these days. How many people still eat with attentiveness?' In addition, the issue also contains stories about the recently opened *Ateliergebouw*, an interview with singer and composer Henny Vrienten, an essay on beauty by Nelleke Noordervliet, as well as lighter subjects such as a shopping page and Knipoog (Wink), a section for children.

Reactions

Oog hit the shelves on 22 November 2007, and in celebration of the launch, a huge party was

organised in the Gallery of Honour in the main building, where a presentation was also set up of the objects selected by the eight celebrities. This exhibition remained open to the public for a week, with four groups of interested visitors donning hard hats and safety shoes to join daily guided tours of the installation and get a sneak preview of the renovation work. Although some devotees of *Kunstkrant*, *Oog's* predecessor, felt that the magazine was rather too popular, the first issue was well received by both public and press alike. The newspaper *NRC Handelsblad* wrote: 'The first *Oog* looks like a real glossy, but is full of artworks rather than fashion reports', and *de Journalist* wrote: 'Whether the reader is an art enthusiastic, expert or layman, the Rijksmuseum's new magazine is immediately captivating. The slightly matt paper does justice to the many artworks. [...] In addition to the fact that leafing through *Oog* is both relaxing and enriching, there are also many handy tips and tricks.' The newspaper *Het Parool* was also positive: 'The very accessible nature of *Oog*, with its cool design and articles, written in everyday language, helps us for a while to forget about all the beautiful works that we are missing.' The exhibition in the Gallery of Honour and the selection made by the eight celebrities also made the news – both in the newspapers and magazines and on television – and this coverage exposed the new Rijksmuseum magazine to a wide audience. In the coming years, we will continue to endeavour to attract the attention of potential readers with marketing campaigns on the shop floor, by making deals with partners such as the magazine *Hollands Diep* and by generating free publicity. And particularly, of course, by continuing to produce a magazine that is surprising and inspiring, in terms of both content and aesthetics.

Oog is co-sponsored by the VSB Fund. Five issues will be published every year, subscrip-

tions cost €25 and an issue purchased over the counter is €5,75. A free copy of *Oog* will be sent to all 'Friends' of the Rijksmuseum. For more information, please visit www.oogmagazine.nl

No heroes without hero worship

To mark the 400th birthday of Holland's famous sea hero Michiel de Ruyter, the Rijksmuseum collaborated with De Nieuwe Kerk on an exhibition entitled *Hero*, celebrating heroism and hero worship in the Netherlands. Is it wise to stick your neck out in the Netherlands? The exhibition shows that there really are heroes in the Netherlands: legendary heroes and unsung heroes, dead heroes and living heroes, saints and idols, heroes past and present.

Held in 2007, a year after *Fashion DNA*, *Hero* represented the second joint project between the Rijksmuseum and De Nieuwe Kerk, with the prime responsibility for content and organisation resting with the museum. Under the motto 'no heroes without hero worship', history curator Gijs van der Ham and exhibition curator Kris Callens organised an exhibition that showed how the Netherlands worshipped its heroes in the past and how it does so today. It was not the organisers' aim to provide answers or to identify Dutch heroes by name – it was up to the public to take on the role of hero worshipper and to ask themselves: when is someone a hero? What do people have to do to become a hero? Is someone who is worshipped automatically a hero? The public was to assume a fundamentally different role than that of passive enjoyer. Like *Fashion DNA*, *Hero* was basically about identity.

From the perspective of worship, the exhibition was divided into five themes: National Hero, Folk Hero, Personal Hero, Hero or Not, and De Ruyter. Classifying them into groups threw up various types of heroes – official

heroes, folk heroes, controversial heroes and personal heroes – and various types of worship – entrance ceremonies, funerals and personal relics as souvenirs of heroes, merchandise, propaganda, statues and portraits, fan collections, decorations and awards. Objects in all shapes and sizes were on display, not embedded in any aesthetic or historic context but arranged associatively, based on the role they played in worship.

Self-glorification

Room was set aside for the transience and relativity of hero worship and hence the status of the hero. For instance, displaying Goltzius' portrait of Haarlem merchant Johannes Colterman as Hercules (Frans Hals Museum) next to a portrait of muscular gymnast Yuri van Gelder showed that the functional significance of hero worship was basically a way of stroking egos. Besides focusing on the veneration of the Netherlands' quintessential hero, Michiel de Ruyter, the public were shown documents left behind at commemorative locations for Pim Fortuyn, making it clear that there is a great gap between the classic, self-sacrificing hero and the way in which heroism is interpreted today. This wide-ranging exhibition showed how and with the help of which attributes countless people were and are worshipped as heroes by the Dutch, deliberately leaving the value judgement to the visitors themselves by presenting the authority implicit in each theme, object and hero in a neutral way.

Information and events

Form and content were fused together in the exhibition layout. De Nieuwe Kerk temporarily fulfilled the function of national pantheon, and

the tombs in the church themselves became exhibits. Designer Marcel Schmalgemeijer lent the thematic ensembles a fitting, theatrical presence, by placing them as detached elements in space, as temporary monuments. He designed the entrance to the exhibition as a raised gallery with a gateway, which also figured as the framework for the subtheme 'Entrance ceremonies'. Visitors then walked over an orange carpet, the end of which was capped by a gallery, at whose centre was a medal that acted as a signpost and a mirror.

The information for the public comprised an introductory text about the exhibition at the entrance, a brochure with a floor plan on the five themes, texts for each ensemble on the panels and showcases and short texts next to the exhibits. All information was as neutral as possible to enable visitors to draw their own conclusions.

The website www.held.nl containing information about the exhibition and the heroes was launched specially for the exhibition. There was space on the site for visitors to honour, commemorate or evoke their own heroes, an opportunity used by many.

Finally, *Hero*, a publication edited by Gijs van der Ham and published by the Rijksmuseum and Nieuw Amsterdam Publishers formed an in-depth supplement to the exhibition in words and pictures. Five essays discussed heroism and hero worship from five different angles, and four columnists articulated their visions of contemporary heroism. Poems from the last four centuries were also included, in themselves a form of hero worship, such as the 'Wilhelmus', the Dutch national anthem, poems by Vondel about Frederik Hendrik, by Multatuli about Michiel de Ruyter, and by Lange Frans and

Baas B about victims of senseless violence. For the duration of the exhibition, readings were held in De Nieuwe Kerk every Thursday evening and an event entitled the 'Loftrompet', an accolade, was organised every Saturday afternoon, during which guest speakers regaled the audience with tales about their particular heroes. And Amsterdam City Walks organised walks past memorials in the city centre specially for the exhibition.

Advertising agency KesselsKramer devised a publicity campaign that built on the abstract term hero, using the exhibition itself as a brandname with its own logo. The campaign responded to the phenomenon of hero worship by using a white pedestal during guerrilla marketing across the Netherlands and in the exhibition. For the first time, the Rijksmuseum used a campaign without an object, with the result that the traditional exhibition public was less inclined to visit the exhibition. Nonetheless, a sizeable and assorted public attended the exhibition and the media discussed the subject at length, though not so much was said about the actual exhibition. The line of approach, the scope and the immediate relevance of the exhibition was appreciated by many, others were less happy with the idea. The effect of all this was perhaps that the exhibition itself became a real contemporary hero: admired but also despised, and – thanks to extensive media coverage – famous for a while.

Hero was made possible by founders Fortis and Corporate Express (formerly Buhrmann) and KPMG, main sponsor of De Nieuwe Kerk, newspaper *NRC Next*, the Hilton Hotel Amsterdam, the Mondrian Foundation and the Victor Muller Trust.

Essays

Ronald de Leeuw on the importance of the BankGiro Loterij for the Rijksmuseum

Colleagues from abroad sometimes envy Ronald de Leeuw for the leeway afforded to the Rijksmuseum when it comes to large acquisitions. The Rijksmuseum owes that privilege largely to the BankGiro Loterij, which has promised to support the museum with millions of euros over a long-term period.

‘In other countries, you often get very large committees dealing with acquisitions. A proposed purchase then has a long way to go and it remains unclear for a long time whether the required funds can be found or not,’ De Leeuw says. By contrast, thanks to the BankGiro Loterij, the Rijksmuseum is in a position to access a relatively constant, transparent flow of money and, where necessary, it can respond promptly – and without bureaucratic hurdles – as soon as an interesting object hits the market. The collaboration started in 2004. De Leeuw continues: ‘Mind you, before that we already enjoyed the backing of the BankGiro’s predecessor, the Sponsor Bingo Loterij.’ Asked about the concrete significance of the BankGiro Loterij for the Rijksmuseum, De Leeuw puts up two fingers: ‘Firstly, we can decide much faster. Secondly, we can make purchases at a much higher level.’ To illustrate this point, he refers to the painting *Adolf and Catharina Croeser on Oude Delft* (formerly known as *The burgomaster of Delft and his daughter*) by Jan Steen, which the museum was able to purchase in 2004. ‘A famous painting with a high asking price. The purchase would not have been possible without the lottery money.’ Conversely, such a renowned acquisition also reflects back positively on the lottery’s image. ‘The lottery punters have every right to be proud of it.’

The parties have agreed not to chop up funds for use in several different areas. ‘We use the

money mainly for acquisitions of outstanding quality. In that respect, things have slackened off somewhat in recent years; we were able to buy a dinner service or a good piece of craftsmanship but nothing like a top-class painting.’ De Leeuw recollects glancing through auction catalogues and having to skip the pages showing top-of-the-range work. ‘There was quite simply not enough money for that. We had to rein in our ambitions. The money from the lottery changed all that.’

The emphasis on world-class works also stems from the realisation that the purchase of one painting forces another from the wall, so to speak. ‘It’s not our intention to enlarge the museum. Our motto is to improve its quality.’ That the museum is not compelled to make purchases at regular intervals is a decided plus. ‘In theory, we can spend nothing for three years and then splash out on a really great work. It is precisely this freedom to make our own choices that we value so much.’ The initiative for the backing came from the lottery itself. ‘Once they had heard just how meagre the acquisition budgets were that leading Dutch museums had to contend with, they said: our money can make all the difference.’ The lottery is also one of The *New* Rijksmuseum’s main patrons. ‘The government pays for what I call the “hardware”, the infrastructure and the building itself. But we are dependent on sponsors and patrons for the contents of the museum itself. And the lottery provides us with a handsome sum for that.’

De Leeuw hammers away at the importance of investing in culture. ‘I perceive a certain laziness in that respect, in the sense that things are going alright so there’s no need for more. Whereas I think that supporting culture structurally, and actually doing more, has got to be a good thing. Look at how they’re going about it in Austria – they are really promoting turn-of-the-century Viennese art just as they did with the Mozart image. That makes for

the kind of positive cultural politics that creates benefits in all kinds of fields. Here in the Netherlands, we tend to rest on our luxury laurels a bit because we’ve got Rembrandt, Vermeer, Van Gogh and Mondriaan. I think we should take an active approach to our rich heritage, and the BankGiro Loterij helps us to do that.’

The restoration and reframing of Piero di Cosimo’s portraits of Giuliano and Francesco Giamberti da Sangallo

In November 2007 a new, specially designed and crafted frame was placed around Piero di Cosimo’s pair of pendant portraits showing Giuliano da Sangallo, the celebrated Florentine architect, and his musician father. This brought to a triumphant finish the long and careful programme of restoration and research that has sought to return these superb products of the Italian Renaissance to their original splendour.

It had long been realised that the two portraits, which are by far the most important Florentine Renaissance paintings in the Netherlands, were in need of restoration. They entered the Rijksmuseum in 1948 as part of a long-standing exchange with the Mauritshuis, but had not been treated since the early 1950s, when they were also furnished with brown box-like frames of brutalist design. Although appropriate to the taste of the time, these frames hindered enjoyment of the portraits’ pictorial qualities almost as much as the thick and yellowed dirty varnish and the disturbingly discoloured old retouchings that covered and compromised their surfaces. Two circumstances have contributed to an extraordinarily successful result. The first is the generosity of H.B. van der Ven, ardent supporter of Italian art in the Rijksmuseum, who not only paid the costs of the restoration, but

also the provision of new frames. The second is that the works were not required for display during the period of the closure of the main building of the Rijksmuseum. Both of these factors allowed a more thorough and time-consuming research programme (both technical and art-historical) than would otherwise have been possible. They also enabled the Rijksmuseum to draw on outside expertise, notably that of Ian McClure of the Hamilton Kerr Institute at the University of Cambridge, which has a long-running project concerned with the conservation of early Italian panels, and Laurence Kantor of the Metropolitan Museum, New York, a recognised authority on the framing of Italian Renaissance paintings. The initial physical examination in 2003 showed the lime-wood panels to be exceptionally well preserved, only the face of Giuliano da Sangallo having suffered abrasion in the past. Once the works had been liberated from the 1950s frames, it was also possible to establish what had often been speculated but sometimes doubted: despite being executed separately, the portraits were clearly intended to be seen as a single entity with an optimal space between them of approximately 2,5 cm. At this distance the empirical perspectival construction, as indicated by the stripes on the cloth in the foreground, is at its most convincing. In addition, various features, such as the path in the middle-ground that runs between the sitters’ shoulders and the cloud that spans the panels, join up satisfactorily at this distance, uniting the two works into a single composition.

As restoration work progressed under the expert touch of senior restorer Willem de Ridder, it also became clear that the works had been painted at different times. Not only had the panels been prepared in different ways before they were painted, but the portrait of Giuliano da Sangallo (on the left) contains a major pentiment indicating that it had been

conceived and finished as an independent work. The red cloth now visible in its foreground is an addition that covers an earlier one, of similar but not identical colour, the perspective stripes of which converged onto Giuliano’s face. This indicates that this portrait was originally painted as an independent work, not as the left-hand element of a unified diptych. Furthermore, the pen and compasses, the attributes that indicate that the sitter is an architect, were added only after the new red cloth was painted. There are no such changes to the portrait of Francesco Giamberti. In the latter, the perspective was planned as we now see it, with a vanishing point beyond the left edge of the frame. Only after the latter portrait had been finished did Piero di Cosimo adapt the foreground of the earlier picture to create a single pictorial space across the two works. At the same time he added the tree at the right edge to soften the transition between the two works.

After much debate it was decided to return the two panels to their intended diptych-format, so that the unified composition that the painter had given them would be clear to viewers. As few Italian 15th-century portraits retain their original frames, and none with a diptych format, the choice of a model was not easy. In the end, the profile of the frame in which Pietro Perugino placed the trompe l’oeil self-portrait with which he signed his frescoes in the stock-exchange at Perugia, was selected as the most appropriate. Perugino was an artist in the same milieu as Piero di Cosimo and Giuliano da Sangallo, and it required little adaptation to design an appropriate double-frame from this example. In the new frame, the diptych of father and son, with their attributes of music and architecture – both arts which are based on harmony and proportion – can once again be seen in their full beauty.

Giovanni Battista Piranesi’s eternal modern design

Before moving to Teylers Museum in Haarlem, the exhibition *Piranesi as Designer*, devoted to the works of the revolutionary designer and architect Giovanni Battista Piranesi, was held between 14 September 2007 and 21 January 2008 in the Cooper-Hewitt National Design Museum in New York. Two of the masterpieces on show were from the Rijksmuseum.

Visionary genius

Giovanni Battista Piranesi (1720-1778) was one of the most important Italian artists of the 18th century. He is predominantly known as a virtuoso etcher of imaginary depictions of dungeons (*Carceri d’invenzione*) and of monumental views of Rome (*Vedute di Roma*). The exhibition cast a new light on this visionary genius, allowing the public to see this extraordinarily versatile and influential designer of buildings, interiors and furniture for the first time. The essence of his design method originated in the eclectic fusion of existing elements into something completely new. He drew his inspiration from the architecture and design of ancient Rome, which he revered for its unbridled creativity and inexhaustible variation of forms. For his part, Piranesi combined elements of Roman, Egyptian, Greek and Etruscan antiquity into designs that were as innovative as they were eloquent. Piranesi was ahead of his time primarily because of his ideas concerning style, which, for him, was the personal expression of the artist and, therefore, more important than classical and academic standards. Of course, this does not mean that he was immune to artistic rules; he clung to such basic principles as balanced composition and avoided extravagance. But Piranesi was capable of pushing and exceeding existing boundaries much further than his more conservative contemporaries, in whom his radical ideas about

architecture and design evoked both profound admiration and extraordinarily fierce resistance.

Objects and designs

Piranesi's marble mantelpiece for the Dutch banker John Hope and the intricately designed gilt pier table for Cardinal Rezzonico, both from the Rijksmuseum, were two of the masterpieces on show in the exhibition. In addition, three-dimensional elaborations of Piranesi's designs on paper – as well as those of his followers – were also exhibited. Furthermore, various prestigious objects such as decorative gilt vases, wine coolers and monumental candelabras, as well as unique pieces of furniture such as a clock and an Egyptian-style sofa, gave an impression of Piranesi's style and of his influence on other artists. Naturally, works from his most renowned series, *Vedute di Roma*, were also on display.

Piranesi's megalomaniacal design for the renovation of the San Giovanni in Laterano that was never carried out was shown on a flat screen television. This virtual tour de force was completed by the special effects team who worked on the *Harry Potter* films. In addition, a bird's-eye view of the reconstruction of ancient Rome was also shown on the screen – the same one that features in Piranesi's open book *Il Campo Marzio dell'Antica Roma* from the Rijksmuseum collection.

Given the fact that the Dutch exhibition could not be held in the Rijksmuseum due to the renovation work, an alternative venue was sought. According to Ronald de Leeuw, who was the guest curator, Teylers Museum is a 'design pearl' and the ideal place for this exhibition. In the Haarlem-based version of the exhibition, extra focus was placed on Piranesi's influence in the Netherlands, with attention being paid to those Dutchmen who had had contact with him during their *Grand Tour* in the 18th century or who were influenced by

him, the places they visited or the souvenirs with which they returned, such as antique or quasi-antique cameos and cut stones, which are now housed in the collection of the Geldmuseum (Money Museum) in Utrecht. As in New York, video interviews and designs by leading contemporary practitioners such as Michael Graves, Daniel Libeskind and Peter Eisenman were used to illustrate Piranesi's impact as a visionary architect and designer on today's architects and designers. In Teylers Museum, several notable examples of Dutch architects and designers such as UNStudio (Ben van Berkel and Caroline Bos), Kas Oosterhuis and Ilona Lénárd ONL [Oosterhuis_Lénárd] and Studio Job (Job Smeets and Nynke Tynagel) were added to the selection.

Set-up and public information

The 18th- and 19th-century interiors in Teylers Museum created a stimulating architectural backdrop for Piranesi's revolutionary ideas. Visitors were guided round the exhibition by means of a free audio tour, with the museum itself acting as an exhibition piece. Designer Siebe Tettero and lighting designer Henk van der Geest gave Teylers' new exhibition room an exciting atmosphere that was in close keeping with the theatrical nature of Piranesi's work.

An introductory film specially made for the exhibition featured interviews with Ronald de Leeuw, art historian and priest Antoine Bodar, designer and professor Charles Jencks and architect Ben van Berkel (producer of *Jord den Hollander*, 2008). In addition, *Piranesi and The Discovery of Heaven* was shown, a film in which Jeroen Krabbé talks about Piranesi as his source of inspiration (Van der Hoop Filmproducties in collaboration with Teylers Museum). Visitors were able to enjoy lectures and participate in special readings, and a specially made guide was placed alongside several of the masterpieces for secondary school students.

The exhibition was accompanied by *Piranesi as Designer*, an English-language catalogue written by internationally renowned specialists and architects and edited by John Wilton-Ely. In addition, Teylers Museum published the magazine *Piranesi's dream*.

On 3 March 2008, the NAI and Delft University of Technology held a symposium entitled *Piranesi and Contemporary Dutch Architecture and Design*, discussing the extent to which contemporary architects and designers in the Netherlands are indebted to Piranesi. The speakers were Marjan Scharloo (Teylers Museum), Ronald de Leeuw (Rijksmuseum), Ole Bouman (NAI), Kas Oosterhuis (ONL), Wim van der Beek (art critic), Ben van Berkel (UNStudio), Jord den Hollander (architect and filmmaker) and Piet Vollaard (ArchiNed). The presiding chair was Koen Ottenheym (University of Utrecht).

Piranesi's dream. Eternal modern design was the first European exhibition to focus on the significance and influence that the self-willed genius Piranesi had as a designer. The exhibition was held in Teylers Museum between 9 February and 19 May 2008.

Rijksmuseum in China

On 2 November 2007, Minister Plasterk opened the exhibition *Rembrandt and the Golden Age. Highlights from the Rijksmuseum* in the Shanghai Museum. For the first time in history, the Rijksmuseum showcased itself in China, giving the Chinese public the opportunity to take a close look at Rembrandt and other Dutch masters in their own country. The exhibition was held in a separate wing of the Shanghai Museum. Rembrandt's *Oriental* was restored specially for the exhibition. In addition to this fantasy portrait, Rembrandt's *Denial of St Peter* was also on show, as well as some twenty etchings.

The Rijksmuseum curators and guest curator Ruud Priem, who curated the exhibition and authored the catalogue, together selected paintings, statues, silver and glass objects and faience pottery from Delft. The exhibition was organised along the presentation lines envisaged by The *New* Rijksmuseum, in which the disciplines mentioned above are to be integrated in a display that instils in the visitors a sensation of beauty and an awareness of time. Several themes highlight life in the Dutch Republic 'as seen through the eyes of the painter'. The Dutch 'fine painters' depicted everyday life in so animated a way that our perception of the Netherlands, as well as its customs and social life are, to this day, profoundly influenced by the images painted in the 17th century. The exhibition starts with several portraits of the painters themselves, continues past still lifes and then enters the artist's workshop, as it were. The presentation then unfolds past 'the town', 'the landscape', 'religion', 'burghers, regents and aristocrats', 'the Republic and the United East India Company (VOC)' and 'genre', ending in the two final galleries with Rembrandt's etchings. Apart from Rembrandt, over 75 major artworks by other 17th-century masters are also on show, including work by Frans Hals, Jacob van Ruisdael, Pieter de Hooch and Jan Steen.

Before that, in 2005, a similar exhibition was held at Japan's Hyogo Prefectural Museum of Art in Kobe and the National Gallery of Victo-

ria and Art in Melbourne. This was followed by a second tour through the United States, stopping off at the Dayton Art Institute, the Phoenix Art Museum and the Portland Art Museum in 2007. In 2009, another Golden Age exhibition is to go on tour to San Francisco's Fine Arts Museum and Vancouver Art Gallery in Canada.

Visiting card

The fact that the Rijksmuseum is in China at this particular moment in time is not an isolated occurrence. Other Dutch cultural institutions are currently developing initiatives in that direction and trade relationships with China are being intensified. The main reason why the Rijksmuseum is at present focusing on China is because Chinese tourists are set to come to Europe and Amsterdam in large numbers – making this an ideal moment to hand the Far East our visiting card.

It was a request from Philips and ING, both with keen interests in China, that prompted the museum to organise this exhibition. These companies, respectively founder and main sponsor of The *New* Rijksmuseum, funded the project and contributed towards the organisation, for which the Rijksmuseum is very grateful. ING's e-business department in Hong Kong developed a special Chinese website, www.rembrandtinchina.com. Philips and ING launched a PR campaign with a short teaser displayed in elevators in almost all Shanghai business offic-

es. The four-week campaign reached a total of close on 6.5 million people. The result was quite impressive – over 279,000 Chinese visitors came to see the exhibition.

In order to tempt the Chinese to come to Amsterdam, and to the Rijksmuseum in particular, some eighty Chinese tour operators were invited to the Shanghai Museum. In anticipation of this development, the Rijksmuseum published a Chinese translation of the brochure accompanying the *Masterpieces* presentation in the Philips Wing.

Exchange

Established in 1952 and housed in a building designed by Chinese architect Xing Tonghe since 1996, the Shanghai Museum is one of China's leading art museums. It contains choice collections of art including painting, sculpture, bronze and ceramics. Since a first exploratory visit in 2006, it was clear that this was an ideal location for our first Chinese adventure.

The museum looks like a crown at the centre of brand-new booming Shanghai (20 million inhabitants), which is fast on its way to becoming one of the most important cities on earth. At the grand opening of the exhibition organised by the Rijksmuseum, the directors of both museums expressed their intention to work towards future collaborations by exchanging knowledge and collections.

Acquisitions

Four portraits by Johannes Cornelisz Verspronck

Exhibitions often provide outstanding opportunities to track down works that are housed in private collections. With a bit of luck and a benevolent owner, the public are then able to enjoy treasures that would otherwise remain behind closed doors. The legendary exhibition *Three Centuries of Portraits in the Netherlands*, which was held in the Rijksmuseum in 1952, is a perfect example of this. Of the some 250 portraits exhibited, as many as 150 came from private collections.

Johannes Verspronck (Haarlem 1606/03-1662) was represented at the exhibition with an early portrait from the museum in Lille and with two exceptionally fine but unknown companion pieces, *Eduard Wallis* and *Maria van Strijp*. It was the first time in the 300 years since they were painted that the two panels had left the family to be put on public display. After attracting substantial attention during the exhibition, the museum made every effort to get them on long-term loan after the exhibition ended. Thanks to the generosity of the former owner, they have now been part of the museum's permanent collection for over 55 years. Only once, in 1979, have they left the museum, as part of a monographic exhibition of Verspronck in the Frans Hals Museum. They are currently among the selection of around 100 masterpieces of 17th-century Dutch painting in the Philips Wing, alongside works by other Haarlem painters such as Frans Hals. Loaned works that hang in the museum year after year do gradually tend to become part of the collection. This is why it is important that we constantly remind ourselves that we have these works thanks to the generosity of their owners, who want to share them with the public. Shortly after the death of the original lender's daughter, who had continued the loan originally given by her mother, the heirs con-

tacted the museum. It appeared that their family also owned a portrait of Maria van Strijp's mother and one of Eduard Wallis' brother, both painted by Verspronck! Conscious of the importance of this small 'family gallery', the heirs and the museum promptly discussed how best to give these works a definitive place in the national art collection. Recently, this unique group of four portraits was added to the Rijksmuseum collection on a permanent basis thanks to the possibility that has existed in the Netherlands since 1997 of giving works that constitute an important addition to the national art collection to the State in lieu of payment of inheritance tax, and also thanks to support from the BankGiro Loterij, the Rembrandt Association's Cleyndert Fund and Stortenbeker Fund, and the Rijksmuseum Fund.

Johannes Cornelisz Verspronck

Along with Frans Hals and Jan de Bray, Johannes Verspronck was one of Haarlem's most important portrait painters during the Golden Age. His work is characterised by a unique, relatively sparing and laid-back style. He gave his models lots of space, often placing them off-centre, thereby increasing the importance of the background in the same way as Frans Hals was seen to do in his early works. Three of the four portraits in question also feature a chair viewed from the rear – an arrangement also found in some of Hals' compositions. However, in contrast to Hals, Verspronck often chose to place his chair off-centre. He also distinguished himself from his peer through the accurate and detailed nature in which he painted his models. Of the approximately 100 portraits that Verspronck is known to have painted, we know the subjects of roughly 40. The majority of those portrayed hailed from Haarlem and belong to the families of Calvinist regents. The Van Strijp and Wallis families were no exception.

Adriana Croes

When Verspronck painted Adriana Croes in 1644, she was 45 and had already been a widow for five years. She was born in Haarlem in 1599, the daughter of Vincent Croes and Catharina Moens. She married Hendrick Pietersz van Strijp (Haarlem 1590-1639), who was 9 years her senior, at the age of 19 in Haarlem in 1618. The Van Strijp family was active in the textile trade and had moved from 's-Hertogenbosch to Haarlem around 1600 because of Haarlem's position at that time as a flourishing centre for the textile trade in the Republic. Adriana Croes and Hendrick van Strijp had five daughters. Adriana Croes died aged 57 in 1656, seventeen years after her husband. Her elder brother Willem Croes (died 1666) sat for Frans Hals in the early 1660s (Alte Pinakothek, Munich). The portrait of Adriana Croes from 1644 is a good example of the type of female portrait that Verspronck was developing around 1640. In comparison to his earlier work, and that of his contemporaries, the subject's body is turned away from the viewer, with her hands placed far more to the left than was commonplace at the time.

Eduard Wallis and Maria van Strijp

The choice by Eduard Wallis and his wife Maria van Strijp to be painted by Verspronck was probably inspired by the portrait that he had painted of Maria's mother Adriana Croes eight years earlier. And it was a good choice, resulting in one of the finest pairs of portraits that Verspronck, who was at the height of his career, ever produced. The refined and modest style that Verspronck used to bring his subjects to life reached its climax here. Eduard Wallis was born in Haarlem in 1621, the son of Willem Wallis and Suzanna van Wiseselt. Wallis was descended from Scottish wool merchants who had travelled via Zeeland to Haarlem in the 16th century. They were first

mentioned in the archives around 1600. In 1647, Eduard married Maria van Strijp (Haarlem 1627-1707), six years his junior and the daughter of Hendrick van Strijp and Adriana Croes, who were also in the textile business. Like his father, Eduard was a textile salesman in Haarlem, and from 1665 on, he worked with Catharina van Strijp, his sister-in-law and his brother Johannes' widow. Apart from the Verspronck portrait from 1652, Eduard was also portrayed in Jacob van Loo's group portrait from 1658 of the regents of the Almoners, Poor and Workhouse in Haarlem (Frans Hals Museum, Haarlem). Eduard Wallis died in Haarlem in 1684. His wife Maria van Strijp survived him by 23 years and died in 1707. The inventory list that was drawn up on her death, in which these companion pieces are named, shows that the couple had dozens of paintings in their collection, almost exclusively by painters from Haarlem.

Dirck, Johannes or Jacobus Wallis

The relationship between the Wallis and Van Strijp families was profound. Aside from Eduard, two of his three brothers also married daughters from the Van Strijp family. Johannes Wallis (Haarlem 1617-1665), regent of the Old Man's House in Haarlem and painted as such by Frans Hals, married Catharina van Strijp (Haarlem, b. 1621), the elder sister of Maria. Jacobus van Strijp (Haarlem 1619-1675) married her sister Hester (Haarlem 1625-1662). Eduard Wallis' third brother, Dirck (Haarlem, b. 1612), probably never married. The identity of the brother that Verspronck painted a year after Eduard is uncertain (fig. 4). If it was Johannes or Jacobus, then we can presume there was also a companion piece of that particular brother's wife that has now been lost. However, since the family was so careful in keeping these four portraits together, the loss of a fifth would seem unlikely, thereby making it extremely tempting to see Dirck as the likely

candidate for the single male portrait. In contrast to the portrait of Adriana Croes from 1644, which is on canvas, the paintings of the younger generation from 1652-53 are painted on panels, which Verspronck only used sporadically between 1636 and 1650. Most of the portraits after 1650, however, were painted on panel. All four works are roughly the same size – larger than Verspronck's usual portraits. They are all signed and dated.

Verspronck in the Rijksmuseum

The Rijksmuseum already has four of Verspronck's portraits, including his most famous painting, *Girl in Blue* (1641), which was acquired in 1928 with the support of the Rembrandt Association. The acquisition of four new portraits not only adds important works from a period when Verspronck's career was at its peak (the 1650s), but the portrait of Eduard Wallis is also an essential aspect of his oeuvre and of 17th-century portraiture in the Netherlands in general: that of the companion piece. Not only is such a 'family gallery' unique within Verspronck's oeuvre, but the fact that four portraits of this quality from the portraiture of the Golden Age have been kept by the family throughout the ensuing centuries is unique in itself. Now, 55 years after the portraits of Eduard Wallis and Maria van Strijp were given to the museum on loan, this wonderful group of portraits has become part of the permanent collection, allowing the public to enjoy these striking images of 17th-century regents in Haarlem that, from a historical perspective, are inseparable.

Carel Visser's Eight stacked beams

According to his biographer Carel Blotkamp, Carel Visser (1928) is 'one of the few great post-war sculptors in Europe'. Given the Rijksmuseum's ambition to present the cutting edge

of 20th-century Dutch art, it is only logical that a work by Visser should not be lacking. With the purchase of one of Visser's outstanding sculptures dating from his most important and most mature period – from the late 1950s to the mid-1960s – and acquired directly from the artist himself, this ambition has taken shape.

The sculpture *Eight stacked beams* dates from 1964 and has the constructivist quality of much of the work Visser did during this period. Because the seemingly rigid appearance is a key feature of Dutch modernism as a whole, Visser's *Eight stacked beams* stands for much more in the Rijksmuseum. It is a monumental *pars pro toto* for 20th-century Dutch art in a broader sense – the tradition of Berlage, Eisenloeffel, Mondriaan, Rietveld and Schoonhoven, to mention a few of the most prominent representatives.

Lean signs in space

'The ground sinks away under your feet when you realise that the last person to work with form and space sculpture ... was Phidias. I've been busy with him for a long time now and because of that I can tell that I am going to have to catch up on all the lost ground myself. Everything still needs looking into', Carel Visser wrote in a letter to his colleague Baljeu in 1958. In this statement, the artist characterises himself as a true sculptor for whom the study of the relationship between shape/hollow space is crucial. *Eight stacked beams* is representative of Visser's essential quest and hence occupies a central position in his oeuvre. The sculpture was made shortly after he had entered a new creative phase in his career in 1962-63, a period which is generally regarded as the high point of his artistic development. This was also when Carel Visser gained international recognition as a prominent abstract sculptor; from 1960 on, he was seen as one of the standard bearers of Dutch sculpture, with Tajiri, Volten

and Couzijn, and his name appeared in several foreign works on modern sculpture. His ‘lean signs in space’, as colleague Marius van Beek so subtly named them, were shown at various biennales from Venice to Tokyo. After an exhibition in New York in 1961, American collectors started discovering his work, renowned architect I.M. Pei, for instance, bought several of Visser’s sculptures.

Eight stacked beams consists of eight identical beams soldered together from sheets of iron. The soldering seams are clearly visible, lending the sculpture a vigorously hand-crafted appearance, which, despite its stark cut, clearly distinguishes it from similar constructivist art in the Netherlands and elsewhere, such as the minimalism of Sol LeWitt, Don Judd or Carl Andre. Precisely because of these traces of handwork, Rudi Fuchs once characterised Visser’s work as expressionist and hence the opposite of the sterile abstract constructivism of the Minimal Art movement, which, in a chronological sense, Visser’s development did indeed partly precede.

Because Visser used iron, a down-to-earth material which because it has been outside for so long has acquired a fetching russet skin, *Eight stacked beams* even has romantic qualities. A typical feature of Visser’s work is that it is rooted in nature, in earthly things – and not in technology, and that is why the sculpture is on the ground and not on a plinth. In one of his rare ‘manifestos’ written in 1959 for *Structure*, a magazine belonging to kindred spirit Joost Baljeu, the artist described his relationship with nature. It was, he said, a solid base for art, ‘that is to say nature’s structures, not the imitation or copy of nature’.

International character

The work Visser made in the 50s and 60s touches on disparate modernist traditions in western art: the stacking (Brancusi), the arranging (Picasso), the construc-

tive (Rietveld, Mondriaan), the use of iron (Gonzalez), the lean outlines (Giacometti, whose workshop Visser had visited in 1952) and, finally, the minimal and anti-classical composition laws without apparent hierarchy (Minimal Art). The visit to the exhibition *13 sculptors from Paris* in the Stedelijk Museum (1948-49), where he encountered the work of Giacometti and Gonzalez, was a formative moment in Visser’s artistic development. Many of the aspects referred to above converge in *Eight stacked beams*, making this powerful object so representative of the international character of his work.

The object is first of all typical of Visser’s quest for balance and poised composition. During that period, the square or rectangular cube continued to form the notional outer shape of his work. In other words: *Eight stacked beams* can also be read as a way of describing a three-dimensional, rectangular shape from the inside out; the empty shape around the sculpture is as essential to the work as the materialised shapes in iron are. Because the shape is conceived from an axis or a closed cube – as was always the case in Visser’s work in the early 60s – it is relatively neutral in space. It is not intended for a particular location and can therefore function equally well indoors as out.

Serial composition

Eight stacked beams is also a good example of Visser’s serial compositions. Initially, in the early 1950s, these were compositions of figurative stacks such as backbone-shaped ladders, and repetitions of natural shapes, for example in the statues of mating bird shapes or bird shapes reflected in the water. Gradually, his work became more abstract, although symmetry remains a constant factor, evolving from double shapes and ‘airships’ to stacks – to which *Eight stacked beams* belongs – and, finally, from the mid-60s on, the so-called ‘salamis’, hanging stacks of square blocks that are una-

igned relative to each other yet still of the same length as the unsawn beam from which they are suspended.

It was not until the late 1960s that Carel Visser’s work became more lyrical, less severe in composition; the whole and the cohesion of the separate parts in that whole are less essential. Everything becomes looser, less stable and with room for the anecdotal. The assembly of existing objects and shapes, often featuring very personal details, forms the basis of Visser’s work of the 1980s and 1990s.

There are three variations on the subject of *Eight stacked beams*. The earliest is still entirely symmetrical and crossed; the beams stay in place without constructional support. The next phase is less stable; every other beam sticks out further, although still in a fixed arrangement, creating a tension between balance and gravity, even expressing a certain rotation around the vertical central axis. The work acquired by the Rijksmuseum belongs to the latter variety. In the third and final phase, the arrangement of the beams appears to be completely intuitive, with no balance between the individual beams but only in the whole.

There are several versions of Visser’s works on a single theme but in various sizes, which was typical for him. A year after *Eight stacked beams*, the sculptor made a larger version which has been in the sculpture garden of the Kröller-Müller Museum in Otterlo since 2005.

Carel Visser exhibited the Rijksmuseum work at the *Sculpture in Amsterdam* exhibition organised by Willem Sandberg in the Vondelpark in 1965 in celebration of the park’s centenary. Three years later, it was one of the Dutch entries at the Venice Biennale. The work has since been in the artist’s possession, always a prominent feature in the garden of his workshops in Ravenswaay and Castelnaau. *Eight stacked beams* was selected for the Rijksmuseum’s collection after close consultation with the artist.

Paramaribo in 1820 A diorama of the ‘Waterkant’ by Gerrit Schouten

In 2007, with the enthusiastic support of various trusts, the History department was able to acquire a diorama of the ‘Waterkant’ (the waterfront) in Paramaribo, Surinam. The diorama depicts several figures and beautifully rendered shops, carts and clothing, all in such detail that you keep on discovering new things and stories keep emerging as if from nowhere. This impressive miniature showpiece made by Gerrit Schouten (1779-1839) and commissioned by English merchant William Leckie (1779-1824) is a marvellous addition to the four dioramas by the same artist that were already in the Rijksmuseum collection.

Bales of brightly striped and check fabric are standing in the doorway of the shop, and plates and bowls are displayed on the fold-out window sills. This is A.H. de Vries’ shop and the sign above the shop tells us that he sells cutlery and other household wares. On the pavement stands a group of Indians with their three parrots and a red and blue macaw on a stick. A white man and his household slave carrying a heavy load are walking past, as is a pastor with his green parasol held tightly under his arm. If we walk along a short stretch with the pastor we pass Thomas Miller, the cobbler whose workshop is just on the other side of the English bridge and who is busy working on a pair of boots. Next door, at the Swan Inn, people are bringing out a toast to good business. We are in Paramaribo, on the waterfront, and the year is 1820.

The ‘Waterkant’

The ‘Waterkant’ was a focal point in town to which merchant ships came from overseas, as well as smaller tent boats that plantation owners and their families used to travel down the Surinam river. *Pondos*, simple boats with decks

made of banana leaf, were also used by local people to transport goods. The ‘Waterkant’ was a lively meeting point for sea traders and inland traders on the rivers to and from the plantations. The little house on the quay on the right in the diorama is the customs office or toll house; next to it is Plattebrug, a landing stage where boats loaded and unloaded their goods at low tide.

This was an important part of the town for William Leckie, the man who commissioned and owned the diorama. He had arrived in Paramaribo in 1800 with his mistress, Jane Ann Gill, and they lived with their daughter on the ‘Waterkant’, in the house with the green shutters. Leckie had fled England because of his unlawful liaison with Gill, who was a married woman. The couple hoped to start a new life in Surinam, far away from gossip and aggrieved relatives. Leckie became a successful businessman, which can be seen from an advertisement in the newspaper *Surinaamse Courant* in 1825 announcing the arrival of a new cargo of goods. The firm of Wm. Leckie & Comp. imported all kinds of things: ‘New cod in barrels and chests, herring, mackerel, very fine flour, tobacco, spermaceti, candles and planks.

And also in stock, meat and bacon, composition candles, soap, pitch, tea, sugar chalk, salt, etc, etc, etc.’ We also find a reference to Leckie in the *Surinaamsche Almanak* of 1820, as administrator on several plantations and privileged spice dealer. It is quite possible that Leckie commissioned an exclusive diorama to crown his success. It must have been an expensive commission: until then, dioramas of such size and detail were unknown. If you compare it to town plans and other illustrations of the ‘Waterkant’ at that time, you see that Schouten’s paper figures, houses and means of transport represented a veracious and detailed rendering of this part of town. This makes the diorama not only visually attractive but an interesting historical source as well. The name

William Leckie crops up frequently in Dutch and Surinam archives. In his last will, which has also been preserved, he stipulated that his two house slaves Bruno and Henry should be set free after working for Jane Ann Gill for seven years.

Leckie died, aged 45, four years after commissioning the diorama. It found its way to England, where Leckie’s direct descendants put it up for sale in 2007.

Wealth of information

About forty dioramas by Gerrit Schouten are known to exist, all made in Surinam where he was born and bred as the son of a Dutch father, and a mother who came from a well-to-do Surinam family. Schouten was a self-taught artist. He made two types of dioramas; the first group contained pictures of Indian camps (mostly Carib and Arawak villages) and of slave dances. These were intended as souvenirs for travellers or repatriates. Schouten made them following a fixed pattern, the only variation being in the number of figures and their attire. The second group consisted of topographical dioramas on a more specific theme, for instance a picture of a plantation. The five dioramas now in the Rijksmuseum’s collection are a good reflection of Schouten’s work, and represent a combination of various aspects of Surinam society: the government palace, the memorial plaque to former governor and plantation owner J.F. de Friderici, the ‘Waterkant’ in Paramaribo, a plantation and a slave dance. The showpieces will be given a prominent spot in The *New* Rijksmuseum’s 19th-century display. Although the ‘Waterkant’ in Paramaribo is one of Schouten’s topographical dioramas, on account of its size, its detail and its topographical accuracy it occupies an exceptional position in the collection. Consequently, it provides a wealth of information about the range of shops, the co-existence of various groups of people and, last but not least, the outward

appearance of this part of town. The greater part of the 'Waterkant' was lost in a fire a year after the diorama was made. On Sunday, 21 January 1821, a fire started in the backyard of a house on the 'Waterkant', moved to a warehouse behind it and, fanned by the wind, soon spread out, destroying a total of 400 houses and 800 warehouses and outbuildings. Public buildings such as churches, the theatre, the town scales building and the orphanage also went up in flames. Little was left of the part of the 'Waterkant' that William Leckie had depicted. He had to start all over again and luckily, the diorama was preserved, giving us a good impression of what Paramaribo looked like in 1820.

Art on paper circa 1800

The foundations of the National Print Collection were laid in 1807 when Louis Napoleon, then king of the Netherlands, purchased a superior collection of prints from Pieter Cornelis Baron of Leyden (1717-1788). Although it contained several prints by contemporary artists, the main emphasis of the collection was on 15th- to 17th-century masters, which meant that there was little or no graphic work dating from the second half of the 18th century. For decades, curators have been aware of the need to augment the collection with more works from this period. So the entire print oeuvre of the Tiepolo family was purchased, as were Marco Ricci's etchings and much more besides. In recent years, we have concentrated on the work of neoclassical artists, focusing on the figure of Antonio Canova.

The architect Giacomo Quarenghi (1744-1817) was in contact with Canova, and a lively correspondence between the two has been preserved. Quarenghi was trained as a painter by Anton Raphael Mengs in Rome and was attracted to architecture only much later. He was taken into service at the court of Russian Empress Catherine II in 1779 where he worked for decades, playing a pivotal role in the architecture of the day. Only one print by his hand is known, *View of the Porta Salaria in Rome*, and we are pleased to have been able to obtain a copy of this extremely rare plate. It appears that our print was signed by the artist himself. We see a sun-drenched part of Rome, starkly outlined, in a manner that is similar to those of Canaletto's vedute. The etching is small but reveals an incredible depth, as befits an architect who should be able to play with space. Nowadays, there is a great deal of interest in oil sketches from around 1800 by *plein air* painters who attempted to capture the Italian light. Quarenghi's etching is a rare – and very early – example of an artist who tried to do the same thing in a print. Another architect with several sought-after prints to his name is the German Karl Friedrich Schinkel (1781-1841). In 2007, the Rijksmuseum was able to purchase one of his masterpieces, a picture of Prediama castle set among the rocks near Trieste, a lithography from 1816. The museum has long had the wish to acquire this print and it is very gratifying to have found a perfect copy on light yellow paper that shows exactly what the artist was trying to achieve when he made this work. Schinkel was an excellent draughtsman, as can

be seen in his architectural designs and the reproductions of his theatre decors. His sense of monumentality comes clearly to the fore in the newly acquired lithography, which, judging by the signature, was drawn by Schinkel himself on the stone. The central motif is nature's overpowering force. Rock, trees, buildings and water are evocatively represented. Lighting is of great importance here, as it is in Quarenghi's etching. The drawing on which the lithograph is based dates to 1803, the year in which Schinkel travelled to Italy, going from Trieste to Aquileia. He noted in his diary how very impressed he was by the castle and years later, he was obviously looking to express this in the lithograph.

It goes without saying that figure studies presented the greatest challenge to neoclassical artists. Thanks to funds from Mr and Mrs Van Hulsen-Ognibeni, we were able to purchase a large, carefully rendered drawing by Luigi Ademollo (1764-1849). To date, it has not been possible to place this picture in context. The action takes place in a classical mausoleum; a dead woman is being carried to a sarcophagus, two men are lifting up the lid. The composition is well-considered, the men are demonstrating their muscular prowess and expressing their fearlessness while the women are stricken with grief. White highlights suggest light. The drawing may have been a sketch for a painting, but as yet, that has not been found. Given the semicircular top edge, the print may have been connected to a *sopraporte* or a *lunette* as part of a picture. The dual echo of the curve in the composition establishes an effective rhythm.

Oog

Oog in oog met kunst en geschiedenis
Tijdschrift van het Rijksmuseum nr. 1/2008

PIERRE BOKMA 'IK KIJK NIET MEER, IK ZIE'
Kunst kopen met Ronald de Leeuw
Puberen in de 17e eeuw

DE JEUGD VAN TEGENWOORDIG

RIJKS MUSEUM
amsterdam
2e JAARGANG nr. 1/2008 € 5,75

Oog

Oog in oog met kunst en geschiedenis
Tijdschrift van het Rijksmuseum nr. 1/2008

PIERRE BOKMA 'IK KIJK NIET MEER, IK ZIE'
Kunst kopen met Ronald de Leeuw
Puberen in de 17e eeuw

DE JEUGD VAN TEGENWOORDIG

RIJKS MUSEUM
amsterdam
2e JAARGANG nr. 1/2008 € 5,75

Oog

Oog in oog met kunst en geschiedenis
Tijdschrift van het Rijksmuseum nr. 1

VI Oog, het nieuwe tijdschrift

NIEUW 4,95
Herman Wijffels is
VERLIEFD OP
de melkmeid

DAPHNE BUNSKOEK KIEST EIGENZINNIGE VROUWEN
Paul de Leeuw schopt Bob Ross
MARCO BORSATO HUILT OM DE KINDERMOORD
PAUL VERHOEVEN: SEKS & GEWELD

RIJKS MUSEUM
amsterdam

WINTER 2007 € 5,75 nu € 4,95

Oog

Oog in oog met kunst en geschiedenis
Tijdschrift van het Rijksmuseum nr. 1

NIEUW 4,95
Herman Wijffels is
VERLIEFD OP
de melkmeid

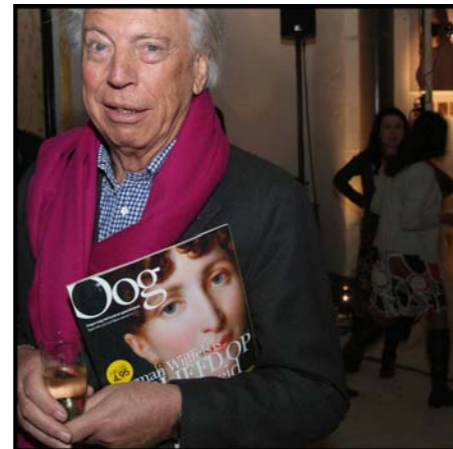
DAPHNE BUNSKOEK KIEST EIGENZINNIGE VROUWEN
Paul de Leeuw schopt Bob Ross
MARCO BORSATO HUILT OM DE KINDERMOORD
PAUL VERHOEVEN: SEKS & GEWELD

RIJKS MUSEUM
amsterdam

WINTER 2007 € 5,75 nu € 4,95

Oog, het nieuwe tijdschrift

Het Rijksmuseum Amsterdam lanceerde op 22 november 2007 het eerste nummer van *Oog*, een publiektijdschrift over kunst en geschiedenis. Met dit tijdschrift wil het museum op een verrassende en inspirerende manier een nieuw Nederlands publiek betrekken bij kunst en geschiedenis. Het Rijksmuseum is een van de eerste musea ter wereld die een dergelijk breed publiekstijdschrift op de markt brengt. *Oog* kreeg dan ook veel aandacht in de media.

Het Rijksmuseum beheert en ontwikkelt de grootste collectie van kunst- en geschiedenisvoorwerpen in Nederland en ziet het als zijn taak om met die collectie zo veel mogelijk mensen aan te spreken en te inspireren. Het uitgeven van een publiekstijdschrift over kunst en geschiedenis is een belangrijke stap in het verder openen van de collectie voor een zo breed mogelijk publiek. De (potentiële) bezoeker kan thuis op zijn gemak met elke editie worden verleid om (activiteiten van) het Rijksmuseum te bezoeken en de pracht en kracht van de collectie te ervaren. Bovendien biedt het tijdschrift de mogelijkheid om onderwerpen en vraagstukken aan de lezers voor te leggen en zo de interactie tussen het museum en zijn publiek concreet inhoud te geven.

Oog richt zich op iedereen met (latente) belangstelling voor kunst en geschiedenis. Twee doelgroepen zijn de belangrijkste peilers: hoger opgeleide vrouwen tussen 30 en 49 jaar, en hoger opgeleide en redelijk welgestelde *empty nesters* tussen 50 en 65 jaar. De eerste groep is druk met het combineren van werk, gezin en sociale contacten, en komt nauwelijks toe aan

museumbezoek, maar realiseert zich dat juist ook in het kader van de opvoeding het doorgeven van aandacht en interesse voor ons culturele erfgoed van wezenlijk belang is. Deze vrouwen lezen bovendien graag tijdschriften. De tweede groep heeft de tijd, belangstelling en middelen om zich nadrukkelijker in kunst en cultuur te verdiepen. Voor beide doelgroepen geldt dat ze het Rijksmuseum beschouwen als een zekere en betrouwbare gids bij het ontdekken en ervaren van kunst en geschiedenis.

Room en het Rijks

In 2007 is hard gewerkt aan het vervolmaken van *Oog*. Na de productie van een nulnummer en een uitgebreid (potentieel) lezersonderzoek is de formule aangescherpt. Het VSBfonds heeft het Rijksmuseum door middel van een garantiesubsidie in staat gesteld met het uitgeven van *Oog* te starten. Het is de bedoeling dat het tijdschrift na drie jaar voldoende inkomsten verwerft uit advertenties, losse verkoop en abonnees om zichzelf te bedruipen. *Oog* wordt gemaakt in samenwerking met Studio Room, een bureau dat ook succesbladen als *Linda* en *La Vie en Rose* uitbrengt. Juist de samenwerking tussen een brede museumprojectgroep (met conservatoren en medewerkers van de afdeling Communicatie & Marketing) en tijdschriftenmakers van Studio Room heeft erin geresulteerd dat de collectie van het museum op zo'n aantrekkelijke en toegankelijke manier voor het voetlicht komt. Tijdschriftdeskundige Sak van den Boom schreef: 'Typografisch is het een feest, fotografisch een verademing. ... Het zou me niet verbazen als Room en het Rijks een succesvolle titel hebben gelanceerd. Proficiat.'

Het eerste nummer

Oog wil de collectie van het museum 'met andere ogen' bekijken. Daarom werd meteen voor het eerste nummer aan acht bekende Nederlanders gevraagd uit die aanzienlijke collectie hun favoriete werken te kiezen. Regisseur Paul Verhoeven, presentatrice Daphne Bunschoek, bewindvoerder van de Wereldbank Herman Wijffels, fotografe Viviane Sassen, zanger Marco Borsato, televisiemaker Paul de Leeuw, schrijfster Naema Tahir en presentator Filemon Wesselink hebben uren in de archieven en het depot geneusd, catalogi bekeken en zich laten inspireren en informeren door de verhalen en kennis van conservatoren van het Rijksmuseum. In *Oog* werd een selectie van hun keuzes gepresenteerd en lichtten ze hun voorkeur toe.

Sassen bijvoorbeeld verraste met foto's en tekeningen over de dood. 'De dood is een ontzettend basaal thema in het leven en de kunst. Niemand kan eromheen. De dood maakt het leven waardevol, het is die tegenstrijdigheid die zo veel kunstenaars inspireert. Wat me tijdens de selectie opviel, is dat de dood in zo veel verschillende gedaantes opdoemt.' Wijffels zag in *De melkmeid* van Vermeer de essentie van het leven verbeeld. 'Voor mij staat dit werk symbool voor een respectvolle omgang met het leven. Die toewijding van haar, waar zie je die nog? Hoeveel mensen zitten nog aandachtig te eten?' Daarnaast bevatte het nummer onder meer verhalen over het net geopende Ateliergebouw, een interview met Henny Vrienten en een essay van Nelleke Noordervliet over schoonheid, maar ook luchtige onderdelen, zoals een shoppingpagina en Knipoog, een rubriek voor kinderen.

Herman Wijffels
essentie van leven

EN ZE IS NIET EENS MIJN TYPE

Reacties

Op 22 november lag *Oog* voor het eerst in de winkels. Ter ere van de lancering was een groot feest georganiseerd op de Eregalerij in het hoofdgebouw, waarbij tevens een presentatie was ingericht naar aanleiding van de objecten die de acht bekende Nederlanders voor *Oog* hadden geselecteerd. Deze expositie bleef daarna nog een week open voor publiek. Met een bouwhelm op en bouwschoenen aan bezochten dagelijks vier groepen geïnteresseerden de installatie op de Eregalerij en namen tegelijk een kijkje bij de verbouwing. Hoewel sommige liefhebbers van de *Kunstkrant*, de voorganger van *Oog*, lieten weten moeite te hebben met het in hun ogen al te populaire blad, is het eerste nummer zowel door lezers als de pers goed ontvangen. *NRC Handelsblad* schreef: 'De eerste *Oog* oogt als een echte glossy, maar dan vol kunstvoorwerpen in plaats van modereportages', en *de Journalist* oordeelde: 'Of de lezer nu kunstliefhebber, deskundige of een totale leek is, het nieuwe tijdschrift van het Rijksmuseum boeit direct. Op het ietwat doffe papier komen de vele kunstwerken goed tot hun recht. [...] Naast het feit dat bladeren door *Oog* bijzonder ontspannend en verrijkend is, zijn er ook goede tips en trucs.' *Het Parool* was positief: 'Het zeer toegankelijke *Oog*, met een swingende vormgeving en artikelen, die in gewone mensentaal zijn geschreven, doet ons het gemis aan al die prachtige stukken even vergeten.'

Ook de expositie op de Eregalerij en de keuze van de acht

bekende Nederlanders waren volop in het nieuws, zowel in kranten en tijdschriften als op televisie. Daardoor is bij een groot publiek bekend geworden dat het Rijksmuseum een nieuw magazine uitgeeft. Precieze verkoopcijfers zijn nog niet bekend, maar het is zeker dat het eerste nummer goed verkocht is, ook de speciale verpakking in een doos met toegangskaarten en museumgadgets. Het eerste nummer van de tweede jaargang, dat eind februari 2008 verscheen, had als thema 'De jeugd van tegenwoordig', waarbij vooral geconstateerd werd dat de huidige generatie altijd een tikje tegenvalt. Daarnaast een interview met Rob Birza en een schitterende modereportage gemaakt met accessoires uit het Rijksmuseum. Aan fotografie wordt in elk nummer ruim aandacht besteed, deze keer aan foto's van Paul Huf.

De komende jaren zullen we ons blijven inspannen om *Oog* onder de aandacht te brengen van potentieel geïnteresseerden, onder andere met acties op de winkelvloer, door deals te sluiten met partners zoals het tijdschrift *Hollands Diep* en door *free publicity* te genereren. En vooral natuurlijk door een inhoudelijk en visueel verrassend en inspirerend tijdschrift te blijven maken.

Oog wordt mede mogelijk gemaakt door het VSBfonds. Per jaar verschijnen vijf nummers, een abonnement kost € 25,-, een los nummer € 5,75. Vrienden van het Rijksmuseum krijgen *Oog* gratis thuisgestuurd. Zie voor meer informatie www.oogmagazine.nl.

Bijlagen

<i>102</i>	Aanwinsten
<i>116</i>	Conservering en restauratie
<i>119</i>	Bruiklenen
<i>121</i>	Tentoonstellingen en presentaties
<i>123</i>	Publicaties van het Rijksmuseum
<i>125</i>	Publicaties van medewerkers
<i>131</i>	Externe activiteiten
<i>136</i>	Voordrachten en lezingen
<i>144</i>	Organogram
<i>145</i>	Personeelsgegevens

Aanwinsten

Tenzij anders vermeld zijn de aanwinsten door aankoop verworven.

Beeldende kunst

Aziatische kunst

Anoniem Beeld van Misshaku kongo (Agyo) en Beeld van Naraen kongo (Ungyo), Japan, ca. 1300-1400. Aankoop met steun van de BankGiro Loterij, het M.J. Drabbe Fonds, de Mondriaan Stichting en de Vereniging Rembrandt, mede dankzij het Prins Bernhard Cultuurfonds. AK-RAK-2007-1-A en B. **Anoniem** Portret van Catharina Cornelia Geertruida van Braam Houckgeest geboren van Reede van Oudtshoorn en haar dochter Françoise, Kanton, Qianlong-periode, vierde kwart 18de eeuw. Achterglasschildering. Schenking King Baudouin Foundation United States, New York (USA). AK-RAK-2007-6 **Anoniem** Schotel, achtlobbig, beschilderd met een boeket, Kanton, tweede kwart 18de eeuw. AK-RAK-2007-7

Anoniem Zes tsubas, Japan, 17de, 18de en 19de eeuw. AK-RAK-2007-10 1/m 15 **Gyokusen, Mochizuki** Twee kamerschermen, met een voorstelling van een prunusboom met maan resp. een met sneeuw bedekte pijnboom en bamboe, Japan, eerste helft 19de eeuw. AK-RAK-2007-2-A en B **Ippô, Mori** De dichter Bashô, Japan, tweede kwart 19de eeuw. Schildering. Legaat G.J. en A. Korteling, Bennebroek. AK-RAK-2007-8 **Sosen, Mori** Drie makaken en een wesp. Japan, tweede kwart 19de eeuw. Schildering. Legaat G.J. en A. Korteling, Bennebroek. AK-RAK-2007-9

Beeldhouwkunst

Anoniem De nederdaling van de Heilige Geest (Pinksteren), Utrecht, ca. 1450-1470. Eikenhouten beeldengroep. Schenking J.C. Uylenberg, Zutphen en P.A. Uylenberg, Hardinxveld-Giessendam. BK-2007-7

Bartolini, Lorenzo Marmeren portret van een onbekende dame, Florence, ca. 1825. BK-2007-9 **Curtius, Philippe Guillaume Mathé** Stervende man, ‘The Dying Socrates’, Voltaire (?), Parijs, ca. 1778. Ceroplastiek. Schenking mevrouw A. Mak van Waay, Amsterdam, ter herinnering aan haar vader, de heer Antonie Mak van Waay (1902-1980). BK-2007-10

Keyser (I), Hendrick de (toegeschreven aan) Buxushouten kopje van een huilend kind dat door een bij wordt gestoken, Amsterdam, ca. 1610-ca. 1620. Schenking onder voorbehoud van vruchtgebruik van mevrouw C.R. Josephus Jitta, Amsterdam. BK-2007-24 **Righetti, Francesco** (toegeschreven aan) Ganymedes met Adelaar; Bacchus en Amphelos; Cupido met boog; Apollino; Euterpe; Mercurius; Laocoön, Rome, vierde kwart 18de eeuw. Loden tuinbeelden. Eigendomsoverdracht van de Provincie Noord-Holland. BK-2006-7 1/m13 **Visser, Carel** Acht gestapelde balken, 1964. Aankoop met steun van het Rijksmuseum Fonds (2008). BK-2008-4

Ceramiek

Tête-à-Tête Porselein, Höchst, beschilderd te Schrezheim door Louis Victor Gerverot voor Johannes de Mol te Loosdrecht. Gedateerd 1773-11-12. Schenking Stichting Hollands Porselein, Den Haag. BK-2007-8 **Verstraten, Willem Jansz** (atelier, toegeschreven aan) Schotel van faïence met een voorstelling van Salomon’s Oordeel, Haarlem, ca. 1650-1660. Schenking de heer en mevrouw P. Lips, Overveen. BK-2007-12

Edele metalen

Douma, Fonger (toegeschreven aan) Zilveren theepot met deksel, bekroond door een meerman die op een hoorn blaast, Stavoren, 1752. Schenking Douwe Egberts Nederland, Utrecht. BK-2007-22

Kostuums en accessoires

Anoniem Avondjurk van crêpe georgette; Zijden onderjurk; Onderrok van paardenhaar; Avondjapon van crèmekleurige satijn, ca. 1935. Damesmantel van naturelkleurig linnen, ca. 1925-ca. 1930. Schenking mevrouw M. van Soest-Insinger, Bilthoven. BK-2007-5 1/m 10

Meubelen

Kick, Willem (toegeschreven aan) Kistje van gelakt eikenhout met het monogram VM en het jaartal 1618, Amsterdam, 1618. BK-2007-6

Koning, D. de, naar ontwerp van Hendrikus Matheus Horrix, Wandreliëf van notenhout met jachttrofee, Den Haag, ca. 1870. BK-2007-23

Schilderijen

Trevisani, Francesco Het martelaarschap van de zeven broers, de zonen van de Heilige Felicitas, 1709. Aankoop met steun van de heer H.B. van der Ven, Den Haag en het Rijksmuseum Fonds. SK-A-4995 **Verspronck, Johannes Cornelisz** *Portret van Maria van Strijp (1627-1707)* en *Portret van Eduard Wallis (1621-1684)*, 1652. Verworven ter voldoening van successierechten en met steun van de BankGiro Loterij, het Fonds Cleyndert en het Stortenbeker Fonds van de Vereniging Rembrandt, en het Rijksmuseum Fonds (2008). SK-A-5000 en 4999 **Verspronck, Johannes Cornelisz** *Portret van Adriana Croes*, 1644. SK-A-4998 (2008) **Verspronck, Johannes Cornelisz** *Portret van Dirck, Johannes of Jacobus Wallis*, 1653. SK-A-4997 (2008).

Schilderijlijsten

Cassettelijst Hout, zwart geschilderd met gouden arabesken, Noord-Italië, ca. 1600. SK-L-6033 **Davies, John** Eikenhouten lijst afgewerkt met Indisch ebbenhout; Zwarte eikenhouten lijst

afgewerkt met Indisch ebbenhout, Fakenham (GB), 2007. SK-L-6040 en 6043 **Diptieklijst** Modern, verguld hout, gebaseerd op een Italiaans 15de-eeuws profiel. SK-L-6050

Textiel

Anoniem Servet met voorstellingen van drie van de vier seizoenen, Kortrijk, ca. 1650-ca. 1675; Servet met een galante voorstelling, Kortrijk, ca. 1700; Servet met een voorstelling van een boerderij (geboortehuis van Andrew Carnegie) en twee wapens, Dunfermline, 1919. Schenking Museum Twentse Welle, Enschede. BK-2007-19 1/m 21

Langdurige bruiklenen

Meester van Joachim en Anna Maria met kind, eikenhouten beeld, Noord-Brabant, ca. 1470. Bruikleen erven prof. mr. A.M. Stuyt, Velp. BK-C-2007-2 **Pijzel, A.D.** Twee zesarmige kandelabers van zilver, met het alliantiewapen Von Nagell van Gartrop-Van Nagell van Ampsen, Den Haag, 1842. Bruikleen de heer H.B. van der Ven, Den Haag. BK-C-2007-3-A en B

Geschiedenis

Beeldhouwkunst

Claus, Eric Kop van Johan Cruijff; Johan Cruijff als ‘voetballende regisseur’, Broek in Waterland, 2007. Schenking Eric Claus, Broek in Waterland. NG-2007-32 en 33

Foto's

ADN-Zentralbild (uitgever) Veertigjarige herdenking van de capitulatie van nazi-Duitsland in 1945 in de voormalige DDR (Berlijn en Torgau), 1985. Schenking mevrouw H.J. Baruch, Amsterdam. NG-2007-18 -1 1/m 12 **Anoniem** ‘Holland weer op de klomp’, Apeldoorn, november 1941. NG-2007-19 **Anoniem** De NSB en Jeugdstorm NSB Nederland, 1933-1944. NG-2007-35-1 1/m 207

Anoniem Demonstratie van o.a. kunstenaars tegen de oorlog in Vietnam te Amsterdam, 25 december 1966. Schenking mevrouw H.J. Baruch, Amsterdam. NG-2007-17 **Bennekom, Kors van** De redactie van het dagblad De Waarheid, Amsterdam, 1958. Schenking mevrouw H.J. Baruch, Amsterdam. NG-2007-16

Broek, Joost van den Verkiezingen Tweede Kamer 2006, Nederland, oktober-november 2006. NG-2007-6 -1 1/m15 **Huf, Paul** Serie portretfoto's van meer of minder bekende Nederlanders, Nederland, 1944-1985. NG-2007-10-1 1/m 65 **Oorthuys, Cas** Verjaardag van de schilder J.J. Voskuil, Amsterdam, ca. 1935. Schenking mevrouw H.J. Baruch, Amsterdam. NG-2007-14 **Roemers, Martin** Portretten van Nederlandse militairen in Kabul, Afghanistan, december 2002. NG-2007-7-1 1/m 11 **Rozenburg, Roel** Verkiezingen Tweede Kamer 2006; Kabinetsformatie 2006-2007; Crisis Verdonk - Hirsi Ali, Nederland, 2006-2007. NG-2007-11 1 1/m 13 **Tules, S.** Het Rode Plein in Moskou op 1 mei 1933, Moskou, 1 mei 1933. Schenking mevrouw H.J. Baruch, Amsterdam. NG-2007-15

Fotoalbums

Anoniem Een reisalbum van de familie van den Broek, Utrecht (?), Europa, 1936-1937. NG-2007-22 **Anoniem** Album van de Amsterdamse studentenvereniging ASV, 1930-1939. NG-2007-23 **Anoniem** Album Esperanto-congres, ca. 1935. NG-2007-59 **Anoniem** COC-cabaret van 1968 tot (vermoedelijk) 1974 Nederland, 1968-ca. 1974. NG-2007-24 **Fotobureau Stevens** Jaarfeesten van het Corps M.T.S. te Haarlem, Haarlem, 1935-1936. NG-2007-20

Foto's en albums van Duitse soldaten

Anoniem Foto's van Duitsers tijdens de Duitse bezetting, Nederland, mei 1940-1944. NG-2007-5 1 1/m 227 **Anoniem** Abrechnungssintendantur van de Wehrmacht Leiden, Apeldoorn, 1941-1942. NG-2007-34

Anoniem Kriegsmarine-album, Nederland, 1940. NG-2007-36

Anoniem ‘Vriendinnetjes uit Holland’, Kriegsmarine-album, Nederland, Duitsland, België, Frankrijk, Italië, Polen, ca. 1933 - ca. 1944. NG-2007-37

Anoniem Album van een lid van de Schutz-Staffel (SS) Apeldoorn, Frankrijk, Hongarije, ca. 1939-1945. NG-2007-38

Anoniem Kriegsmarine-album van Heinrich Clausen Vlaardingen, Rotterdam, Duitsland, 1941-1990. NG-2007-40

Anoniem Fotoalbum Wehrmacht, Duitsland, ca. 1938-ca. 1941. NG-2007-42

Anoniem Duitse soldaten in Zandvoort en het Olympisch Stadion te Amsterdam, 1941. Schenking Gerrit Jan Vos, Amsterdam. NG-2007-21

Anoniem Ongebruikt Duits militair album Tweede Wereldoorlog, Nederland, 1939-1945. NG-2007-9

Foto's en albums Nederlands-Indië/Indonesië en Curaçao

Anoniem Een frater op Celebes, ca. 1930-ca. 1939. NG-2007-39

Anoniem Politionele acties op Borneo, 1947-1950. NG-2007-4

Anoniem Persfoto's van de politionele acties, Indonesië, ca. 1947-ca. 1948. NG-2007-47

Anoniem Fotoalbum van de Tijgerbrigade op Java (politionele acties), ca. 1947. NG-2007-48

Anoniem Fotoalbum: De Tijgerbrigade tijdens de politionele acties in Indonesië, 1946-1948. NG-2007-43

Combiër, A.W.; Combiër, J. Lombok-expeditie en Atjeh, 1872-1898. NG-2007-57

Ego, Polidorus Carolus Joannes Fotoalbum Curaçao, 1931-1934. NG-2007-49

Munten en penningen

Anoniem Eerste regeringsjaar van Koningin-regentes Emma, 1891. NG-2007-53
Engelbregt, Martijn Eerste slag: Michiel de Ruyter Vijfje, Koninklijke Nederlandse Munt, Amsterdam/Utrecht, 24 maart 2007. Schenking ministerie van Financiën. NG-2007-8
Luns, Huib; Brinkgreve, Geurt Der Vaderen Erf Nederland, 1938. NG-2007-28
Kutterink, Marinus Bevrijding 1945; Watersnood Zuid-Holland, 1953; Dijkherstel na watersnood, 1953. NG-2007-45, NG-2007-25 en 26
Menger, Johan Philip Mathias; Jünger, Ludwig Overlijden van J.A. Alberdingk Thijm, 1889. NG-2007-52
Pauw, Maarten Watersnood 1953. NG-2007-27
Wienecke, Johannes Cornelis Vijftigjarig bestaan van de Stoomvaart Maatschappij Nederland, 1920. NG-2007-54
Wiener, Karel 100-jarig bestaan van het Bata-viaasch Genootschap in 1878, Brussel, 1878. NG-2007-51
Zegveld, J.Ph. van Hulde Engelandvaarders aan Wilhelmina Nederland, 1948. NG-2007-46

Schilderijen

Velde, Henri van de De nieuwe mens op weg naar de nationaal-socialistische wereldorde, Nederland, 1939. Aankoop met steun van het Rijksmuseum Fonds. NG-2007-1
Velde, Henri van de De overwinnaar, Nederland, ca. 1942-1943. NG-2007-29

Varia

Anoniem Losse figuren uit een diorama, 19de eeuw (?). NG-2007-63
Anoniem Een pet en drie dassen van Tonny van Renterghem, 1945-1999. Schenking Tonny van Renterghem, Sequim, Washington (USA). NG-2007-61-1 1/m 4

Anoniem Fotoboek: In 't verleden ligt het heden, Nederland, 1940-1945. NG-2007-58
Anoniem Kalender 1943 'Neues Volk', Duitsland, 1942. NG-2007-60
Anoniem Indiaan met pijp Reclamebeeld, Nederland (?), 18de/19de eeuw. Schenking Douwe Egberts Nederland, Utrecht. NG-2007-64
Biesiot, H.M. Biesiots Holland's Roem Album, Leiden, in of na 1901. Schenking mevrouw M. Bruno-Bon, Leiden. NG-2007-55
De Standaard 'Dr. H. Colijn 70 jaar'. Extra nummer, 22 juni 1939. Schenking H. Colijn, Pisqah Forest, NC (USA). NG-2007-31
Drie almanakken Nationaal Socialistische almanakken 1942, 1943, 1944. NG-2007-62
Mes & Bronkhorst (uitgever) 'De nieuwe mens op weg naar de nationaal-socialistische wereld-orde', briefkaart, Haarlem, 1942. Schenking Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD), Amsterdam. NG-2007-30
Roorda van Eysinga, Sicco Ernst Willem Uit het leven van koning Gorilla, Amsterdam, 1887. Schenking W.H. Vroom, Amsterdam. NG-2007-2

Schouten, Gerrit Diorama van de Waterkant van Paramaribo, Suriname, 1820. Aangekocht met steun van het Johan Huizinga Fonds, het Scato Gockinga Fonds, de Mondriaan Stichting en Stichting Dr. Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds. NG-2007-50

Tasman-Krohn, Hilke Panies dagboek van Roel van Duyn; Dummy voor Panies dagboek van Roel van Duyn; Ontwerp omslag Panies dagboek, Nederland, 1971. NG-2007-41

Rijksprentenkabinet Tekeningen

Nederland, 16de eeuw

Mander, Karel (I) van (toegeschreven aan) Prediking van Johannes de Doper. RP-T-2007-52
Pietersz, Gerrit Judith met het hoofd van Holofernes. RP-T-2007-48
Spranger, Bartholomeus Hercules en Scipio geleid door Minerva op het pad der deugd. RP-T-2007-25

Nederland, 17de eeuw

Bramer, Leonaert Staande Oosterling. RP-T-2007-47
Feddes (van Harlingen), Pieter (toegeschreven aan) Rust op de vlucht naar Egypte. RP-T-2007-62
Pynas, Jacob Landschap met de verstoting van Hagar. RP-T-2007-40

Nederland, 18de eeuw

Anoniem (omgeving Aart Schouman) Rode bergamotplant in landschap. RP-T-2007-1
Fokke, Simon Ontwerptekening voor de titelprent bij 'De Wiskunstenars of 't gevluchte Juf-fertje' door Pieter Langendijk. RP-T-2007-58; Gezicht op de kermis op de Botermarkt te Amsterdam (het huidige Rembrandtplein), bij avond. RP-T-2007-103
Strij, Abraham van Ontwerp voor een neoclas-sicistische schoorsteenspiegel. RP-T-2007-46; Allegorie op de vrede in de Nederlanden onder Oranje. RP-T-2007-53
Wandelaar, Jan Twee ontwerptekeningen voor de titelprent bij 'Krelis Louwen, of Alexander de Groote op het Poëtetemaal' door Pieter Langendijk. RP-T-2007-59 1/m 60

Nederland, 19de eeuw

Dijsselhof, Gerrit Willem 19 ontwerpschetsjes, voor pendules, vignetten en ex-libris. RP-T-2007-6 1/m 24

Tom, Jan Bedijs 4 schetsboeken en 19 studie-bladen, voornamelijk met dier- en landschap-studies. Schenking de heer M. van Driel, Dieren. RP-T-2007-80 1/m 102
Vletter, Samuel de Sabina van Beieren smeekt de Hertog van Alva het leven te sparen van haar man, de graaf van Egmond. RP-T-2007-44

Nederland, 20ste eeuw

Hartog, Hendrik Marinus (Henk) Illustraties bij een gedicht m.b.t. Willem Royaards. RP-T-2007-42

Hordijk, Gerard Twee ontwerpen voor affiches:

'Jubileumtentoonstelling Hollandsche Kunste-naarskring, Stedelijk Museum 15 jan.-6 febr. 1938' en 'Hordijk bij Buffa, 20 nov.-18 dec. 1948'. RP-T-2007-2 1/m 3
Nab, Dirk Jan (Dirck) Duinlandschap, 2005. RP-T-2007-38

Pander, Hendrik Pieter (Henk) Acht tekenin-gen en dertien schetsboeken, waaronder zelf-portretten, portretten van relaties en vrien-den, getekende herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog in Haarlem, straattaferelen in Portland, Oregon, waaronder anti-oorlogde-monstraties, Black Panther Trial, Ground Zero in november 2001, Brandweer, en vele studies voor schilderijen; 1964-2004. Schenking van de kunstenaar. RP-T-2007-30 1/m 37 en 67 1/m 79
Rådecker, Johannes Anton (John) Zelfportret (ca. 1950); Ontwerp Nationaal Monument op het Weteringplantsoen (1946); Gezicht op het kerkhof te Blaricum (ca. 1950-1955). RP-T-2007-64 1/m 66

Strik, Ludovicus Arnoldus (Lou) Landschap met ruïnes; Drie surrealistische koppen in landschap. RP-T-2007-4 1/m 5; 'De tuin van Lou Strik'. Schenking de heer P. Jonker, Oosterwolde. RP-T-2007-63
Verweij, Kees Zelfportret, met opdracht aan Godfried Bomans, 1956. RP-T-2007-43
Vos, Petrus Antonius Carolus Augustinus (Peter) Zelfportret, tekenend, 1958. RP-T-2007-39

Vlaanderen, 17de eeuw

Anoniem Ontwerp voor een grafmonument. RP-T-2007-41

Diepenbeeck, Abraham van Een koning op zijn troon krijgt geschenken aangeboden. RP-T-2007-50
Jode, Pieter(I) de Hercules en Mars. RP-T-2007-51

België, 20ste eeuw

Ruysselveit, Jozef van Vijf landschappen, bij Quinson, in de Auvergne, bij Ptuigcerdá

(Spanje), 1975. Aankoop met steun van het F.G. Waller Fonds. RP-T-2007-26 1/m 29 en 45

Engeland, 19de eeuw

Smith, William Collingwood Landschap met kunstenaars drinkend en werkend ('The Sketching Party'). RP-T-2007-104

Frankrijk, 17de eeuw

Sueur, Eustache le Het visioen van de H. Bruno. RP-T-2007-49

Italië, 17de-18de eeuw

Ademollo, Luigi Antieke begrafenisscène in een mausoleum. Aankoop met gelden van de heer en mevrouw Van Hulsen-Ognibeni, Amsterdam. RP-T-2007-61
Calandrucci, Giacinto (toegeschreven aan) De opstanding van Christus. Aankoop met gel-den van de heer en mevrouw Van Hulsen-Ogni-beni, Amsterdam. RP-T-2007-56
Fischetti, Fedele Koning Phiullippus II van Macedonië schenkt zijn zoon Alexander het paard Bucephalus. Aankoop met gelden van de heer en mevrouw Van Hulsen-Ognibeni, Amsterdam. RP-T-2007-54
Masucci, Agostino (toegeschreven aan) De H. Drieëenheid en de Zondeval. Aankoop met gelden van de heer en mevrouw Van Hulsen-Ognibeni, Amsterdam. RP-T-2007-55
Novelli, Pietro Antonio (III) Een gesluierde vrouw met een rozenkrans in haar hand. Aan-koop met gelden van de heer en mevrouw Van Hulsen-Ognibeni, Amsterdam. RP-T-2007-57

Prenten

De met een * gemerkte werken zijn verworven met steun van het F.G. Waller Fonds.

Nederland, 16de eeuw

***Anoniem** Zuid-Nederlands, Allegorie op de arbeid en de rust. RP-P-2007-370
Collaert, Adriaen Drie prenten uit de serie 'De vier Evangelisten'. Schenking

Huigen Leefflang, Amsterdam. RP-P-2007-477 1/m 479
***Dolendo, Bartholomeus Willemsz** (toege-schreven aan), naar Isaac van Swanenburgh, De gelijkenis van het onkruid tussen het koren. RP-P-2007-369
Dolendo, Zacharias Het oordeel van Paris. Schenking Veiling Galerie Gerda Bassenge, Berlijn. RP-P-2007-476
***Furnius, Pieter Jalhea**, naar Gerard P. Groen-ning, Acht scènes uit de Trojaanse oorlog. RP-P-2007-154 1/m 161

***Gheyn, Jacob de (II) en Zacharias Dolendo**, naar Karel van Mander, De Passie van Chris-tus. Gemonteerde, gekleurde en ingebon-den prentenreeks van 12 bladen en titelblad. RP-P-2007-725
***Jode, Gerard de** 'Icones Revelationum S Johannes Evangeliste in Pathmo'. Vijfentwintig gravures, inclusief titelblad met voorstellingen van de Openbaringen van Johannes op Patmos. RP-P-2007-383 1/m 407
***Wierix, Hieronymus** Het lichaam van de dode Christus, gedragen door twee mannen. RP-P-2007-175

Nederland, 17de eeuw

***Anoniem**, naar Joachim von Sandrart, De twaalf maanden. RP-P-2007-152
***Anoniem**, naar Maerten de Vos, Vijf prenten uit Royaal Bijbel: Abraham en de drie enge-len; De dood van Absalom; De Annunciatie; Christus en de overspelige vrouw; Ecce Homo. RP-P-2007-429 1/m 433
***Anoniem**, naar Abraham Bosse, De zeven werken van barmhartigheid; De rijke man en de arme Lazarus. RP-P-2007-191 en192
***Anoniem**, in de stijl van Bartholomeus Spran-ger, Sine Cerere et Baccho friget Venus. RP-P-2007-465
Anoniem De jacht op zeeschildpadden, uitg. Claes Jansz Visscher. Schenking Kunsthan-del Helmut H. Rumbler, Frankfurt am Main. RP-P-2007-727

Anoniem Winterlandschap met schaatsers en poort, uitg. Claes Jansz Visscher. Schenking Huigen Leeflang, Amsterdam. RP-P-2007-728

***Anoniem** Portret van Willem II. RP-P-2007-462

***Frisius, Simon**, naar Joos Goeimare, De verdrijving uit het paradijs. RP-P-2007-428

Hooghe, Romeyn de Willem III, prins van Oranje, erfstadhouder, in harnas met rechts de belegering van een stad. Schenking Hans van Leeuwen, Amerongen. RP-P-2007-742

***Lauwers, Nicolaes**, naar Gerard Seghers, Rokende en drinkende gewapende mannen in een herberg. RP-P-2007-276

***Savery, Salomon** (toegeschreven aan), Lente en Winter, uit serie ‘De vier seizoenen’. RP-P-2007-471 en 472

***Snijders, Michael** Studieblad met teken-voorbeelden: koppen, dieren en vruchten. RP-P-2007-473

***Somer, Jan van** Socrates en Xantippe; Boer bij viskraam, uitgescholden door vrouw. RP-P-2007-474 en 475

Nederland, 18de en 19de eeuw

***Anoniem** Bewijs van betaling van het Amsterdamse Boekverkopers, Boekdrukkers en Kunstverkopers gilde voor Herman Veelwaard, ca. 1764. RP-P-2007-708

Bakker, B. de, naar A. Zurcher, Gekruisigde Christus met Maria en Johannes, oud gekleurd, met kalligrafie in de marge. Schenking A.J.M. Baltussen, Oosterbeek. RP-P-2007-247

***Slingelandt, Pieter Cornelisz van** Portret van een vrouw, mogelijk Trijntje van Polanen. RP-P-2007-331

***Snijers, Peter** Rivierlandschap met figuren, boten en een molen. RP-P-2007-199

Nederland, 2oste eeuw

***Asselbergs, Jan** Tien rotaprints: zelfportret en portretten van vrouw en kind van de kunstenaar. RP-P-2007-435 1/m 444

***Asselbergs, Gustave** ‘Met oorlog’: mapje met

twaalf zeefdrukken en een blad met tekst. RP-P-2007-434

***Berserik, Herman** ‘Circusartiesten’ en ‘Horloges boven het Westland’. RP-P-2007-445 en 446

***Boosten, Gèr** Vijf etsen. RP-P-2007-447 1/m 451

***Cramer, Rie** Promenade Nederland. RP-P-2007-452

Dalenoord, Jenny Ezelmarkt in Granada; Aloës en geiten Schenking Jenny Dalenoord, Den Haag. RP-P-2007-242 en 243

***Dijck, Bruno Van** Zeven prenten met landschappen en ateliers in aquatint en droge naald. RP-P-2007-730 1/m 736

Dongen, Kees van Reeks ‘Femmes’ 1927: vijf litho’s in kleur; Affiche ‘Le Livre des Mille Nuits et une Nuit’. Schenking R. Engers, Amsterdam. RP-P-2007-340 1/m 345 en RP-P-2007-350

***Dongen, Kees van** ‘Femme jouante’; ‘Les cheveux courts’ (1924); ‘Les cheveux courts’ (1926); 49 Illustraties in ‘La Princesse de Baby-lone’ van Voltaire, Parijs 1948. RP-P-2007-347 1/m 349 en RP-P-2007-351

Donker, Charles Portret van Moesman. Schenking Irene de Groot, Roelofarendsveen, ter gelegenheid van haar afscheid als conservator bij het Rijksprentenkabinet, 29 juni 2007. RP-P-2007-498

***Duyvis, Debora** Drie vrouwen aan het werk. RP-P-2007-224

***Dijsselhof, Gerrit Willem** Adreskaart van Dijsselhof en vignetten in houtsnede. RP-P-2007-217 1/m 223

***Eekman, Nico** Verstoppertje Nederland. RP-P-2007-225

Eerdmans, Emmy M. Vader en zoon; Hijskraan. Schenking Emmy M. Eerdmans, Dodewaard. RP-P-2007-484 en 485

***Hartog, Henk** Zelfportret, tekenend. RP-P-2007-453

***Homan, Reinder** ‘Jonge lijsterbes’, 45 etsen. RP-P-2007-104 1/m 143 en RP-P-2007-713

1/m 716

***Joosten, Ben** De intocht van het alfabet in Rome. RP-P-2007-483

***Kruyder, Herman** Twee houtsneden. RP-P-2007-454 en 455

***Leusden, Willem van** Berglandschap. RP-P-2007-456

***Nab, Dirck** Twee spijkers. RP-P-2007-371

***Pieck, Anton** Duinen. RP-P-2007-457

Pontiac, Peter Allegorie op de Rolling Stones in de vorm van een ganzenbordspel, ter gelegenheid van hun concert in de Arena, 1998. Schenking R.J.A. te Rijdt, Amsterdam. RP-P-2007-461

Rooymans, Ron 135 prenten in verschillende technieken. Schenking van de kunstenaar. RP-P-2007-1-100; RP-P-2007- 202 1/m 216.

Ruysevelt, Jozef Van 220 etsen. Schenking van de erven van de kunstenaar. P-P-2007-334 1/m 339; RP-P-2007-480 1/m 482;

RP-P-2007-500 1/m 705

Schonk, Jan Drie linosnedes uit de Stelloper-serie. Schenking L.C.A. Kahn, Amsterdam. RP-P-2007-366 1/m 368

***Strube, Jan** Enkhuizen; Poppenkast. RP-P-2007-226 1/m 227

***Vlag, Cees** Zelfportret II. RP-P-2007-228

***Vos, Peter** Drie zelfportretten; Zelfportret met de armen van een tweede persoon. RP-P-2007-458 en 459

***Westerik, Co** Zelfportret 1998. RP-P-2007-460

***Zwart, Piet** Typografische compositie “Homage à une jeune fille” 1925; Typografische compositie 1926. RP-P-2007-426 en 427

Duitsland, 16de en 17de eeuw

***Dürer, Albrecht** Christus als Man van Smarten. RP-P-2007-149

***Heckenauer, Jakob Wilhelm** Portret van Bartholomeus Kilian. RP-P-2007-177

***Stuerhelt, François** Serie van tien prenten met het leven van Christus, naar ontwerpen van Peter Paul Rubens, Johannes Thomas e.a. RP-P-2007-181 1/m 190

Duitsland, 18de en 19de eeuw

***Bodenehr, Gabriel (II)**, naar Jakob Löscher, Portret van Johann Daniel Hertz (I), met schedel en tekenattributen. RP-P-2007-274

***Dies, Albert Christoph** Een landschap met Rinaldo en Armida en een met Medea. RP-P-2007-252 1/m 253

***Eisen, Charles Joseph Dominique** De drie Gratiën. RP-P-2007-710

***Haid, Johann Elias** Portret van Jean Le Rond d’Alembert; (naar Johannes Kupezky), Portret van de schilder Johannes Kupezky. RP-P-2007-180 en RP-P-2007-254

***Heermann, Erich** Portret van Adolph Menzel, slapend. RP-P-2007-273

***Kilian, Georg Christoph** Portretten van Philippus Andreas Kilian en Georg Kilian.

RP-P-2007-178 en 179

***Koch, Joseph Anton** Twee scènes uit Dante’s Inferno. RP-P-2007-332 en 333

***Orlik, Emil** Ein Windstoss. RP-P-2007-706

***Ponheimer, Kilian (I)** Zes landschappen en titelblad in album gebonden. RP-P-2007-263 1/m 269

***Quaglio, Domenico (II)** Stifts-Kirche zu unser Frauen en slot Schönberg in Oberwesel am Rhein; Stadt Esslingen am Neckar, oud gekleurd. RP-P-2007-277 en 278

***Schadow, Gottfried** Zes spotprenten op Napoleon. RP-P-2007-375 1/m 380

***Schinkel, Karl Friedrich** Het slot Prediama in Crein, twaalf uur van Triëst. RP-P-2007-257

***Sintzenich, Heinrich**, naar Anthoni Schoonjans, De Vestaalse Maagden offerend bij een altaar. RP-P-2007-469

***Stölzel, Christian Friedrich**, naar Johann Eleazar Schenau, Daedalus en Icarus. RP-P-2007-270

***Wagner, Joseph**, naar Rosalba Carriera, Portret van Rosalba Carriera. RP-P-2007-271

Engeland

***Begbie, Patrick** Twee series met antieke vazen. RP-P-2007-408 1/m 419

***Dunkarton, Robert John**, naar Matthew William Peters, Jonge dame in boudoir. RP-P-2007-275

Gillbank, H., naar H. Singleton, Coriolanus, Hersilia, Thimoclea. Schenking E.H. Ariëns Kappers, Amsterdam. RP-P-2007-489 1/m 491

Hogarth, William The battle of the pictures. Schenking Huigen Leeflang, Amsterdam. RP-P-2007-200

***Murphy, John**, naar Benjamin West, Marcus Antonius. RP-P-2007-492

***Sandby, Paul** Ruines bij Agrigentum op Sicilië. RP-P-2007-102

***Woollett, William**, naar George Stubbs, Vier jachtscènes in landschappen. RP-P-2007-494 1/m 497

Frankrijk, 16de en 17de eeuw

***Anoniem** 16de eeuw, La Nourrice. RP-P-2007-148

***Anoniem** 17de eeuw, Kostuumprent. Madame la Princesse de Conty. RP-P-2007-464

***Bouchet, Louis François du** Reeks van twaalf etsen met figuren in landschappen, uitgegeven door Nicolas Langlois. RP-P-2007-163 1/m 174

***Boyvin, René** Reeks met twaalf portretten van Griekse en Romeinse filosofen. RP-P-2007-352 1/m 363

***Brebiette, Pierre** Fortuna gekroond door Jupiter, met Pluto en Neptunus. RP-P-2007-101

***Corneille, Claude** De kindermoord te Bethlehem. RP-P-2007-258

***Monogrammist DO** *Cosse-de-pois* ornament. RP-P-2007-420

***Rivard, Claude** Vier *cosse-de-pois* en bloemen-ornamenten. RP-P-2007-421 1/m 424

***Savoye, Daniel de** Rust op de vlucht naar Egypte. RP-P-2007-259

***Vallet, Pierre** Zelfportret. RP-P-2007-425

Frankrijk, 18de eeuw

***Anoniem** Leda en de zwaan. RP-P-2007-198

***Anoniem** Spotprent op een kunstcriticus

(Le Grand Chiffonnier-Critique du salon 1806). RP-P-2007-381

***Anoniem** Twee prenten met de luchtbal-lon van Monsieur Montgolfier l’Aîné’ en twee met de vliegmachine van Monsier Blanchard. RP-P-2007-737 1/m 740

***Alix, Pierre Michel**, naar Jean-Guillaume Moitte, Twee neo-classicistische friezen: pendanten. RP-P-2007-723 en 724

***Baron, Bernard**, naar Anthony van Dijck, Portret Anne Sophia, gravin van Carnarvon. RP-P-2007-374

***Carrée, Antoine**, naar Benoît Prévost, Portret van de prenthandelaar Jacques-François Chéreau. RP-P-2007-741

Claussin, Ignace Joseph de Montelbaanstoren. Schenking P.A. Postema en H.J. Greven, Amsterdam. RP-P-2007-246

***Copia, Jacques Louis**, naar Louis Marie Sicardi, Erotische scène met meisje en Pierrot. RP-P-2007-470

***Hennequin, Philippe Auguste** Diana en Endymion. RP-P-2007-147

***Moncornet, Balthazar** Livre de Fleurs & de Feullies pour servir a l’art d’orfèverie... RP-P-2007-244

***Peyron, Jean François Pierre** De dood van Socrates. RP-P-2007-103

***Simonet, Jean Baptiste Blaise**, naar Jean Michel Moreau, La Déesse Myrionime, Isis, ou La Nature Personifiée. Illustraties voor Delaunaye, ‘L’Histoire générale et particulière des réligions’, 1792. RP-P-2007-193 1/m 196

***Thévenin, Charles** De bestorming van de Bastille, 14 juli 1789, Parijs. RP-P-2007-201

Frankrijk, 19de en 2oste eeuw

***Duvivier, Ignace** Man vluchtend voor slang. RP-P-2007-373

***Jacob, Nicolas Henri** ‘L’imagination’. RP-P-2007-712

***Peytavin, Jean-Baptiste** Een Vestaalse maagd met kind wordt levend begraven. RP-P-2007-711

*Villon, Jacques Avenue du Bois de Boulogne. RP-P-2007-346

<i>Italië, 16de en 17de eeuw</i>
Anoniem 17de eeuw, naar Titiaan, Heilige Familie met heiligen. Schenking Léna Widerkehr, Straatsburg. RP -2007-709
*Anoniem 17de eeuw, De dood als maaier. RP-P-2007-162
*Capitelli, Bernardino Brug over de Ombrone bij Buonconvento. RP-P-2007-245
*Caraglio, Giovanni Jacopo , mogelijk naar Titiaan, Portret Pietro Aretino. RP-P-2007-248
David, Jérôme Homere Poete Greco Vero Ritratto Cavato dal Natural. Schenking Nicolaas Teeuwisse, Berlijn. RP-P-2007-249
*Mazza, Giovanni Batista De boetvaardige Maria Magdalena. RP-P-2007-382
*Santis, Orazio de , naar Pompeo Cesura, Christus verschijnt als tuinman aan Maria Magdalena. RP-P-2007-250
*Scultori, Adamo Hercules met knots. RP-P-2007-153

<i>Italië, 18de en 19de eeuw</i>
*Ademollo, Luigi Scènes uit de Trojaanse oorlog; Vier scènes uit de Trojaanse oorlog; Een scheepsgevecht in een Romeins circus. RP-P-2007-176, RP-P-2007-466, RP-P-2007-493
*Bartolozzi, Francesco , naar Benjamin West, Portret van Prins William Henry aan boord van een oorlogsschip van de Royal Navy. RP-P-2007-251
*Boni, Giovanni-Martino dei , naar Antonio Canova, De dood van Adonis. RP-P-2007-256
*Buffagnotti, Carlo Antonio , naar Ferdinando Galli-Bibiena, Twee ontwerpen voor toneeldecors. RP-P-2007-467 en 468
*Cunego, Domenico Portret van Antonius Raphael Mengs. RP-P-2007-260
*Galliarì, Gasparo Twee architectuur-capricci. RP-P-2007-261 en 262
Gandolfi, Gaetano Heilige Familie. Schenking Kunsthandel Helmut H. Rumbler, Frankfurt am Main. RP-P-2007-726

*Pitteri, Giovanni Marco Portret Christiaan VI, koning van Denemarken en Noorwegen. RP-P-2007-197
*Quarenghi, Giacomo Gezicht op de Porta Salaria in Rome. RP-P-2007-255
*Zilotti, Don Bernardo , naar Francesco Simonini, Ruiters bij een ruïne in Venetië. RP-P-2007-272
*Verzamelalbum uit de collectie Liechtenstein met 53 prenten van verschillende hand, waaronder een reeks van 30 met titelblad door Francesco Zuccarelli naar Andrea del Sarto. RP-P-2007-279 1⁄m 330

<i>Scandinavië</i>
*Ilsted, Peter Vilhelm Jong meisje aan een halfronde tafel. RP-P-2007-372

<i>Japan</i>
*Eiri, Chokiyosai Een paar bedrijft de liefde onder een muskietennet. RP-P-2007-236
*Eisen, Keisai Een paar in een boot bedrijft de liefde onder een paraplu. RP-P-2007-239
*Eizan, Kikugawa (toegeschreven aan Vrijend paar in kimono. RP-P-2007-237
*Enkatsu, Noguchi Ichikawa Danjuro IX als Kusunoki Masatsura bij de strijd van Shijonawate. RP-P-2007-364
*Harunobu, Suzuki Man en vrouw bedrijven de liefde onder een muskietennet terwijl de vrouw een kind stil houdt met speelgoed. RP-P-2007-229
*Hanzan, Matsukawa Parade van drie mannen en een vrouw. RP-P-2007-463
*Hirosada, Utagawa, Hasegawa Sadanobu I, Utagawa Kunimasu e.a. Album met 74 Osaka chuban en twee schilderingen. RP-P-2007-729
Hokei, Totoya Courtisane rijdend op een Chinese draak. Schenking uit het Goslings Nieuw-Beerta Fonds. RP-P-2007-719
*Hokusai, Katsushika Man bedrijft liefde met getrouwde vrouw. Naast hen een geopende naaidoos, uit album met 12 prenten. RP-P-2007-238

*Hokushū, Shunkōsai De acteur Ichikawa Ebijiro als Teraoka Heiemon. RP-P-2007-718
*Kazue, Yamagishi Senso fukei: landschap met soldaten en kanonnen. RP-P-2007-499
*Kiyonaga, Torii Jonge courtisane en klant bedrijven de liefde. Uit de serie ‘Twelve Holds in the Way of Sex’; Twee prenten met paren die de liefde bedrijven. Uit de reeks ‘Sode no maki’. RP-P-2007-230 en 231-232
*Kokei, Tsuruya Shimadatsu bushi kapsel in het toneelstuk ‘Toshima’; Genroku Katsuyama kapsel in het toneelstuk ‘Ninin Wankyu’. RP-P-2007-487 en 488
*Kunisada, Utagawa (II) Sumowedstrijd. RP-P-2007-151
*Kunisada, Utagawa (I) Badhuis met spelende en vrijende bezoekers, Triptiek met omslag. RP-P-2007-241-A 1⁄m D

*Kunisada Utagawa Triptiek: De acteurs Nakamura Utaemon IV, Onoe Kikugoro III en Ichikawa Ebizo V. RP-P-2007-707A 1⁄m C
Kunisada, Utagawa Jo en Uba met bezems en bladhark bij een oude pijnboom op het strand van Tagasago; Koban Shunga triptiek met liefdesparen op terras (3 pendanten). Schenking uit het Goslings NieuwBeerta Fonds. RP-P-2007-717 en -720 1⁄m 722
*Kuniyoshi, Utagawa Het verhaal van scheepskapitein Yojibei. RP-P-2007-365
*Sadahide, Utagawa Vrouw met twee handspiegels; Beschutting zoeken tijdens een plotse linge onweersbui in de avond. RP-P-2007-145 en 146

*Shigenobu, Yanagawa Sater en nimf bedrijven de liefde. Vermoedelijk naar westers voorbeeld. Uit album met 12 prenten. RP-P-2007-240
*Shunsho, Katsukawa Minamoto no Yoritomo en Yuki Onna in de sneeuw. RP-P-2007-144
*Shuncho, Katsukawa (toegeschreven aan) Rover bedrijft de liefde met jonge reizigster; Jonge man en vrouw bedrijven de liefde. Uit de serie van 12 ‘Fashionable Methods of Seduction’; Paar in omstrengeling, de liefde bedrijvend. RP-P-2007-233 1⁄m 235

*Shunsen, Natori De acteur Nakamura Ganjiro II in de rol van Kamiya Jihei in het toneelstuk ‘Kamiji’. Uit de serie ‘Shinban: Butai no sugata e’. RP-P-2007-486
*Yoshitoshi, Tsukioka Triptiek waarop de acteur Ichikawa Danjuro IX als Benkei; Seigen en Sakurahime. RP-P-2007-743A 1⁄m C en RP-P-2007-150

<i>Fotografie</i>
Albrecht, Herm. Portret van een vrouw en vier kinderen bij een zandbak. RP-F-2007-135
Alphen, Oscar van Vijf foto’s uit de serie ‘Het rijke onvermogen’: bijeenkomst van neofascisten; jongen tijdens schietles; demonstratie tegen het <i>Berufsverbot</i> ; twee anti-sociaaldemocratische affiches; man die <i>Bild Zeitung</i> leest. Schenking Paul van der Kolff, Ouderkerk aan de Amstel. RP-F-2007-384 1⁄m 388
Angerer, A. & V. Stereofoto: gezicht op een toren en brug aan een meer. RP-F-2007-69
Anoniem (Nederlands) Henry Pauw van Wiel drecht op de treeplank van zijn eerste auto. Schenking jkvr. Agnies Pauw van Wioldrecht, Bergh. RP-F-2007-22
Anoniem Album van een onbekende amateurfotograaf met foto’s van onder andere de Exposition Universelle, Parijs 1900. RP-F-2007-23

Anoniem (Nederlands) Album met fotografische reproducties van gekalligrafeerde bladen: Afstamming van Zijne Majesteit Koning Willem den Derde, van Keizer Karel en Groote, langs de Hertogen van Limburg, die begraven liggen te Rolduc. RP-F-2007-25
Anoniem (Nederlands) Gezicht op menigte bij een toren op onbekende plek in Nederland. RP-F-2007-26
Anoniem (Nederlands) Twee autochromes: portret van een meisje, en bloemstilleven (ca. 1925). Schenking Mattie Boom, Leiden. RP-F-2007-45 en 46
Anoniem (Duits) Acht foto’s van de Gordon Bennett Race met luchtballonnen (1908), bij

het vertrekpunt te Berlijn-Schmargendorf. RP-F-2007-57 1⁄m 64
Anoniem Panoramafoto: molens te Kinderdijk. RP-F-2007-65
Anoniem (Frans) Fotoalbum met portretten, topografie en militaria (1883-1886). RP-F-2007-66
Anoniem (Frans) Albumblad met twee foto’s van het kasteel te Blois. RP-F-2007-67-1 en 2
Anoniem (Frans) Albumblad met twee foto’s van Franse kastelen: Azay-le-Rideau en Chenonceaux. RP-F-2007-68-1 en 2
Anoniem (Frans) Stereofoto: gezicht op Bourg, Frankrijk. RP-F-2007-70
Anoniem Groepsportret van vijf mannen in een interieur Schenking Jacques Koops, Amsterdam. RP-F-2007-109
Anoniem Groepsportret in een interieur. Schenking Jacques Koops, Amsterdam. RP-F-2007-111
Anoniem Kabinetfoto: stadsgezicht. RP-F-2007-117

Anoniem Groepsportret van elf jonge mannen. RP-F-2007-119
Anoniem Kabinetfoto: groepsportret in een tuin of park. RP-F-2007-123
Anoniem (Nederlands) Lezende man in interieur. RP-F-2007-124
Anoniem (Nederlands) Portret van twee kinderen die als volwassenen zijn uitgedost. RP-F-2007-125
Anoniem (Frans) Personeel van de Renault-fabriek. RP-F-2007-126
Anoniem Gezelschap op het dek van een zeilboot. RP-F-2007-129
Anoniem Gezicht op het Paleis op de Dam vanaf een balkon aan de Raadhuisstraat, Amsterdam. RP-F-2007-130
Anoniem Portret van een vrouw, twee kinderen en een baboe. RP-F-2007-131
Anoniem Gezicht in Rotterdam. RP-F-2007-132
Anoniem (Nederlands) Blad met vijf foto’s van een vrouw in het kraambed. RP-F-2007-134

Anoniem Portret van een vrouw en twee kinderen. RP-F-2007-136
Anoniem Genrescène van een oude vrouw bij een raam. RP-F-2007-137
Anoniem Portret van vijf vrouwen in een tuin, met naaiwerk. RP-F-2007-139
Anoniem (Nederlands) Album met foto’s gemaakt tijdens een reis door de Verenigde Staten (ca. 1928). RP-F-2007-140
Anoniem (Duits) Kabinetfoto: voorstelling met een groot aantal klokken die de lokale tijd in vele steden aangeven, waaronder Parijs, Londen, Leipzig, Batavia, Berlijn, Lissabon, Dresden, Constantinopel, Hamburg, New York, Sint-Petersburg, et cetera (‘Die Weltuhr. La montre du monde’). RP-F-2007-142
Anoniem Twee foto’s van mensen en auto’s op het strand en de boulevard bij Scheveningen. RP-F-2007-143 en 144
Anoniem (Nederlands) Groepsportret van zes vrouwen rondom een tafel in een bos. RP-F-2007-145

Anoniem (Nederlands) Groepsportret van tien mannen en vrouwen in een bos. RP-F-2007-146
Anoniem Fietsers op straat (Utrecht?). RP-F-2007-147
Anoniem Portret van Abraham Kuyper. RP-F-2007-149
Anoniem (Frans) Gezicht in Rouen, Frankrijk: Rue de l’Épicerie, met de kathedraal op de achtergrond. RP-F-2007-155
Anoniem (Frans) Publiek op een tribune langs een paardenracebaan (?), Frankrijk. RP-F-2007-156
Anoniem (Frans) Carte-de-visite: gezicht op de kust bij Le Havre, Frankrijk. RP-F-2007-162
Anoniem (Frans) Carte-de-visite: gezicht op de haven van Granville, Frankrijk. RP-F-2007-163
Anoniem (Frans?) Stereofoto: stilleven met gevogelte. RP-F-2007-164
Anoniem (Frans) Stereofoto: vrouw staand bij een paard. RP-F-2007-165

Anoniem (Frans) Stereofoto: drie geestelijken in een tuin, staand en zittend om een tafel. RP-F-2007-166

Anoniem (Frans?) Stereofoto: ‘La vieille Horloge’ of ‘Le gros horloge’ (klok), Rouen, Frankrijk. RP-F-2007-167

Anoniem Album met foto’s van kinderen en vrouwen en topografie, uitgegeven of verspreid door een chocoladefabrikant. RP-F-2007-168

Anoniem Stereofoto: groep mannen en vrouwen rondom een tafel met een beeldhouwwerk (?) op een tentoonstelling. RP-F-2007-177

Anoniem Zoutdruk: de Vleeshal, Haarlem. RP-F-2007-343

Anoniem (Frans) Twee gezichten in een fabriek. RP-F-2007-346 en 347

Anoniem Vier foto’s van bouwwerkzaamheden bij de Eiffeltoren, Parijs. RP-F-2007-348-1 1/m 4

Anoniem (Amerikaans) Auto (cabriolet) met een kind op de achterbank. RP-F-2007-413

Anoniem (Amerikaans) Auto (cabriolet), met een vrouw op de achterbank. RP-F-2007-415

Anoniem (Amerikaans) Auto (Ford Model A Coupe) met een vrouw en kind (meisje?) in badkleding. RP-F-2007-416

Anoniem (Amerikaans) Auto (Ford Model A) met twee kinderen ervoor poserend. RP-F-2007-417

Anoniem (Amerikaans) Auto (Studebaker) met de vaudeville-zangeres Trixie Friganza (pseudo-niem van Delia O’Callaghan) ernaast staand. RP-F-2007-418

Anoniem (Amerikaans) Auto (Dodge) met bestuurder op de oprit van een huis, van opzij gezien. RP-F-2007-419

Anoniem (Engels of Amerikaans) Albumblad met twee foto’s van Nederlanders in klederdracht. Schenking Hans Rooseboom, Amsterdam. RP-F-2007-444

Anyánnak, Édes Portret van een jongen. RP-F-2007-116

Appert, Ernest Carte-de-visite: fotomontage van negen mannen (politici) rondom een

tafel, o.a. Louis Adolphe Thiers en Jules Favre. RP-F-2007-161

Battaglia, Letizia Vrouw en kind in een huis dat op instorten staat na een aardbeving, Palermo Schenking T.D.W. Dibbits en R. Pickles ter nagedachtenis aan Rutger Noordhoek Hegt. RP-F-2007-377

Bennekom, Kors van (foto’s), en Theo Kurpershoek (samenstelling) Foto’s en ontwerp voor het nooit uitgevoerde boek *Rembrandts Amsterdam 1969*. Schenking erven Theo Kurpershoek. RP-F-2007-40

Berseret & Cie., A. (drukker) Prentbriefkaart: vrouw met camera. RP-F-2007-127

Besnyö, Eva, e.a. Groep foto’s van o.a. de schilder Wim Schuhmacher (1894-1986). Schenking Wilma Schuhmacher, Amsterdam. RP-F-2007-366

Bleuzé, Willem 37 foto’s van bouwwerkzaamheden in Rotterdam. Eigendomsoverdracht Gemeentearchief Rotterdam.

RP-F-2007-71 1/m 107

Boston Tent Gallery, Chicago Ferrotipe Co., Ed. Fischer, Jordan Bro’s Ferrotipe Rooms, E. Lothrop, G.W. Stevens, T. Taylor, Taylor & Co., Urlin & Beckley, diverse anonieme fotografen. Ferrotypieën: portretten, architectuur, landschappen. RP-F-2007-180 1/m 186, 227 1/m 230, 234 1/m 239, 242 1/m 246, 253, 255, 257 1/m 259, 261 1/m 263, 265, 270, 271, 274, 275, 277 1/m 287, 289 1/m 291, 293 1/m 302, 306, 307, 309 1/m 315, 367, 369 1/m 374, 376, 391, 392, 397, 398, 400 1/m 403, 405, 407 1/m 409, 411, 412, 414, 420 1/m 426, 428 1/m 442

Brandt, Bill Gezicht over een Londense arbeiderswijk (‘Rainswept roofs’). Aankoop met steun van Baker & McKenzie, Amsterdam. RP-F-2007-225

Brassaï Slapende man op straat, Parijs. Aankoop met steun van Baker & McKenzie, Amsterdam. RP-F-2007-226

Brassaï Nachtsccène, Parijs (‘L’emplacement de l’ancien Bal Bullier’); Cactus (‘Echinocactus, Jardin Exotique de Monaco’). Schenking

Paul van der Kolff, Ouderkerk aan de Amstel. RP-F-2007-378 en 379

Brassaï, Willem van de Poll, Emmanuel Sougez e.a. (foto’s), Gevaert Photo-Producten N.V. (samensteller en uitgever). Fotografisch geïllustreerde kalenders voor de jaren 1938, 1940 en 1941. RP-F-2007-204 1/m 206

Busenbender & Co. Groepsportret van een elftal van Oliveo, kampioen van Batavia in 1905, omringd door een grote menigte. RP-F-2007-138

Calavas, A. (uitgever) Drie foto’s van publiek bij de paardenraces van Longchamps (1912). RP-F-2007-195 1/m 197

Capa, Robert Boeren tijdens de Chinees-Japanse oorlog (1938); Inwoners van Hankou kijkend naar een luchtgevecht tijdens de Chinees-Japanse oorlog (1938). Aankoop met steun van Baker & McKenzie, Amsterdam. RP-F-2007-331 en 445

China Pictorial Vier nummers uit de jaargang 1963. RP-F-2007-150 1/m 153

Coppens, Martien Groep van 18 foto’s, o.a. de veemarkt in ’s-Hertogenbosch, een gezicht op de rivier de Amer, leerlingen van LTS De Brug in Eindhoven, de Philips-fabriek en een fabrieksarbeider Schenking J.W. Wingender, Leusden. RP-F-2007-207 1/m 224

Davidson, Bruce Twee leden van een Brooklyn *gang* in een bar (‘Hands at Counter with Flowers’). Aankoop met steun van Baker & McKenzie, Amsterdam. RP-F-2007-336

Delboy-Baer Dubbelportret van twee meisjes. RP-F-2007-141

Desmaisons, E. e.a. Album met reproducties op carte-de-visite-formaat van beroemde vrouwen en mannen, onder wie Marie-Antoinette, Mary Stuart, koningin Hortense, Louis XIV, Louis XV, Louis XVI en Madame de Staël. RP-F-2007-169

Disdéri, André-Adolphe-Eugène Carte-de-visite: verzameling (‘mosaïque’) van portretten van bekende Franse vrouwen (‘Sommités’). RP-F-2007-158

Doisneau, Robert Straat in Marseille of Aix-en-Provence, Frankrijk, met de schrijver Blaise Cendrars. RP-F-2007-201

Durandelle, Louis-Emile 50 foto’s uit het portfolio *Le Nouvel Opéra*, Parijs Schenking Paul van der Kolff, Ouderkerk aan de Amstel. RP-F-2007-380

Eerdmans, Emmy, Ben Joosten en Mart Joosten Album met foto’s van het gezin Joosten-Eerdmans. Schenking Emmy Eerdmans en Ben Joosten, Dodewaard. RP-F-2007-21

Eilers, Bernard F. Album met foto’s van de Edison Lichtweek, Amsterdam 1929. RP-F-2007-20

Elink Schuurman, Gerrit Album met foto’s; Zelfportret. Schenking mevr. S. Crena de Jongh, Amstelveen. RP-F-2007-333 en 334

Endicott, Charlotte M., W.D. Walter Veatch, Doug Wade, diverse anonieme fotografen Cyanotypieën: portretten, architectuur, landschappen, kunstreproducties. RP-F-2007-54 1/m 56, 176, 179, 232, 233, 240, 241, 247 1/m 252, 254, 256, 264, 266 1/m 269, 272, 273, 276, 288, 292, 303 1/m 305, 308, 316, 317, 344, 368, 375, 393 1/m 396, 399, 404, 410, 427

Ephraïm Portret van een man. RP-F-2007-133

Fonteyn, Jean Fotoalbum van een onbekende Nederlandse priester. RP-F-2007-24

Frantz Cartes-de-visite: verzameling (mozaïek) van koppen van Duitse (Pruisische) militairen ten tijde van de Frans-Duitse oorlog. RP-F-2007-159 en 160

Fryes e.a. Album met foto’s gemaakt in Engeland, Frankrijk, Duitsland, Italië, Nederland, Zwitserland, Zweden, Spanje en Afrika, in 1897 geschonken aan Alfred Henry Fryes. RP-F-2007-154

Garrigues, J. Portret van W. van Haersolte in oriëntaals kostuum. RP-F-2007-118

Gervais-Courtellemont, Jules *Mon voyage a la Mecque*, Parijs 1896; *Voyage au Yunnan*, Parijs 1904. Fotografisch geïllustreerde boeken. RP-F-2007-44 en 47

Gilde, C.J. de Panoramafoto: huizen aan de Van Boetzelaerlaan, Den Haag. RP-F-2007-443

Groot, Godfried de Drie portretten van Jacoba Went (1909-1999). Schenking mevrouw J.J.E. van Campen-de Lange, Blaricum. RP-F-2007-49 1/m 51

Hajek-Halke, Heinz Luzidogramm (‘ikono-grafisches’). Schenking Paul van der Kolff, Ouderkerk aan de Amstel. RP-F-2007-383

Helios Stereofoto: toegangshek en oprijlaan van het landgoed De Wildenborch, Vorden, Nederland (bezit van de familie Staring). RP-F-2007-178

Hine, Lewis W. Krantenverkopend jongetje, New York. Aankoop met steun van Baker & McKenzie, Amsterdam. RP-F-2007-326

Hisgen, F. Portret (verlovingfoto) van Pêtrus Jan Rienstra van Stuyvesande (1905-1980) en Jacoba Went (1909-1999). Schenking mevrouw J.J.E. van Campen-de Lange, Blaricum. RP-F-2007-48

Holland, Fotopersbureau Groepsportret Schenking Jacques Koops, Amsterdam. RP-F-2007-110; Gezicht in een tentoonstellingszaal van het Brandweermuseum te Utrecht. RP-F-2007-128

Hoppé, E.O. ‘Steel construction, Philadelphia’. Aankoop met steun van Baker & McKenzie, Amsterdam. RP-F-2007-332

Hustinx, Alphons (foto’s) Fotografisch geïllustreerd vouwblad bij de film *De zeven wonderen van Afrika*, z.pl., z.j. [ca. 1935]. RP-F-2007-113

Jacquet, E. The London and Continental Photographic Copying Company, Jules Robuchet e.a. Groep van 98 cartes-de-visite. RP-F-2007-112

Jong Pz, J. [?] de, e.a. Album met foto’s van Nederlandse steden en landschappen (ca. 1907). RP-F-2007-202

Jonker, Henk (foto’s) en S. Leuw (tekst) Fotografisch geïllustreerd ‘filmstripverhaal’ *Doe wat voor ze*, Den Haag z.j. [ca. 1950-1955]. RP-F-2007-114

Jonker, Henk en Aart Klein (foto’s) Fotografisch geïllustreerde uitgave *De zegetocht van Churchill*, Haarlem z.j. [1946]. RP-F-2007-115

Jonkers, P. Kabinetfoto: portret van een man en vrouw. RP-F-2007-121

Kessler, G.A., en Aug. B. Kessler Groep van foto’s, fotoalbums en glaspositieven, gemaakt in o.a. Nederland, Engeland, Roemenië, de Verenigde Staten en Nederlands-Indië (ca. 1895-1925). Schenking Stichting Kessler-de Lange, Amsterdam. RP-F-2007-1 1/m 19

Kitajima, Keizo *Invisible City*, Tokyo 1989. Fotografisch geïllustreerd boek. RP-F-2007-174

KLM (foto’s), Fré Cohen (vormgeving) Fotografisch geïllustreerde brochure *Het vertreksein. Schiphol. Gemeente-luchthaven van Amsterdam. Geïllustreerde gids*, Amsterdam (Dienst der Gemeente Handelsinrichtingen) z.j. [ca. 1931]. RP-F-2007-200

Lindeman, Foto-Bureau Groepsportret in een interieur (Veiligheidsmuseum?). Schenking Jacques Koops, Amsterdam. RP-F-2007-108

Loewy & Puiseux Twee maanlandschappen. Schenking Paul van der Kolff, Ouderkerk aan de Amstel. RP-F-2007-389 en 390

Loti, Pierre *Les trois dames de la Kasbah. Illustrations directes d’après nature par Gervais-Courtellemont*, z.pl. 1896. Fotografisch geïllustreerd boek. RP-F-2007-43

Lubschez, Ben Judah *Manhattan. The Magical Island. One Hundred and Eight Pictures of Manhattan*, New York 1927. Fotografisch geïllustreerd boek. RP-F-2007-175

Match, losse nummers uit de jaargangen 1928 en 1929. RP-F-2007-335

Maufsaise, C. Album met 37 foto’s Granada (met name het Alhambra), afkomstig uit het bezit van de fotograaf. RP-F-2007-41

Meijboom, Marius Portret van drie meisjes. RP-F-2007-120

Menschen auf der Strasse. Zweiundvierzig Variationen über ein einfaches Thema, Stuttgart 1931. Fotografisch geïllustreerd boek. RP-F-2007-42

Merkelbach, J. Twee portretten van Pêtrus Jan Rienstra van Stuyvesande (1905-1980). Schenking mevrouw J.J.E. van Campen-de Lange, Blaricum. RP-F-2007-52 en 53

The art of painting in oil, rendered familiar to every capacity, extracted from the works of the most eminent masters of the Italian, Flemish, and English schools; to which is prefixed the method of mixing the colours to the various teints used both for portraits, landscapes, etc by the author of The art of drawing in perspective. London, Robert Laurie and James Whittle, 1798. Aankoop uit het Receptuurboeken Fonds. BI-2007-1757

Le breviere des courtisans, enrichy d'un grand nombre de figures par le S. de la Serre. A Bruxelles, chez François Vivien, 1630. Gravures door Petrus Iode (Pieter de Jode), Cornelis Galle en Ph. De Mallery naar Van der Horst. Schenking Huigen Leeftang, Amsterdam. BI-2007-0186

The compleat gentleman: fashioning him absolute in the most necessary and commendable qualities, concerning mind, or body, that may be required in a person of honor. To which is added the gentlemen's exercise or, an exquisite practice, as well for drawing all manner of beasts, as for making colours, to be used in painting, limming, & c. by Henry Peacham. Third impression, much enlarged. London, Richard Thrale, 1661. Aankoop uit het Receptuurboeken Fonds. BI-2007-2026

De litteratorum infelicitate, libri duo Ioannis Pierii Valeriani Bellunensis. [S.l., s.n., ca. 1631]. Aankoop uit het Van der Vossen-Delbrück Fonds. BI-2007-1452d

Emblemata Andreae Alciati cum commentariis Andrea Alciatius, Claudius Minois. Raphelengii, ex Officina Plantiniana, 1608. Aankoop uit het Van der Vossen-Delbrück Fonds. BI-2007-1450

English and Scottish wrought ironwork: a series of examples of English ironwork of the best periods, together with most of the examples now existing in Scotland with descriptive text by Bailey Scott Murphy. London, B.T. Batsford, 1904. Schenking Corus NV, Ijmuiden. BI-2007-4025

Hieroglyphica, sive de sacris aegyptiorum, aliarumque gentium litteris, commentariorum libri LVIII. Cum duobus alijs ab eruditissimo viro annexis Ioannis Pierii Valeriani Bellunensis. Coloniae Agrippinae, ex Officina Hieratorum, 1631. Aankoop uit het Van der Vossen-Delbrück Fonds. BI-2007-1452a

Hieroglyphicorum collectanea, ex veteribus et neotericis descripta, in sex libros ordine alphabetico digesta Ionannis Pierri Valeriani. Coloniae Agrippinae, sumptibus Antonij et Arnoldi Hierati, 1631. Aankoop uit het Van der Vossen-Delbrück Fonds. BI-2007-1452b

Iconologia di Cesare Ripa Perugino. Siena, gli heredi di Matteo Florimi, 1613. Aankoop uit het Van der Vossen-Delbrück Fonds. BI-2007-1451

The knowledge and restoration of oil paintings. The modes of judging between copies and originals: and a brief life of the principal masters in the different schools of painting by T.H. Fielding. London, Ackermann and Co, 1847. Aankoop uit het Receptuurboeken Fonds. BI-2007-1756

Künstbuechlin gerechten gründtlichen gebrauchts aller kunstbaren Werckleüt. Von Ertzarbait... Von jeden farbe zuberaiten... Augsburg, Heinrich Steiner, 1535. Aankoop uit het Receptuurboeken Fonds en het Van der Vossen-Delbrück Fonds. BI-2007-2163

The method of learning to draw in perspective made easy and fully explained. As also, the art of painting upon glass, and drawing in crayons, with receipts for making them after the French and Italian manner. Likewise a new and curious method of japaning, either upon glass, wood, or any metal, so as to imitate China; and to make black or gilt Japan-ware, as beautiful and light as any brought from the East-Indies; with proper directions for making the hardest and most transparent varnishes. And particularly the way to cast amber in any shape chiefly from the mss. of the great Mr. Boyle; third edition, corrected. London, printed for J. Peele, 1735.

Aankoop uit het Receptuurboeken Fonds. BI-2007-2025

Mundus symbolicus, in emblematum universitate formatus, explicatus, et tam sacris, quam profanis eruditionibus ac sententiis illustratus idiomate Italico conscriptus à Philippo Piconello, nunc vero justo volumine auctus et in latinum traductus à Augustino Erath. Coloniae Agrippinae, sumptibus Thomae et Henrici Theodori, 1715. Aankoop uit het Van der Vossen-Delbrück Fonds. BI-2007-1456a-b

Mythographi latini. C. Jul. Hyginus, Fab. Planciades Fulgentius, Lactantius Placidus, Albrius Philosophus Thomas Munckerus. Amstelodami, ex Officina viduae Joannis à Someren, 1681. Aankoop uit het Van der Vossen-Delbrück Fonds. BI-2007-1448

Mythologiae sive explicationis fabularum libri decem: in quibus omnia propè naturalis et moralis philosophiae dogmata contenta fuisse demonstratur Natalis Comititis. Hanoviae, Typis Wecheliani, apud Claudium Marrium, et haeredes Iohannis Aubrii, 1605. Aankoop uit het Van der Vossen-Delbrück Fonds. BI-2007-1446

Opera omnia, duobus tomis distincta, complectentia historiam de deis gentium, musis et Hercule, rem nauticam, sepulcralia, et varios sepeliendi ritus Lili Gregori Gyraldi. Lugduni Batavorum, apud Hackium, Boutesteyn, Vivie, Vander Aa et Luchtman, 1696. Aankoop uit het Van der Vossen-Delbrück Fonds. BI-2007-1453

Nova Polyantha, hoc est opus suavissimis floribus celebriorum sententiarum tam Graecarum quam Latinarum refertum per Dominicum Nanum Mirabellium, Bartholomaeum Amantium et Franciscum Tortium. Venetiis, apud Ioannem Guerilium, 1607. Aankoop uit het Van der Vossen-Delbrück Fonds. BI-2007-1454

Pro sacerdotum barbis, ad clariss: Cardinalem Hippolytum Medicem declamatio. Accesserunt varia poemata Ioannis Pierii Valeriani Bellunensis. Coloniae Agrippinae, [s.n.], 1631.

Aankoop uit het Van der Vossen-Delbrück Fonds. BI-2007-1452c

Recueil des ouvrages en serrurerie, que Stanislas le Bienfaisant, Roy de Pologne, Duc de Lorraine et de Bar, a fait poser sur la Place Royale de Nancy, à la gloire de Louis le Bien Aimé composé et exécuté par Jean Lamourson serrurier ordinaire, avec un discours sur l'art de la serrurerie et plusieurs autres dessins de son invention. Nancy, chez l'auteur, [1767]. Schenking Corus NV, Ijmuiden. BI-2007-4029

Über die Malerei der Alten, ein Beitrag zur Geschichte der Kunst veranlasst von B. Rode; verfasst von A. Riem. Berlin, Friedrich Maurer, 1787. BI-2007-4003

Het verbeterd en vermeerderd natuurlyk toover-boek, of 't nieuw speel-toneel der konsten; verhandelende ontrent sestien hondert natuurlijke tover-konsten, so uyt de goocheltas, als kaart-speelen, mathematische konsten, ook de verligt-teikenkunde en afsetten van

bloemen en meer andere diergelijke aardigheden, die tot vermaak en tijdkorting verstreken door Simon Witgeest. t'Amstelredam, Jan ten Hoorn, 1701. Schenking mevrouw S. Ueckermeier (DE). BI-2007-2488

Vite dei pittori antichi scritte ed illustrate da Carlo Ruberto Dati. Padova, Tipografia e Fonderia della Minerva, 1821. Aankoop uit het Van der Vossen-Delbrück Fonds. BI-2007-1449

Die Waffensammlung des österreichischen Kaiserhauses im K.K. Artillerie-Arsenal-Museum in Wien hrsg. von Quirin Leitner mit Zeichnungen von J.G. Fahrnbauer. Wien, Verlag von H. Martin, 1866-1870. Schenking Corus NV, Ijmuiden. BI-2007-4024

Lijst van nieuwe tijdschriften

- Animo Italo-Tedesco : Studien zu den Italien-Beziehungen in der Kulturgeschichte Thüringens = Studi sulle relazione con l'Italia nella storia della cultura di Turinga (1995 -)

- Arlis news-sheet (1991-)

- Les cahiers d'histoire de l'art (2003 -)

- Cahiers du château et des musées de Blois (2003 -)

- The French Porcelain Society journal (2003-)

- Historians of Netherlandish Art newsletter (1983 -)

- Land of water : tijdschrift voor de toekomst/ Zuiderzeemuseum Enkhuizen (2007-)

- Magyar iparművészet = Hungarian applied arts (1994-)

- Newsletter IFLA Section of Art Libraries (1981-)

- Oog : oog in oog met kunst en geschiedenis (2007 -)

- Perspective : actualités de la recherche en histoire de l'art (2006-)

- Saillant : kwartaalbericht van de Stichting Menno van Coehoorn (1999-)

- V & A magazine (1998-)

Conservering en restauratie

<i>Beeldende kunst</i>	
<i>Aziatische kunst</i>	
Wierookdoos lakwerk, Japan, 16de eeuw. AK-MAK-139	Zilveren folie , achterliggend in miniatuur. SK-A-4366, gereinigd
Schrijfdoos lakwerk, Japan, 17de eeuw. AK-MAK-141	<i>t.b.v. het bruikleenverkeer:</i>
Schrijfdoos lakwerk, Japan, 18de eeuw. AK-MAK-148	- Tentoonstelling Scheveningen, Beelden aan Zee, Aziatische kunst, 41 objecten
Documentendoos lakwerk, Japan, eind 19de eeuw. AK-MAK-149	- Tentoonstelling Maastricht, Bonnefantenmuseum, tentoonstelling <i>Palazzo</i> , 82 objecten
Wierookdoos lakwerk, Japan, 18de eeuw. AK-MAK-700	- Tentoonstelling Parijs, Institut Néerlandais, 3 objecten
Tabaksdoos lakwerk, Japan, 18de eeuw. AK-MAK-703	- Tentoonstelling Neurenberg, 2 objecten
Schrijfdoos lakwerk, Japan, 19de eeuw. AK-MAK-874	- Tentoonstelling Shanghai, 9 objecten
Doos lakwerk, Japan, 18de eeuw. AK-MAK-886	- Afbouw tentoonstelling <i>Held</i> , 34 objecten
Schrijfdoos lakwerk, Japan, 19de eeuw. AK-MAK-888	- Afbouw tentoonstelling Tokio, 7 objecten
Schrijfdoos lakwerk, Japan, eind 18de eeuw. AK-MAK-890	
Stapeldoos lakwerk, Japan, 18de eeuw. AK-NM-6206	
<i>Beeldhouwkunst</i>	
Quast, Pieter Jansz Reliëf van terracotta, ‘Twist tussen twee mannen’. BK-1966-2	
<i>Ceramik, glas en steen</i>	
Schotel van Italiaans majolica met het wapen van Paus Leo X, ca. 1513 tot ca. 1520. BK-17302	
Stroopkan van Italiaans majolica, ca. 1520 tot ca. 1540. BK-15343	
Kop van Meissen porselein (onderdeel van een theeservies), ca. 1725 tot ca. 1730. BK-17420-E	
Schotel van Meissen porselein (onderdeel van een theeservies), ca. 1725 tot ca. 1730. BK-17420-N	
<i>Metalen (vanaf 1 september)</i>	
Chrismatorium zilver. BK-NM-2357	
Putto brons. BK-NM-12141	
Beeldje brons. BK-169461	

Vergulde kaarsenkroon Noordelijke Nederlanden, 1750-1770. BK-16035	
<i>Schilderijen (volledige restauratie)</i>	
7 miniaturen Portretten van leden van het huis Oranje-Nassau. SK-A-4313, 4341, 4366, 4372 ¹ / _m 4374 en 4450	
Graat, Barent Familiegroep in een landschap. SK-A-1911	
Hondecoeter, Melchior d’ De filosoferende Ekster; Jachtbuit bij een bordes; De Menagerie. SK-A-170, 171 en 173	
Ketel, Cornelis Het korporaalschap van kapitein Dirck Jacobsz Rosecrans en luitenant Pauw. SK-C-378	
Maris, Matthijs Keukeninterieur. SK-A-2991	
Meester van het A’damse sterfbed van Maria Het sterfbed van Maria. SK-A-3467	
Metsu, Gabriel Man en vrouw aan de maaltijd. SK-A-249	
Rijn, Rembrandt van De Oosterling . SK-A-3340	
Ruisdael, Jacob Isaacksz van Landschap met waterval. SK-C-210	
Steen, Jan Havicksz De Ketelschuurster; Het dronken paar. SK-A-391 en SK-C-232	
Werff, Adriaan van der Zelfportret. SK-A-465	
<i>Externe restauraties schilderijen</i>	
Brekelenkam, Quiringh . Moeder en Kind (W. Khoudiakov). SK-C-113	
Israëls, Jozef HetNaaistertje (Jasja Ijff). SK-A-2661	
Jardin, K. du Portret van Joan van Reynst (Herman van Putten). SK-A-191	
Lairesse, G. de Allegorie op de milddadigheid (Ruth Hoppe). SK-A-4175	
Meulemans, Adriaan Keuken bij Lamplicht (Herman van Putten). SK-A-1174	
Ochternveld, Jacob De Speellieden (Annetje Boersma). SK-A-2144	
Odekercken, Willem van De Dienstmaagd (Ruth Hoppe). SK-A-3334	
Os, G.J. van Stilleven met jachtbuit; Stilleven met bloemen (Eneida Parreira). SK-A-1104 en 1105	

Paepe, J. de Venus en Adonis (Gwendolyn Boeve-Jones). SK-A- 2961	
Strij, Abraham van De Ketelschuurster (Lisa Elbers). SK-C-237	
Sturm, G. ca. 78 schilderijen, restauratie-project Rijksgebouwendienst voor Het <i>Nieuwe</i> Rijksmuseum (SRAL, Maastricht).	
Vanmour, Jean Baptiste Man van Kythnos; Vrouw van Kythnos; Groot Vizier; Ambassadeur op Audiëntie (Gwendolyn Bouvé). SK-A-2047, 2048, 2018 en 4080	
Vermeyen, J.C. Portret van Erard de la Marck (Mireille te Marvelde, Frans Hals Museum). SK-A-4069	
Versteegh, Michiel Vrouw in Keuken bij Kaarslicht (Gwendolyn Boeve-Jones). SK-C-256	
Vroom, H.C. Gevecht tussen Hollandse en Spaanse schepen op het Haarlemmermeer (Annetje Boersma). SK-A-602	
<i>Schilderijlijsten (volledige restauratie)</i>	
SK-L-5461 lijst bij Anthonis Mor, Portret van Sir Thomas Gresham (SK-A-3118)	
SK-L-5459 lijst bij Anthonis Mor, Portret van Anne Fernely (SK-A-3119)	
<i>Externe restauratie schilderijlijst</i>	
SK-L-3585 lijst bij Cornelis Ketel, Het korporaalschap van kapitein Dirck Jansz. Rosecrans en luitenant Pauw (SK-C-378)	
<i>Herinlijstingen</i>	
Dyck, Anthony van (kopie naar) Portret van Philip le Blon. SK-A-205	
Metsu, Gabriel Man en vrouw aan de maaltijd. SK-A-249	
Ruisdael, Jacob Isaacksz van Landschap met waterval. SK-C-210	
<i>Textiel</i>	
Hofjapon zijden tule en goudlamé, Frankrijk ca. 1806. BK-NM-12310	
Japon katoen, bedrukt en beschilderd, Nederland, 1860-1865. BK-NM-13104	

Omslagdoek zijde en gouddraad, 1700-1800. BK-NM-12185-c	
Kussenblad wol en zijde, 1680-1710. BK-15787	
Letterlap linnen en wol, 1863. BK-2005-6	
Avondjapon zijdelouurs, 1936. BK-1984-81	
Hofjapon zijde en zilverkant, 1928. BK-1984-79	
Avondjapon zijde, kloskant, stras, 1916. BK-1974-11	
Japon linnen en zijde, kant, tule, 1906-1912. BK-15259	
Trouwjapon zijde, Nederland. BK-1967-79-A	
Robe à la française bizarre zijde, derde kwart 18de eeuw. BK-KOG-13	
Avondjapon zwarte tule met kleurige pailletten, 1925. BK-1973-370	
Bruidsjapon witte satijn met gaze de soie en kloskant, 1909. BK-1967-79	
<i>Geschiedenis</i>	
<i>Scheepsmodellen</i>	
MC 1, maquette van de haven van Hellevoetsluis: diverse scheepsmodellen gemaakt als aankleding van de maquette	
NM 11530, fregat <i>Kamp en Eere</i>	
MC 265, halfmodel Zeeuws oorlogsschip, vermoedelijk de <i>Goes</i> , 54 stukken	
MC 1269, model van een vuurtoren	
MC 663, model van het fregat <i>Euridice</i>	
<i>Rijksprentenkabinet</i>	
<i>Aanwinsten</i>	
Ca. 800 prenten en tekeningen en ca. 100 foto's werden waar nodig gerestaureerd, geconserveerd en opgezet zodat ze in de collectie konden worden opgenomen.	
<i>Bruiklenen</i>	
In 2007 werden 497 werken op papier en foto's behandeld ten behoeve van bruiklenen aan ca. 40 musea (waar nodig geconserveerd en voorzien van een passe-partout, ingelijst, verpakt, uitgelijst en weer teruggezet op hun oorspronkelijk opzet vel of map) en werden ca.	

45 werken op papier gereed gemaakt voor de tentoonstelling <i>Held</i> in De Nieuwe Kerk.	
<i>Conservering en berging fotodepot</i>	
- Grote formaten. C-formaat objecten; bergingsmaterialen bestellen, bergingsmethode bedenken en opstarten (protocol+instructie voor behoudsmedewerker).	
- objecten; inventariseren, verpakken transport Lelystad, uitpakken en plaatsen Lelystad (albumstandaards, ceramiek, meubels, stereo-kijkers etc.).	
- Glaspositieven en -negatieven; inventariseren, bergingsmaterialen bestellen, conservering opstarten (protocol + instructie conservering naar behoudsmedewerker)	
- Albums + schetsboeken (Rijksprentenkabinet-tekeningen); meten, bergingsmaterialen bestellen.	
- Ingelijste objecten geïnventariseerd en ‘tijdelijke’ plek gegeven.	
- Ompakken objecten; oude mappen en dozen vervangen voor nieuwe dozen. Nieuwe mappen maken.	
<i>Onderhoud aan de collectie</i>	
Ruim 1900 prenten uit de Nederlandse 17de eeuw, de Belgische school en de Duitse houtsneden en 338 Nederlandse 19de-eeuwse tekeningen werden behandeld.	
<i>Projecten</i>	
<i>Björklund Album</i>	
Alle in het album aanwezige prenten werden eruit losgemaakt en gerestaureerd. De prenten werden opgezet in mappen. Bij de conservering werd een nieuwe manier van fixeren van stempelinkten onderzocht en toegepast. De manier waarop de prenten oorspronkelijk waren opgezet werd zorgvuldig gedocumenteerd met behulp van geannoteerde kopieën, zodat terugplaatsen op de oorspronkelijke wijze mogelijk blijft.	

Bruiklenen

Pastelproject

De conserveringsbehoefte van de pastels voor Het *Nieuwe* Rijksmuseum werd geïnventariseerd. Alle pastels van Liotard en Tischbein werden daartoe uitgelijst en met en zonder lijst van voor- en achterzijde gefotografeerd. Lijst, drager en medium werden onderzocht en beschreven, alsmede de conditie ervan. Hiervoor werd een nieuw conditierapport speciaal voor pastels ontwikkeld. Een aantal proefrestauraties werd uitgevoerd. Een opzet werd gemaakt voor onderzoek aan modellen om vast te kunnen stellen welke materialen en welke methode van inlijsten het meest geschikt zijn nadat de werken zijn geconserveerd.

Bibliotheek

Boeken

41 boeken gerestaureerd
195 reparaties uitgevoerd
42 boeken ingebonden
60 portefeuilles gemaakt

Overige werkzaamheden

15 boeken van een band voorzien (winkel)
5 Holstein boeken ingebonden (Rijksprentenkabinet)
3 boekjes ingebonden (infobalie)
10 grote portefeuilles gemaakt (Van der Vossen collectie)
6832 ronde etiketten gestanst

147 x plak- en snijwerk
1065 stofomslagen ingezet
162 conserveringmappen voor veilingcatalogi gemaakt
Tape van ca. 500 boeken uit de collectie schoolboeken verwijderd
Schimmelbegeleiding boeken bibliotheek
Nabewerking schimmelschade
10 foedraaldozen

In 2007 werden 223 schilderijen, 21 voorwerpen van Nederlandse geschiedenis, 78 beelden, 6 meubelstukken, 27 voorwerpen van aardewerk, porselein en glas, 1 porseleinen serviesje, 21 zilveren voorwerpen, 1 kristallen dwarsfluit, 22 kostuumstukken, 1 tegeltableau, 39 voorwerpen van kunstnijverheid, 39 voorwerpen van Aziatische kunst, 7 schilderijen, 218 prenten, diverse materialen voor het vervaardigen van prenten, 80 tekeningen, 4 documenten, 2 albums, 2 schetsboeken, 2 aquarellen, 64 foto's en 13 boeken in bruikleen afgestaan aan 91 tentoonstellingen in musea en instellingen in binnen- en buitenland:

A

- Aken, Suermondt-Ludwig-Museum:
Willem Kalf
- Amsterdam, Allard Pierson Museum:
Beeld voor Beeld
- Amsterdam, Amsterdams Historisch Museum:
De Engelse Kerk op het Begijnhof 400 jaar
- Amsterdam, Amsterdams Historisch Museum:
Modepaleizen 1890-1960
- Amsterdam, Bibliotheca Philosophica Hermetica: *Jacob Böhmes weg in de wereld*
- Amsterdam, Foam:
BinnensteBuiten
- Amsterdam, Museum Amstelkring:
Verborgten Vrouwen
- Amsterdam, Stadsarchief:
Het aanzien van Amsterdam
- Antwerpen, Museum Plantin-Moretus:
De ark van Plantin
- Apeldoorn, CODA Museum:
Zomertentoonstelling
- Apeldoorn, Nationaal Museum Paleis Het Loo: *Kinderen van Oranje*
- Arnhem, Gemeentemuseum:
Jan Mankes
- Assen, Drents Museum:
Jan Mankes
- Assen, Drents Museum:
Max Liebermann
- Assen, Drents Museum:
Meesters en Molens. Van Rembrandt tot Mondriaan

B

- Barcelona, Fundación la Caixa:
The art of devotion
- Bedburg-Hau, Museum Schloss Moyland:
700 Jahre Schloss Moyland

- Belluno, Palazzo Crepadona: Tiziano:

L'Ultimo Atto

- Berlijn, Deutsches Historisches Museum:

Novos Mundos – New Worlds

- Berlijn, Kunstgewerbemuseum:

Möbelkunst von Abraham und David Roentgen

- Berlijn, Schloss Charlottenburg:

Raffinesse & Eleganz

- Bologna, Museo di Palazzo Poggi:

Il viaggio tra mito e scienza

- Brugge, Onthaalkerk Onze-Lieve-Vrouw:

De Schoonheid en de Waanzin

- Brussel, Museum van Elsene:

Alle wegen leiden naar Rome. Reizende kunstenaars van de 16de tot de 19de eeuw

- Brussel, Paleis voor Schone Kunsten:

Het meesterlijke atelier. Europese Kunstroutes (5de-18de eeuw)

D

- Den Bosch, Noordbrabants Museum:

Meesters en Molens. Van Rembrandt tot Mondriaan

- Den Haag, Gemeentemuseum:

Om bloemen in te steken

- Den Haag, Gemeentemuseum:

Haagse Hofmode

- Den Haag, Mauritshuis:

Meesterwerken van de Hollandse 17de-eeuwse portretkunst

- Den Haag, Museum Bredius:

Meesters en Molens. Van Rembrandt tot Mondriaan

- Den Haag, Museum Mesdag:

Goed bekeken!

- Den Haag, Museum Mesdag:

Dwars door de stad. Stadsgezichten uit de 19de eeuw

- Dordrecht, Dordrechts Museum:

Vom Adel der Malerei, Holland um 1700

E

- Eisenach, de Wartburg:

Elisabeth von Thüringen – eine europäische Heilige

- Evreux, Musée de l'ancien Evêché:

Philippe de Champagne, le problème de l'atelier

G

- Groningen, Groninger Museum:

Japans porselein

H

- Haarlem, Frans Hals Museum:

Israels aan Zee – Hollandse en Italiaanse strandtaferelen van Isaac Israels

- Haarlem, Frans Hals Museum:

Jan Cornelisz Vermeyen

- Haarlem, Teylers Museum:

Bloemen onder de loep

- Hillerød, Danish Museum of National History:

Pieter Isaacs., Court Painter, Art Trader and Spy

- Houston, Texas, Museum of Fine Arts:

Jan van Huysum

K

- Karlsruhe, Staatliche Kunsthalle Karlsruhe:

Grünwald und seine Zeit

- Kassel, Gemäldegalerie Alte Meister:

Vom Adel der Malerei, Holland um 1700

L

- Laren, Singer Museum:

Oosters Avontuur, Marius Bauer 1867-1932

Tentoonstellingen en presentaties

- Leeuwarden, Fries Museum:
  - Pier Pander*
- Leeuwarden, Prinsessehof:
  - Hollands porselein*
- Lissabon, Museu nacional do azulejo:
  - João Miguel dos Santos Simões*
- Londen, Barbican Centre:
  - Intimate Relations: Art and Sex*
- Londen, The National Gallery: *Masterpieces of 17th-Century Dutch Portrait Painting*
- Londen, The National Gallery:
  - Renaissance Siena – Art for a City*
- Los Angeles, The J. Paul Getty Museum:
  - Oudry’s painted menagerie*

- M**
- Maastricht, Bonnefantenmuseum:
  - From Vulcan’s Forge*
- Madrid, Museo Thyssen-Bornemisza:
  - Dürer and Cranach*
- Middelburg, Zeeuwse bibliotheek:
  - J.C. van der Meer Mohr (1821-1876)*
- Modena, Galleria Estense:
  - La ragazza alla spinetta di Johannes Vermeer e gli artisti di Delft*

- N**
- Namen, Musée provincial des Arts anciens du Namurois: *Pierre de Lumière. Le cristal de roche dans l’art et l’archéologie*
- Neurenberg, Germanisches Nationalmuseum: *Nürnberger Goldschmiedekunst*
- New York, Cooper-Hewitt National Design Museum: *Piranesi as Designer*
- New York, The Bard Graduate Center: *Fragile Diplomacy. Meissen Porcelain for Courts*
- New York, The Frick Collection:
  - Gabriel de Saint-Aubin*

- New York, The Metropolitan Museum of Art: *Threads of Splendor*
- Nijmegen, Museum het Valkhof:
  - Antoon van Welie*

- P**
- Parijs, Institut Néerlandais:
  - Louis-Napoléon, premier roi de Hollande*
- Parijs, Musée d’Art et d’Histoire du Judaïsme:
  - Rembrandt et la nouvelle Jérusalem*
- Phoenix, Arizona, Phoenix Art Museum:
  - Rembrandt and the Golden Age of Dutch Art*
- Portland, Oregon, Portland Art Museum:
  - Rembrandt and the Golden Age of Dutch Art*

- R**
- Rhenen, Museum het Rondeel:
  - Rhenen in oude tekeningen*
- Rotterdam, Kunsthal:
  - Willem Roelofs 1822-1897. De adem der natuur*
- Rotterdam, Kunsthal:
  - Dierenstreken. Japanse schilderingen*
- Rotterdam, Nederlands Architectuur Instituut: *P.J.H. Cuyper (1827-1921)*
- Rotterdam, Nederlands Fotomuseum:
  - Dutch Eyes*

- S**
- Sarasota, Florida, The John and Mable Ringling Museum of Art
- Schallaburg, Oostenrijk, Schloss Schallaburg:
  - Die Kreuzfahrer*
- Schwerin, Staatliches Museum:
  - Nicolaas Pietersz. Berchem*
- Shanghai, The Shanghai Museum:
  - Rembrandt and the Golden Age. Highlights from the Rijksmuseum Amsterdam*
- Spanbroek, Scheringa Museum voor Realisme: *Jan Mankes*
- Spanbroek, Scheringa Museum voor Realisme: *De magie van Carel Willink*

- T**
- Tokio, National Art Centre:
  - Milkmaid by Vermeer and Dutch Genre Painting*
- Toulouse, Musée des Augustins:
  - Jacques Stella*
- Trier, Rheinisches Landesmuseum:
  - Konstantin der Grosse*

- V**
- Valencia, Museo de la Ciudad:
  - Op zoek naar het Gulden Vlies*
- Valletta, Malta, Museum of Fine Arts:
  - Malta drawings by W. Schellinks*
- Veere, Museum De Schotse Huizen:
  - De Zeeuwse tijd van Dirk van Gelder*
- Venlo, Limburgs Museum:
  - Zwerkballen, grobbebollen en toverkollen*
- Vlissingen, Zeeuws Maritiem MuZEEum:
  - De trots van Zeeland, de wereld van Michiel de Ruyster*

- W**
- Weimar, Residenzschloss Weimar:
  - Ereignis Weimar*
- Wenen, Gemäldegalerie der Akademie der bildenden Künste: *Traum vom Süden*
- Williamstown, Massachusetts, The Sterling and Francine Clark Art Institute:
  - Dutch Crossings*
- Woerden, Stadsmuseum Woerden:
  - Herman van Swanevelt*

- Z**
- Zoetermeer, Stadsmuseum:
  - Vive les Gueux! Een tentoonstelling over ‘bouffens en piraten’*
- Zürich, Kunsthaus:
  - Nicolaas Pietersz. Berchem*
- Zutphen, Museum Henriette Polak:
  - Henk Pander: Amerikaanse landschappen*

En aan de volgende musea voor langere tijd:

- Apeldoorn, Nationaal Museum Paleis Het Loo: 221 miniaturen
- Laren, Singer Museum: 1 schilderij
- Muiden, Muiderslot: 16 voorwerpen

Nederlandse geschiedenis

Rijksmuseum Amsterdam Philipsvleugel

 1/m 2010

De Meesterwerken

13 oktober 2006 – 21 januari 2007

Rembrandt 400, Alle tekeningen van Rembrandt in het Rijksmuseum Deel 2: De waarnemer

projectleiding Simone van Elst, Jan Rudolph de Lorm

inhoudelijk Marijn Schapelhouman

29 november 2006 – 29 april 2007

Te gast: Rembrandt, Portret van Catrina Hooghsaet

projectleiding Taco Dibbits, Pauline Kintz

inhoudelijk Taco Dibbits

21 december 2006 – 4 maart 2007

Aanwinst: Jan Steen, ‘Een ‘burger’ van Delft’

projectleiding Kris Callens, Simone van Elst

inhoudelijk Taco Dibbits, Frans Grijzenhout, Niek van Sas

2 februari – 30 april 2007

Wintertentoonstelling: Brand! Jan van der Heyden i.s.m. Bruce Museum, Greenwich, USA

projectleiding Kris Callens, Simone van Elst

inhoudelijk Pieter Roelofs, Marijn Schapelhouman

6 maart – 1 mei 2007

Aanwinst: Carel Willink, Zelfportret als Johannes

projectleiding Kris Callens, Simone van Elst

inhoudelijk Jenny Reynaerts, Robert-Jan te Rijdt

2 mei – 13 juni 2007

Aanwinsten: Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog in fotoalbums en ansichtkaarten van Duitse soldaten/Henri van de Velde, ‘De Nieuwe Mensch’

projectleiding Kris Callens, Simone van Elst

inhoudelijk Wim de Bell, Jet Baruch

12 juni – 13 augustus 2007

Aanwinsten: Tapijtkarton/Een tekening van Bartholomeus Spranger

projectleiding Kris Callens, Flore Diekstra, Simone van Elst

inhoudelijk Marijn Schapelhouman, Ebeltje Hartkamp, Huigen Leefflang

14 augustus – 16 oktober 2007

Aanwinst: Doosje van admiraal De Suffren (in relatie tot *Held*, De Nieuwe Kerk)

projectleiding Kris Callens, Flore Diekstra

inhoudelijk Gijs van der Ham, Merel Munne

20 september – 16 december 2007

Te gast: Constable, ‘The leaping horse’

projectleiding Kris Callens, Flore Diekstra, Simone van Elst

inhoudelijk Marringje Rikken, Renske Suijver

17 oktober – 17 december 2007

Aanwinst: Jongkind, ‘Rue Notre Dame, Paris’

projectleiding Kris Callens, Flore Diekstra

inhoudelijk Jenny Reynaerts

14 december 2007 – 18 maart 2008

Wintertentoonstelling: Karel du Jardin (1626-1678)

projectleiding Kris Callens, Flore Diekstra

inhoudelijk Pieter Roelofs, Marringje Rikken

20 december 2007 – 18 februari 2008

Aanwinst: Francesco Trevisani, ‘Het martelaarschap van de zeven broers, de zonen van heilige Felicitas’

projectleiding Kris Callens, Flore Diekstra

inhoudelijk Duncan Bull

Rijksmuseum Amsterdam Schiphol

10 november 2006 – 27 februari 2007

Maritime Power

projectleiding Kris Schiermeier, Roosmarijn Ubink

inhoudelijk Wouter Kloek

1 maart – 5 juni 2007

Low Life in the Golden Age

projectleiding Kris Schiermeier, Roosmarijn Ubink

inhoudelijk Lieneke Nijkamp, Taco Dibbits

7 juni – 26 september 2007

Dutch Realism

projectleiding Kris Schiermeier, Roosmarijn Ubink

inhoudelijk Renske Suijver, Jenny Reynaerts

2 oktober 2007 – 14 januari 2008

Battle at Schiphol

projectleiding Kris Schiermeier, Roosmarijn Ubink

inhoudelijk Hester Koers, Kees Zandvliet

Gastpresentaties, Rijksmuseum op/aan/in

projectleiding Kris Callens, Simone van Elst

3 februari 2004 – 14 januari 2007

Rijksmuseum aan de Brink

Drents Museum, Assen

2 maart 2004 – maart 2008

Rijksmuseum aan de Maas

Bonnefantenmuseum, Maastricht

8 maart – 8 september 2007

From Vulcan’s Forge. Bronssculptuur uit het Rijksmuseum Amsterdam 1450-1850

projectleiding Kris Callens

inhoudelijk Frits Scholten

10 april 2004 – 2008

Rijksmuseum aan de Grens

Rijksmuseum Twenthe, Enschede

20 mei 2004 – 28 mei 2007

Rijksmuseum aan de Merwede

Dordrechts Museum, Dordrecht

12 juni 2004 - 2008

Rijksmuseum aan de Vecht

Gemeentemuseum, Weesp

Publicaties van medewerkers

Richard Tepe: Photography of Nature in the Netherlands 1900-1940

Christiane Kuhlmann
Amsterdam: Rijksmuseum/Nieuw Amsterdam, 2007

61 p. (Rijksmuseum Studies in Photography, 1)
ISBN 978 90 8689 019 4

Trompenburg

Bert Natter
Amsterdam: Rijksmuseum/Nieuw Amsterdam, 2007

72 p.
ISBN 978 90 8689 024 8

€ 14,95

Wonen in de Gouden Eeuw. 17de-eeuwse Nederlandse meubelen/Furniture in Holland's Golden Age

Reinier Baarsen
Amsterdam: Rijksmuseum/Nieuw Amsterdam, 2007

224 p. (Rijksmuseum-Dossiers)
ISBN 978 90 8689 013 2 (Nederlands)
ISBN 978 90 8689 014 9 (Engels)

€ 29,95

Zeeslagen en zeehelden in de Gouden Eeuw/Sea battles and naval heroes in the 17th-century Dutch Republic

Peter Sigmond, Wouter Kloek
Amsterdam: Rijksmuseum/Nieuw Amsterdam, 2007

175 p. (Rijksmuseum-Dossiers)
ISBN 978 90 8689 022 4 (Nederlands)
ISBN 978 90 8689 028 6 (Engels)

€ 29,95

R.J. Baarsen

- *Wonen in de Gouden Eeuw, 17de-eeuwse Nederlandse meubelen*, Amsterdam 2007,

Rijksmuseum-Dossier (Engelse editie: *Furniture in Holland's Golden Age*);

- Recensie van: Daniëlle Gisluk-Grosheide, Wolfram Koeppe en William Rieder, *European furniture in the Metropolitan Museum of Art, Highlights of the collection*, New York, New Haven en Londen 2006, *The Furniture History Society Newsletter* 166 (mei 2007), pp. 16-17;

- 'Sèvres in Brussels: the collection of Charles of Lorraine', *The French Porcelain Society Journal* 3 (2007), pp. 45-57;

- bespreking van: tentoonstelling *Biedermeier; Die Erfindung der Einfachheit*, Milwaukee (Art Museum), Wenen (Albertina), Berlijn (Deutsches Historisches Museum) en Parijs (Musée du Louvre) 2007-2008, *The Burlington Magazine* 149 (2007), pp. 568-570;

- 'Een kabinet voor Amalia van Solms: Europese meubelkunst in Den Haag', *Leids Kunsthistorisch Jaarboek* 14 (2007), pp. 63-90;

- 'Sculptor and chairmaker? Throne chairs from the workshop of Jan Baptist Xavery', *Furniture History* 43 (2007), pp. 101-113.

Mw. A.M.F. Barth

- [met H. Piena] redactie van *Houttechnologie voor meubelrestauratoren. Handelingen zevende Nederlandse symposium hout- en meubelrestauratie*, Amsterdam 2002.

D.J. Biemond

- 'Een 18de-eeuwse bedieningsdoos uit Geesteren', in: L. van den Bergh-Hoogterp (red.), *De Stavelij, jaarboek 2007*, Bilthoven 2007, pp. 69-75.

J. Bikker

- 'Reeksen van militairen ontrafeld', *Bulletin van het Rijksmuseum* 54 (2006), nr. 4, pp. 413-426;

- recensie van: Suermondt-Ludwig-Museum Aachen, *Bestandskatalog der Gemäldegalerie Nieder-*

lande von 1550 bis 1800, The Burlington Magazine 149 (2007), p. 114;

- recensie van: *Hollandse meesters. Catalogus van de schilderijen van Hollandse meesters. Zeventiende en achttiende Eeuw*. Museum Mayer van der Bergh, collectie Schmidt van Gelder Antwerpen, *The Burlington Magazine* 149 (2007), p. 114;

- entry cat. nr. 21 in Q. Buvelote e.a., cat. tent. *Hollanders in beeld: portretten uit de Gouden Eeuw*, Londen (The National Gallery), Den Haag (Koninklijk Kabinet van Schilderijen Mauritshuis), 2007;

- redactie van en 204 entry's in *Dutch paintings of the seventeenth century in the Rijksmuseum Amsterdam: volume I – Artists born between 1570 and 1600*, Amsterdam 2007

Mw. M. Boom

- [met Menno Fitski] 'Japan: bloesem, verlangen en krijgsgeweld', *Rijksmuseum Kunstkrant* 33 (2007), nr. 3, pp. 14-17;

- 'Fotografie van rond 1900', *Aziatische Kunst* 37 (2007), nr. 2, pp. 33-43;

- [met Frits Gierstberg] 'Dutch Eyes. Een nieuwe geschiedenis van de fotografie in Nederland', *Holland, Historisch Tijdschrift* 39 (2007), nr. 2, pp. 107-113;

- 'De 'geheimen van licht en bruin': vroege fototentoonstellingen in Amsterdam', pp. 64-67; 'De vrouwelijke lijn: rondom Tinne, Behrend en Andriess', pp. 94-97; [met Saskia Asser en Hans Rooseboom], 'Fotografie in de 19de eeuw: een nieuwe kunst, een nieuw beroep', pp. 57-101, in: *Dutch Eyes: nieuwe geschiedenis van de fotografie in Nederland*, Zwolle 2007;

- 'Asser, Eduard Isaac (1809-1894), Dutch photographer and advocate', pp. 86-88; 'Societies, groups, institutions and exhibitions in the Netherlands', pp. 1301-1303, in: *Encyclopedia of Nineteenth-Century Photography*, New York/Londen 2007;

- 'Verhaal', *Fotovoorkeuren. 50 Auteurs kiezen een foto uit de collectie van het Leids Prentenkabinet*,

Amsterdam 2007, pp. 31-34;

- 'Het ongeziene zichtbaar', (nr. 57) *Nieuwsbrief NFg*, december 2007, pp. 28-29;

- [met Hans Rooseboom en Ger Luijten] redactie van Christiane Kuhlmann, *Richard Tepe: Photography of Nature in the Netherlands 1900-1940*, Amsterdam 2007, Rijksmuseum Studies in Photography Vol. 1;

- [met Hans Rooseboom en Ger Luijten] redactie van Laetitia Dujardin, *Ethnics and Trade: Photography and the Colonial Exhibitions in Amsterdam, Antwerp and Brussels*, Amsterdam 2007, Rijksmuseum Studies in Photography Vol. 2.

K.J.R. Callens

- *Een verleden landschap? Erfgoedzorg vandaag en morgen, nieuwe uitdagingen*, Hasselt 2007.

J. van Campen

- 'Aanwinst; het theeservies van Maurits van Aerden en Constantia Helena ten Damme', *Aziatische Kunst* 37 (2007), nr. 1, pp. 32-37;

- 'Aanwinst; man met olifantstand', *Aziatische Kunst* 37 (2007), nr. 1, pp. 38-44;

- 'Chinese "schudebolle"; beschilderde knikpoppen uit de 18^e eeuw', *Aziatische Kunst* 37 (2007), nr. 3, pp. 18-35;

- 'Aanwinst; een grote schotel met bloemtakken', *Aziatische Kunst* 37 (2007), nr. 4, pp. 26-31.

Mw. A.H. Coerdt

- 'Zum Leimen zu gebrauchen- Untersuchungen zu kaltflüssigen Glutinleimen, Teil 1', *Restauro* 113 (2007), nr. 1, pp. 32-38;

- 'Zum Leimen zu gebrauchen- Untersuchungen zu kaltflüssigen Glutinleimen, Teil 2', *Restauro* 113 (2007), nr. 3, pp. 191-197.

J.D. van Dam

- 'João Miguel dos Santos Simões, Historiador da Azulejaria Holandesa', in *João Miguel dos Santos Simões 1907-1972*, cat. tent. Lissabon

(Instituto dos Museus e da Conservação - Museu Nacional do Azulejo) 2007, pp. 67-80.

T.D.W. Dibbits

- ‘Girolamo Muziano, *A Prophet*’, in: *In Arte Venustas. Studies on Drawings in Honour of Terèz Gerzsi*, Budapest 2007, pp. 40-41;
- cat. tent., *Milkmaid by Vermeer and Dutch Genre Painting. Masterworks from the Rijksmuseum Amsterdam*, Tokyo (The National Art Centre), Tokyo 2007 (essay ‘The Milkmaid’, pp. 4-13);
- ‘Caspar de Crayer’, *Disegni fiamminghi e olandesi del Gabinetto Disegni e Stampe degli Uffizi*, Florence (Uffizi) (verschijnt in 2008);
- entry’s in: J. Bikker e.a., *Dutch paintings of the seventeenth century in the Rijksmuseum, Amsterdam, Volume I – Artists born between 1570 and 1600*, Amsterdam 2007.

P. Eckhardt

- ‘Geestesziek in Nederlands-Indië – vier psychiatrische syndromen: amok, latah, koro en tropenneurasthenie’, *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde* 151 (2007), nr. 51, pp. 2845-2851.

J.P. Filedt Kok

- [met Ewoud Mijnlieff] ‘De vroegste cartons terug in Gouda’, in H. Pennock e.a. (red.), *Erfgoedverhalen voor Charlotte van Rappard-Boon*, Den Haag (Erfgoedinspectie) 2007, pp. 176-184;
- ‘The 17th-century Dutch paintings in het Rijksmuseum: two centuries of collecting and cataloguing’ in: J. Bikker e.a., *Dutch paintings of the seventeenth century in the Rijksmuseum, Amsterdam, Volume I – Artists born between 1570 and 1600*, Amsterdam 2007, pp. 9-38 en ca. 20 entry’s met biografieën over A. Arentsz., H. Avercamp, A. van Breen, P. Claesz., F. van Dijk, W.C. Heda, F. van Schooten, pp. 45-48, 52-55, 84-86, 116-17, 100-04, 188-190, 352-53;
- bespreking van: tentoonstelling *Prayers and Portraits – Unfolding the Netherlandish Diptych* -

Washington and Antwerp, The Burlington Magazine 149 (2007), pp. 121-24;
- bespreking van: tentoonstelling *Patinir - Madrid, The Burlington Magazine* 150 (2008), pp. 54-55.

M. Fitski

- ‘Japan: bloesem, verlangen en krijgsgeweld: Schilderingen, prenten en foto’s, 1750-1950’, *Aziatische Kunst* 37 (2007), nr. 2, pp. 2-32;
- [met Mattie Boom] ‘Japan: bloesem, verlangen en krijgsgeweld’, *Rijksmuseum Kunstkrant* 33 (2007), nr. 3, pp. 14-17;
- Recensies van: ‘Handmade culture’ – ‘Raku potters, patrons and tea practitioners in Japan & Kyoto ware’ – ‘Ceramic designs and techniques of the Capital’, *Aziatische Kunst* 37 (2007), nr. 3, pp. 39-43;
- ‘De Japanse theeцерemonie’, *Rijksmuseum Kunstkrant* 33 (2007), nr. 2, pp. 16-19;
- ‘Japanse geïllustreerde boeken, 17de-20ste eeuw’, *Rijksmuseum Kunstkrant* 33 (2007), nr. 5, pp. 16-19.

G. van der Ham

- ‘Een kloekmoedige zeeleeuw - Michiel de Ruyter: heldhaftig symbool van Hollandse moed en eenvoud’, *Kleio* 48 (april 2007), nr. 2, pp. 4-8;
- ‘Musea en geschiedenis’, in: Valentijn Byvanck (red.), *Zeeuws Imago*, Middelburg 2007, pp. 113-118;
- ‘Keuze uit de aanwinsten: 20ste-eeuwse penningen’ (aanwinsten nrs. 1 1/3m 13), *Bulletin van het Rijksmuseum* 55 (2007), nr. 1, pp. 78-91;
- ‘Heldenverering’, *Rijksmuseum Kunstkrant* 33 (2007), nr. 4, pp. 4-7;
- samenstelling, redactie, artikel ‘Zonder verering geen held’ (pp. 12-28) en vijf beeldverhalen in *Held*, Amsterdam 2007;
- ‘Nederland en zijn helden’, *Geschiedenis magazine* 42 (september 2007), nr. 6, pp. 30-31;
- ‘Een uniek schilderij over de Beeldenstorm’, *Rijksmuseum Amsterdam Jaarverslag 2006*, p. 63.

Mw. E. Hartkamp-Jonxis

- ‘Puzzelen met de goden’, *Rijksmuseum Kunstkrant* 33 (2007), nr. 5, pp. 20-23;
- Catalogusteksten in: Thomas P. Campbell (ed.), *Tapestry in the Baroque: threads of splendour*, New York/New Haven 2007.

J.F. Heijbroek

- [met A.Th.P. van Griensven] *Kunst, kennis en kwaliteit. De Vereniging van Handelaren in Oude Kunst in Nederland 1911-heden*, Zwolle 2007.

A.J. Hoving

- Inleiding in: H. van der Biezen (red.), *Scheepshistorie 1, Het schaalmodel als reconstructie*, 2007;
- Recensie van: H. van der Biezen (red) *Scheepshistorie 1. Het Schaalmodel als Reconstructie*, *Tijdschrift voor Zeegeschiedenis* nr. 26 (2007) nr. 1, pp. 75-76;
- ‘Dutch Shipdesign in the 17th and 18th Centuries’, in: Horst Nowacki en Wolfgang Lefèvre (red.), *Creating Shapes in Civil and Naval Architecture, a Cross-Disciplinary Comparison*, Max Plank Institut fur Wissenschaftsgeschichte, reprint 338, Volume II, pp. 177-189;
- [met Alan Lemmers] ‘Drawing the line or Why the Rotterdam Shipwrights Would Not Adopt the Amsterdam (English) Drafting Techniques’, *Nautical Research Journal* 52 (2007), nr. 2, pp. 67-81;
- ‘Restauratie van het model van de Utrecht’, een 17de-eeuws kerkmodel’, in: H. van der Biezen (red.), *Scheepshistorie 3. Het schaalmodel als reconstructie*, september 2007, pp. 7-30;
- Recensie van: Herman Ketting, *Fluitschepen voor de VOC. Balanceren tussen Oncostelijkheid en Duurzaamheid*, *Tijdschrift voor Zeegeschiedenis* nr. 26 (2007)2, pp. 180-181;
- Appendix in de vierde druk van G.C. Dik: *e 7 Provinciën, Een poging tot reconstructie, etc....* Van Wijnen, Franeker 2007, pp. 183-185.

Mw. A. Janssen

- ‘Going Grey in Black and White. The Repre-

sentation of Old Age in Netherlandish Prints (c. 1550-1650)’, in: H. Fangerau *et al.* (red.), *Alterskulturen & Potentiale des Alter(n)s*, Berlijn 2007, pp. 59-80;
- ‘The Good, the Bad and the Elderly. The Representation of Old Age in Netherlandish Prints (c. 1550-1650)’, in: A. Classen (red.), *Old Age in the Middle Ages and the Renaissance. Interdisciplinary Approaches to a Neglected Topic*, in de serie *Fundamentals of Medieval Culture and Literature*, Berlijn/New York 2007, pp. 437-483;
- *Grijsaards in zwart-wit. De verbeelding van de ouderdom in de Nederlandse prentkunst (1550-1650)*, dissertatie Zutphen 2007.

W.T. Kloek

- ‘Ter herinnering aan Rob Noortman’, *Bulletin van het Rijksmuseum* 55 (2007), nr. 1, pp. 71-77;
- [met J.P. Sigmond] *Zeeslagen en zeehelden in de Gouden Eeuw*, Amsterdam 2007, Rijksmuseum-Dossier (Engelse editie: *Sea Battles and Naval Heroes in the 17th century Dutch Republic*).

Mw. H. Koning

- verslag van de AIC Photographic Materials Group/ICOM CC Winter Meeting voor de Nieuwsbrief van het Nederlands Fotogenootschap en voor de PMG van het AIC.

G.-J. Koot

- ‘Het mooiste online plantenboek ter wereld? Het ingekleurde Cruijdeboek van Rembert Dodoens uit 1554’, *Rijksmuseum Kunstkrant* 33 (2007), nr. 4, pp. 16-19;
- ‘‘t Zijn al boeken waer men ziet. De geschiedenis van de bibliotheek van het Rijksmuseum’, in: Roman Koot e.a. (red.), *Kunstabibliotheken in Nederland. 10 korte schetsen*, Leiden 2007, pp. 34-52.

M.A.A.M. van de Laar

- [met Yvette Bruijnen] ‘Geschreven, gestempeld of geplakt; verscholen informatie op

de keerzijde van schilderijen’, *Bulletin van het Rijksmuseum* 54 (2006), nr. 4, pp. 428-449.

R.J.C.H.M. van Langh

- Eindredactie pre-prints *METAL 07*, ICOM-CC, Metal working Group, congresbundel;
- [met Frits Scholten] ‘Een digitale kijkoperatie’, *Kunstschrift* 51 (2007), nr. 5, pp. 31-33.

H. Leeflang

- Redactie van en bijdragen in: Léna Widerkehr, *Jacob Matham. The New Hollstein. Dutch and Flemish Etchings, Engravings and Woodcuts 1450-1700*; 2 dln., Ouderkerk aan den IJssel 2007;
- Inleiding in: *De Meseta. Noord-Spaanse landschappen. Tekeningen van Rein Dool*, [Harderwijk] 2007, pp. 9-20;
- ‘Hendrick Goltzius met toevoegingen van Jacob de Wit. *Sine Cerere et Baccho friget Venus*’, in: Stefaan Hautekeete (red.), cat. tent. *Tekeningen uit Nederlands Gouden Eeuw, in de verzameling van Jean De Grez*, Brussel (Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België), Amsterdam (Museum Het Rembrandthuis)/Gent 2007, pp. 14-17, nr. 1;

- ‘De verfijnde prentkunst van Dirck de Bray’, *Kunstschrift* 51 (2007), nr. 1 (Themanummer Familie De Bray), pp. 42-46;
- ‘Jozef van Ruyssevelt in Zutphen’, *Kunstschrift* 51 (2007), nr. 5, p. 49;
- ‘Rein Dool in Teylers Museum’, *Kunstschrift* 51 (2007), nr. 4, p. 50;
- ‘Een teruggevonden tekening van Bartholomeus Spranger’, *Rijksmuseum Kunstkrant* 33 (2007), nr. 4, pp. 8-10;
- ‘Bijzondere vondsten tijdens de Avonduren’, *Rijksmuseum Kunstkrant* 33 (2007), nr. 1, pp. 24-25.

Mw. M. Leeflang

- *Uytnemende Schilder van Antwerpen’ Joos van Cleve: atelier, productie en werkmethoden* (dissertatie), Rijksuniversiteit Groningen, Enschede 2007;

- [met C. van der Elst] ‘Triptych with ‘The Dancing Shepherds’: Unravelling mysteries of production and construction’, *Art Matters, Netherlands Technical Studies in Art*, deel 4, Zwolle 2007, pp. 6-18;
- ‘Verborgen portretten, onderzoek naar schilderijen van Joos van Cleve en zijn atelier’, *Kunst en Wetenschap*, 16 (winter 2007/2008), nr. 4, pp. 11-12;
- ‘Christelijke kunst: Bekeken vanuit het ontstaansproces’, *Catharijnebrief* 100 (december 2007), pp. 11-12.

R. de Leeuw

- ‘Het Clubgevoel van Ronald de Leeuw’, *De commissaris*, 1 (2007), nr. 3, pp. 32-33;
- ‘Director’s foreword’, in: J. Bikker e.a., *Dutch paintings of the seventeenth century in the Rijksmuseum, Amsterdam, Volume I – Artists born between 1570 and 1600*, Amsterdam 2007;
- ‘Een Museumwet voor de Collectie Nederland’, *Erfgoedverhalen voor Charlotte van Rappard-Boon*, Den Haag 2007, pp. 30-34;
- ‘Foreword’, in: Laetitia Dujardin, *Ethnics and trade. Photography and the colonial exhibitions in Amsterdam, Antwerp and Brussels*, Amsterdam 2007 (Rijksmuseum studies in photography, 2);
- ‘Voorwoord’, in: Gijs van der Ham (red.), *Held*, Amsterdam 2007;
- ‘Voorwoord. Foreword’, in: Jennifer Kilian, *Karel du Jardin 1626-1678*, Amsterdam 2007;
- ‘Message’, in: *Milkmaid by Vermeer and dutch genre painting. Masterworks from the Rijksmuseum Amsterdam*, cat. tent. National Art Center Tokyo 2007, pp. 14-15;
- ‘Voorwoord’, in: *Oog. Oog in oog met kunst en geschiedenis. Tijdschrift van het Rijksmuseum*, 1 (2007), nr. 1, p. 5;
- ‘Dealer and Cicerone. Piranesi and the grand tour’, in: Sarah E. Lawrence (ed.), *Piranesi as designer*, Cooper-Hewitt National Design Museum, Smithsonian Institution, New York 2007, pp. 241-267;

- ‘Foreword’, in: Ruud Priem, *Rembrandt and the Golden Age. Highlights from the Rijksmuseum Amsterdam*, cat. tent. Shanghai Museum, Shanghai 2007;

- ‘Foreword’, in: Christiane Kuhlmann, *Richard Tepe. Photography of Nature in the Netherlands 1900-1940*, (Rijksmuseum Studies in Photography, 1), Amsterdam 2007;

- ‘Verslag directie’, *Rijksmuseum Amsterdam Jaarverslag 2006*, pp. 16-39;

- ‘Voorwoord’, in: Bert Natter, *Trompenburg*, Amsterdam 2007;

- Columns *Rijksmuseum Nieuws* 16 (2007): nr. 4 ‘Langjarige subsidie voor een bondige missie’; nr. 7 ‘Berichten van een jonge doctor’; nr. 10 ‘Opwaaierend stof’.

Mw. I. van Leeuwen

- ‘De ark van Noach’ in: *Praktijkboek Instandhouding Monumenten* 31 (juli 2007), Signalementen 14, pp. 25-28.

- ‘Haaienleer’, in: *Door banden verbonden. Bundel ter herinnering aan het afscheid van dr Jan Storm van Leeuwen van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag*, Amsterdam 2007, pp. 73-90.

J.R. de Lorm

- ‘Rembrandt-Caravaggio, “A once in a lifetime exhibition”’, *Rijksmuseum Amsterdam Jaarverslag 2006*, pp. 42-45;

- ‘Nightwatching by Peter Greenaway’, *Rijksmuseum Amsterdam Jaarverslag 2006*, pp. 46-47;

- ‘Fashion DNA, Het Rijksmuseum in De Nieuwe Kerk in Amsterdam’, *Rijksmuseum Amsterdam Jaarverslag 2006*, pp. 48-49.

G.C.M. Luijten

- *Henk Pander. Amerikaanse landschappen/American landscapes*, Zutphen 2007;

- ‘De Meester W met de sleutel: volmaakt middeleeuws vormgevoel’, *Rijksmuseum Amsterdam Jaarverslag 2006*, pp. 60-61;

- [met H. Leeflang e.a.] ‘Keuze uit de aanwinsten. Prenten en tekeningen’, *Bulletin van het*

Rijksmuseum 55 (2007), nr. 2-3, pp. 258-279;

- Redactie van: H. Mielke en U. Mielke, *Peeter van der Borchl. Book illustrations. The New Hollstein. Dutch and Flemish Etchings, Engravings and Woodcuts 1450-1700*, deel 5 en 6, Ouderkerk aan den IJssel 2007;

- [met Jenny Reynaerts en Kees Zandvliet] ‘Kunst en geschiedenis in het interbellum. Schilderijen van Carel Willink en Henry van de Velde, een tekening van Pyke Koch’, *Rijksmuseum Amsterdam Jaarverslag 2006*, pp. 72-75.

Mw. P.C.M. Lunsingh Scheurleer

- ‘Collecting Javanese Antiquities. The appropriation of a newly discovered Hindu-Buddhist civilization’, in: Pieter ter Keurs (ed.), *Colonial Collections Revisited*, Leiden 2007, pp. 71-114.

Mw. B.M.A.M. du Mortier

- ‘Mode op maat, over naaisters, coupeuses en gesloten huizen in Amsterdam’, in *Modepaleizen Amsterdam 1880-1960*, Bussum 2007, pp.104-116.

Mw. L. Nijkamp

- [met Zeph Benders] ‘Nieuw licht op een nachtstuk van Frans van Mieris’, *Bulletin van het Rijksmuseum* 55 (2007), nr. 2-3, pp. 209-217.

W. Ouwerkerk

- ‘Sonderbare Museumsbesuche’, *AKMB-NEWS* 13 (2007), nr. 1, p. 79-81.

Mw. I.R. Parthesius-Carachon

- Geactualiseerde versie van ‘Voorzichtigheid is de moeder van de porseleinkast’ in digitale vorm geplaatst in maart 2007 op de site van www.collectiewijzer.nl;

- ‘Le rôle d’un restaurateur dans un musée aux Pays-Bas’, *Actes du colloque sur les métiers du patrimoine en Europe*, Institut National du Patrimoine, www.inp.fr.

Mw. J. Reynaerts

- [met Ger Luijten en Kees Zandvliet] ‘Kunst en geschiedenis in het interbellum. Schilderijen van Carel Willink en Henry van de Velde, een tekening van Pyke Koch’, *Rijksmuseum Amsterdam Jaarverslag 2006*, pp. 72-75;

- ‘Rue Notre Dame, Paris, Johan Bartold Jongkind’, *Bulletin van de Vereniging Rembrandt*, 17 (2007), nr. 3, pp. 27-29;

- ‘Een zonovergoten schilderij’, *Rijksmuseum Kunstkrant* 33 (2007), nr. 5, pp. 12-13;

- ‘Wie was August Allebé?’, *Opinio*, nr. 42, 2 november 2007, p. 5.

W. de Ridder

- [met Everhard Korthals Altes] ‘De ondertekening van Adam Willaerts’ *Schepen voor een rotsachtige kust*, *Bulletin van het Rijksmuseum* 54 (2006), nr. 4, pp. 382-399.

R.J.A. te Rijdt

- ‘Constan/Constant Gabriël (1828-1903), niet Paul Gabriël. Met enkele brieven’, *Bulletin van het Rijksmuseum* 55 (2007), nr. 2-3, pp. 243-256;

- ‘Jacques de Gheyn II. Two Studies of a Nude Woman’, in: *In Arte Venustas. Studies on Drawings in Honour of Teréz Gerszi*, Budapest 2007, pp. 114-116.

Mw. M. Rikken

- [met E.E.P. Kolfin] ‘A Very Personal Copy: Pieter van Veen’s Illustrations to Montaigne’s Essais’, in: Paul J. Smith, Karl A.E. Enenkel, *Montaigne and the Low Countries (1580-1700)*, Intersections 8, Leiden 2007, pp. 247-262;

- Entry in: Bettina Neumann, M.M. Lommen en Judith Clara Engelina Belinfante, *Bijzondere collecties naar een nieuwe bibliotheek*, Zwolle 2007, nr. 63.

P. Roelofs

- [met Karin van Lieverloo] *Antoon van Welie (1866-1956). De laatste decadente schilder*, Zwolle/Nijmegen 2007;

- [met Boudewijn Bakker en Erik Schmitz] *Het Aanzien van Amsterdam*, Amsterdam 2007, pp. 139-140, 239-244, 251-257.

M. Schapelhouman

- ‘Een ontspannende inspanning. Buiten tekenen in de zeventiende eeuw’, *Kunstschrift* 51 (juni/juli 2007), nr. 3, pp. 8-15;

- ‘Victor Boucquet, The Descent from the Cross’, in: *In Arte Venustas. Studies on Drawings in Honour of Teréz Gerszi*, Budapest 2007, pp. 182-183;

- Bijdragen aan en eindredactie van: *Uit Museum In 't Houten Huis*, [De Rijkp/Wormerveer] 2007.

Mw. S.J.S. Scheltjens

- [met M. Nijhof en R. Koot] (red.), *Kunstabbibliotheken in Nederland. 10 korte schetsen*, Leiden 2007.

K. Schoemaker

- ‘Schenken aan musea, een geringe belasting’, in: H. Pennock et al. (red.), *Erfgoedverhalen voor Charlotte van Rappard-Boon*, Den Haag 2007, pp. 39-43.

F.T. Scholten

- ‘Scheibe/Stèle door Ulrich Rückriem’, in: Merel van Tilburg, *Beelden van Amsterdam, Amsterdammers vertellen*, Amsterdam 2006, pp. 110-111;

- “‘Daar krijgen we ’n hoop gedonder mee”, de affaire van de beeldengroep uit Boekoel’, *Bulletin van het Rijksmuseum* 54 (2006), nr. 4, pp. 460-467;

- *Judith Pfaeltzer, het beeld als landschap, the sculpture as landscape*, Zwolle 2007;

- Recensie van: P.M. Fischer, *Ignatius en Jan van Logteren, Beeldhouwers en stucunstenaars in het Amsterdam van de achttiende eeuw*, Alphen aan den Rijn 2005, in: *Oud Holland* 119 (2006), nr. 4, pp. 197-199;

- *Isabella’s pleurants. Tien beelden van een Bourgondisch praalgraf*, Amsterdam 2007, Rijksmuseum-Dossier (Engelse editie: *Isabella’s weepers. Ten statues from a Burgundian tomb*)

- cat. tent. ‘A la Búsqueda del Toisón de oro, La Europa de los príncipes, la Europa de las ciudades’ (eds. A. Mira & A. Delva), Valencia, Museo de la Ciudad, 2007, entry nr. 74;

- ‘Quellinus’s burgomasters: a portrait gallery of Amsterdam republicanism’, *Simiolus* 32 (2006), nr. 2/3, pp. 87-126;

- ‘Gezichten van de republiek, Gebeeldhouwde regentenportretten in Amsterdam en Venetië’, *Leids Kunsthistorisch Jaarboek* 2007, pp. 116-129;

- bespreking van: tentoonstelling *Georg Petel* (Haus der Kunst, München), *The Burlington Magazine* 149 (2007), pp. 570-572;

- [met Anne Berk] *Caspar Berger Imago*, Den Haag (Museum Beelden aan Zee) & Zwolle 2007;

- ‘Spiriti veramente divini: sculptors from the Low Countries in Italy, 1500-1600’, in: Ingrid Alexander-Skipnes (red.), *Cultural exchange between the Low Countries and Italy (1400-1600)*, Turnhout 2007, pp. 225-238;

- recensies van: Marion Boudon-Machuel, *François du Quesnoy* (Parijs 2005) en Estelle Lingo, *François Duquesnoy and the Greek ideal* (New Haven/Londen 2007), *The Burlington Magazine* 149 (2007), pp. 862-864.

- [met Robert van Langh] ‘Een digitale kijkoperatie’, *Kunstschrift* 51 (2007), nr. 5, pp. 31-33.

J.W. Sieburgh

- Columns *Rijksmuseum Nieuws* 16 (2007): nr. 3 ‘Het Rijksmuseum op het web’; nr. 6 ‘Portland’; nr. 9 ‘Ronald weg en andere verrassingen’.

J.P. Sigmond

- [met W.T. Kloek] *Zeeslagen en zeehelden in de Gouden Eeuw*, Amsterdam 2007, Rijksmuseum-

Dossier (Engelse editie: *Sea Battles and Naval Heroes in the 17th century Dutch Republic*);

- ‘Maritieme geschiedenis in het De Ruyterjaar’, *Rijksmuseum Kunstkrant* 33 (2007), nr. 2, pp 4-8;

- ‘Eerbetoon aan een Franse admiraal’, *Rijksmuseum Amsterdam Jaarverslag 2006*, pp. 64-67;

- ‘De geschiedenis herhaalt zich niet ....’ in: *Het Groene Boekje*, Leiden 2007, pp. 3-6;

- ‘Over Verzamelen. Authenticiteit en emotie’, *Nieuwsbrief Nederlands Fotogenootschap* 57 (december 2007), pp. 4-10;

- Columns *Rijksmuseum Nieuws* 16 (2007): nr. 2 ‘Verborgen schatten’; nr. 5 ‘Is naburig gras altijd groener?’; nr. 8 ‘Stapjes’; nr. 11 ‘Identiteit’.

Mw. E. Sint Nicolaas

- ‘Drie ‘Indische kanonnen’ en hun geschiedenis’, *Bulletin van het Rijksmuseum* 55 (2007), nr. 1, pp. 40-57;

- ‘A Tribute To A Great Amateur d’Armes’, *Bonhams Catalogue of Fine Antique Arms and Armour from the Henk L. Visser Collection* Wednesday 28 November 2007 Knightsbridge, pp. 4-6.

Mw. I. Verslype

- [met Yvette Bruijnen] ‘Sophia de Vervou in haar oorspronkelijke omlijsting’, *Bulletin van het Rijksmuseum* 54 (2006), nr. 4, pp. 370-381;

- [met Gerdien Wuestman] ‘Een groepsportret met een bewogen geschiedenis: moderne onderzoekstechnieken leiden tot nieuwe toeschrijving’, *Bulletin van het Rijksmuseum* 54 (2006), nr. 4, pp. 400-411.

Externe activiteiten

A. Wallert

- ‘Het schilderen van lucht: reflectie, Rayleigh verstrooiing en Tyndall effect’, *kM Kunstenaarsmaterialen*, 61 (2007), pp. 21-23;
- ‘The scientific examination of a seventeenth-century masterpiece’, *Zeitschrift für Kunsttechnologie und Konservierung* 21 (2007), pp. 38-51;
- ‘A peculiar emblematic still-life painting from Johannes Torrentius’, *Art Matters*, 4 (2007), pp. 54-67;
- “...ut supra pulchrum pavonatum invenies..”, kleur in het alchemistisch proces en kleur in miniaturen’, in: *De Wijze en de Dwaas, De alchemist in woord en beeld*, Hasselt, 2007, pp. 5-20;
- ‘Relics in Medieval Altarpieces? Combining X-ray Tomographic, Laminographic and Phase-Contrast Imaging to Visualise Thin Organic Objects in Paintings’, *Journal of Synchrotron Radiation*, 14 (2007), pp. 1-7.

C.J. Zandvliet

- ‘Art and Cartography in the VOC Governor’s House in Taiwan’, in: P. van Gestel-van het Schip and P. van der Krogt (red.), *Mappae Antiquae. Liber Amicorum Günter Schilder*, ’t Goy-Houten 2007, pp. 579-594;
- ‘Via paalworm naar drukpers’. Recensie van: Wim Blockmans en Herman Pleij (red.), *Plaatsen van herinnering. Nederland van prehistorie tot Beeldenstorm*, Amsterdam 2007, *NRC Handelsblad* (16 maart 2007);
- ‘De Nieuwe Mensch – Historische topstukken van het Rijksmuseum’, *Historisch Nieuwsblad* 5 (juni 2007), pp. 46-49;
- ‘De Nieuwe Mensch van Henri van de Velde’, *Neuengamme Bulletin* (september 2007), pp. 32-34;
- ‘Jan Hendricksz. Tim’, in: S. de Meer (hoofdred.), *Het zeekaartenboek. Vroege zeekaarten uit de collectie van het Maritiem Museum Rotterdam*, Zutphen 2007, pp. 85-90;

- ‘Museum ging slordig om met Sooreh Hera’, *NRC Handelsblad* (12 december 2007);
- ‘Ayutthaya seen through Dutch Eyes in the Seventeenth Century’, in: Dhiravat na Pombejra e.a. (red.), *Proceedings of the International Symposium ‘Crossroads of Thai and Dutch History’*, Bangkok 2007, pp. 101-120;
- [met Ger Luijten en Jenny Reynaerts] ‘Kunst en geschiedenis in het interbellum. Schilderijen van Carel Willink en Henry van de Velde, een tekening van Pyke Koch’, *Rijksmuseum Amsterdam Jaarverslag 2006*, pp. 72-75.

T. Zeedijk

- “Tot voordeel en genoegen”. De schilderijenverzameling van Gerrit van der Pot van Groeneveld’, *Bulletin van het Rijksmuseum* 55 (2007), nr. 2-3, pp. 129-207.

Mw. M.T.W. Albers

- bestuurslid Stichting Textielcommissie Nederland.

R.J. Baarsen

- *visiting professor* in de geschiedenis van de kunstnijverheid, Universiteit Leiden (sinds juli);
- bestuurslid Stichting Huis Doorn;
- bestuurslid Stichting Museum van Loon;
- voorzitter Stichting Van Pallandt van Eerde;
- bestuurslid Stichting tot bevordering van de bestudering van de kunstnijverheid (tevens jury Mr. J.W. Frederiksprijs);
- bestuurslid Stichting Hollands Porselein;
- lid Raad van Advies Stichting het Nederlandse Interieur;
- lid adviesraad Stichting Nederlands Centrum voor Dendrochronologie;
- lid Arts Panel, the National Trust, Engeland;
- *reviews editor* van de *Newsletter* van de Furniture History Society.

H. Baija

- gastdocent ICN, SRAL en UvA;
- docent Conservation of Gilded Wooden Objects, Campbell Center for Historic Preservation Studies, Mount Carroll, IL, USA;
- mede-organisator ICOM-CC-conferentie van drie werkgroepen (*Upholstery; Leather; Wood, Furniture and Lacquer*) in Krakau, Polen als assistent-coördinator van de *Wood, Furniture and Lacquer group*;
- lid Peer Review Committee voor de International ICOM-CC Conference on the Heritage of the Naqada and Qus region, Naqada, Egypte.

Mw. A.M.F. Barth

- lid organisatiecomité van Stichting Ebenist voor het 9th International Symposium on Wood and Furniture Conservation;
- lid organisatiecomité Masterclass Painted Furniture, analysis and conservation, Rijksmuseum.

D.J. Biemond

- lid commissie voor voorwerpen van geschiedenis en kunst van het KOG;
- lid keuringscommissie PAN Amsterdam;
- lid keuringscommissie Kunst- en Antiekbeurs Den Bosch;
- lid keuringscommissie TEFAF Maastricht.

J. Bikker

- redactielid *Simiolus, Netherlands Quarterly for the History of Art*.

Mw. M.M. Boom

- lid adviescommissie Nederlands Fotoarchief, Rotterdam;
- redactielid *Lexicon Geschiedenis van de Nederlandse Fotografie*, Universiteit Leiden;
- lid redactieraad publicatie *Dutch Eyes, Engelstalige Geschiedenis van de Nederlandse fotografie*;
- lid adviescommissie foto-opdrachten Hoge Snelheidslijn, Amsterdam;
- adviseur Commissie Structurele Aankopen Mondriaan Stichting, Amsterdam, 1 en 2 oktober, t.b.v. Nederlands Instituut van het Nabije Oosten (NINO), Leiden, betreffende de fotocollectie Frank Scholten.

J. van Campen

- redactielid *Aziatische Kunst*;
- redactielid *Vormen uit Vuur*.

Mw. A.H. Coerdt

- lid examencommissie voor T. Seyer, Bacheloropleiding Restaurator, Hochschule für Angewandte Wissenschaft und Künste, Fachhochschule Hildesheim/Holzminden/Göttingen, Hildesheim.

J.D. van Dam

- bestuurslid Stichting Fries Aardewerk, statutair gevestigd te Makkum;
- bestuurslid Stichting De Vuurslag, statutair gevestigd te Breda.

T.D.W. Dibbits

- bestuurslid Stichting Rembrandt Research Project;
- lid adviescommissie Rembrandtonderzoek, Musée du Louvre, Parijs;
- lid adviescommissie Pieter Isaacsz, Frederiksborgmuseet, Frederiksborg, Denemarken;
- lid International Council for Curators of Dutch and Flemish Art.

P.H.J.C. van Duin

- bestuurslid ICOM-Nederland;
- lid projectteam restauratie empire meubilair Koninklijk Paleis op de Dam;
- adviseur conservering boekenkast Anne Frank Huis, Amsterdam;
- lid examencommissie voor Mw. T. Hagelskamp, Opleiding Diplomrestaurator, Fachhochschule Potsdam, Potsdam.

P.P. Eckhardt

- redacteur binnenland NOS Journaal;
- secretaris Vereniging Geschiedenis, Beeld en Geluid.

J.P. Filedt Kok

- hoogleraar Atelierpraktijken en materieel-technisch kunsthistorisch onderzoek, UvA;
- lid stuurgroep Opleiding Conservatie en restauratie, UvA;
- voorzitter begeleidingscommissie restauratie van de cartons van de Goudse glazen, Gouda;
- lid voorbereidingswerkgroep tentoonstelling en catalogus *Vroege Hollanders – Schilderkunst van de late Hollanders*, Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam;
- medeprojectleider van het NWO-gehonoreerde onderzoeksproject: ‘The impact of oil – a history of oil painting in the Low Countries and its consequences for the visual arts, 1350-1550’ van de Universiteit van Utrecht (prof. dr. J. Stumpel) en de Universiteit van Amsterdam;
- lid Print Quaterly Publications;

- lid International Council for Curators of Dutch and Flemish Art: CODART;
- redactielid publicatie over onderzoek en restauratie van de Oranjezaal op Huis ten Bosch;
- bestuurslid Onderzoeksfonds voor de geschiedenis van het Rijksmuseum;
- lid Onderzoekscmissie van de Onderzoeksschool Kunstgeschiedenis, coördinator sectie atelierpraktijken;
- initiatiefnemer contactgroep Vroege Nederlandse kunst, bijeenkomsten 26 januari en 14 december;
- organisatie Diptieken-symposium, Onderzoeksschool Kunstgeschiedenis en Museum voor Schone Kunsten Antwerpen, 25 mei;
- lid promotiecommissies Micha Leeflaag (promotie 20 september 2007), Annelies van Loon en Piet Bakker, UvA;
- begeleiding OSK-onderzoekbeurs (drs. M. Prins over A.F.E. van Schendel) en diverse promoties;
- deelname excursie Codart Noord-Frankrijk, maart.

M. Fitski

- vice-voorzitter Vereniging voor Japanse Kunst;
- voorzitter Heinz Kaempfer Fund;
- secretaris Nederlands Genootschap voor Japanse Studiën;
- bestuurslid Hulsewé-Wazniewski Stichting;
- redactielid *Aziatische Kunst*.

G. van der Ham

- secretaris/penningmeester Stichting Onvergetelijk;
- secretaris/penningmeester Stichting Historisch Onderzoek Vrouwenlevens;
- commissielid Munt- en Penningkabinet van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap;
- lid expertgroep Tolhuistuin, Gemeente Amsterdam (tot eind augustus);
- bestuurslid Stichting Charema, fonds voor geschiedenis en kunst;
- voorzitter Stichting Mompou.

Mw. E. Hartkamp-Jonxis

- bestuurslid Stichting Kasteel Duivenvoorde (Voorschoten);
- lid begeleidingscommissie tentoonstelling *Margarita Van Varick's East India Goods*, New York Historical Society en The Bard Graduate Centre for Studies in Decorative Arts, New York.

J.F. Heijbroek

- redactielid *De Boekenwereld*;
- voorzitter Stichting Historie Koninklijke Kunstzaal Kleykamp;
- bestuurslid Stichting Pieter Haverkorn van Rijsewijk;
- bestuurslid Stichting Museum Nieuwenkamp;
- juryvoorzitter Stichting Menno Hertzbergerprijs.

Mw. C. Holz

- gastles over leer conservering aan studenten Textielrestauratie, ICN;
- begeleiding studenten Textielrestauratie, ICN, tijdens module interieurtextiel.

J.G.A. de Hond

- advies en interviews voor de documentaire *De fantastische harem* van LUCA film, uitgezonden door de AVRO op 28 december 2007.

A.J. Hoving

- lid/adviseur initiatiefgroep Scheepsmodellen in de Oude Kerk;
- lid bouwcommissie De 7 Provinciën, Bataviawerf, Lelystad.

Mw. A. Janssen

- gastconservator tentoonstelling *Grijsaands in zwart-wit*, Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam.

W.T. Kloek

- lid aankoopcommissie Museum Het Valkhof, Nijmegen;

- lid voorbereidingscommissie tentoonstelling *Het Aanzien van Amsterdam*, Stadsarchief, Amsterdam;
- adviseur tentoonstelling *Disegni fiamminghi e olandesi del Gabinetto Disegni e Stampe degli Uffizi 2008*;
- lid begeleidingscommissie catalogus van schilderijen tot 1800 van het Amsterdams Historisch Museum.

Mw. H. Koning

- lid vakgroep fotografie van Restauratoren-Nederland.

G.-J. Koot

- bestuurslid internationale consortium Artlibraries.net (voorheen Virtueel Katalog Kunstgeschiedenis VKK);
- lid bibliotheekcommissie Koninklijk Oudheidkundig Genootschap;
- lid dagelijks bestuur Adamnet (consortium van Amsterdamse bibliotheken);
- lid Adamnet-projectgroep Digitale Bibliotheek Amsterdam;
- lid Adamnet-projectgroep marketing en communicatie.

H. Leeflang

- bestuurslid Werkgroep Zeventiende Eeuw;
- lid sollicitatiecommissie en coördinator MA Museumconservator in opleiding VU en UVA.

R. de Leeuw

- bijzonder hoogleraar museumbeleid en geschiedenis van het verzamelen aan de Vrije Universiteit, Amsterdam;
- bestuurslid Stichting Het Rijksmuseum Fonds;
- bestuurslid Onderzoeksfonds voor de geschiedenis van het Rijksmuseum;
- lid werkgroep Nationale Fotocollectie;
- lid Steering Committee of Organizers of International Exhibitions;
- vice-voorzitter bestuur Vereniging Rijksge subsidieerde Musea (VRM);

- lid Kernbestuur Vereniging Rembrandt;
- lid Raad van Commissarissen N.V. Stadsherstel Amsterdam;
- bestuurslid Stichting Rembrandt 400;
- lid Amsterdam Partners;
- lid Landeskunstbeirat Baden-Württemberg;
- bestuurslid Holland Art Cities
- promotor van mw. F. Kuyvenhoven, VU Amsterdam, 28 november.

Het Nieuwe Rijksmuseum

- lid Opdrachtgevers-Opdrachtnemer-Overleg (O3);
- lid Architectuurcommissie.

Adviseurschappen

- voorzitter Group of Consultants on Council of Europe Art Exhibitions;
- lid UNESCO International Advisory Committee for the Hermitage, Sint Petersburg;
- lid UNESCO International Advisory Committee for the Hermitage, Sint Petersburg;
- adviseur Vereniging van Vrienden der Aziatische Kunst;
- adviseur Museum Chabot Rotterdam;
- lid Raad van Advies NEXUS;
- voorzitter Wetenschappelijke Adviesraad Nederlands Interuniversitair Kunsthistorisch Instituut in Florence (NIKI);
- lid World Society of Skippers KLM;
- voorzitter jury Sacha Tanja Prijs;
- lid Wetenschappelijke Adviesraad Koninklijk Nederlands Instituut in Rome;
- lid Wetenschappelijke Adviesraad tentoonstelling *Dolci inganni*, Palazzo Strozzi, Florence 2008;
- bijeenkomst concept Nationaal Historisch Museum, gemeente Amsterdam, 27 april;
- redactieadviezen *Niets gaat verloren*, ICN/Boekman;
- lid begeleidingscommissie gebrandschilderde ramen St. Bavo, Haarlem;
- museale inrichting Huis met de Hoofden/Bibliotheca Philosophica Hermetica, Amsterdam;
- heroriëntatie beleid Centraal Museum, Utrecht.

Comités van Aanbeveling (keuze)

- SPKO (Postuniversitair Kunsthistorisch Onderzoek);
- Nationaal Muziekinstrumenten Fonds;
- Stichting De Witte Adelaar (Nederland-Polen);
- Stichting Nederlands Studenten Kamer Orkest (NESKO);
- Stichting Vrienden van de Nederlandse Muziek;
- The Young Pianist Foundation;
- Stichting Nederlandse Kunst & Antiekbeurs 's-Hertogenbosch;
- Stichting Amsterdam Monumentenstad;
- Stichting Librije Walburgskerk, Zutphen;
- Stichting Kunst en Culturele Samenwerking, Rotterdam;
- Poorters van Venetië;
- De Beyerd. Museum voor grafische vormgeving;
- International Honorary Committee Amici dell'Opificio, Florence;
- Museale herinrichting Rijksmuseum Muiderslot;
- Hugo de Groot Penning;
- Vijftig jaar NIKI 2008;
- Jan Cremer Museum Enschede;
- Amsterdam World Book Capital 2008;
- Rijksmuseum Muiderslot;
- Nederlands Architectuurinstituut, tentoonstelling P.J.H. Cuypers (2007-2008);
- Stichting Kunstweek;
- Comité cd-opnamen Elly Ameling;
- Cultureel erfgoed Portugees-Israëlitische Gemeente Amsterdam;
- 50-jarig jubileum Nederlands Interuniversitair Kunsthistorisch Instituut in Florence.

Mw. I.M. van Leeuwen

- lid papierwerkgroep Calamiteiten Opvolging voor de Inspectie Cultuur;
- lid examencommissie opleiding tot papierrestaurator van het ICN;
- dagvoorzitter sessie Kunsttechnologie I tijdens het 11e IADA congres in Wenen.

J.R. de Lorm

- bestuurslid Museum Jacobs van den Hof, Amersfoort;
- bestuurslid Honig Breethuis, Zaandijk.

G.C.M. Luijten

- redactielid *Simiolus. Netherlands Quarterly for the History of Art*;
- lid redactieraad *Print Quarterly*;
- lid redactieraad *Master Drawings*;
- redactielid *Rijksmuseum Studies in Photography*;
- redactielid reeks *Studies in Prints and Printmaking*;
- redactielid *Hollstein's Dutch and Flemish Etchings, Engravings and Woodcuts 1450-1700*.

Mw. S.L. Meijer

- hoofddocent ICN, Textielrestauratie;
- docent Textielconservering en restauratie, UvA (tot 1 juli);
- adviseur reconstructie wandbespanning in stijlkamer, Oude Kerk, Amsterdam;

Mw. B.M.A.M. du Mortier

- vice-voorzitter ICOM Costume Committee;
- adviseur 'Verre verwanten', Teleac;
- deelname *expert meeting* ter voorbereiding van onderzoeksprogramma 'Dutch Fashion Identity in a Globalised World' (Radboud Universiteit Nijmegen), Arnhem, 21 september.

P.M. Poldervaart

- adviseur conservering cartons van de Goudse glazen.

Mw. J. Reynaerts

- lid redactieraad Kunst, Amsterdam University Press;
- lid adviescommissie Kunst, Prins Bernhard Cultuurfonds;
- lid promotiecommissie van mw. F. Kuyvenhoven, VU Amsterdam, 28 november.

R.J.A. te Rijdt

- conservator Atlas van Amsterdam van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap;

- redactielid *Delineavit et Sculpsit. Tijdschrift voor Nederlandse prent- en tekenkunst tot omstreeks 1850*;

- lid Kuratorium van de Stiftung ‘B.C. Koekkoek-Haus’, Kleef;

- bestuurslid Stichting Cornelis Bakker Collectie, Amsterdam.

P.J.A. Roelofs

- lid International Council for Curators of Dutch and Flemish Art;

- redactielid verzamelwerk *De Twintig Dagen van Nijmegen*;

- lid voorbereidingscommissie tentoonstelling *Het Aanzien van Amsterdam*, Stadsarchief, Amsterdam.

H.T. Rooseboom

- freelance onderzoeker in opdracht van het Nationaal Archief, Den Haag;

- voorbereiding fototentoonstelling in museum Beelden aan Zee, Scheveningen;

- lid ballotagecommissie Bondsmeesterklasse (BMK) van de Bond van Nederlandse Amateur-fotografenverenigingen (BNAFV), 10 februari.

E.J.M. van Rooij

- bestuurslid Stichting Federatief Pensioenfonds (SFP).

M. Schapelhouman

- bestuurslid Stichting Behoud Rijper Glazen, De Rijp;

- bestuurslid Museum In ’t Houten Huis, Museum voor het Schermereiland;

- redactielid publicatie *Wijnberg* (te verschijnen in oktober 2008).

Mw. S.J.S. Scheltjens

- redactielid *Bibliotheek- en Archiefgids*;

- docente Kunsthistorische Bibliografie, Bibliotheekschool Gent;

- redactielid publicatie en website Overleg Kunsthistorische Bibliotheken Nederland (OKBN*ARLIS/NL);

- lid subsidiecommissie archieven, bewaarbibliotheken en documentatiecentra van de Vlaamse Gemeenschap.

Mw. K.E.M.B. Schiermeier

- bestuurslid Society for Japanese Arts;

- bestuurslid Heinz Kaempfer Fund;

- lid Nederlands Genootschap voor Japanse Studiën;

- lid Nederland-Japan Vereniging;

- lid Vereniging van Vrienden der Aziatische Kunst;

- lid tentoonstellingscommissie *Dierenstreken, Japanse schilderijen 1700-1950*, Kunsthal, Rotterdam.

K. Schoemaker

- penningmeester Stichting Publicaties Conservering en Restauratie (SPCR), uitgever van het interdisciplinair vakblad *Cr*;

- lid redactiecommissie Nederlands/Vlaamse vertaling van MDA’s *Spectrum*, handboek voor collectiebeheer;

- lid gebruikerscommissie interuniversitair onderzoeksprogramma ToKen;

- secretaris Onderzoeksfonds voor de geschiedenis van het Rijksmuseum.

F.T. Scholten

- redactielid *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek*;

- redactielid *Wallraf-Richartz-Jahrbuch*;

- redactielid *Kunstschrift*;

- redactielid *Studies in Netherlandish Art and Cultural History*;

- lid ‘advisory board’ *The Sculpture Journal*;

- lid French Bronze Study Group;

- bestuurslid (ex officio) Museum voor Religieuze kunst, Uden;

- lid adviescommissie restauratie praalgraf Menno van Coehoorn te Wyckel (tot november 2007);

- lid museumcommissie van het Singer Museum, Laren;

- voorzitter Stichting Nederlandse Kunsthistorische Publikatiën.

J.W. Sieburgh

- lid Afstemmingsoverleg Het *Nieuwe* Rijksmuseum;

- lid Operationele Stuurgroep Het *Nieuwe* Rijksmuseum;

- voorzitter Stichting MuseumN8;

- bestuurslid Vereniging Digitaal Erfgoed Nederland (DEN);

- lid Overleg Amsterdamse Musea.

J.P. Sigmond

- lid Operationele Stuurgroep Het *Nieuwe* Rijksmuseum;

- projectleider beeldbank Atlas Mutual Heritage;

- projectleider HGIS-project ontsluiting en conservering Atlas van het Bataviaasch Genootschap te Djakarta;

- lid Ethische Commissie van de Inspectie Cultuurbezit;

- lid Comité-Visser;

- lid Programmaraad NWO/CHIP-project;

- lid Commissie Vaderlandse Geschiedenis van de Maatschappij voor Letterkunde;

- lid Onderzoeksschool Kunstgeschiedenis;

- lid Adviescommissie Reinwardt Academie;

- lid Commissie voor Werving en Bevordering van de wetenschappelijke instelling van het Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis van België;

- bestuurslid Erfgoed Nederland.

Mw E. Sint Nicolaas

- bestuurslid Koninklijk Oudheidkundig Genootschap (KOG);

- lid Schutterijcommissie van het KOG;

- secretaris Justus Lipsius prijs;

- deelname ICOM en ICOMAM-congres, Wenen, 19 t/m 24 augustus.

Mw. M.E. Smallegange

- lid vakjury Sponsoringen 2007, categorie Kunst.

L.S.G. Sozzani

- lid projectgroep Utrechtse Caravaggisten, samenwerkingsproject Centraal Museum Utrecht, ICN Amsterdam;

- deelname Picture meeting (ICN Amsterdam);

- lid RestauratoreNederland, lid commissie Toelating;

- lid AIC, lid werkgroep Certification;

- lid begeleidingscommissie Onderzoek en Restauratie Wapenborden van de Vliesridders uit de Grote of Sint Jacobskerk Den Haag.

Mw. G.M. Tauber

- adviseur restauratie Trippenhuis (juni-augustus);

- bestuurslid RestauratoreNederland met portefeuille educatie.

Mw. R.W. Ubink

- projectleiding kunstproject ‘Natuurlijk Museum’, Witte de Withstraat 139, Amsterdam, 2-30 juni 2007.

Mw. I.E. Verslype

- lid werkgroep Restauratiegeschiedenis Nederland.

A. Wallert

- redacteur *Art Matters, Netherlands Technical Studies in Art*.

C.J. Zandvliet

- lid Nederlandse Maatschappij voor Letterkunde;

- lid Raad van Toezicht Rijksmuseum Muiderslot;

- bestuurslid Stichting Museum Cruquius;

- bestuurslid Stichting Historische stadsplattegronden;

- lid wetenschappelijke begeleidingscommissie van de Atlas of Dutch Brazil;

- lid begeleidingscommissie tentoonstelling *Margarita Van Varick’s East India Goods*, New York Historical Society en The Bard Graduate Centre for Studies in Decorative Arts, New York.

Mw. M. Zeldenrust

- lid begeleidingscommissie restauratie Rembrandts *Portret van Nicolaas Bambeek* te Brussel, uitgevoerd in het Koninklijk Kunstpatrimonium te Brussel;

- lid begeleidingscommissie restauratie schilderijen omloop Burgerzaal, Koninklijk Paleis, Amsterdam;

- lid begeleidingscommissie restauratie schilderijen Ferdinand Bol, in langdurig bruikleen aan het Vredespaleis, Den Haag, uitgevoerd door SRAL, Maastricht.

Voordrachten en lezingen

R.J. Baarsen

- ‘De meubelen van Karel van Lotharingen: kunstnijverheid als kunst in het achttiende-eeuwse Brussel’, Universiteit Leiden, 2 maart (tijdens de Studiedag Historische Binnenruimten);
- ‘State rooms in the age of Louis XIV’, Chatsworth, Derbyshire, 25 maart (bij de opening van het gerestaureerde State Apartment);
- ‘De interieurs en meubelen van het paleis te Brussel’, Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, Brussel, 9 juni (tijdens het colloquium ‘De ateliers van Karel van Lotharingen’);
- rede bij het afscheid van C. Willemijn Fock als hoogleraar kunstnijverheid, Universiteit Leiden, 14 juni;
- ‘Roentgen und die Niederlande’, Kunstgewerbemuseum, Berlijn, 7 juli (tijdens het symposium ‘Präzision und Hingabe, Möbelkunst Roentgean’);
- ‘Het kunstwerk als bron: nieuw onderzoek naar Nederlandse zeventiende-eeuwse meubelen’, Universiteit Leiden, 11 september (Van de Waallezing);
- ‘Het Nederlandse interieur in de achttiende eeuw’, Rijksmuseum Twenthe, Enschede, 11 november;
- ‘Wonen in de Gouden Eeuw’, Museum van Loon, Amsterdam 19 november.

H. Baija

- ‘Consolidation of Insect-damaged Wood’, conferentie Wood and Cultural Heritage, Florence, Italië.

Mw. A.M.F. Barth

- ‘Conservation treatment of the Amalia cabinet: a masterpiece of XVIIth-century Dutch cabinetmaking’, tijdens Marquetry – Past and Present, 2nd Scandinavian Symposium on Furniture Technology & Design, Slottsflygeln, Vadstena, Zweden, 10 mei.

J. Bikker

- ‘Jan van der Heyden langs de Rijn’, Amsterdam, Felix Meritis, 20 april.
- Mw. M. M. Boom**
- ‘Foto’s verzamelen in het Rijksmuseum’, t.g.v. 100 jaar Haagse Amateur Fotografen Vereniging, Den Haag, 6 maart;
  - ‘Street scène and plein air’, lezing Colloquium *XIXe. Histoire de l’art du XIXe siècle (1848-1914) bilans et perspectives*, École du Louvre/Musee d’Orsay, Parijs, 14 september;
  - ‘Het ongeziene zichtbaar’, gesproken column op het congres ‘Korrels en pixels. Over verzamelen van fotografie in Nederland’, Nederlands Fotomuseum, Rotterdam, 5 oktober.

I.L. Breebaart

- [met P.H.J.C. van Duin] ‘The conservation of a late seventeenth-century floral marquetry cabinet, attributed to Jan van Mekeren, Amsterdam’, tijdens Marquetry – Past and Present, 2nd Scandinavian Symposium on Furniture Technology & Design, Slottsflygeln, Vadstena, Zweden, 10 mei.

D. Bull

- ‘Italian paintings in the Rijksmuseum: research, display and collection policy’, 17de symposium ‘Italy and the Low Countries’ van het Nederlands Internuniversitair Kunsthistorisch Instituut Florence, bij de Universiteit van Utrecht, 12 november;
- ‘The New Rijksmuseum’, voor Patrons of the Dulwich Picture Gallery, 12 oktober;
- deelnemer aan de ‘round-table’ bij de studiedag verbonden aan de tentoonstelling ‘British Vision’, Museum van Schone Kunsten, Gent (B), 5 oktober.

J. van Campen

- ‘Verzamelaars van Chinese schatten’, college Universiteit Leiden, 15 maart;

- ‘Wapenporselein in het Rijksmuseum’, voordracht bij de presentatie van het boek *Chinese armorial porcelain for the Dutch market; Chinese porcelain with coats of arms of Dutch families* door Jochem Kroes, Rijksmuseum, 6 november;
- ‘18de-eeuwse Chinese verzamelingen’, lezingenmiddag voor de Vereniging van Vrienden der Aziatische Kunst en de Vereniging van Vrienden van Ceramiek en Glas, Gemeentemuseum Den Haag, 1 december;
- ‘Imagining China and Japan; the creation of curiosity collections by Dutch East India servants’, conferentie ‘Canton and Nagasaki compared, 1730-1830’, Guanzhou en Macao, 4 december.

T.D.W. Dibbits

- ‘Jan van der Heyden, enige vragen over de chronologie van zijn schilderijen’, symposium Jan van der Heyden, Amsterdam, 20 april;
- ‘The Milkmaid’, Nederlandse Kamer van Koophandel in Japan en de ‘Japan Netherlands Society’, Tokio, 28 september;
- ‘The Milkmaid’, The National Art Center, Tokio, 29 september.

P.H.J.C. van Duin

- [met I. Breebaart] ‘The conservation of a late seventeenth-century floral marquetry cabinet, attributed to Jan van Mekeren, Amsterdam’, tijdens Marquetry – Past and Present, 2nd Scandinavian Symposium on Furniture Technology & Design, Slottsflygeln, Vadstena, Zweden, 10 mei.

J. P. Filedt Kok

- Diverse colleges voor de studenten van de Minor conservatie en restauratie, en coördinatie modules, Universiteit van Amsterdam, najaar 2007;
- Master onderzoekswerkgroep met prof. dr. C. A. Chavannes- Mazel over laatmiddeleeuwse kunst van de Noordelijke Nederlanden, Universiteit van Amsterdam, febr.-mei 2007.

- Over de bestandscatalogus Vroege Nederlandse schilderijen van het Rijksmuseum, Contactdag Vroeg Nederlandse kunst, Utrecht, 14 december 2007.

M. Fitski

- ‘De Japanse theeceremonie’, Museum CODA, Apeldoorn, 18 maart;
- ‘Japan: bloesem, verlangen en krijgsgeweld: Schilderingen, prenten en foto’s, 1750-1950’, Museum CODA, Apeldoorn, 23 juni, 29 en 30 augustus;
- ‘Japanse geïllustreerde boeken, 17de – 20ste eeuw’, Van Gogh Museum, Amsterdam, 21 oktober en 16 november;
- ‘De collectie van Isaac Alfred Ailion’, Museum voor Volkenkunde, Leiden, 31 oktober.

Mw. C. Hagelskamp

- ‘Ray Skin- an introduction to the material and its application on furniture’, 1st Students Conference on Objects Conservation, Fachhochschule Köln, 6 oktober;
- ‘Ein holländischer Kabinettschrank um 1690-1710 kombiniert mit japanischen Exportlackarbeiten’, Diplomtag Fachhochschule Potsdam, 19 oktober.

G. van der Ham

- toelichting op inrichting Philipsvleugel voor masterstudenten Museumstudies UvA, 16 mei;
- panellid symposium ‘Het Nationaal Historisch Museum: erfgoed of pretpark?’, georganiseerd door Universiteit Utrecht MA Cultureel Erfgoed, Universiteitsmuseum Utrecht, 7 september;
- Over de tentoonstelling *Held* voor:
  - pers, 9 augustus (toelichting);
  - Vrienden van het Mauritshuis, Den Haag, 14 augustus (lezing);
  - Vrienden van het Rijksmuseum en Vrienden van De Nieuwe Kerk, 3 september (introductie);

- lezingenreeks tentoonstelling, 6 september (lezing/rondleiding);
- ‘Een kijkje in de keuken’, Sectie Historische en Archeologische Musea Nederlandse Museum Vereniging, 12 september (inleiding en presentatie met Kris Callens over beheer objectenlijsten);
- studenten MA Cultureel Erfgoed UU, 13 september (toelichting + discussie);
- docenten VMBO/HAVO/VWO, 13 september (toelichting);
- studenten MA Museumconservator UvA/VU, 14 september (toelichting + discussie);
- freestylebattle, improvisatierap georganiseerd door GRAP/Amsterdam Pop Music, 11 oktober (introducties van helden);
- debat over zin en onzin van heldenverering, 25 oktober (deelname, met Herman Vuijsje, Peter-Jan Margry en Hans Kennepohl o.l.v. Rindert de Groot);
- Tv-interviews over *Held*: NOS-journaal (9 augustus), RTL-nieuws (9 augustus), Eén Vandaag (9 augustus), AT5 (9 augustus), Lijn 4 (RTL 4, 13 augustus), Café De Buren (BVN, opname 31 augustus, internationale uitzending 24 oktober);
- Radio-interviews over *Held* (selectie): BNR-nieuwsradio, In de ban van de week, 4 augustus; Met het oog op morgen, NOS Radio 1, 7 augustus; Tros Nieuwsshow, Radio 1, 11 augustus; Amsterdam FM, 17 augustus; De Avonden, VPRO, Radio 6, 27 augustus; Wat Nou...?!, Nederlandse Moslim Omroep, Radio 5, 14 september

Mw. E. Hartkamp-Jonxis

- gastcolleges Opleiding Restauratoren, 3 oktober en 23 november;
- ‘Baroque or classicist? Some Netherlandish tapestries reconsidered’, symposium ‘Tapestry in the Baroque: Threads of Splendour’, Metropolitan Museum of Art, New York, 20 oktober.

J.F. Heijbroek

- toespraak bij de presentatie van het boek *Kunst, kennis en kwaliteit*, De Industriele Groote Club, Amsterdam, 31 oktober.

J. de Hond

- ‘Hoe oosters mag Jezus zijn? Bijbels oriëntalisme in de negentiende en vroege twintigste eeuw’, congres Oost-West: christelijk en islamitisch cultureel erfgoed, Radboud Universiteit Nijmegen, 23 november;
- ‘Schrijven in museale context’, gastcollege wetenschapsjournalistiek, Radboud Universiteit Nijmegen, 12 december.

Mw. A. Janssen

- ‘Oude mensen en het verlangen naar de dood in Nederlandse prenten uit de 16de en 17de eeuw’, verhaal op zaal, Rijksmuseum, 9 februari;
- ‘Grijsaards in zwart-wit’, opening van de tentoonstelling, Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen, 27 april;
- ‘The good, the bad and the elderly. The representation of old age in 16th and 17th prints from the Netherlands’, college Amsterdam Summer University, 17 augustus;
- ‘De verbeelding van de ouderdom in de Nederlandse prentkunst’, college Universiteit Utrecht, 13 december.

Mw. H. Koning

- ‘Fotoconservering in het Rijksmuseum in Amsterdam’ voor restauratoren van het Metropolitan Museum in New York, 8 november;
- ‘*Het* Effect van Waterige Behandelingen op Foto’s, een Literatuurstudie’, symposium Wat?er van de vakgroep papier van RestauratoreNederland, Den Haag, 8 en 9 november (lezing werd gepresenteerd door Herman Maas vanwege het verblijf van Mw. Koning in New York).

G.-J. Koot

- presentatie ‘Dodendans en begrafenisceremonies in boeken’, vrijdagavond in het Rijksmuseum, 2 februari;
- The Rijksmuseum renovation and relocation of the Research Library 2003-2012. Art Libraries North America (ARLIS/NA) New York Chapter in het Metropolitan Museum of Art, 3 oktober te New York;
- Het OKBN in breder perspectief. Jubileumdag van het Overleg Kunsthistorische Bibliotheken op 14 december, Museum Boijmans van Beuningen te Rotterdam.

M.A.A.M. van de Laar

- ‘De schildertechniek van Willem Roelofs’, voor de vrienden van het Museum Jan Cunene te Oss, als onderdeel van het lezingprogramma bij de tentoonstelling *Willem Roelofs 1822-1897 De adem der natuur*, Oss, 19 januari;
- Optreden als ‘expert’ in de stand van het Rijksmuseum op de RAI beurs Zin, de Beurs. Amsterdam 9 maart;
- [Samen met Marga Altena] ‘Arnold van de Laar 1886-1974. Schilderijenrestaurator in ‘s-Hertogenbosch’, Picture Meeting ICN, 28 maart;
- ‘Constructieel schilderijen’, les voor de behoudsmedewerkers van het Rijksmuseum binnen een cursus van het ICN, 3 april;
- ‘Restaureren van schilderijen’, voor de *Kunst in de kamer*, kring Twente, Delden, 10 oktober;
- ‘Restaureren van schilderijen’, voor de conservatoren en restauratoren van het Shanghai Fine Arts Museum, Shanghai, 25 oktober;
- ‘Restaureren van schilderijen’ voor de *Kunst in de kamer*, kring Zaanstreek, Zaandam, 30 november;
- ‘Constructieel/schadeherkenning schilderijen’, les in het kader van de door het Rijksmuseum voor medewerkers georganiseerde cursus Koerieren, Amsterdam, 11 december.

R.J.C.H.M. van Langh

- ‘Pitfalls in the research of renaissance bronzes’, Institute of fine Arts, Conservation Center, New York, 24 maart;
- lezing op symposium naar aanleiding van de tentoonstelling ‘From Vulcan’s Forge’ Bonnefanten museum, Maastricht, 2 mei;
- deelname meeting georganiseerd door de Mellon Foundation te Londen, 24 en 25 mei
- lezing Paul Sherrer instituut over de invloed van natuurwetenschappelijk onderzoek op het cultureel erfgoed, 15 juni;
- lezing voor Kennis Platform Oppervlakte Technologie, ‘recent onderzoek naar renaissance bronzen’, 27 juni;
- ICOM congres METAL’07, 17 1/2 september;
- oppositie verdediging proefschrift Bart Schotte te Gent, 31 oktober;
- opening Ateliergebouw, gastheer bijeenkomst in Stadsschouwburg, ‘het object centraal’, 8 november;
- Tohoku University, Yamagata, Japan. ‘The delamination of mercury gilded surfaces’, 14 december;

H. Leeflang

- ‘Prentkunst en prentverzamelingen in de 16de eeuw’ college werkgroep studenten UU, Rijksprentenkabinet, Rijksmuseum, 18 oktober;
- ‘Introductie op de verzamelingen van het Rijksprentenkabinet’, college eerstejaars studenten UvA, Rijksprentenkabinet, Rijksmuseum, 5 en 6 november;
- ‘Tekenvoorbeelden’, college studenten werkgroep VU, Rijksprentenkabinet, Rijksmuseum, 12 november;
- ‘De artistieke uitdaging in de prentkunst’ drie colleges werkgroep Visuele Analyse studenten UVA, 19 november;
- ‘Introductie op de verzamelingen van het Rijksprentenkabinet’, college werkgroep studenten VU, Rijksprentenkabinet, Rijksmuseum, 21 november.

R. de Leeuw

- nieuwjaarstoespraak, Amsterdam, 8 januari;
- toespraak bij aanbidding boek *Erfgoedverhalen voor Charlotte van Rappard-Boon*, Amsterdam, 18 januari;
- toespraak bij Patronendiner, Amsterdam, 23 januari;
- openingstoespraak tentoonstelling *Rembrandt and the Golden Age of Dutch Art: Treasures from the Rijksmuseum*, Phoenix, 26 januari;
- openingstoespraak tentoonstelling *Brand! Jan van der Heyden*, Amsterdam, 1 februari;
- openingscollege afscheidsreeks Vrije Universiteit, Amsterdam, 6 februari;
- toespraak bij presentatie aanwinst Dirck van Delen, *De Beeldenstorm*, Haags Historisch Museum, Den Haag, 13 februari;
- tafelrede directors’ dinner, Bonnefanten Museum, Maastricht, 9 maart;
- toespraak aanwinstpresentatie Carel Willink, *Johannes*, Amsterdam, 7 maart;
- ‘The Dutch Golden Age: History through Art’, lezing op symposium *The Memory of Nations? New National Historical and Cultural Museums: Conceptions, Realizations and Expectations*, Deutsches Historisches Museum, Berlijn, 16 maart;
- toelichting bij presentatie Voorlopig Ontwerp Het *Nieuwe* Rijksmuseum, Jean-Michel Wilmotte, Amsterdam, 23 maart;
- lezing ‘Lending to Europe’ op symposium *Mobility of Collections: Crossing Borders*, Pinakothek der Moderne, München, 16 april;
- afscheidscollage Vrije Universiteit Amsterdam, 15 mei;
- presentatie aanwinst tapijtkarton, Amsterdam, 13 juni;
- perspresentatie overdracht loden beelden Francesco Righetti, Amsterdam, 18 juni;
- rede aanvaarding eredoctoraat University of Melbourne, Melbourne, 11 augustus;
- speech ontvangst ambtelijke top Ministerie van OCW, Amsterdam, 29 augustus;

- tafelrede opening *Piranesi as designer*, Cooper-Hewitt National Design Museum, New York, 11 september;
- openingstoespraak tentoonstelling *Milkmaid by Vermeer and the Dutch Genre Painting*, The National Art Center, Tokio, 25 september;
- openingstoespraak tentoonstelling *The Battle of Schiphol*, Rijksmuseum Amsterdam Schiphol, 1 oktober;
- openingstoespraak tentoonstelling *Rembrandt and the Golden Age of Dutch Art: Treasures from the Rijksmuseum in China*, Shanghai Museum, Shanghai, 2 november;
- dankwoord bij aanbidding eerste exemplaar boek Jochem Kroes, *Chinese Armorial Porcelain*, Amsterdam, 6 november;
- lezing Het *Nieuwe* Rijksmuseum, Genootschap Gijsbert Karel van Hogendorp, Rotterdam, 7 november;
- toespraak bij opening Ateliergebouw, Amsterdam, 8 november;
- ‘Tussen kunst en geschiedenis: kunstnijverheid in Het *Nieuwe* Rijksmuseum’, bijdrage aan symposium Ottema-Kingma Stichting, Leeuwarden, 16 november (uitgesproken en aangevuld door Peter Sigmond);
- speech bij presentatie eerste exemplaar *Oog Tijdschrift van het Rijksmuseum*, Amsterdam, 22 november;
- laudatio bij promotie Fransje Kuyvenhoven *De Staat koopt kunst*, Vrije Universiteit, Amsterdam, 28 november;
- speech bij presentatie bestandscatalogus *Dutch paintings of the seventeenth century in the Rijksmuseum Amsterdam. Volume I – Artists born between 1570 and 1600*, Londen, 4 december;
- openingstoespraak bij tentoonstelling *Fans*, Huis Marseille, Amsterdam, 7 december;
- dankwoord bij overhandiging bouwvergunning voor Het *Nieuwe* Rijksmuseum, Amsterdam, 13 december;
- openingstoespraak tentoonstelling *Karel Du Jardin (1626-1678)*, Amsterdam, 13 december.

J.R. de Lorm

- Presentatie ‘Voorlopig ontwerp hoofdcircuit Het *Nieuwe* Rijksmuseum’, Cuypersbibliotheek Rijksmuseum, 22 en 23 maart;
- Idem in sessie *Rijksmuseum onder het mes*, Felix Meritis, 22 mei;
- ‘Het *Nieuwe* Rijksmuseum’, Rotary Westzaan, 6 juni;
- ‘Building The *Nieuwe* Rijksmuseum’, ING Real Estate, Philipsvleugel, 13 september;
- ‘The Masterpieces’, ontvangst Pon, Philipsvleugel, 26 september;
- ‘Van het oude naar Het *Nieuwe* Rijksmuseum’, *Back to the Roots, Challenge the Tradition*, Nationale Conventie Junior Chamber International, Mövenpick Hotel, Amsterdam, 6 oktober;
- ‘Rembrandt and the Golden Age at the Shanghai Museum’, Chinese journalisten, Infocentrum Het *Nieuwe* Rijksmuseum, 9 oktober;
- ‘Bouwen aan Het *Nieuwe* Rijksmuseum’, Amstelclub, Amsterdam, 6 november;
- ‘Het *Nieuwe* Rijksmuseum’, Raad van Toezicht Rijksmuseum, 12 november;
- ‘Op weg naar Het *Nieuwe* Rijksmuseum’, Rotary Amsterdam Zuid, 26 november.

G.C.M. Luijten

- ‘Wo sind wir? Druckgraphik und Kunstgeschichte 1960 bis heute’, Regensburg 21. Kongress für deutsche Kunsthistoriker, Universität Regensburg, 15 maart;
- ‘ Erotische Graphik im 17. Jahrhundert. Wie weit ist man gegangen?’. Festrede München, Zentralinstitut für deutsche Kunstgeschichte, 30 mei;
- ‘Henk Pander. Amerikaanse landschappen’, openingstoespraak tentoonstelling Zutphen, Museum Henriette Polak, 8 juli;
- ‘Ben Joosten. Finissage’, Borken, Stadtmuseum, 30 september;
- ‘Learning to insert. About false starts and other handicaps while putting prints and drawings on line’, workshop *Lines online*.

La catalogazione informatizzata delle raccolte grafiche, Florence, Kunsthistorisches Institut in Florenz. Max Planck-Institut, 14 december.

Mw. P.C.M. Lunsingh Scheurleer

- college ‘Boeddhistische kunst van Indonesië’, Universiteit Leiden, 16 april;
- ‘The narrative reliefs on the base of Candi Kidal and its missing episode’, Colloquium on Asian Art and Archaeology ter gelegenheid van de pensionering van Dr. Nandana Chutiwongs als conservator bij het Rijksmuseum voor Volkenkunde te Leiden, 12 november.

Mw. S.L. Meijer

- gastcollege m.b.t. de conservering van waaiers t.b.v. studenten papierrestauratie van het Instituut Collectie Nederland, 3 september.

Mw. B.M.A.M. du Mortier

- ‘Fashion DNA’, voor Mexx Baby & Youth Division, Mexx Hoofdkantoor Amsterdam, 5 januari;
- ‘Accessoires’, studenten ICN, 12 januari;
- ‘Dress to impress’, Philipsvleugel, 28 juli;
- ‘Past, Present & Future, Why fashion keeps revolving’, ICOM Costume Committee Meeting, Wenen, 21 augustus;
- Paneldiscussie in het kader van ‘Power Dressing’, Philipsvleugel, 7 september;
- Podcast over ‘Power Dressing’ met Francisco van Benthum, augustus.

Mw. J. Reynaerts

- ‘Romantische schilderkunst’, St. Oelbertgymnasium, Oosterhout, 15 februari;
- ‘Talks on art/Praatjes over kunst. William Morris Hunt en de praktijk van het schilderen in de 19de eeuw’, symposium ‘Regels van de Kunst’, Stichting Haagse School, Haags gemeentemuseum, 25 mei;
- ‘Breitner, Keizersgracht hoek Reguliersgracht’, Christie’s Amsterdam, Museum van Loon, 10 oktober;

- ‘Georg Sturm en de 19de-eeuwse historieschilderkunst’, ter gelegenheid van opening tentoonstelling ‘Verder met Cuypers en Sturm’, Bonnefantenmuseum, Maastricht, 23 november.

P. Roelofs

- zondagmiddaglezingen Catharina Hooghsaet, Infocentrum Het *Nieuwe* Rijksmuseum, 11 februari;
- openingslezing tentoonstelling Gerry Dobbe-laer, Galerie Stills, Nijmegen, 3 maart;
- lezing Jan van der Heyden, Mauritshuis, Den Haag, 13 maart;
- zondagmiddaglezing Jan van der Heyden, Infocentrum Het *Nieuwe* Rijksmuseum, 18 maart (2x);
- lezing Antoon van Welie, Immanuel-kerk, Druten, 15 april;
- lezing ‘De Amsterdamse stadsgezichten van Jan van der Heyden’, Symposium Jan van der Heyden, Felix Meritis, Amsterdam, 20 april;
- lezing Fantasie en werkelijkheid in de Nederlandse kunst van de zeventiende eeuw, CU@Christie’s, Christie’s Amsterdam, 30 mei;
- inhoudelijk commentator derde gebroeders Van Limburg festival Nijmegen, 26 augustus
- interview met Ger van Elk m.b.t. Constable-Ruisdael, vrijdagavond openstelling RMA, 12 oktober;
- lezing ‘Dutch Art of the Seventeenth Century from the Rijksmuseum Amsterdam’, Shanghai Museum, Shanghai, China, 3 november;
- lezing ‘Het Rijksmuseum brengt Rembrandt naar China’, Dutch Club Shanghai Museum, Shanghai, China, 3 november;
- college ‘Dutch Painting in the time of Rembrandt and Vermeer’, Emerson College Boston, European Center, Well (USA), 26 november.

Mw. M. Rikken

- “Vermaeckt u daer mede in eerlijcke vrolijkheit” Het Utrechts Zang-Prieeltjen in de

context van de 17de-eeuwse Nederlandse lieden embleembundels’, college bij de module ‘Alleen uyt soetichey. Het Noordnederlandse geïllustreerde liedboek 1600-1700’ aan de Universiteit van Amsterdam, 5 april;
- ‘A Very Personal Copy: Pieter van Veen’s Illustrations to Montaigne’s Essais’, presentatie bij de bundel *Montaigne and the Low Countries (1580-1700)* in Amsterdam, 30 mei;
- ‘Het raadsel in het gezongen woord: Liedbundels binnen het corpus van 17de-eeuwse Noord-Nederlandse geïllustreerde literatuur’, lezing op het congres ‘Klank van de Stad’ van de Werkgroep De Zeventiende Eeuw te Antwerpen, 24 augustus;
- ‘Constable’s ‘The Leaping Horse’ geconfronteerd met Ruisdael’, college in de Philipsvleugel bij de module ‘Visuele Analyse’ aan de Universiteit van Amsterdam, 27 september;
- Interview met Koen Vermeule bij een vrijdagavondopenstelling van de Philipsvleugel, 19 oktober;
- ‘Ruisdael als inspiratiebron voor Constable’s “The Leaping Horse”’, college in de Philipsvleugel bij de module ‘Jatwerk’ aan de Universiteit van Amsterdam, 2 november;
- ‘Karel du Jardin (1626-1678)’, lezing bij het *event* ‘Het beste van Italië’ in het Hilton hotel te Amsterdam, 3 november.

M. Schapelhouman

- Opening tentoonstelling *NicolaasWijnberg (1918-2006), een retrospectief*, Museum Rijswijk, Rijswijk (ZH), 2 december;
- Werkcollege *Bestudering van tekeningen* (voor derdejaars studenten VU Amsterdam), 13 december.

Mw. S.J.S. Scheltjens

- Gastcollege ‘Kunstabibliotheken in internationaal perspectief’, zaterdagochtend in de Universiteit Gent, departement Kunstgeschiedenis, 15 december.

Mw. K.E.M.B. Schiermeier

- Presentatie ‘Piranesi as Designer’ aan Nederlandse pers, New York, 8 september 2007;
- ‘Werken bij het Rijksmuseum’, gastcollege voor studenten en alumni Japanse Taal en Cultuur, Universiteit Leiden, 18 oktober 2007;
- ‘Rembrandt and the Golden Age. Highlights from the Rijksmuseum Amsterdam’ rondleiding in Shanghai Museum, China, 2 november 2007.

K. Schoemaker

- ‘De plannen voor het *Nieuwe* Rijksmuseum’, Rotary Amstelveen, 19 september.

F.T. Scholten

- Moderator bijeenkomst Contactgroep Vroege Nederlandse Kunst, Uden, Museum voor Religieuze Kunst, 26 januari;
- Toespraak bij de opening van de tentoonstelling Judith Pfaeltzer, het beeld als landschap, Het Depot, Wageningen, 4 februari;
- ‘Brons, de mythologie van een metaal’, lezing op het symposium van de Onderzoeksschool Kunstgeschiedenis te Maastricht, Bonnefantenmuseum, 2 mei;
- ‘Bronze, a living metal’, lezing voor de Honours class 2006-2007, Universiteit Leiden & TU Delft, 3 mei;
- ‘Neutronenradiografie als instrument voor de studie van Renaissance brons’, Centre of Art and Archeological Sciences (Universiteit Leiden & TU Delft), Leiden, Faculty Club, 6 december.

Mw. B. Schoonhoven

- [met Erika Smeenk-Metz] ‘Black paint residues: pentiment or overpaint? The Company of Captain Dirck Jacobsz. Rosecrans and lieutenant Pauw by Cornelis Ketel restored’, Picture Meeting ICN, 28 juni;
- [met Erika Smeenk-Metz] ‘Cornelis Ketel’s ‘Het korporaalschap van Dirck Jacobsz Rosecrans en luitenant Pauw’, restauratie en onderzoek’, Infocentrum Het *Nieuwe* Rijksmuseum, 14 oktober.

J.W. Sieburgh

- ‘Mobiliteit en Non-Insurance’, gastcollege Vrije Universiteit in serie afscheidscolleges Ronald de Leeuw, 6 maart;
- lezing ENCORE-Conferentie 2007 ‘Creativity and Competition’: ‘Competition in Ads and Arts’, Schouburg, Den Haag, 12 april.

J.P. Sigmond

- toespraak bij presentatie aanwinst Carel Willink, *Zelfportret als Johannes*, Amsterdam, 7 maart;
- voordracht over Het *Nieuwe* Rijksmuseum, Rotaryclub Wassenaar, 12 maart;
- studiereis Frankfort, Kassel, München, Brunswick, St. Petersburg, 15 maart-30 mei;
- toespraak bij presentatie aanwinsten Tweede Wereldoorlog, Amsterdam, 2 mei;
- voordracht over Het *Nieuwe* Rijksmuseum, Infocentrum Het *Nieuwe* Rijksmuseum, 8 mei;
- *An international Perspective on the Dutch National History Museum*, discussie, georganiseerd door SICA in Felix Meritis op 23 mei;
- ‘Over Verzamelen. Authenticiteit en emotie’, lezing symposium *Korrels en Pixels*, Nederlands Fotomuseum, Rotterdam, 5 oktober;
- lezing ‘Tussen kunst en geschiedenis: kunstnijverheid in Het *Nieuwe* Rijksmuseum’, bijdrage aan symposium Ottema-Kingma Stichting, Leeuwarden, 16 november (lezing van Ronald de Leeuw, met aanvullingen van Peter Sigmond);
- openingstoespraak tentoonstelling *Held*, De Nieuwe Kerk, Amsterdam, 9 augustus;
- voordracht ‘Zeeslagen en Zeehelden’, Trompenburg, 26 september;
- toespraak bij presentatie aanwinst schilderij *Het martelaarschap van de zeven zonen van de Heilige Felicitas* door F. Trevisani, Amsterdam, 20 december.

Mw. E. Smeenk-Metz

- [met Barbara Schoonhoven] ‘Black paint residues: pentiment or overpaint? The Company

of Captain Dirck Jacobsz. Rosecrans and lieutenant Pauw by Cornelis Ketel restored’, Picture Meeting ICN, 28 juni;
- [met Barbara Schoonhoven] ‘Cornelis Ketel’s ‘Het korporaalschap van Dirck Jacobsz Rosecrans en luitenant Pauw’, restauratie en onderzoek’, Infocentrum Het *Nieuwe* Rijksmuseum, 14 oktober.

L. Sozzani

- ‘Surface Characteristics of Paint: An Investigation into the Surface Characteristic(s) of Damaged and Undamaged Paint Layers. An evaluation of purposefully damaged paint surfaces as an aid to understanding the visual effect isolated areas of superficial abrasion have on the reading of a picture’, Paintings Group, ICN, Amsterdam, 17 januari;
- ‘Pushing The Border of Retouching and Reconstruction: Can enough ever be too much?’, BAPCR/ICON Conference on Retouching Complex Surfaces, Courtauld Institute, Londen, 20 april;
- ‘Historic Overview of Backing Protection’; ‘Modern Applications of Backing Protection’; ‘The Micro-climate Vitrine for Panel Paintings’; ‘Practical Applications of Backing Protection’, Istituto Centrale per di Restauro, Rome, 27 en 28 november.

Mw. E. Sint Nicolaas

- ‘Jean Baptiste Vanmour en Cornelis Calkoen’ in het kader van de tentoonstelling *Istanbul. De stad en de Sultan* in De Nieuwe Kerk, Amsterdam, 24 maart;
- presentatie van de diorama’s uit de collectie van het Rijksmuseum op de Erfgoeddag Suri-name van het Centrum Internationale Erfgoedactiviteiten, Den Haag, 27 december.

Mw. G. Tauber

- ‘De Heilige Maagschap van Geertgen tot Sint Jans’, RMA themamiddag, Amsterdam, Van Gogh Museum, 26 april;

- ‘The authenticity of heraldic arms on Olycan family portraits by Frans Hals: the importance of context in weighing the object vs. the image. Part 1, pendant portraits: Maritge Claesdr. Voogt and Pieter Jacobsz. Olycan in context’, Glasgow, Schotland, 14 september.
- [met Laurent Sozzani], lezing en discussie ‘Retouching and Ethics’, SRAL VI Maastricht, 19 maart.

Mw. I.E. Verslype

- ‘Inleiding in de restauratie van schilderijen’, gastcollege Universiteit Utrecht, oktober.

Mw. M.M.A. van Voorst Vader-van Deth

- ontvangsten voor touroperators en wederverkopers in Amsterdam (Philipsvleugel) op 9 oktober, Shanghai (Shanghai Museum) op 5 november en Londen (Holland Paviljoen op World Travel Market) op 13 november.

A. Wallert

- ‘Jan van der Heyden: Verfijnde Technieken of Speciale Trucs’, Jan van der Heyden Symposium, Felix Meritis, Amsterdam, 20 april;
- ‘Schildertechniek in de Zeventiende eeuw’, Amsterdam Maastricht Summer University;
- ‘Pigments and colorants, their preparation and use in 17th century painting’, Amsterdam Summer University;
- Practicum: synthese historische anorganische pigmenten; synthese historische organische pigmenten; gepolariseerd licht microscopie (PLM); microchemische analyse (MCA); onderzoek cross sections, Universiteit van Amsterdam;
- ‘Historische pigmenten in de zeventiende eeuw’, Opleiding restauratoren SRAL Maastricht.

C.J. Zandvliet

- ‘Rijkdom in de Gouden Eeuw’, lezing voor abonnees van het *Historisch Nieuwsblad*, Rijksmuseum, 9 februari;

Bezoekcijfers

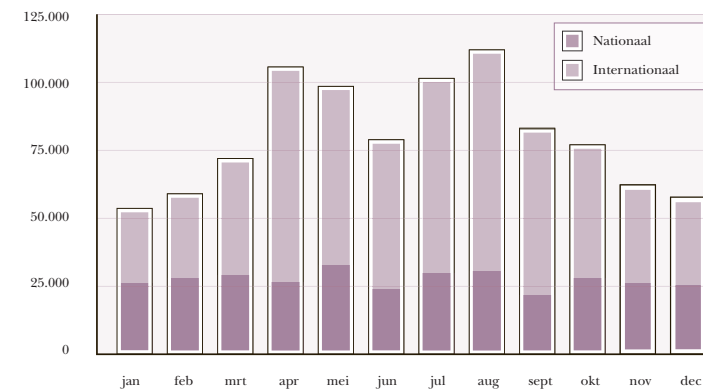
- 'De Rijkscanon', twee zondagmiddaglezingen, Rijksmuseum, 25 februari;
- 'De Nieuwe Mensch', lezing, Rijksmuseum, 10 juni;
- 'Belast erfgoed', lezing en rondetafeldiscussie in het kader van het symposium 'Erfgoed van de Tweede Wereldoorlog', Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, 19 december.

T. Zeedijk

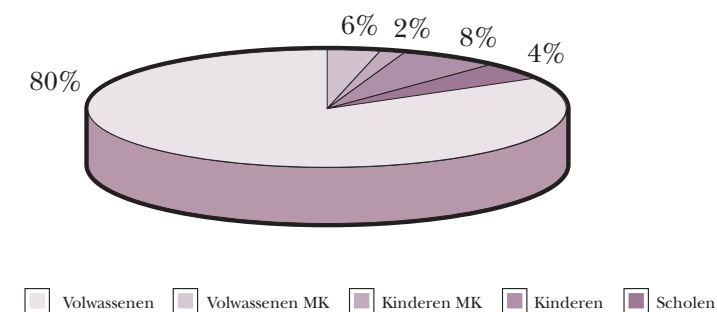
- 'De opstelling in Het *Nieuwe* Rijksmuseum: gevoel voor schoonheid en besef van tijd', zondagmiddaglezing in Infocentrum Het *Nieuwe* Rijksmuseum, 1 april;
- 'Het *Nieuwe* Rijksmuseum en de Canon van Nederland', Fontys Hogeschool voor de Kunsten, Tilburg, 8 juni;

- 'De (ietwat) bijgestelde Canon van Nederland en Het *Nieuwe* Rijksmuseum', Fontys Hogeschool voor de Kunsten, Tilburg, 21 december.

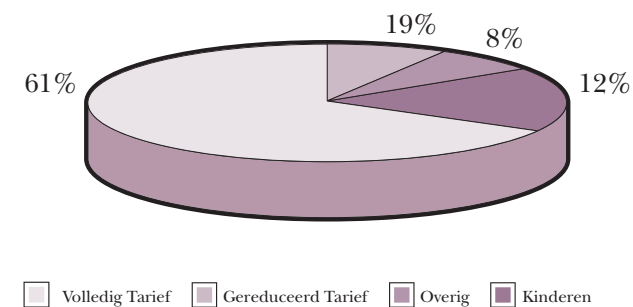
Bezoekers per maand

Verdeling volwassenen en kinderen 2007

Overzicht verschillende tarieven 2007

Bezoekers per maand

	2007	2006	2005
Januari	54.719	56.570	44.036
Februari	61.278	74.061	47.493
Maart	72.413	97.859	69.222
April	106.822	143.006	87.520
Mei	98.706	12.555	87.574
Juni	77.954	96.839	69.271
Juli	100.600	103.283	89.506
Augustus	110.228	118.234	98.562
September	81.623	87.455	66.982
Oktober	77.011	96.918	73.860
November	65.973	74.901	55.406
December	62.234	67.501	53.154
Totaal	969.561	1.142.183	812.102

Bezoekers overzicht

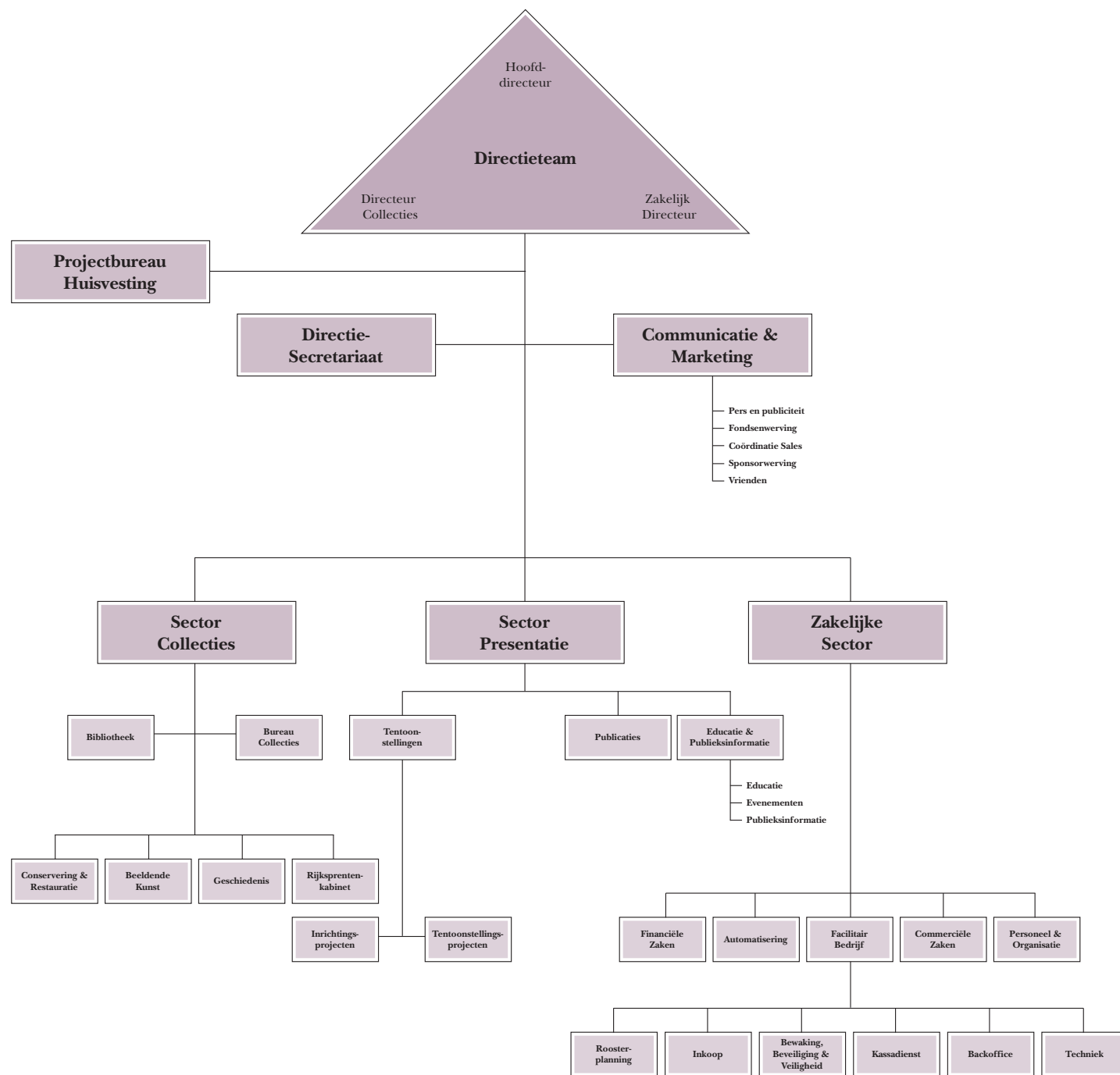
	2007	2006	2005
Betalende bezoekers			
Volwassenen	594.269	600.529	528.559
Volwassenen in groepsverband	95.314	113.091	86.833
Houders MK	71.338	84.093	51.044
MK NS en RABO (niet meer in 2006)	0	0	11.459
Gereducerd individueel	13.637	152.749	20.310
subtotaal	774.558	950.462	698.205
Gratis bezoekers			
Kinderen	76.204	96.282	62.618
Kinderen in groepsverband	4.045	2.675	8.100
Schoolverband en museumles	37.033	43.071	34.724
Avondontvangsten	6.449	6.421	2.150
Relaties	8.785	24.003	7.418
Bezoekers studiezaal	3.742	4.031	3.320
Sponsors	24.711	7.832	1.418
overigen	34.034	7.405	24.633
subtotaal	195.003	191.720	144.381
Totaal	969.561	1.142.182	842.586

Bezoekcijfers Rijksmuseum-website

	2007	2006	2005
Pageviews	8.348.046	10.435.959	48.193.24
Bezoeken	1.703.376	2.041.313	806.920
Unieke bezoekers	1.269.841	1.445.837	619.939

Pageviews: pagina's van de website www.rijksmuseum.nl die bekeken zijn.
Een unieke bezoeker kan de site meerdere malen bezocht hebben (Bezoeken).

Organogram

Personneelsgegevens (per 31 december 2007)

Directie

R. de Leeuw hoofddirecteur
 J.W. Sieburgh zakelijk directeur
 J.P. Sigmond directeur collecties

Directiesecretariaat

Mw. M.P. van de Wiel directiesecretaris
 Mw. H.S.C. Crebolder projectleider/juridisch adviseur
 Mw. C.L. Goedhart directiesecretaresse
 Mw. K.K.A. Hamilton of Silvertonhill directiesecretaresse
 A.W. Bakker chauffeur
 Mw. A. Ettehoven medewerker oud-archief en archiefcollecties
 Mw. I. Peterse medewerker dynamisch archief

Communicatie & Marketing

Mw. J.M.G. Schuerveld Schrijver hoofd communicatie en marketing
 Mw. J.J. Schneider afdelingsassistent
 Mw. M.H.A. van Oranje-Nassau adviseur
 Vrienden van het Rijksmuseum
 Mw. E. Kamphuis senior medewerker pers en publiciteit
 A.H.B. de Munnick senior medewerker pers en publiciteit
 Mw. M.E. Smallegange senior medewerker externe betrekkingen
 Mw. E.C. Martens medewerker externe betrekkingen
 Mw. B.L.A. Ruding senior medewerker marketing en sales
 Mw. M.M.A. van Voorst Vader-van Deth medewerker marketing en sales
 Mw. E. Kalis medewerker particuliere schenkingen
 Mw. M. le Coultre administratief medewerker
 Mw. A.A.N. van der Chijs projectmedewerker dag- en avondontvangsten
 Mw. A. Förster-Termeulen projectmedewerker dag- en avondontvangsten

Projectbureau Huisvesting

D. Mooij hoofd projectbureau
 Mw. H.S. Schrawangen projectcoördinator
 P.H.J.C. van Duin projectleider bouw
 I. Santhagens projectleider museale inrichting

Sector Collecties

Bibliotheek

G.J.M. Koot hoofd bibliotheek
 Mw. S.J.S. Scheltjens coördinator bibliotheek
 M. de Rooy applicatiebeheerder
 Mw. L.M. Blokhuisen-van der Werff medewerker bibliotheek
 Mw. C.M. ten Brug medewerker bibliotheek
 T.J. Dirksen medewerker bibliotheek
 Mw. M.P.M. Falke medewerker bibliotheek
 W.M. Ouwkerk medewerker bibliotheek
 G.E. Peters medewerker bibliotheek

Studiezaal Bibliotheek

Mw. M. Stijkel coördinator studiezaal
 L.P.J.C. Vosters assistent coördinator studiezaal
 J.H.M. Bersee medewerker studiezaal bibliotheek
 Mw. J.P. Breidel medewerker studiezaal bibliotheek
 J. Durrfeld medewerker studiezaal bibliotheek
 M.J. Rozestraten medewerker studiezaal bibliotheek
 J.R. Schindler medewerker studiezaal bibliotheek

Bureau Collecties

Mw. C. Jager hoofd bureau collecties
 K. Schoemaker collectiesecretaris
 Project prentenkabinet online:
 Mw. G.W. Jacobs projectleider
 Mw. K.D. Botke projectmedewerker catalogisering
 Mw. A.L.H. van den Eerenbeemd projectmedewerker catalogisering
 Mw. M.B. Jansen projectmedewerker catalogisering

Mw. C.M. Klinkert projectmedewerker catalogisering
 Mw. M. Knops projectmedewerker registratie
 Mw. T.M.G. Komar projectmedewerker registratie
 H.M.A. van Beek scanoperator/reproductiefotograaf
 D. Hogers scanoperator/reproductiefotograaf
 J. de Boer beeldbewerker
 R. Schouten beeldbewerker
 A.J.H. van Mourik behoudsmedewerker

Registratie & Documentatie

Mw. X.I. Henny applicatiebeheerder
 Mw. A. Schrier assistent applicatiebeheerder
 R.E. Blekman documentalist
 Mw. S. van Gelderen documentalist
 Mw. E.L. van Kaam documentalist
 B. Nederveen documentalist
 Mw. C.H. Wittop Koning documentalist
 Mw. N. Bloemberg registratiemedewerker
 Mw. M.E. Valetton registratiemedewerker

Registrar's Office

Mw. W. Brouwer hoofd subafdeling registrar's office
 Mw. F.A. Koens administratief secretariael medewerker
 Mw. C.E.J. Duits registrar
 Mw. J.A.A.M. Asselbergs medewerker collectielogistiek
 Mw. C.J. Meffert-van Weele medewerker collectielogistiek
 Mw. A.S. Swart medewerker collectielogistiek
 W.A.P. Hoeben hoofd fysiek collectiebeheer
 Mw. G. de Beer behoudsmedewerker
 J.J. Couprie behoudsmedewerker
 M.J. van Heerden behoudsmedewerker
 E. Kriger behoudsmedewerker
 Mw. K. Oosthoek-Dmochowska behoudsmedewerker
 Mw. J. Pugh behoudsmedewerker
 B. da Silva Curiel behoudsmedewerker
 D. Kemper depotbeheerder

I.P. Rijkers depotbeheerder
J.A. Cok gedetacheerd projectleider inrichting, verhuizing en logistiek bij Programmadirectie Het *Nieuwe* Rijksmuseum

Beeld

Mw. C.V.M. van der Harten hoofd subafdeling beeld
Mw. I. Cedee accountmanager
Mw. T.C. Greven accountmanager
Mw. I. Labeur accountmanager
Mw. A.L. van Lingen accountmanager
M.J. den Engelsman fotograaf
H.J. Klein Gotink fotograaf
E.P.H. Pegt fotograaf
Mw. C.M. van Wijk fotograaf
Mw. S. Rebers scanoperator/
reproductiefotograaf

Beeldende Kunst

T.D.W. Dibbits hoofd beeldende kunst
Mw. D.V. Riabokon-Muller secretaresse
J.P. Filedt Kok senior conservator schilderijen 15e & 16e eeuw
P.J.A. Roelofs conservator schilderijen 17e eeuw
Mw. J.A.H. Reijnaerts conservator schilderijen 19e & 20e eeuw
Mw. M.E. Rikken junior conservator schilderijen 17e eeuw
D.R. Bull senior conservator buitenlandse scholen en 18e eeuw
Mw. P.C.M. Lunsingh Scheurleer senior conservator Aziatische kunst
J. van Campen conservator Aziatische kunst
M. Fitski conservator Aziatische kunst
R.J. Baarsen senior conservator beeldhouwkunst & kunstnijverheid
J.D. van Dam senior conservator beeldhouwkunst & kunstnijverheid
F.T. Scholten senior conservator beeldhouwkunst & kunstnijverheid
D.P.J. Biemond conservator edele metalen
Mw. B.M.A.M. du Mortier conservator kostuums
Mw. E. Hartkamp-Jonxis conservator textiel

J. Bikker conservator onderzoek
Mw. Y.C.J. Bruijnen wetenschappelijk medewerker schilderijen
E.P.J.M. de Groot wetenschappelijk medewerker schilderijen
R. Harmanni wetenschappelijk medewerker schilderijen
G.R. Korevaar wetenschappelijk medewerker schilderijen
Mw. M. Leeftang wetenschappelijk medewerker schilderijen
Mw. J.M. Niessen wetenschappelijk medewerker schilderijen

Geschiedenis

C.J. Zandvliet hoofd geschiedenis
G. van der Ham conservator
J.G.A. de Hond conservator
Mw. E. Sint Nicolaas conservator
P.P. Eckhardt junior conservator
Mw. A.N.P. Janssen junior conservator
Mw. H.J. Baruch assistent conservator

Rijksprentenkabinet

G.C.M. Luijten hoofd rijksprentenkabinet
M. Schapelhouman senior conservator tekeningen
R.J.A. te Rijdt conservator tekeningen
J.F. Heijbroek conservator prenten
H. Leeftang conservator oude prentkunst
Mw. M.M. Boom conservator fotocollectie
H.T. Rooseboom conservator fotocollectie
Mw. P.L.M. Verhaak assistent conservator
D.R. Horst wetenschappelijk medewerker

Conserving & Restauratie

R.J.C.H.M. van Langh hoofd conservering en restauratie
Mw. M. Krabshuis secretaresse
A. Wallert natuurwetenschappelijk onderzoeker
A. Ames senior restaurator boeken
Mw. I.R. Parthesius-Garachon hoofd restauratieatelier ceramiek en sculptuur

Mw. M.C.M. van Schinkel senior restaurator ceramiek en glas
Mw. B. Lamain restaurator ceramiek en glas
Mw. J.W. van Bennekom senior restaurator metaal
Mw. S.J. Creange restaurator metaal
P.H.J.C. van Duin hoofd restauratieatelier meubelen
I.L. Breebaart senior restaurator meubelen
Mw. A.M.F. Barth restaurator meubelen
Mw. A.H. Coerdts restaurator meubelen
Mw. C. Hagelskamp restaurator meubelen
A.J. Hoving hoofd restauratieatelier scheepsmodellen
Mw. M. Zeldenrust hoofd restauratieatelier schilderijen
H. Baija senior restaurator schilderijen
M.A.A.M. van de Laar senior restaurator schilderijen
W. de Ridder senior restaurator schilderijen
L.S.G. Sozzani senior restaurator schilderijen
Mw. G.M. Tauber senior restaurator schilderijen
F.P.L.J. Benders restaurator schilderijen
Mw. E.M.E. Smeenk-Metz restaurator schilderijen
Mw. I.E. Verslype restaurator schilderijen
Mw. A.A. Krekeler junior restaurator schilderijen
P.M. Poldervaart hoofd restauratieatelier tekeningen, prenten en foto's
Mw. I.M. van Leeuwen senior restaurator tekeningen en prenten
Mw. H. Koning restaurator fotografie
H.J. Dolmans medewerker restauratie tekeningen en prenten
Mw. S.L. Meijer hoofd restauratieatelier textiel
Mw. M.T.W. Albers senior restaurator textiel wandtapijten
Mw. C. Holz restaurator textiel

Sector Presentatie

Tentoonstellingen

J.R. de Lorm hoofd tentoonstellingen
Mw. M.E. Janknegt eerste secretariaats-medewerker tentoonstellingen
K.J.R. Callens conservator tentoonstellingen
Mw. K.E.M.B. Schiermeier conservator tentoonstellingen
Mw. F.E.M. Diekstra projectcoördinator
Mw. S. van Elst projectcoördinator
Mw. R.W. Ubink projectcoördinator
W.T. Kloek hoofdconservator inhoudelijk team
T. Zeedijk projectmedewerker inhoudelijk team

Inrichtingsprojecten

S.J. Tettero hoofd subafdeling museum-inrichting a.i.
B.O. Huininga medewerker groenvoorziening
C. Kriger medewerker inrichtingsprojecten
P.J.J. Wullems medewerker inrichtingsprojecten
J.T.M. Muller assistent inrichtingsprojecten
Mw. W.R.M. Peters medewerker vaste collectie

Publicaties

P.H.M. Pronk uitgever
Mw. E. Slob eerste secretariaatsmedewerker
Mw. X. van Gelder hoofdredacteur OOG
Mw. L.A.M. 't Hoen redacteur
Mw. M.M. Soethout redacteur
P.J.G.M. Gorgels webeditor
Mw. I.E. Willmsen assistent webeditor

Educatie & Publieksinformatie

Mw. A.V. van Dorssen waarnemend hoofd educatie en publieksinformatie
Mw. P.A.M. Kintz wetenschappelijk medewerker
T. van der Meer wetenschappelijk medewerker
Mw. R. Meijer wetenschappelijk medewerker
Mw. C.J. van Meggelen algemeen medewerker
Mw. H.M.M. Merbis medewerker vrijdag-avondontvangsten

Evenementen

Mw. D. Schreurs medewerker evenementen
M.J. Omtzigt medewerker rondleidingen & cursussen

Publieksinformatie

Mw. T.S. Balian coördinator publieksbalies
Mw. W.P.C. Bellaar Spruyt medewerker informatiebalie
Mw. M.C. Broekema medewerker informatiebalie
Mw. L.A.H. van Egmond medewerker informatiebalie
Mw. G.M.E. Franceschini medewerker informatiebalie
M.J. van Heerden medewerker informatiebalie
Mw. N. Kraaikamp medewerker informatiebalie
Mw. M. Lammertse-Cats medewerker informatiebalie
Mw. A.V. Ostrovskaja medewerker informatiebalie
Mw. C. Silveira De Sousa Oliveira medewerker informatiebalie
Mw. G. van der Woude medewerker informatiebalie
Mw. K. Popovic medewerker informatiecentrum

Zakelijke Sector

Personeel & Organisatie

G. Hoek hoofd afdeling personeel en organisatie
M.H.A. Rietveld arbo-adviseur
Mw. I.M. Horvath secretaris ondernemingsraad
Mw. J.H. Jansen personeelsadviseur
Mw. A. van der Leest personeelsadviseur
Mw. J.A. van Veen personeelsadviseur
H.P. Boot adviseur personeels- en salarisadministratie
Mw. S.A. van Kernebeek coördinator personeelsadministratie
Mw. A.A. Dekker medewerker personeelsadministratie

Financiële Zaken

E.J.M. van Rooij hoofd financiële zaken
R.P. van Roessel financieel controller a.i.
Mw. J.J.A. Plomp-Agterberg coördinator financiële administratie
Mw. J.H. van Frederikslust senior medewerker financiële administratie
J.V. Groot senior medewerker financiële administratie
Mw. Y.V. Courtar medewerker financiële administratie
J. Eggink medewerker financiële administratie
R.J. Muntslag medewerker financiële administratie
Mw. N. van Proosdij medewerker financiële administratie
H.A.M. van Roij medewerker financiële administratie
S. Soudagar medewerker financiële administratie
J.W.R. van der Linden junior medewerker financiële administratie

Automatisering

R. Hendriks hoofd automatisering
P. van Kooten netwerkbeheerder
F.A.M. van 't Hoff systeembeheerder/
applicatieprogrammeur
J. van Kempen medewerker helpdesk

Commerciële Zaken

P.C. Hofman hoofd commerciële zaken
M.A.G. Bakker coördinator inkoop en logistiek
Mw. P.H. Ipenburg administratief medewerker inkoop
Mw. I. Lichtenwagner stafmedewerker
H.U.M. Stiller medewerker

Winkel Philipsvleugel

P.J.J. Wessels chef museumwinkel
Mw. M.G.M. Smit plaatsvervangend chef museumwinkel
Mw. L. Ayal verkoper
Mw. C. Bersabal verkoper

Mw. W.B. Day verkoper
I.S. Schutz verkoper
Mw. D. Sijnke verkoper
Mw. J.C. Wolters-van Rooijen verkoper
Mw. C.E. van Nispen medewerker verkoop
S.F. Tjan medewerker verkoop
Mw. J.S. Tjon medewerker verkoop

Winkel Schiphol

Mw. H. Lenting chef museumwinkel
Mw. D. Ocelli-Hulscher plaatsvervangend chef museumwinkel
Mw. S. Bakker medewerker verkoop
R.K. de Boer medewerker verkoop
Mw. M. Kohler medewerker verkoop
Mw. H.H. Peereboom medewerker verkoop
J.S. Schaeffers medewerker verkoop
Mw. N.J. Slingerland medewerker verkoop
P.J.C. Veerhuis medewerker verkoop
Mw. R.P.J.M. Verpalen medewerker verkoop
P.J. de Vries medewerker verkoop
Mw. A. van Zandwijk-Cascio medewerker verkoop

Facilitair Bedrijf

Mw. C.R.M.C. Keeman facilitair manager
Mw. M.M. Mariee administratief medewerker
Mw. E.M.L. Faucon inkoper
Mw. R. van Leth-Elomia medewerker kantinedienst
Mw. H.M.W. de Haas roosterfunctionaris
Mw. J.F.W. van Mill roosterfunctionaris
W. Visser roosterfunctionaris

Backoffice

C.G.M. Langemeijer manager backoffice
H.J. Hilhorst 1e magazijnmedewerker
W.B.J. Taal magazijnbeheerder
D. Bakker magazijnmedewerker
K.J. van Beek magazijnmedewerker
R.J. Gasper medewerker servicedesk
Mw. D. Roosendaal medewerker servicedesk
P.L.A. Buffing bode/medewerker postkamer
F.A.L. Reijnders bode/medewerker postkamer

F.G. Wessels bode/medewerker postkamer
Mw. C.M. van Luit-Heijne telefonist/receptionist
Mw. P. Plomp-Besse telefonist/receptionist
Mw. H.L. Smit-van Hemert telefonist/receptionist
H. Boot huismeester
C.J.T. van der Hulst huismeester
Mw. C. Bersabal medewerker telcentrum
M. Holkamp medewerker telcentrum
Mw. Y.J.M. Limburg-van Vliet medewerker telcentrum
Mw. T. Meser-van Geemen medewerker telcentrum
S. Soudagar medewerker telcentrum

Kassadienst

Mw. M.H.M. van der Venne chef kassadienst
Mw. H.H. Cosar-Swart plaatsvervangend chef kassadienst

Kassiers

S. Balbadoer, Mw. E.T. Bruin, Mw. S. Daher, Mw. H. Milde, Mw. W. Oosterbroek, A.E.G.F. Romero, S.R. Tirbeni, J. Veerling, W. Visser, O.D.J.D.J. Willig, Mw. N. van Wolferen

Bewaking, Beveiliging & Veiligheid

W. Hekman hoofd bewaking, beveiliging en veiligheid a.i.
Mw. H.A. Tomasouw administratief medewerker

Bureau bedrijfs hulpverlening

P.J.M. Donker coördinator brandwacht
P.A. Sarafopoulos medewerker BHV/brandwacht

Centrale meldkamer

H.A. Panhuysen chef meldkamer
D.P. Dekker wachtcommandant
A.M. Plomp wachtcommandant

Operators meldkamer

C.A. Bekkenutte, L. El Asri, R.R. Giesen,

T. Kuijpers, A. el Messaoudi, N.J. van der Meulen, J.H. Oomen, S. Poeran, B. Suringbroek, C.P. Toby, D. Usenki

Surveillancedienst

M.A.A. Giesen chef surveillance/facilitair coördinator
Mw. H.M. Kruse chef surveillance/facilitair coördinator
J.J. Stuifbergen chef surveillance/facilitair coördinator
G. Terlouw chef surveillance/facilitair coördinator
R.C.P. de Leeuw plaatsvervangend chef surveillance/facilitair coördinator
Mw. R. Rens-Stenekes plaatsvervangend chef surveillance/facilitair coördinator

Buitendepot Lelystad

K. Dekker portier/beveiligingsmedewerker
J.G. Vontenie portier/beveiligingsmedewerker

Surveillancemedewerkers

Mw. M. von Aesch-Baas, R.A. von Aesch, L. Al Gam, Mw. T. Alakhramsing-Chinnoe, A.C. van Axel Dongen, Mw. M.E. Baeten-Romero, Mw. P. Balak, Mw. R.B. Balbadoer-Sewtahal, Mw. M.F. Banen, Mw. M. Baranic-Deda, Mw. C. Birambie, A.H. Bouanani, F. van den Braak, Mw. D. Cadjo, J.C. Calderon Garcia, Mw. M. Cupac-Sopic, Mw. S. Daher, T.A. Dahmen, R.J. Deutekom, Mw. D. Djuric, Mw. A.M. Dosljak-Steblij, P. Durrfeld, Mw. C.H. Eggink, P.M. Falet, B.H. Felix, Mw. J.S. Gomes-Monteiro, H. Heimens, Mw. W.J. Holkamp, F.W. Jongerden, Mw. D. Joosten, Mw. A. Kartopawiro, P.I. Keizer, Mw. D.C. Klanke-Heil, H.J. Knukkel, Mw. M.H. Koster-Lankheet, Mw. W.T. Kroes, K.B. Kuijpers, N.M. Lankhaar, Mw. L. Liche, H. van Lierop, Mw. A. Melgers, M. Nauta, Mw. A.C.M. Nellen, J. van Nierop, Mw. D.M.C. den Ouden-van Ierssel, Mw. D. Pantelic, M. Pantelic, Mw. P. Plomp-Besse, J.A. Quintero, K. Ramlal, P.T. Roelvink, Mw. E.M. Schadee-Plaggenburg,

V. Schenkus, G.M. Schipper,
Mw. D. Schuller, Mw. R. Silleman-Broos, M.J. Sinester, S.J. Sintjago, P.J. van der Slot, Mw. C.W. Sopamena, Mw. M. Stankovic-Aperlic, Mw. M. Steijn, R.T. Strijder, Mw. B.M. Tirbeni-Gajadhar, K. Tirbeni, F. Topal, J.W.R. Visser, Mw. R.J. Visser, R.B. van der Voorn, T.E. Wildner, Mw. N. van Wolferen, R. Yilmaz, Mw. I.C.G. Youssef-Katerberg, Mw. R. Youssef-Silleman

Techniek

R.L. Meerman hoofd techniek
B.R. Beekman coördinator cpc
R. Förster begeleider nieuwbouw
E.J. Hermelink electromonteur
P.H. Lammers installatiemonteur
B.P. Swemle installatiemonteur
A.F. Tomasouw installatiemonteur

Overige Museumdocenten

Mw. I.A. de Bruijne, Mw. E. Cnossen, Mw. A.I. Gay-Liemburg, Mw. D.A.E. de Groot, Mw. T. Koldewij, V. Leloux, Mw. C.N. Pols, Mw. K.E.J. Ravers, J.S. van Schie, Mw. H.J.M. Schueler

Rondleiders

Mw. A.E. Aegeter, Mw. F. Alonso de Florida Rivero, Mw. A.J. Breebaart, Mw. K. Christof, Mw. M. Ciuraj, Mw. C.I.M. Giel-Cossais, Mw. G.M.E. Francesschini, Mw. L.B.M. van Grieken, R.F.M. Kassenaar, Mw. N.G. Kuik, Y.D.E. van der Linden, Mw. V. Steijn-Lorin, M.V. Quint, Mw. M.C.H. Snijders, Mw. M.L. van Soest, R. Uterwijk, B.E. Michels-Viergever

Stagiairs (1 januari – 31 december 2007)

Communicatie & Marketing
Mw. R.C. Cohen Tervaert, Mw. S. Dirksmeier, Mw. J. Kapitein, Mw. R.F. Wessels
Bibliotheek
T.M.A. D'Haenens
Bureau Collecties
Mw. I. Korthagen, F.A. de Vries, Mw. M.C.R. van Vugt
Beeldende Kunst
E. Bijzet, mw. J. Bogers, Mw. M.D. Boomkamp, Mw. E. Dullaart, Mw. F.A. Geurdes, J.J. Hillegers, M. Jonker, Mw. L.J. Modderkolk, Mw. J. Oosterheert, Mw. M.C. von Schmidt auf Altenstadt, Mw. I.J. van Tuinen
Geschiedenis
Mw. H.M.G. Koers
Rijksprentenkabinet
Mw. M. Munne, Mw. L. Nijkamp, Mw. E.A.M. Leermakers, Mw. F. Roos Rosa de Carvalho, Mw. R. Suijver
Conservering & Restauratie
Mw. K.R. de Ghetaldi, Mw. C. Hagelskamp, W.A. Khoudiakov, S.P. Lucchetta, Mw. J.A. Moody, Mw. E.R. Oberhumer, Mw. J.S. Roeders, Mw. I. Schnittker
Educatie & Publieksinformatie
Mw. C.E. Alveres, Mw. J.L.M. Goossens, Mw. A. Witherow-Block, Mw. C. Zeeman
Automatisering
M. Sinester
Facilitair Bedrijf en Surveillancedienst
W.W. Bil, B.H. Felix, Mw. M.M. Mariee, Mw. A. Melgers, J. van Nierop, Mw. K.E.C. Ruiter-Reus, R.B. van der Voorn, Mw. C.B. Wijnstijn, Mw. L. Wisman

Vrijwilligers

G. van der Hoek bibliotheek
Mw. M.L. van der Jagt rijksprentenkabinet
J. Reesing beeldende kunst
Mw. K.A.L. Schuckink-Kool rijksprentenkabinet

Maatwerker/Pantar

E.J. Gondi conservering en restauratie
H.W. de Vries conservering en restauratie

Personeelsvereniging

Bestuur

Mw. J.A. van Veen voorzitter
Mw. H.L. Smit-van Hemert secretaris
J. van Kempen penningmeester
Mw. A. Barth
Mw. D. Djuric
Mw. A.S. Swart
D. Usenki

Ondernemingsraad

Mw. I.M. van Leeuwen voorzitter
Mw. I. Horvath ambtelijk secretaris
K.B. Kuijpers
J.H. Oomen
A.M. Plomp
Mw. M. Stijkel
Mw. A.S. Swart
G. Terlouw

VII *Zonder
verering
geen held*

Zonder verering geen held

Naar aanleiding van de 400ste geboortedag van Michiel de Ruyter maakte het Rijksmuseum in samenwerking met De Nieuwe Kerk een tentoonstelling over heldendom en heldenverering in Nederland: Held. Kun je in Nederland beter je kop niet boven het maaiveld uitstekten? De tentoonstelling liet zien dat Nederland toch echte helden heeft: bekende en onbekende helden, dode en levende helden, heiligen en idolen, helden van vroeger en helden van nu.

Na *Fashion DNA* in 2006 was *Held* in 2007 het tweede samenwerkingsproject van het Rijksmuseum en De Nieuwe Kerk, waarbij de inhoudelijke en organisatorische verantwoordelijkheid primair bij het museum lag. Conservator geschiedenis Gijs van der Ham en conservator tentoonstellingen Kris Callens maakten een tentoonstelling die liet zien hoe in Nederland helden werden en worden vereerd, met als motto 'zonder verering geen held'. De makers wilden zelf geen antwoorden geven en niet aangeven: dit zijn de helden van Nederland. De bezoeker moest in de rol van vereerder kunnen treden en zich afvragen: wanneer is iemand een held? Waar moet een held aan voldoen? Is iemand die wordt vereerd per definitie een held? Het publiek kreeg zo een fundamenteel andere rol dan die van passieve genietter. Het werd uitgenodigd, aangezet en uitgedaagd tot nadenken en tot beleving van de tentoonstelling. Net als *Fashion DNA* ging *Held* in essentie over identiteit.

Omslag: Affiche en campagnebeeld *Held*. Ontwerp KesselsKramer
Boven: Bezoeksters *Held*. Foto Jeroen Swolfs

De tentoonstelling werd vanuit het perspectief van de verering ingedeeld in vijf thema's: Held van de staat, Held van het volk, Held van jezelf, Held of niet en De Ruyter. Via deze indeling kwamen verschillende soorten helden aan bod – officiële helden, volkshelden, controversiële helden en persoonlijke helden – en verschillende vormen van verering: van intochten, begrafenissen en persoonlijke relikwieën als aandenken aan helden, tot merchandise en propaganda, standbeelden en portretten, fanverzamelingen, onderscheidingen en prijzen. Objecten werden niet in een esthetisch of historisch verhaal ingepast, maar kregen meer een functioneel en associatief kader. De tentoonstelling had geen chronologisch verloop en kende geen vaste route. Dit kwam ook voort uit de ruimte van de kerk zelf, die tijdelijk de functie van nationaal pantheon kreeg, waarbij de bestaande grafmonumenten tentoonstellingsobjecten werden.

Zelfverheerlijking

De tijdelijkheid en betrekkelijkheid van heldenverering en dus van de heldenstatus kregen uitdrukkelijk de ruimte. Zo hing Goltzius' portret van de Haarlemse koopman Johannes Colterman als Hercules (Frans Hals Museum) naast een foto van de gespierde turner Yuri van Gelder, en reveleerde zo zijn functionele betekenis als streling van het ego. Naast uitgebreide aandacht aan de verering van de Nederlandse held bij uitstek, Michiel de Ruyter, waren er bijvoorbeeld ook documenten te zien die waren achter-

Overzicht van *Held*. Foto Marcel Schmalgemeijer

gelaten op de herdenkingsplekken voor Pim Fortuyn; ze maakten duidelijk dat er een grote afstand is tussen de klassieke, zichzelf opofferende, held en de manier waarop er vandaag de dag invulling aan wordt gegeven. Het museum toonde zo breed mogelijk hoe en waarmee tal van mensen door Nederlanders als held werden en worden vereerd, maar liet het waardeoordeel bewust aan de bezoeker door de thema's, objecten en helden, vanuit de inhoudelijke autoriteit, neutraal te presenteren.

Informatie en evenementen

In de inrichting van de tentoonstelling smolten vorm en inhoud samen. De Nieuwe Kerk zelf kreeg tijdelijk de functie van nationaal pantheon, waarbij de aanwezige grafmonumenten tentoonstellingsobjecten werden. Vormgever Marcel Schmalgemeijer gaf de thematische ensembles een bijpassende, theatrale uitstraling en plaatste ze als losse elementen in de ruimte, als tijdelijke monumenten. Hij ontwierp als toegang tot de tentoonstelling een tribune met poort, die tevens drager was van het subthema Intochten. Vervolgens liep de bezoeker over een oranje tapijt dat weer door een tribune werd afgesloten, met als middelpunt een medaille die tevens wegwijzer en spiegel was.

De publieksinformatie bestond uit een inleidende tekst over de tentoonstelling bij de ingang, teksten over de vijf thema's op een folder-met-plattegrond, teksten per ensemble op de panelen en vitrines en korte teksten bij de objecten. Alle informatie werd zo

neutraal mogelijk gehouden, opdat de bezoeker zelf zijn conclusies kon trekken. Speciaal voor de tentoonstelling werd de website www.held.nl geopend. Hierop was informatie te vinden over de tentoonstelling en over de vereerden. Ook konden de bezoekers hun eigen held vereren, gedenken of in herinnering roepen. Veel bezoekers maakten van deze mogelijkheid gebruik.

De publicatie *Held* ten slotte, onder redactie van Gijs van der Ham en uitgegeven door het Rijksmuseum en Nieuw Amsterdam, vormde in woord en beeld een aanvulling en verdieping op de tentoonstelling. In vijf essays komen vanuit verschillende gezichtspunten heldendom en verering aan bod en vier columnisten geven hun visie op hedendaags heldendom. Bovendien zijn er gedichten uit de laatste vier eeuwen in opgenomen die zelf een vorm van heldenverering zijn, zoals het Wilhelmus, Vondel over Frederik Hendrik, Multatuli over Michiel de Ruyter maar ook Lange Frans en Baas B over slachtoffers van zinneloos geweld.

Gedurende de tentoonstelling werd in De Nieuwe Kerk elke donderdagavond een lezing gegeven en vond elke zaterdagmiddag de Loftrumpet plaats, een bijeenkomst waarin gast-sprekers vertelden over hun helden. Speciaal voor de tentoonstelling bood Amsterdam City Walks een stadswandeling aan langs verschillende heldenmonumenten in de binnenstad.

Links: Stacey Rookhuizen, jonge Held, geeft als enige platenbaas van Nederland jong talent een kans. Foto Amaury Miller/Hollandse Hoogte

Reclamebureau KesselsKramer bedacht de campagne, die voortbouwde op de abstractie van het begrip held. De tentoonstelling werd als merknaam met een eigen logo ingezet. Door gebruik van een witte sokkel tijdens guerrillamarketing door heel Nederland en in de tentoonstelling speelde de campagne in op de verering. Voor het eerst gebruikte het Rijksmuseum een campagne zonder object, waardoor het traditionele tentoonstellingspubliek minder geneigd was de tentoonstelling te bezoeken.

De tentoonstelling werd door een aanzienlijk en gevarieerd publiek bezocht. Media gingen uitvoerig in op het onderwerp, minder op de concrete tentoonstelling zelf. Vele bezoekers waardeerden de invalshoek, de breedte en de actualiteit van de tentoonstelling, anderen hadden meer moeite met het opzet. En zo was de tentoonstelling misschien wel een echte held van vandaag: vereerd maar soms ook verguisd, en dankzij veel aandacht van de media korte tijd beroemd.

Held werd mogelijk gemaakt door *founders* Fortis en Corporate Express (voorheen Buhrmann) en hoofdsponsor KPMG van De Nieuwe Kerk, door *NRC Next* en Hilton Hotel Amsterdam, en door de Mondriaan Stichting en het Victor Muller Fonds.

Website *Held*. Gerealiseerd door TWV Media, techniek Driebit.

Financieel verslag

- 152* Bericht van de Raad van Toezicht
- 153* Verslag van de directie
- 153* Toelichting op de verschillende resultaten
- 156* Geconsolideerde balans
- 157* Geconsolideerde categoriale exploitatierekening
- 157* Geconsolideerd kasstroomoverzicht
- 158* Waarderingsgrondslagen
- 159* Toelichting op de geconsolideerde balans
- 164* Toelichting op de geconsolideerde categoriale exploitatierekening
- 166* Overige gegevens
- 167* Raad van Toezicht
- 168* Meerjarenoverzicht

Financieel Verslag

Bericht van de Raad van Toezicht

Jaarrekening en bestemming van het exploitatieresultaat

De door de directie opgestelde jaarrekening over het boekjaar 2007 is gecontroleerd door Deloitte Accountants B.V. (conform artikel 13.3 van de statuten). De verklaring van de accountants is opgenomen bij de overige gegevens. De directie heeft de jaarrekening ter goedkeuring voorgelegd aan de Raad van Toezicht. De Raad heeft mede op grond van de accountantsverklaring en het bijbehorende verslag de jaarrekening goedgekeurd waarna deze door de algemeen directeur van de Stichting is vastgesteld (conform artikel 13.4 van de statuten). In overleg met de directie is besloten het exploitatiesaldo verminderd met de volgens het Handboek Verantwoording Cultuursubsidies Musea verplichte toevoeging aan het bestemmingsfonds ocw toe te voegen aan de algemene reserve. Tevens is conform de hierover in 2006 met de directie gemaakte afspraken 30% van het op publieksgebied behaalde positieve resultaat toegevoegd aan de reserve kunstaankopen.

Mutaties en benoemingen

In 2007 werden door de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap drie nieuwe leden in de Raad benoemd. Mevrouw Scheltema, financieel directeur van Shell Nederland, trad in maart toe tot de Raad waar zij de plaats inneemt van een lid met specifieke kennis van financiën en economie die vacant was geworden door het vertrek van de heer dr. H.H.F. (Herman) Wijffels. In juni werden de heer mr. M.L.B. van der Lande, partner bij advocatenkantoor Baker & McKenzie, en de heer prof. dr. F.P. van Oostrom, Universiteitshoogleraar aan de Universiteit Utrecht en President van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, lid van de Raad. Zij zijn de opvolgers van de heer mr. A.S. Fransen van de Putte die op 11 juni 2006 overleed en mevrouw drs. P.M. (Nelleke) Noordervliet, die de Raad in juni 2007 verliet vanwege het bereiken van de maximale zittings-termijn van acht jaar. De Raad is de heer Fransen van de Putte, mevrouw Noordervliet en de heer Wijffels veel dank verschuldigd voor hun belangrijke bijdragen aan het werk van de Raad. Met deze benoemingen is invulling gegeven aan de in de profielschets opgenomen eisen dat een lid van de Raad beschikt over specifieke kennis en deskundigheid op juridisch terrein en dat een 'leading intellectual' deel uitmaakt van de Raad. De Raad is verheugd dat hij mevrouw Scheltema en de heren Van der Lande en Van Oostrom als nieuwe leden kon verwelkomen.

Begin oktober 2007 is bekendgemaakt dat de heer prof. dr. R. de Leeuw, sinds 1996 hoofddirecteur, medio 2008 het Rijksmuseum

verlaat. De Raad is de heer De Leeuw veel dank verschuldigd voor alles wat hij in de afgelopen twaalf jaar heeft betekend voor het Rijksmuseum.

De Raad heeft in februari 2008 de heer drs. W.M.J. Pijbes, sinds 2000 directeur van de Kunsthal Rotterdam, benoemd tot hoofddirecteur. De heer Pijbes was sinds 2005 lid van de Raad en is begin 2008 in verband met deze benoeming teruggetreden uit de Raad, waarvoor hij zijn werk de facto al had neergelegd op het moment dat hij kandidaat werd voor de vacature van hoofddirecteur.

Toezicht

De Raad heeft in het verslagjaar regelmatig overleg gevoerd met de directie. De Raad heeft viermaal met de directie vergaderd en driemaal zonder de directie. Daarnaast was sprake van tussentijds overleg tussen individuele leden van de Raad en de directie. In november is er een 'themabijeenkomst' geweest van de Raad met het Kernteam (directie en een aantal afdelingshoofden) waarin de plannen voor Het *Nieuwe* Rijksmuseum centraal stonden. Een vast agendapunt tijdens de vergaderingen met de directie was in het afgelopen jaar wederom Het *Nieuwe* Rijksmuseum. Voorts is overlegd over de financiële gang van zaken en de begroting 2008. De jaarrekening over 2006 werd besproken in aanwezigheid van de externe accountant. Conform de aanbevelingen van de Code Cultural Governance zijn Reglementen opgesteld voor de Raad respectievelijk de directie. Het sociale beleid en het personeelsbeleid kwamen regelmatig aan de orde, waarbij met name aandacht is besteed aan organisatiewijzigingen op het gebied van beveiliging, evenementen & ontvangsten en educatie en aan de vorming van een Frontoffice, waarin de medewerkers die in de Philipsvleugel direct bij het bedienen van het publiek betrokken zijn, worden samengebracht. Raad en directie spraken enkele malen over het – inmiddels beëindigde – initiatief om een vestiging in Den Haag te openen alsmede over de plannen van de overheid om (rijksgesubsidieerde) musea gratis toegankelijk te maken en om een Nationaal Historisch Museum op te richten. Diverse conservatoren presenteerden recente aanwinsten aan de Raad.

De vergaderingen van de Raad zonder de directie waren grotendeels gewijd aan de opvolging van de hoofddirecteur. De Raad heeft voor dit traject een Benoemingscommissie ingesteld, die aanvankelijk bestond uit de heren Ruys, Van der Lande en Pijbes. Op het moment dat de heer Pijbes kandidaat werd voor de vacature van hoofddirecteur is hij uit de commissie teruggetreden. Zijn plaats is ingenomen door de heer dr. R.E.O. Ekkart, direc-

teur van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie. Bij de werving van de nieuwe directeur heeft de Raad zich laten bijstaan door een extern bureau. In een van de vergaderingen zonder de directie heeft de Raad het eigen functioneren en het functioneren van de directie geëvalueerd. Voorts is gesproken over de remuneratie van de directie.

De Financiële Commissie, waarin de Raad wordt vertegenwoordigd door mevrouw Scheltema, heeft driemaal vergaderd, waarbij de belangrijkste gespreksonderwerpen werden gevormd door de financiële resultaten, de begroting 2008, het financiële kader van Het *Nieuwe* Rijksmuseum en de vernieuwde resultatenanalyse. Een van de vergaderingen van de Financiële Commissie werd bijgewoond door de externe accountant.

De Raad van Toezicht bedankt de directie en medewerkers voor hun bijdragen in het afgelopen jaar.

Amsterdam, 9 april 2008

De Raad van Toezicht

Dhr. mr. A. Ruys, voorzitter

Mw. mr. A. Deveci-Kesmer

Dhr. W. Kok

Dhr. Mr. M.L.B. van der Lande

Dhr. prof. dr. F.P. van Oostrom

Mw. drs. M.A. Scheltema

Verslag van de directie

Het boekjaar 2007 was opnieuw een succesvol financieel jaar. Met name door de hoge bezoekersaantallen werd het resultaat op de gewone bedrijfsuitoefening uiteindelijk afgesloten met een positief resultaat van € 74.000 ten opzichte van een begroot negatief resultaat van € 2.470.000. Daarnaast bleven de overige onderdelen van het resultaat binnen de begroting. Hierdoor kon voor 2007 worden afgezien van de opbrengst reizende tentoonstellingen en de exploitatiebijdrage Het *Nieuwe* Rijksmuseum. Deze kunnen in reserve worden gehouden voor de nog komende jaren van het renovatietraject. Het hierna resterend negatief resultaat van € 42.000 wordt gedekt door de in 2005 en 2006 behaalde positieve resultaten van in totaal € 244.000. Het cumulatief exploitatiesaldo over de cultuurnotaperiode 2005-2008 bedraagt € 202.000 positief. De omvang en de samenstelling van het resultaat over 2007 ten opzichte van de begroting is in het staatje rechtsboven samengevat.

Samenvatting exploitatiesaldo

(bedragen x € 1.000)	2007 uitkomst	2007 begroting	verschil
1. Resultaat op gewone bedrijfsuitoefening	74	-2.470	2.544
2. Resultaat op aankopen	-450	-450	-
3. Resultaat op huur en kosten Het <i>Nieuwe</i> Rijksmuseum (HNR)	334	220	114
4. Resultaat op project samenwerkende meldkamers	-	-	-
5. Resultaat op reizende tentoonstellingen en exploitatiebijdrage HNR	-	2.700	-2.700
Totaal exploitatiesaldo	-42	-	-42

Om een beter inzicht te geven in de omvang en samenstelling van het resultaat is in het boekjaar 2007 een vernieuwde resultatenanalyse opgesteld. Hierbij wordt het resultaat uitgesplitst naar de verschillende onderdelen van het resultaat. Het resultaat op gewone bedrijfsuitoefening (1) betreft het resultaat behaald met de reguliere museale activiteiten. De resultaten (2) tot en met (5) betreffen de (soms) minder beïnvloedbare (projectmatige) onderdelen van het resultaat waarbij soms grote afwijkingen aan de kosten- en batenkant optreden tussen begroting en realisatie maar die uiteindelijk wel een budgettair neutraal resultaat opleveren.

Een nadere cijfermatige toelichting op de diverse onderdelen van het resultaat en de samenstelling hiervan is hieronder opgenomen:

Toelichting op de verschillende resultaten

1. Resultaat op gewone bedrijfsuitoefening

Het boekjaar 2007 was het vierde jaar van een reeks van jaren waarin alleen de Philipsvleugel toegankelijk is voor publiek. In 2007 werd de Philipsvleugel 969.561 (2006: 1.142.182) keer bezocht tegenover een begroot bezoekersaantal van 870.000. De verhouding van het nationale en internationale bezoek was 34%/66% (begroot 2007: 35%/65%, werkelijk 2006: 38%/62%). De Museumnacht op 3 november 2007 trok ca 5.400 bezoekers (2006: circa 5.500). Ook in 2007 werd in het kader van het doelgroepenbeleid gratis toegang voor jongeren (t/m 18 jaar) gecontinueerd. Dit heeft geresulteerd in 97.606 individuele jeugdige bezoekers (2006: 116.109) en 37.033 bezoeken in klassikaal verband (2006: 43.071). Al met al was 14% van het totale bezoek jeugd (2006: 14%). Als percentage van het totale nationale bezoek stegen de Museumkaartbezoeken: 21% tegenover 20% in 2006. Rijksmuseum Amsterdam Schiphol op luchthaven Schiphol ontving 192.844 bezoekers in 2007 (2006: 222.350).

Als gevolg van de hoger dan begrote bezoekersaantallen zijn de inkomsten uit entree € 833.000 hoger dan begroot. De gemiddelde entreeopbrengst per bezoeker bedroeg in 2007 € 6,98 (begroot 2007: € 6,73, 2006: € 6,90). De gemiddelde opbrengst per bezoeker is gestegen omdat een groter deel van het nationale bezoek eerste-keer (volbetalende) bezoekers waren.

De inkomsten uit de verkopen van de museumwinkel zijn als gevolg van de hogere bezoekersaantallen hoger dan begroot (€ 101.000). Relatief gezien bleven deze inkomsten echter achter ten opzichte van de hogere bezoekersaantallen omdat de gemiddelde besteding per bezoeker in 2007 (€ 2,57) lager was dan de begroting (€ 2,75) en 2006 (€ 3,07). Mogelijke verklaring is dat bij het volbetalende nationale bezoek een substitutie-effect optreedt tussen entreeprijs en winkelbesteding. Tevens lijkt de grote drukte in de winkel aan de kassa een rol te spelen.

De inkomsten uit sponsoring zijn € 300.000 lager dan begroot. Dit betreft de niet gerealiseerde sponsoring voor de tentoonstelling *Held* in De Nieuwe Kerk. De prijs- en looncompensatie over 2007 inzake de subsidie ocw was hoger dan begroot. Omdat ultimo 2006 vanwege de toevoeging aan de voorziening overgangsmaatregel VUT en prepensioen alle nog voor deze overgangsmaatregel in prepensioen gereserveerde gelden van ocw in het geheel zijn vrijgevallen ten gunste van de exploitatie, was er vanaf 2007 geen vrijval meer van deze middelen terwijl deze nog wel waren begroot voor 2007. De subsidie ocw is hierdoor per saldo lager dan begroot (€ 119.000). De hogere overige bijdragen betreffen een niet begrote subsidie van de gemeente Amsterdam voor de internationale promotie van de Meesterwerken (€ 225.000), de garantiestelling van het VSBfonds voor het tijdschrift *Oog* (€ 100.000) en bijdragen van het Rijksmuseum Fonds voor diverse projecten.

De loonkosten over 2007 zijn € 1.217.000 lager dan begroot. Hierin is begrepen de voordelige pensioenafrekening over 2006 van € 295.000. Verder zit het grootste gedeelte van de onderschrijving ten opzichte van de begroting in de roostergebonden functies. Slimmer roosteren en het zich nog steeds doorzettende lage ziekteverzuim zijn positief van invloed geweest op de hoogte van deze personele kosten. Tevens was door de latere oplevering van het Ateliergebouw de inzet van extra bewaking en beveiligingspersoneel pas op een later moment noodzakelijk. Ook was een aantal vacatures niet ingevuld. Hierdoor is wel meer beroep gedaan op inhuur derden en uitzendkrachten (€ 420.000) maar per saldo is sprake van een onderbesteding van € 797.000.

De afschrijvingslasten zijn € 192.000 lager dan begroot. Een aan-

1. Resultaat op gewone bedrijfsuitoefening			
(bedragen x € 1.000)	2007 uitkomst	2007 begroting	verschil
Baten			
Entreegelden	6.900	6.067	833
Rijksmuseumwinkel	1.562	1.461	101
Overige winkels	491	501	-10
Sponsoring	450	750	-300
Overige opbrengsten	2.597	2.591	6
Exploitatiesubsidie ocw	16.596	16.463	133
Bijdrage ocw			
inzake VUT/Prepensioen	-	252	-252
Overige bijdragen	967	547	420
Totaal baten	29.563	28.632	931
Lasten			
Salarislasten en inhuur derden	17.766	18.563	-797
Afschrijvingen	2.166	2.344	-178
Tentoonstellingen	1.683	1.810	-127
Algemeen onvoorzien	-	225	-225
Overige huisvestingslasten	1.435	1.797	-362
Oog	417	-	417
Overige lasten	7.073	6.781	292
Totaal lasten	30.540	31.520	-980
<i>Operationeel resultaat uit bedrijfsuitoefening</i>	-977	-2.888	1.911
<i>Totaal saldo rentebaten en -lasten</i>	<i>1.051</i>	<i>418</i>	<i>633</i>
1. Resultaat op gewone bedrijfsuitoefening			
	74	-2.470	2.544

tal projecten (bijvoorbeeld het CRM-pakket [customer relations management] en de beeldbank) is nog onderhanden of later in gebruik genomen dan begroot waardoor hierop nog geen of een lagere afschrijving heeft plaatsgevonden.

De onderschrijving op de post gebouwen en terreinen betreft vooral de lager uitgevallen huisvestingslasten van het Ateliergebouw als gevolg van de latere oplevering. Het uitgavenniveau met betrekking tot tentoonstellingen was vrijwel gelijk aan de begroting.

De lancering van het nieuwe tijdschrift *Oog* was niet voorzien in de begroting 2007 en leidde daarom ten opzichte van de begroting tot een extra kostenpost van € 417.000. Hier staan extra advertentie-inkomsten en inkomsten uit abonnementen en losse verkoop tegenover (€ 132.000), naast de eerder genoemde garantiestelling van het VSBfonds.

De overige posten van de exploitatie ontwikkelden zich ongeveer op begroting. Mede hierdoor hoefde de post algemeen onvoorzien in 2007 niet te worden aangesproken. Door een zorgvuldig

liquiditeitsbeheer en een gunstig rentearrangement met hoofdsponsor ING werd € 633.000 meer aan rentebaten gerealiseerd dan begroot.

2. Aankopen

De verschillende posten met betrekking tot kunst aankopen (aankopen, bijdragen en mutatie bestemmingsfonds) zijn per saldo budgettair neutraal. De omvang van deze uitgaven en bijdragen voor aankopen kunnen per jaar zeer verschillend zijn. In 2007 zijn deze ongeveer op het begrote niveau uitgekomen.

2. Aankopen			
(bedragen x € 1.000)	2007 uitkomst	2007 begroting	verschil
Baten			
Bijdragen voor aankopen	2.167	2.543	-376
Sponsoring voor aankopen	102	-	102
Totaal baten	2.269	2.543	-274
Lasten			
Aangewend voor aankopen	2.678	2.993	-315
Mutatie bestemmingsfonds aankopen	41	-	41
Totaal lasten	2.719	2.993	-274
2. Resultaat op aankopen	-450	-50	-

3. Huur en kosten Het Nieuwe Rijksmuseum

Het resultaat met betrekking tot de huur, de dienstverleningsovereenkomst met Universiteit van Amsterdam (UvA) en Instituut Collectie Nederland (ICN) voor het Ateliergebouw en de kosten van Het *Nieuwe* Rijksmuseum zijn per saldo € 114.000 hoger dan begroot. Dit hogere resultaat ten opzichte van de begroting is het gevolg van in voorgaande jaren genomen kosten die in 2007 als nog konden worden gedeclareerd bij het project.

De verschillen tussen de begrote kosten en de werkelijke kosten betreffen vooral afwijkingen van inschattingen van de declarabele projectkosten die een even grote afwijking tussen begrote en werkelijke subsidiebatens van ocw ten gevolg hebben. Dit betreft met name de door de Rijksgebouwendienst (RGD) in rekening te brengen klantbijdrage voor het Hoofdgebouw en Ateliergebouw die bij het project worden gedeclareerd. Hiervoor was een bedrag van € 16.000.000 begroot terwijl in 2007 slechts een bedrag van € 11.100.000 is gefactureerd. De overige verschillen zijn een gevolg van de latere oplevering van het Ateliergebouw (1 juli 2007 in plaats van 1 april 2007) en de (inmiddels herziene) keus van ICN om het Ateliergebouw niet te betrekken. Per saldo pakken deze verschillen budgettair neutraal uit.

3. Huur en kosten Het Nieuwe Rijksmuseum			
(bedragen x € 1.000)	2007 uitkomst	2007 begroting	verschil
Baten			
Subsidie ocw huur	9.976	9.985	-9
Subsidie ocw			
Het <i>Nieuwe</i> Rijksmuseum	14.626	19.470	-4.844
ICN/UvA inzake Ateliergebouw	293	1.038	-45
Som der baten	24.895	30.493	-5.598
Lasten			
Huren RGD structureel	6.878	7.566	-688
Overmaking saldo subsidie huur en structurele huren RGD aan project HNR	3.999	3.700	299
Declarabele kosten			
Het <i>Nieuwe</i> Rijksmuseum	13.421	18.500	-5.079
Afschrijving inrichting			
Ateliergebouw deel ICN/UvA	47	59	-12
Servicekosten Ateliergebouw deel ICN/UvA	51	150	-99
Exploiatiekosten Ateliergebouw deel ICN/UvA	120	246	-126
Opening Ateliergebouw deel ICN/UvA	45	52	-7
Som der lasten	24.561	30.273	-5.712
3. Resultaat op huur en kosten			
Het <i>Nieuwe</i> Rijksmuseum	334	220	114
4. Project Samenwerkende Meldkamers			
(bedragen x € 1.000)	2007 uitkomst	2007 begroting	verschil
Baten			
Subsidie ocw			
Samenwerkende Meldkamers	350	306	44
Doorberekende kosten			
Samenwerkende Meldkamers	350	306	44
Som der baten	700	612	88
Lasten			
Huur Paulus Potterstraat 10 (PP10)	185	180	5
Advies en overige exploitatiekosten			
Samenwerkende Meldkamers	487	315	172
Rente en afschrijving PP10	28	117	-89
Som der lasten	700	612	88
4. Resultaat op project Samenwerkende Meldkamers			
	-	-	-

4. Project Samenwerkende Meldkamers

Het project Samenwerkende Meldkamers betreft een samenwerking tussen het Rijksmuseum en het Van Gogh Museum (VGM). Doelstelling van deze samenwerking is om middels de gezamenlij-

ke huisvesting van beide meldkamers en een opleidingsprogramma dat tot PAC-certificering (Particuliere Alarm Centrale) moet leiden, te komen tot een kwaliteitsverbetering van deze activiteiten. Voor dit traject is een subsidie van ocw verkregen ter dekking van de aanloopkosten, de opleidingen en de eenmalige investeringskosten van dit project. Bij de begroting 2007 werd uitgegaan van een oplevering van de meldkamers rond september 2007. Wegens technische tegenvallers in dit complexe traject wordt momenteel verwacht dat de ingebruikname in mei 2008 kan plaatsvinden. De uitkomsten van dit project zijn vanwege de verkregen subsidie budgettair neutraal.

5. Reizende tentoonstellingen en exploitatiebijdrage HNR

(bedragen x € 1.000)

Baten	2007	2007	verschil
Subsidie ocw: exploitatiebijdrage HNR	-	800	-800
Opbrengst reizende tentoonstellingen	-	1.900	-1.900

5. Resultaat op reizende tentoonstellingen en exploitatiebijdrage HNR

- 2.700 -2.700

5. Reizende tentoonstellingen en exploitatiebijdrage HNR

Door de ten opzichte van de begroting 2007 gunstige ontwikkeling van de diverse onderdelen van het resultaat kon in 2007 geheel worden afgezien van de begrote (incidentele) inkomsten uit hoofde van de opbrengst reizende tentoonstellingen en de exploitatiebijdrage van Het Nieuwe Rijksmuseum. Deze blijven hierdoor beschikbaar voor de resterende periode van de renovatie en zullen worden ingezet als de ontwikkeling van de exploitatie in de toekomst dit noodzakelijk maakt.

De directie

Prof. dr. R. de Leeuw, hoofddirecteur

J.W. Sieburgh, zakelijk directeur

Dr. J.P. Sigmond, directeur collecties

Geconsolideerde balans (na resultaatbestemming)

Geconsolideerde balans (na resultaatbestemming)	31-12-2007	31-12-2006
(bedragen x € 1.000)		
Vaste activa		
I. Immateriële vaste activa	1	55
II. Materiële vaste activa	9.076	4.613
Vlottende activa		
IV. Voorraden	729	652
V. Vorderingen	8.046	16.843
VI. Liquide middelen	33.830	28.021
	51.682	50.184
Passiva		
VII. Groepsvermogen	7.140	7.182
- VII.1. Algemene reserve	5.240	5.430
- VII.2. Bestemmingsfonds ocw	112	138
- VII.3. Reserve bedrijfsinstallaties	654	708
- VII.4. Reserve kunstankopen	1.134	906
VIII. Bestemmingsfonds kunstankopen	308	267
IX. Voorzieningen	6.645	6.313
X. Langlopende schulden	22.442	17.060
XI. Kortlopende schulden	17.147	19.362
	51.682	50.184

Geconsolideerde categoriale exploitatierekening

Geconsolideerde categoriale exploitatierekening	2007 uitkomst	2007 begroting	2006 uitkomst
(bedragen x € 1.000)			
A. Opbrengsten			
Directe opbrengsten (A.1. t/m A.5.)	11.768	12.871	15.916
Indirecte opbrengsten (A.6. t/m A.8.)	977	1.743	487
totaal opbrengsten	12.745	14.614	16.403
B. Bijdragen			
Subsidie Ministerie ocw (B.1. t/m B.3.)	37.549	43.576	37.236
- B.1. Subsidie Ministerie ocw: huren en services	10.258	10.249	10.097
- B.2. Subsidie Ministerie ocw: exploitatiebijdrage	16.314	16.199	15.962
- B.3. Subsidie Ministerie ocw: incidenteel	10.977	17.128	11.177
Overige subsidies en bijdragen (B.4. t/m B.10.)	3.134	3.090	3.874
totaal bijdragen	40.683	46.666	41.110
som der baten	53.428	61.280	57.513
Lasten			
C. Personeelslasten	17.766	18.563	19.314
D. Afschrijvingen op (im)materiële vaste activa	2.213	2.403	2.019
E. Huur	7.272	7.942	5.972
F. Kunstankopen	2.678	2.993	3.821
G. Overige lasten	24.551	29.797	26.284
som der lasten	54.480	61.698	57.410
H. Saldo rentebaten en -lasten saldo uit gewone bedrijfsuitoefening	1.051	418	329
I. Mutatie bestemmingsfonds kunstankopen	-1	-	432
Exploitatiesaldo	-42	-	244

Geconsolideerd kasstroomoverzicht

Geconsolideerd kasstroomoverzicht	2007 uitkomst	2007 begroting	2006 uitkomst
(bedragen x € 1.000)			
Kasstroom uit operationele activiteiten			
Exploitatieresultaat	-42	0	244
Aanpassingen voor:			
- Afschrijvingen immateriële en materiële vaste activa	2.213	2.403	2.019
- Vrijval egalisereserve investeringsbijdragen	-164	-93	-138
- Mutatie bestemmingsfonds kunstankopen	41	-	188
- Mutatie voorzieningen	98	228	3.286
bruto kasstroom uit operationele activiteiten	2.146	2.538	5.599
Mutatie in voorraden	-77	-	51
Mutatie in vorderingen	8.797	-	-10.021
Mutatie in kortlopende schulden	-2.215	-900	3.056
netto kasstroom uit operationele activiteiten	8.651	1.638	-1.315
Kasstroom uit investeringsactiviteiten			
Investeringsactiviteiten in vaste activa	-6.660	-1.548	-755
Desinvesteringen in vaste activa	38	-	5
Ontvangen egalisereserve investeringsbijdragen	3.780	3.334	3.510
kasstroom uit investeringsactiviteiten	-2.842	1.786	2.760
Kasstroom uit financieringsactiviteiten			
Ontvangen bijdrage ocw inzake (pre)pensioen	-	-	5
Toevoeging inzake jubilea-uitkeringen	-	-	97
Ontvangen op langlopende schuld Stichting Wachtgeldfonds	-	-	13
Vrijval Stichting Wachtgeldfonds	-	-	-119
Vrijval bijdrage ocw inzake (pre)pensioen	-	-252	-509
kasstroom uit financieringsactiviteiten	-	-252	-513
mutatie liquide middelen	5.809	3.172	932
Liquide middelen begin boekjaar	28.021	28.021	27.089
Liquide middelen einde boekjaar	33.830	31.193	28.021

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de indirecte methode.

Waarderingsgrondslagen

1. Algemeen

De geformuleerde grondslagen hebben betrekking op de jaarrekening als geheel en daarmee tevens op de geconsolideerde jaarrekening die daarvan een onderdeel vormt. De waardering en bepaling van het resultaat vinden plaats op basis van historische kosten. Voorzover niet anders is vermeld zijn de activa en passiva opgenomen tegen nominale waarde. Baten en lasten worden toegerekend aan het jaar waarop ze betrekking hebben, ongeacht of ze tot ontvangsten of uitgaven hebben geleid. Baten worden slechts opgenomen voorzover zij op balansdatum zijn gerealiseerd. Lasten en risico's die hun oorsprong vinden voor het einde van het verslagjaar, worden in acht genomen indien zij voor het maken van de jaarrekening bekend zijn geworden.

2. Criteria voor consolidatie

In de geconsolideerde jaarrekening zijn de financiële gegevens opgenomen van Stichting Het Rijksmuseum en van de groepsmaatschappijen waarin Stichting Het Rijksmuseum direct of indirect meer dan de helft van het stemgerechtigde kapitaal houdt of waarin Stichting Het Rijksmuseum op grond van aanvullende regelingen beschikt over de beslissende zeggenschap ter zake van het bestuur en het financiële beleid. De activa, passiva, resultaten en kasstromen van deze groepsmaatschappijen zijn in de consolidatie betrokken onder eliminatie van de onderlinge verhoudingen en transacties.

De opgenomen groepsmaatschappijen, gevestigd te Amsterdam, zijn:

- Rijksmuseum Holding B.V. (deelname 100%)
- Rijksmuseum Merchandising B.V. (deelname 100%)
- Rijksmuseum E-Commerce B.V. (deelname 100%)
- Rijksmuseum Schiphol B.V. (deelname 100%)
- Rijksmuseum Publishing B.V. (deelname 100%)
- Rijksmuseum Tijdschrift B.V. (deelname 100%)

3. Omrekening van vreemde valuta

Vorderingen, schulden en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers per balansdatum. Transacties in vreemde valuta gedurende de verslagperiode zijn in de jaarrekening verwerkt tegen de koers van afwikkeling. De uit de omrekening per balansdatum voortvloeiende koersverschillen worden opgenomen in de exploitatierekening.

4. Kunstcollectie

De kunstcollectie is eigendom van de Staat der Nederlanden en is daarom niet in de balans opgenomen. De collectie is niet verzekerd.

5. Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

5.1. Immateriële vaste activa

De kosten van programmeren, vormgeven en overige bijkomende kosten inzake de website van het Rijksmuseum, worden geactiveerd als 'website' tot ten hoogste de aan derden gedane uitgaven vermindert met de afschrijvingen. De afschrijvingen vinden lineair plaats en zijn gebaseerd op een economische levensduur van 3 jaar.

5.2. Materiële vaste activa

De materiële vaste activa worden gewaardeerd op verkrijgingsprijs, vermindert met de cumulatieve afschrijvingen. De afschrijvingen zijn gebaseerd op de geschatte economische levensduur en worden berekend op basis van een vast percentage van de verkrijgingsprijs. Er wordt afgeschreven vanaf het moment van ingebruikneming. De in 2005 overgedragen bedrijfsinstallaties van de Rijksgebouwendienst worden gewaardeerd op de geraamde aanschaf- en boekwaarden herleid aan de hand van de lijsten van het geplande planmatig onderhoud. Deze lijsten zijn ook de basis geweest voor de (her)verdeling van de servicebedragen en worden door het Ministerie van Financiën geaccepteerd ter bepaling van de door het ministerie van ocw verschuldigde overdrachtsbelasting.

5.3. Voorraden

De voorraden worden gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs of lagere netto-opbrengstwaarde.

5.4. Vorderingen

De vorderingen worden opgenomen tegen nominale waarde, onder aftrek van de noodzakelijk geachte voorzieningen voor oninbaarheid. Deze voorzieningen zijn bepaald op basis van een beoordeling van de individuele vorderingen.

5.5. Voorzieningen

De voorziening VUT en overgangsmaatregel prepensioen, en de voorziening inzake jubilea-uitkeringen, zijn conform RJ 271 volgens de actuariële 'Projected Unit Credit Method' berekend. De overige voorzieningen worden op nominale waarde gewaardeerd.

5.6. Investeringsbijdragen

Ontvangen investeringssubsidies en bijdragen ten behoeve van de aanschaf van materiële vaste activa worden verantwoord onder de langlopende schulden onder de post investeringsbijdragen. Deze post valt vrij ten gunste van de exploitatierekening overeenkomstig de afschrijving op de met deze subsidies en bijdragen verkregen materiële vaste activa.

6. Grondslagen voor de bepaling van het resultaat

6.1. Buitengewone resultaten

Buitengewone baten en lasten vloeien voort uit handelingen en gebeurtenissen die zich onderscheiden van de normale bedrijfsactiviteiten en zijn derhalve van incidentele aard.

6.2. Kunstaankopen en bijdragen ten behoeve van kunstaankopen

De onderdelen van de subsidie, de schenkingen en overige bijdragen die bestemd zijn voor het doen van kunstaankopen worden evenals de kunstaankopen zelf, in de exploitatierekening verantwoord. De bedragen verkregen van derden ten behoeve van kunstaankopen die ultimo boekjaar nog niet zijn besteed aan de verwerving van kunstaankopen, worden ultimo boekjaar toegevoegd aan het bestemmingsfonds kunstaankopen. Bij aankoop van kunstvoorwerpen in latere jaren, vallen deze bedragen vrij ten gunste van de exploitatie. Deze mutatie in het bestemmingsfonds kunstaankopen wordt separaat verantwoord in de exploitatierekening. Het bestemmingsfonds aankopen maakt geen deel uit van het eigen vermogen.

6.3. Opbrengst reizende tentoonstellingen

De opbrengsten van deze tentoonstellingen dienen ter dekking van teruglopende exploitatieopbrengsten in de periode van de renovatie en zijn bedoeld als aanvulling op de in deze periode in te zetten exploitatiebijdrage van Het *Nieuwe* Rijksmuseum. De reizende tentoonstellingen zijn niet bedoeld als reguliere, algemene bron van opbrengsten voor het Rijksmuseum. De baten die voortvloeien uit de inzet van het instrument van de reizende tentoonstellingen worden gemacht met de gevolgen die de renovatie kent voor de exploitatie van het Rijksmuseum (afnemende bezoekersaantallen). Dit betekent dat op het moment waarop de ontwikkeling van het exploitatiesaldo dit noodzakelijk maakt de gepasseerde bedragen inzake de inzet van reizende tentoonstellingen ten gunste van het resultaat worden gebracht. Een eventueel restend saldo na renovatie zal worden aangewend voor de inrichting van Het *Nieuwe* Rijksmuseum.

6.4. Omzet en kosten Rijksmuseum Publishing B.V.

De omzet van de in Rijksmuseum Publishing B.V. ondergebrachte uitgeverij-activiteiten worden verantwoord onder de overige directe opbrengsten. De kosten die samenhangen met betreffende activiteiten worden als kosten van publicaties opgenomen onder de overige lasten. In de jaarrekening 2006 waren de omzet en kosten van deze activiteiten nog per saldo opgenomen als kosten van publicaties. In de jaarrekening 2007 zijn de vergelijkende cijfers 2006 aan de gehanteerde methode van presenteren aangepast. Ten opzichte van de jaarrekening 2006 heeft dit geleid tot een reclassificering van de betreffende cijfers waardoor de directe opbrengsten 2006

en de overige lasten 2006 in de jaarrekening 2007 beiden met een gelijk bedrag van € 154.000 zijn opgehoogd. Het effect van deze aanpassing op het resultaat 2006 bedraagt nihil.

Toelichting op de geconsolideerde balans

I. Immateriële vaste activa

De Rijksmuseum-website is in 2004 in zijn geheel vernieuwd. De hierop betrekking hebbende kosten zijn geactiveerd. Het afschrijvingspercentage van de website is gebaseerd op de economische levensduur en bedraagt 33,3 %.

I. Immateriële vaste activa	
(bedragen x € 1.000)	website
stand 1 januari	
Aanschafwaarde	194
Cumulatieve afschrijvingen	-139
boekwaarde 1 januari	55
mutaties boekjaar:	
Investeringen	0
Afschrijvingen	-54
	-54
stand per 31 december	
Aanschafwaarde	194
Cumulatieve afschrijvingen	-193
boekwaarde 31 december	1

II. Materiële vaste activa

De afschrijvingspercentages van de materiële vaste activa zijn gebaseerd op de economische levensduur. Bij aanschaffingen in de loop van het jaar worden de afschrijvingspercentages pro rata toegepast. De verbouwing en de inrichting van het tijdelijk museum worden afgeschreven over een periode van 52 maanden hetgeen overeenkomt met de huidige geplande duur van de tijdelijke presentatie *De Meesterwerken* in de Philipsvleugel. In verband met de tegenvallende exploitatieresultaten van de vestiging op Schiphol heeft ultimo 2004 een afwaardering naar lagere bedrijfswaarde plaatsgevonden. In 2006 hebben hierop geen correcties plaatsgevonden. In 2005 zijn de bedrijfsinstallaties van de Rijksgebouwendienst overgedragen aan het Rijksmuseum. De geraamde aanschaf- en boekwaarden zijn bepaald aan de hand van de lijsten van het geplande planmatig onderhoud. Deze lijsten zijn ook de basis geweest voor de (her)verdeling van de servicebedragen en worden door het Ministerie van Financiën geaccepteerd ter bepaling van de door het Ministerie van ocw verschuldigde overdrachtsbelasting. Investerings op tijdelijke locaties worden afgeschreven over de geraamde periode van de tijdelijke huisvesting.

II. Materiële vaste activa

(bedragen x € 1.000)	Vooruitbetaald op materiële vaste activa	Verbouwingen	Inventaris, apparatuur en inrichting	Museale inventaris	Overige vaste bedrijfsmiddelen	Totaal
stand 1 januari						
Aanschafwaarde	643	6.333	4.306	1.529	52	12.863
Cumulatieve afschrijvingen	0	-4.849	-2.780	-619	-2	-8.250
boekwaarde 1 januari	643	1.484	1.526	910	50	4.613
mutaties boekjaar:						
Aanschafwaarde desinvesteringen	0	0	0	0	-52	-52
Cumulatieve afschrijvingen desinvesteringen	0	0	0	0	14	14
Investerings	3.073	174	2.970	390	53	6.660
Afschrijvingen	0	-1.235	-623	-282	-19	-2.159
	3.073	-1.061	2.347	108	-4	4.463
stand per 31 december						
Aanschafwaarde	3.716	6.507	7.517	1.919	53	19.712
Cumulatieve afschrijvingen	0	-6.084	-3.644	-901	-7	-10.636
boekwaarde 31 december	3.716	423	3.873	1.018	46	9.076

V. Vorderingen

(bedragen x € 1.000)	31-12-2007	31-12-2006
V.1. Debiteuren	596	313
V.2. Stichting Het Rijksmuseum Fonds	552	1.327
V.3. Vooruitbetaalde pensioenpremie	2.575	2.310
V.4. Te declareren projectgelden		
Het Nieuwe Rijksmuseum	0	9.073
V.5. Belastingen en sociale premies	1.546	2.430
V.6. Overige vorderingen	1.937	904
V.7. Overlopende activa	840	486
	8.046	16.843

V.2. Stichting Het Rijksmuseum Fonds

Stichting Het Rijksmuseum Fonds is opgericht op 8 december 1994 en heeft tot doel:

- het aantrekken, het beheren en het beleggen van gelden welke door schenkers ten bate van het Rijksmuseum te Amsterdam aan de stichting zijn geschonken;
- het uitkeren van gelden aan het Rijksmuseum, waarbij in beginsel de ter beschikking gestelde gelden niet worden aangesproken, tenzij zulks in andere zin met schenkers is overeengekomen;
- het verlenen van steun in de meest uitgebreide zin des woords aan het Rijksmuseum.

Het Rijksmuseum verleent huisvesting aan Stichting Het Rijksmuseum Fonds. Ook de administratie wordt gevoerd door het Rijksmuseum. Het Rijksmuseum berekent geen kosten door voor de administratieve dienstverlening en huisvesting. Het Rijksmuseum

heeft een medewerker particuliere schenkingen in dienst van wie de werkzaamheden geheel ten behoeve van Stichting Het Rijksmuseum Fonds zijn. De kosten hiervan worden door Stichting Het Rijksmuseum Fonds vergoed. Het Rijksmuseum Fonds is per 1 oktober 2005 gecertificeerd door het Centraal Bureau Fondsenwerving (CBF). De jaarrekening van Stichting Het Rijksmuseum Fonds wordt opgesteld conform richtlijn 650 Fondsenwervende instellingen en kan worden opgevraagd bij Stichting Het Rijksmuseum.

VI. Liquide middelen

De banktegoeden zijn direct opeisbaar. De stichting beschikt over een kredietfaciliteit van € 2.000.000 waarbij een rente verschuldigd is gelijk aan de ING Basisrente verhoogd met een opslag van 1%.

VII. Groepsvermogen

(bedragen x € 1.000)	Reserve Kunstaankopen	Reservebedrijfs-Installaties	Bestemmingsfonds OCW	Algemene reserve	Totaal
stand 1 januari	906	708	138	5.430	7.182
- Overboeking	0	-54	0	54	0
- Uit bestemming van het resultaat	228	0	0	-228	0
- Uit bestemming van het resultaat	0	0	-26	-16	-42
d per 31 december	1.134	654	112	5.240	7.140

VII. Groepsvermogen

Algemene reserve

De algemene reserve is het gedeelte van het eigen vermogen waarover zonder belemmering door wettelijke of statutaire bepalingen kan worden beschikt voor het doel waarvoor het Rijksmuseum is opgericht.

Bestemmingsfonds ocw

Subsidie ocw die nog niet is besteed aan doeleinden waarvoor de subsidie is verstrekt (zie artikel 26 van het Bekostigingsbesluit) dient opgenomen te worden in het Bestemmingsfonds ocw. Over de bestemming van de resterende middelen in het Bestemmingsfonds ocw zal aan het eind van de betreffende cultuurnotaperiode een beslissing worden genomen. Wanneer de met de minister overeengekomen prestaties in die vier jaar kwalitatief en kwantitatief zijn gerealiseerd, kan de minister besluiten in te stemmen met de aanwending van het saldo in een volgende periode, alleen en voorzover deze middelen besteed worden voor het doel waarvoor deze zijn verstrekt.

Reserve bedrijfsinstallaties

De Reserve bedrijfsinstallaties is ontstaan door de overdracht van de bedrijfsinstallaties door de Rijksgebouwendienst in 2005. De overdracht van de bedrijfsinstallaties is een gevolg van de in 1999 doorgevoerde stelselwijziging bij de Rijksgebouwendienst. De waarde van de in 2005 overgedragen bedrijfsinstallaties is samen met het bedrag uit hoofde van niet gepleegde vervangingsinvesteringen in het kader van het serviceprogramma van de Rijksgebouwendienst aan deze reserve toegevoegd. De reserve valt in 15 jaar vrij ten gunste van de algemene reserve en vervult een deel van de financieringsfunctie van vaste activa van de algemene reserve.

Reserve Kunstaankopen

Met ingang van 2006 is besloten dat 30% van een ten opzichte van de begroting positief resultaat behaald op de publieksgerelateerde onderdelen van de begroting, bij de resultaatbestemming

wordt toegevoegd aan de Reserve kunstaankopen. Dit geldt voor de onderdelen inkomsten uit entree (inclusief toeslagen bijzondere tentoonstellingen), de brutomarge op museumwinkelverkoop en de kosten van tentoonstellingen. Hierbij is als randvoorwaarde opgenomen dat het positieve resultaat uit deze berekening de in reserve gehouden post opbrengst reizende tentoonstelling niet overschrijdt. Aanwending van deze reserve zal pas kunnen geschieden na afronding van het project Het Nieuwe Rijksmuseum.

Functies van het groepsvermogen (exclusief Bestemmingsfonds ocw)

De functie van het groepsvermogen (exclusief Bestemmingsfonds ocw) bestaat uit:

- A. Bufferfunctie voor toekomstige risico's aan de uitgaven- en/of inkomstenkant van de exploitatie.
- B. Financieringsfunctie voor vaste activa.

A. Bufferfunctie - Voor toekomstige risico's in de exploitatie hanteert het Rijksmuseum een horizon van een jaar; het benodigd vermogen dient een omvang te hebben om maximaal een jaar discontinuïteit in de exploitatie op te kunnen vangen. Als praktische vertaling van dit uitgangspunt kan de dan benodigde omvang van het groepsvermogen (exclusief Bestemmingsfonds ocw) berekend worden op de in een jaar te derven inkomsten van entree- en winkelinkomsten. Gedurende de periode van de renovatie bedraagt dit circa € 7 miljoen.

B. Financieringsfunctie - Het Rijksmuseum is voor de financiering van de vaste activa aangewezen op het eigen vermogen omdat door het ontbreken van langjarige subsidietoezeggingen geen beroep gedaan kan worden op de kapitaalmarkt. Het benodigd vermogen voor financiering van de vaste activa komt overeen met de gemiddelde boekwaarde van de vaste activa gedurende een zekere periode. Gedurende de periode van de renovatie bedraagt dit circa € 7 miljoen.

Voor genoemde functies kan het groepsvermogen in zijn geheel worden ingezet met uitzondering van het bestemmingsfonds ocw.

VIII. Bestemmingsfonds kunstaankopen

(bedragen x € 1.000)	31-12-2007		31-12-2006	
stand 1 januari		267		79
<i>Bij: Ontvangen bijdragen</i>				
- BankGiro Loterij	372		2.051	
- Sponsoring Baker & McKenzie	102		0	
- Overige bijdragen en schenkingen	1.795		1.508	
		2.269		3.559
<i>Af: Kunstaankopen</i>				
- Aankoop kunstvoorwerpen	-2.678		-3.821	
- Eigen middelen	45 ⁰		45 ⁰	
		-2.228		-3.371
Mutatie bestemmingsfonds kunstaankopen		41		188
stand per 31 december		308		267

IX. Voorzieningen

(bedragen x € 1.000)	VUT en overgangsstelsel prepensioenen	Huisvesting	Wachtgelden	Suppletie- en afkoop- regelingen	Jubilea- uitkeringen	Totaal
stand 1 januari	4.253	1.289	471	300	0	6.313
Dotatie boekjaar	576	113	0	40	0	729
Toevoeging uit servicekosten en huisvestingsubsidie	0	139	0	0	0	139
Aangewend in boekjaar	-525	0	-107	-111	0	-743
Overgeboekt van langlopende schulden	0	0	0	0	234	234
Vrijval ten gunste van resultaat	0	0	-16	0	-11	-27
stand per 31 december	4.304	1.541	348	229	223	6.645

IX. Voorzieningen

VUT en overgangsstelsel prepensioenen

Naar aanleiding van de wijzigingen in de RJ271, het amendement-Vendrik en de CAO-afspraken ten aanzien van VUT, prepensioenen en levensloop is de berekening van de voorziening VUT en overgangsstelsel prepensioenen in 2006 bijgesteld. Met ingang van 2006 worden in de berekening van de voorziening zowel de voorwaardelijke als onvoorwaardelijke aanspraken meegenomen. De voorziening VUT en overgangsstelsel prepensioenen is in 2006 berekend volgens de actuariële methode Projected Unit Credit Method. Bij de actuariële berekening wordt rekening gehouden met geaggregeerde blijfkansen waarin onder meer zijn begrepen de sterfte-, arbeidsongeschiktheid- en vertrekken. Deze kansen zijn afhankelijk van leeftijd en geslacht. Voor de indexering van de verplichting is uitgegaan van 3,0% bestaande uit een algemene loonontwikkeling van 2,5% en een carrièreontwikkeling van 0,5%. De verplichtingen zijn contant gemaakt op basis van de rentetermijnstructuur ultimo boekjaar.

Huisvesting

De dotaties aan de voorziening huisvesting vinden plaats conform een hiervoor vastgesteld schema. Tevens zullen in de periode van de renovatie aan de voorziening worden toegevoegd de niet voor vervangingsinvesteringen benodigde servicebedragen. Tevens wordt aan deze voorziening toegevoegd het verschil tussen de ontvangen subsidie ocv voor huisvesting en de aan de Rijksgebouwendienst betaalde huren. Verschillen tussen de huisvestingsubsidie en de te betalen huur ontstaan door een verschillende manier van indexeren van de huur en de huisvestingsubsidie. Het saldo van de voorziening huisvesting zal worden aangewend ter dekking van de bijdrage van het Rijksmuseum van € 27,2 miljoen voor de inrichtingskosten van Het Nieuwe Rijksmuseum.

Personeelsverplichtingen: wachtgelden en suppletie- en afkoopregelingen.

Deze voorzieningen betreffen de geschatte verplichtingen voor wachtgelden en suppletie- en afkoopregelingen personeel. Deze voorzieningen hebben een langlopend karakter.

Jubilea-uitkeringen

De verplichting inzake jubilea-uitkeringen is evenals de voorziening VUT en overgangsstelsel prepensioenen berekend volgens de actuariële methode 'Projected Unit Credit Method'. Voor de hierbij gehanteerde uitgangspunten wordt verwezen naar de toelichting op de voorziening VUT en overgangsstelsel prepensioenen.

X. Langlopende schulden

(bedragen x € 1.000)	31-12-2007	31-12-2006
X.1. Investeringsbijdragen	20.442	16.826
X.2. Overige langlopende schulden	0	234
	20.442	17.060

X. Langlopende schulden

Tot het moment van aanvang van de inrichting van Het Nieuwe Rijksmuseum medio 2007 zijn de ontvangen bijdragen van de founder Philips en de twee hoofdsponsors BankGiroLoterij en ING uitgezet op een depositorekening. De op deze depositorekening ontvangen rente werd tot 1 juli 2007 toegevoegd aan de ontvangen bijdragen.

X.1. Investeringsbijdragen

(bedragen x € 1.000)	Inrichting Het Nieuwe Rijksmuseum	Inventaris, apparatuur en inrichting	Museale Inventaris	Totaal
stand 1 januari	16.218	31	577	16.826
Ontvangen investeringsbijdragen	3.069	460	0	3.529
Toevoeging ontvangen rente	251	0	0	251
Vrijval ten gunste van de exploitatierekening	0	-82	-82	-164
stand per 31 december	19.538	409	495	20.442

X.2. Overige langlopende schulden

(bedragen x € 1.000)	
Jubilea-uitkeringen	
Stand 1 januari	234
Af overgeboekt naar voorzieningen	-234
Stand per 31 december	0

XI. Kortlopende schulden

(bedragen x € 1.000)	2007	2006
XI.1. Belastingen en sociale premies	578	451
XI.2. Pensioenpremies	78	107
XI.3. Rijksgebouwendienst inzake project Het Nieuwe Rijksmuseum	0	787
XI.4. Te betalen projectgelden Het Nieuwe Rijksmuseum	703	0
XI.5. Crediteuren	4.415	12.454
XI.6. Overige schulden	429	577
XI.7. Overlopende passiva	10.944	4.986
	17.147	19.362

Niet in de balans opgenomen verplichtingen

Huurverplichtingen

Stichting Het Rijksmuseum is met ingang van 1 januari 2001 gebruikersovereenkomsten aangegaan met de Rijksgebouwendienst voor de huur van de gebouwen. De jaarlijkse huur hiervan bedraagt € 10,0 miljoen. De looptijd van de contracten bedraagt 15 jaar. In het kader van het project Het Nieuwe Rijksmuseum zijn voor tijdelijke huisvesting aanvullend enkele panden gehuurd. De huur van deze panden bedraagt in totaal € 4,1 miljoen per jaar.

Asbest

In de gebouwen gehuurd door het Rijksmuseum is in april 2003 asbestverontreiniging geconstateerd. Tot op heden zijn geen claims op grond van gezondheidsproblemen van (ex-)medewerkers ingediend.

Stichting Federatief Pensioenfonds

Stichting Het Rijksmuseum is voor de pensioenregeling aangesloten bij Stichting Federatief Pensioenfonds (SFP). SFP wordt

gekwalificeerd als een bedrijfstakpensioenfonds in de zin van IAS 19 en RJ 271. Voor de aangesloten ondernemingen geldt dat er geen andere verplichting bestaat bij een tekort dan het accepteren van een hogere bijdrage. De dekkingsgraad ultimo 2007 op basis van de rentetermijnstructuur bedraagt 116,4 % (ultimo 2006 117,7%). Hierbij dient opgemerkt te worden dat de dekkingsgraad ultimo 2007 is gebaseerd op de nieuwe strengere financiële eisen van toezichthouder en actuaire. Zouden de oude eisen zijn gehanteerd dan was de dekkingsgraad circa 5%-punt hoger geweest (121,4%).

Door de lage rendementen als gevolg van het slechte beursklimaat en de nieuwe strengere eisen van de toezichthouder en de actuaire van het fonds stond de dekkingsgraad van SFP het afgelopen jaar onder druk. Het gedeeltelijk afdekken van het renterisico in 2007 heeft er toe geleid dat het fonds ultimo 2007 niet meer in een situatie van reservetekort verkeert. Als gevolg van de strenge-

re financiële eisen zal de premie voor 2008 naar verwachting een lichte stijging (circa 3 %) laten zien.

Niet in de balans opgenomen activa

Subsidie

Voor de periode 2005 tot en met 2008 is door het Ministerie van ocw aan Stichting Het Rijksmuseum een totaal bedrag aan subsidie verleend van € 26 miljoen per jaar.

CBF-keur Stichting Het Rijksmuseum Fonds

In oktober 2005 heeft Stichting Het Rijksmuseum Fonds het keurmerk van Stichting Centraal Bureau Fondsenwerving (CBF) verkregen. Als gevolg hiervan is afgesproken dat met ingang van 2006 alle charitatieve geldstromen zullen verlopen middels tussenkomst van Stichting Het Rijksmuseum Fonds.

Toelichting op de geconsolideerde categoriale exploitatierekening

Baten			
(bedragen x € 1.000)	2007 Uitkomst	2007 Begroot	2006 Uitkomst
A. Opbrengsten			
Directe opbrengsten (A.1. t/m A.5.)	11.768	12.871	15.916
A.1. Inkomsten uit entreegelden en museumkaart	6.900	6.067	10.041
A.2. Directe sponsoring	552	750	1.210
A.3. Inkomsten horeca exploitatie	217	264	387
A.4.1. Inkomsten uit verkopen Rijksmuseumwinkel	1.562	1.461	1.997
A.4.2. Inkomsten uit verkopen Museumplein winkel	165	187	277
A.4.3. Inkomsten uit verkopen via Internet	23	25	33
A.4.4. Inkomsten uit verkopen via Schipholwinkel	303	289	318
A.5.1. Opbrengst fotodienst	152	150	194
A.5.2. Overige directe opbrengsten	1.894	3.678	1.460
Indirecte opbrengsten (A.6. t/m A.8.)	977	1.743	487
A.8. Overige indirecte opbrengsten	977	1.743	487
Totaal opbrengsten	12.745	14.614	16.403
B. Bijdragen			
Subsidie Ministerie ocw (B.1. t/m B.3.)	37.549	43.576	37.236
B.1. Subsidie Ministerie ocw: huren en services	10.258	10.249	10.097
B.2. Subsidie Ministerie ocw: exploitatiebijdrage	16.314	16.199	15.962
B.3. Subsidie Ministerie ocw: incidenteel	10.977	17.128	11.177
Overige subsidies en bijdragen (B.4. t/m B.10.)	3.134	3.090	3.874
B.9.1. Bijdragen inzake kunstaankopen	2.167	2.543	3.559
B.9.2. Overige subsidies en bijdragen	803	454	177
B.10. Vrijval egaliseringsreserve investeringsbijdragen	164	93	138
Totaal bijdragen	40.683	46.666	41.110
Som der baten	53.428	61.280	57.513

Lasten

(bedragen x € 1.000)	2007 Uitkomst	2007 Begroot	2006 Uitkomst
C. Personeelslasten	17.766	18.563	19.314
C.1. Lonen en salarissen	13.473	14.295	12.621
C.2. Sociale lasten	1.770	1.745	1.398
C.3. Pensioenlasten	1.903	2.323	4.709
C.4. Inhuur derden/uitzendkrachten	620	200	586
D. Afschrijvingen op (im)materiële vaste activa	2.213	2.403	2.019
E. Huur	7.272	7.942	5.972
F. Kunstaankopen	2.678	2.993	3.821
G. Overige lasten	24.551	29.797	26.284
G.1. Directie en secretariaat	479	588	489
G.2. Communicatie en Marketing	1.015	1.004	1.076
G.3. Tentoonstellingen	1.683	1.810	3.144
G.4. Vaste presentatie	110	88	63
G.5. Publicaties	1.141	718	450
G.6. Educatie en Publieksinformatie	843	761	941
G.7. Collectiebeheer	328	148	295
G.8. Onderzoek en documentatie	427	342	283
G.9. Conservering en restauraties	367	487	166
G.10. Financiële Zaken	237	204	239
G.11. Personeel en Organisatie	561	636	559
G.12. Automatisering	351	537	375
G.13. Commerciële zaken	305	435	374
G.14. Kantoorkosten	543	401	494
G.15. Bewaking en beveiliging	156	130	177
G.16. Overige huisvestingslasten	2.093	2.508	1.946
G.17. Het Nieuwe Rijksmuseum	13.912	19.000	15.213
Som der lasten	54.480	61.698	57.410

Overige gegevens met betrekking tot de personele lasten

Het gemiddelde aantal personeelsleden in 2007 op fulltime basis bedroeg 327 (2006: 304). De totale bezoldiging, inclusief pensioenlasten, van de drie directieleden in 2007 bedroeg € 496.970 (2006: € 455.019). De bezoldiging aan de leden van de Raad van Toezicht in 2007 bedroeg nihil (2006: eveneens nihil).

Per 1 maart 2006 is de Wet openbaarmaking uit publieke midde-

len gefinancierde topinkomens in werking getreden. Deze wet verplicht organisaties in de (semi)publieke sector in hun jaarrekening of jaarverslag informatie te verstrekken over de bezoldiging van personen van wie het belastbaar loon uitstijgt boven het vastgestelde gemiddelde belastbaar loon van een minister (voor 2007 is dit vastgesteld op € 169.000). Voor het verslagjaar 2007 betreft dit de volgende functionarissen:

Overige gegevens met betrekking tot de personele lasten

Functie	Belastbaar Loon		Betalingen t.b.v. voorziening voor beloning op termijn	Totaal	Duur van het dienstverband
	Vast	Variabel			
Hoofddirecteur					
- 2007	133.167	23.800	39.831	196.798	voltijdbasis
- 2006	124.162	23.611	37.712	185.485	voltijdbasis

Overige gegevens

Aan de Raad van Toezicht van Stichting Het Rijksmuseum te Amsterdam

Accountantsverklaring

Opdracht

Wij hebben gecontroleerd of het in dit jaarverslag op de pagina's 126 tot en met 139 opgenomen financieel verslag van Stichting Het Rijksmuseum te Amsterdam over 2007 op de juiste wijze is ontleend aan de door ons gecontroleerde jaarrekening 2007 van Stichting Het Rijksmuseum. Bij die jaarrekening hebben wij op 9 april 2008 een goedkeurende accountantsverklaring verstrekt. De directie van de stichting is verantwoordelijk voor het opstellen van het financieel verslag in overeenstemming met de grondslagen zoals gehanteerd in de jaarrekening 2007 van Stichting Het Rijksmuseum. Het is onze verantwoordelijkheid een accountantsverklaring inzake het financieel verslag te verstrekken.

Werkzaamheden

Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht. Dienovereenkomstig dienen wij onze controle zodanig in te plannen en uit te voeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat het financieel verslag op de juiste wijze is ontleend aan de jaarrekening. Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Oordeel

Naar ons oordeel is het financieel verslag in alle van materieel belang zijnde aspecten op de juiste wijze ontleend aan de jaarrekening.

Toelichting

Wij vestigen er de aandacht op dat voor het inzicht dat vereist is voor een verantwoorde oordeelsvorming omtrent de financiële positie en de resultaten van de stichting en voor een toereikend inzicht in de reikwijdte van onze controle het financieel verslag dient te worden gelezen in samenhang met de volledige jaarrekening, waaraan deze is ontleend, alsmede met de door ons daarbij op 9 april 2008 verstrekte goedkeurende accountantsverklaring. Deze toelichting doet geen afbreuk aan ons oordeel.

Den Haag, 23 mei 2008
Deloitte Accountants B.V.

Bestemming van het exploitatiesaldo

Bestemmingsfonds ocw

Het deel van de subsidie ocw dat nog niet is besteed aan de doeleinden waarvoor de subsidie is verstrekt (zie artikel 26 van het Bekostigingsbesluit) dient opgenomen te worden in het bestemmingsfonds ocw. Voor deze toerekening van het exploitatiesaldo moet worden uitgegaan van de verhouding subsidie ocw ten opzichte van het totaal van de baten. De incidentele subsidies kunnen bij deze toerekening buiten beschouwing worden gelaten. Deze voorschriften leiden tot de volgende bestemming van het exploitatiesaldo:

Exploitatiesaldo			
Totale baten		53.428	
af: Incidentele subsidie ocw Het Nieuwe Rijksmuseum	-10.977		
Totale baten exclusief incidentele subsidie ocw		42.451	100,00%
Subsidie ocw		26.572	62,59%
Exploitatiesaldo 2006	-42		
Toegevoegd aan bestemmingsfonds ocw	-26		62,59%
Toegevoegd aan algemene reserve	-16		37,41%
	-42		100,00%
Dit voorstel is reeds verwerkt in de balans ultimo 2007.			

Reserve Kunstaankopen

Met ingang van 2006 is besloten dat 30% van een ten opzichte van de begroting positief resultaat behaald op de publiekgerelateerde onderdelen van de begroting, bij de resultaatbestemming wordt toegevoegd aan de Reserve kunstaankopen. Dit geldt voor

De berekening is als volgt			
	Begroting	Realisatie	Uitkomst
Inkomsten uit entree (inclusief toeslagen uit bijzondere tentoonstellingen)	6.067	6.900	833
Brutomarge museumwinkel	1.461	1.562	101
Sponsoring tentoonstellingen	300	-	-300
Kosten tentoonstellingen	-1.810	-1.683	127
Resultaat publiekgerelateerde onderdelen begroting	6.018	6.779	761
Toegevoegd aan reserve kunstaankopen 30%			228
Saldo reserve kunstaankopen 1 januari	906		
Toevoeging boekjaar	228		
Saldo reserve kunstaankopen 31 december	1.134		
Dit voorstel is reeds verwerkt in de balans ultimo 2007.			

de onderdelen inkomsten uit entree (inclusief toeslagen bijzondere tentoonstellingen), de brutomarge op museumwinkelverkoop en de kosten van tentoonstellingen. Hierbij is als randvoorwaarde opgenomen dat het positieve resultaat uit deze berekening de in reserve gehouden post opbrengst reizende tentoonstelling niet overschrijdt. Aanwending van deze reserve zal pas kunnen geschieden na afronding van het project Het Nieuwe Rijksmuseum.

Raad van Toezicht

Mr. A. Ruys (1947)

Voormalig voorzitter Raad van Bestuur Heineken N.V.

Nevenfuncties - Vice-voorzitter Raad van Commissarissen Schiphol Group; lid Raad van Commissarissen Lottomatica SpA, ABN Amro NV, British American Tobacco plc en Janivo Holding BV; voorzitter Raad van Toezicht Aidsfonds en Stop Aids Now; voorzitter Raad van Toezicht Stichting Madurodam.

Mw. mr. A. Deveci-Kesmer (1973)

Jurist en directeur Rhythm of Reason Arnhem

Nevenfuncties - Adviseur voor diverse gemeenten, organisaties en instellingen

W. Kok, vice-voorzitter (1938)

Minister van Staat; oud-Minister-President

Nevenfuncties - Voorzitter Raad van Toezicht Het Nederlands Kanker Instituut/Antoni van Leeuwenhoek Ziekenhuis Amsterdam; voorzitter Raad van Toezicht Het Nationale Ballet; lid Raad

van Toezicht Het Muziektheater Amsterdam; voorzitter Raad van Toezicht Anne Frank Stichting; lid Raad van Commissarissen TNT, ING, KLM en Royal Dutch Shell; lid bestuur Stichting Start Foundation, Eindhoven.

Mr. M.L.B. van der Lande (1950)

partner Baker & McKenzie

Prof. dr. F.P. van Oostrom (1953)

Universiteitshoogleraar Universiteit Utrecht en President Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen

Nevenfuncties - Voorzitter commissie Canon van Nederland / Stichting entoen.nu; lid Raad van Toezicht Muiderslot en Museum Meermanno

Mevrouw drs. M.A. Scheltema (1954)

Financieel directeur Shell Nederland

Nevenfuncties - Lid Raad van Commissarissen en voorzitter Auditcommissie Triodos Bank NV; lid Auditcommissie GasTerra BV; lid Commissie Financiële Verslaggeving AFM; vice-voorzitter Curatorium Postdoctorale Controllersopleiding Vrije Universiteit.

Rooster van aftreden

	Geboortedatum	Benoemd	Herbenoemd	Herbenoeming	Max. zittingsduur tot:
Mw. Deveci-Kesmer	20-4-1973	2006	-	2009	2014
Dhr. Kok	29-9-1938	2003	2006	-	2009
Dhr. Van der Lande	29-12-1950	2007	-	2010	2015
Dhr. Van Oostrom	15-5-1953	2007	-	2010	2015
Dhr. Ruys	20-7-1947	2004	2007	2010	2012
Mw. Scheltema	17-11-1954	2007	-	2010	2015

Meerjarenoverzicht

Meerjarenoverzicht

(bedragen x € 1.000)	2007	2006	2005	2004	2003	2002
Resultaten						
Entreegelden	6.900	10.041	5.443	5.278	4.575	6.298
Winkels	3.478	4.511	3.498	3.287	2.850	3.015
Fotodienst	152	194	145	122	163	205
Sponsoring	552	1.210	288	155	372	417
Bijdragen inzake kunstaankopen	2.167	3.559	2.168	13.211	4.431	9.124
Subsidie OCW	37.549	37.236	30.459	48.285	26.230	25.011
Vrijval investeringsbijdragen	164	138	91	100	3.861	1.024
Overige opbrengsten	3.891	2.511	2.162	1.698	1.295	1.016
Totaal opbrengsten	54.853	59.400	44.254	72.136	43.777	46.110

Personeelslasten	17.766	19.314	16.975	19.068	16.400	15.842
Inkoop winkels	1.425	1.886	1.394	1.331	1.182	1.156
Afschrijvingen vaste activa	2.213	2.019	2.050	2.732	6.325	1.976
Kunstaankopen	2.678	3.821	2.578	14.259	4.547	10.584
Huisvestingslasten	9.365	7.939	7.961	8.732	7.774	11.350
Kosten Het <i>Nieuwe</i> Rijksmuseum	13.912	15.367	8.273	22.778	1.426	162
Overige lasten	8.546	8.950	5.203	3.797	5.411	6.273
Totaal lasten	55.905	59.296	44.434	72.697	43.065	47.343

Financiële baten en lasten	1.051	329	220	157	-2	281
Saldo uit gewone bedrijfsuitoefening	-1	432	40	-404	710	-952
Mutatie bestemmingsfonds kunstaankopen	-41	-188	-40	598	-334	1.010
Exploitatiesaldo	-42	244	0	194	376	58

Vermogen						
Vaste activa	9.077	4.668	5.937	7.024	8.194	8.294
Flotterende activa	42.605	45.516	34.614	43.598	24.989	18.506
Kortlopende schulden	17.147	19.362	16.306	30.298	15.959	7.977
Eigen vermogen	7.140	7.182	6.938	6.122	5.928	5.552
Bestemmingsfonds kunstaankopen	308	267	79	39	637	303
Voorzieningen	6.645	6.313	3.027	3.008	2.656	4.371
Langlopende schulden	20.442	17.060	14.201	11.155	8.003	8.597
Totaal vermogen	51.682	50.184	40.551	50.622	33.183	26.800

Medewerkers (aantal)

Gemiddeld aantal medewerkers (FTE's)	327	304	312	330	345	349
Gemiddelde loonsom	51.604	50.941	50.670	50.807	46.345	42.103

Bezoekers (aantal) Rijksmuseum Amsterdam

	2007	2006	2005	2004	2003	2002
Totaal aantal bezoekers	969.561	1.142.182	842.586	812.102	833.450	1.100.488
Nationaal	332.836	431.858	293.116	220.150	322.624	387.081
Internationaal	636.725	710.324	549.470	591.952	510.826	713.407
Betalende bezoekers	790.614	950.462	698.205	674.523	672.107	939.441
Gratis bezoek	178.947	191.720	144.381	137.579	161.343	161.047
Schoolverband	37.033	43.071	26.573	30.649	27.556	42.230
Bezoekers Museumkaart	71.338	84.093	62.503	65.295	95.955	149.919
Jeugd tot en met 18 jaar	134.639	159.180	105.442	102.922	129.857	153.641

Rijksmuseum Amsterdam Schiphol, Rembrandt-Caravaggio, Fashion Dna en Held

Totaal aantal bezoekers Schiphol	192.844	222.350	174.279	182.007	131.952	5.000
Totaal aantal bezoekers Rembrandt-Caravaggio			400.783			
Totaal aantal bezoekers Fashion DNA			67.054			
Totaal aantal bezoekers HELD	39.095					
Totaal bezoek Rijksmuseum	1.201.500	1.832.369	1.016.865	994.109	965.402	1.105.488

Reizende tentoonstellingen

Kobe (Japan)			100.000
Melbourne (Australië)			208.000
The Dayton Institute of Art (USA)		52.000	
Phoenix (USA)	135.000		
Portland (USA)	95.923		
Tokyo (Japan)	493.886		
Shanghai (China)	178.249		

Totaal reizende tentoonstellingen	903.058	52.000	308.000
--	----------------	---------------	----------------

Kengetallen (in %)

Subsidie ocw/totale baten	68,5%	62,7%	68,8%	66,9%	59,9%	54,2%
Eigen inkomsten/totale baten	31,5%	37,3%	31,2%	33,1%	40,1%	45,8%
Eigen inkomsten/totale baten exclusief subsidie ocw huur en ocw incidenteel	51,5%	58,1%	46,5%	59,8%	51,4%	57,4%
Personeelslasten/subsidie ocw	47,3%	51,9%	55,7%	39,5%	62,5%	63,3%
Personeelslasten/totale lasten	31,8%	32,7%	38,2%	26,2%	38,1%	33,5%
Flotterende activa/kortlopende schulden	248,5%	235,1%	212,3%	143,9%	156,6%	232,0%
Eigen vermogen/totaal vermogen	13,8%	14,3%	17,1%	12,1%	17,9%	20,7%
Brutomarge winkels	59,0%	58,2%	60,2%	59,5%	58,5%	61,7%
Nationaal bezoek/totaal bezoek	34,3%	37,8%	34,8%	27,1%	38,7%	35,2%
Internationaal bezoek/totaal bezoek	65,7%	62,2%	65,2%	72,9%	61,3%	64,8%

Cultural Governance*

Stichting Het Rijksmuseum wordt sinds de verzelfstandiging per 1 juli 1995 bestuurd volgens het Raad-van-Toezicht-model.

Stichting Het Rijksmuseum onderschrijft de *Principles en Best-Practice*-bepalingen van dit model, zoals beschreven in de *Code Cultural Governance, pas toe of leg uit* en past deze toe, tenzij onderstaand anders is aangegeven. De onderstaande Principles en Best-Practice-bepalingen zijn vastgelegd bij de verzelfstandiging en/of in de statuten van de Stichting, het Reglement Raad van Toezicht, het Directiereglement en de Profielschets Raad van Toezicht.

In onderstaand overzicht wordt per principle en best practice aangegeven waar deze is vastgelegd en – voorzover nodig – hoe deze in de praktijk wordt toegepast.

Checklist Principles

- Verantwoord naleving Code in jaarverslag – *Reglement Raad van Toezicht – paragraaf in jaarverslag dat op de website van het museum wordt geplaatst*
- Alle bevoegdheden bij directie tenzij anders vastgelegd – *Statuten en Directiereglement*
- Directie bestuurt instelling en legt daarover verantwoording af - *Statuten en Directiereglement*
- Raad van toezicht houdt toezicht op en adviseert directie – *Statuten en Reglement Raad van Toezicht*
- De volgende onderwerpen vereisen goedkeuring raad van toezicht – *Statuten en Reglement Raad van Toezicht:*
  - o Strategie
  - o Financiering
  - o Voorzieningen voor een risicobeheersings- en controlesysteem
  - o Jaarplan en begroting
  - o Jaarverslag en jaarrekening
  - o Belangrijke samenwerkingsverbanden
  - o Rechtshandelingen zoals aangaan leningen, aan- en verkoop registergoederen
  - o Arbeidsvoorwaarden- en vrijwilligersbeleid
  - o Aanvaarden nevenfuncties door directie
- Raad van Toezicht heeft volgende bevoegdheden

Statuten en Reglement Raad van Toezicht:

- o Benoeming, ontslag en schorsing directieleden
De Raad van Toezicht benoemt de hoofddirecteur, de Minister c.q. Staatssecretaris van OCW gehoord hebbend. De hoofddirecteur benoemt na overleg met de Raad de overige directeuren.
- o Vaststelling arbeidsvoorwaarden directieleden
De Raad van Toezicht stelt de arbeidsvoorwaarden van de hoofddirecteur vast. De hoofddirecteur stelt na overleg met de Raad de arbeidsvoorwaarden van de overige directeuren vast.
- o Toezicht houden op directie en algemene gang van zaken
- o Adviseren directie
- o Vaststellen directiereglement
- o Wijzigen statuten – *een statutenwijziging is onderworpen aan voorafgaande goedkeuring van de Raad van Toezicht en de Minister c.q. Staatssecretaris van OCW*
- o Vertegenwoordigen van de instelling bij belet directie
Bij belet of ontstentenis van zowel de hoofddirecteur als diens plaatsvervanger(s) gedurende een periode van meer dan vier weken kan de Raad van Toezicht een tijdelijke voorziening treffen door de benoeming van een waarnemend algemeen directeur.
- o Benoeming externe accountant
De benoeming van de registeraccountant is onderworpen aan de voorafgaande goedkeuring van de Raad van Toezicht.
- o Inzage in boeken
- Veranker principes code in statuten en meld en verklaar afwijkingen in jaarverslag – *Dit principe wordt onderschreven en nagevolgd.*

Checklist Best-Practice-bepalingen

- Maak analyse van gewenste besturingsmodel
Dit is gebeurd ten tijde van de verzelfstandiging (zie Verzelfstandiging Rijksmuseum c.a. Achtergronden en documenten, een uitgave van het Ministerie van WVC, juli 1994).
- Overleg met belanghebbenden bij wijzigen besturingsmodel
Dit zal worden gedaan wanneer er aanleiding is om het besturingsmodel te wijzigen.
- Maak implementatieplan bij wijzigen besturingsmodel
Dit zal in voorkomende gevallen worden gedaan.

- Licht wijziging/keuze besturingsmodel toe in jaarverslag
De keuze voor het Raad-van-Toezichtmodel is toegelicht in bovengenoemde uitgave.
- Gebruik profielschetsen bij werving en selectie directieleden – *Directiereglement – Bij de recente werving van een nieuwe hoofddirecteur en directeur Collecties zijn profielschetsen gebruikt.*
- Overweeg inschakelen deskundigen bij vervulling directiefunctie – *Directiereglement – Bij de werving van de nieuwe hoofddirecteur is gebruik gemaakt van een extern bureau.*
- Voer, versla en archiveer jaarlijks functioneringsgesprekken met directieleden – *Directiereglement – Een vertegenwoordiging van de Raad van Toezicht voert jaarlijks een functioneringsgesprek met de hoofddirecteur. Hiervan wordt verslag gedaan in een vergadering van de Raad van Toezicht.*
- Bezoldiging sluit aan bij karakter instelling, wettelijke voorschriften en subsidievoorwaarden – *Directiereglement – Bij de vaststelling van de arbeidsvoorwaarden richt de Raad van Toezicht zich op de hier genoemde voorschriften en kaders.*
- Raad van Toezicht stelt Directiereglement vast
Directiereglement – Op 10 december 2007 heeft de Raad van Toezicht het Directiereglement vastgesteld.
- Directieleden melden relevante nevenfunctie(s) aan Raad van Toezicht – *Directiereglement – Naast de melding wordt een overzicht van relevante neven(functies) opgenomen in het jaarverslag.*
- Gebruik profielschetsen bij werving en selectie leden Raad van Toezicht – *Reglement Raad van Toezicht – Bij benoeming van nieuwe leden en herbenoemingen wordt de (her)benoeming getoetst aan de profielschets en de daarin vervatte (deskundigheids)eisen die aan de individuele leden worden gesteld.*
- Evalueer profielschetsen periodiek – *Reglement Raad van Toezicht – Bij (her)benoemingen wordt bekeken of de in de Raad de gewenste deskundigheid nog voldoende is vertegenwoordigd en of de profielschets aanpassing behoeft.*
- Leden Raad van Toezicht functioneren onafhankelijk – *Statuten en Reglement Raad van Toezicht – In de statuten zijn enkele categorieën met (mogelijke) tegenstrijdige belangen uitgesloten van het lidmaatschap van de Raad.*
- Maximaal één voormalig directielid in Raad van Toezicht en niet als voorzitter – *Reglement Raad van Toezicht – Er zijn geen voormalige directieleden lid van de Raad van Toezicht.*

- Werf nieuwe toezichthouders ook buiten eigen netwerk
– *Reglement Raad van Toezicht – Bij benoemingen wordt ook gebruik gemaakt van externe expertise op het gebied van werving van toezichthouders.*
- Stel Raad evenwichtig samen passend bij doelstelling instelling
Reglement Raad van Toezicht – De Raad richt zich bij (her)benoemingen ook naar deze richtlijn.
- Raad van Toezicht stelt gefaseerd rooster van aftreden vast
Reglement Raad van Toezicht – Er is een gefaseerd rooster van aftreden.
- Raad van Toezicht beraadt zich op wenselijkheid herbenoeming
Reglement Raad van Toezicht – Dit gebeurt bij iedere herbenoeming.
- Hanteer benoemingsperiode van drie of vier jaar met respectievelijk twee- of eenmalige herbenoeming – *Statuten – De maximale zittingsduur is acht jaar.*
- Indien geboden treden leden Raad van Toezicht tussentijds af
– *Reglement Raad van Toezicht*
- Benoem voorzitter Raad van Toezicht in functie – *Statuten en Reglement Raad van Toezicht – De Raad benoemt uit zijn midden een voorzitter.*
- Leden van Raad van Toezicht melden relevante nevenfunctie(s) aan Raad van Toezicht – *Reglement Raad van Toezicht – Een overzicht van relevante nevenfunctie(s) wordt opgenomen in het jaarverslag.*
- Raad van Toezicht draagt jaarlijks zorg voor zelfevaluatie en legt deze vast – *Reglement Raad van Toezicht – Minimaal eenmaal per jaar vergadert de Raad over het eigen functioneren. Hiervan wordt een verslag gemaakt.*
- Directie voorziet Raad van Toezicht van alle relevante informatie – *Directiereglement*
- Directie en Raad van Toezicht voeren periodiek overleg over gang van zaken binnen instelling – *Statuten, Reglement Raad van Toezicht en Directiereglement – De Raad vergadert minimaal eenmaal per kwartaal met de Directie volgens een tevoren vastgesteld rooster.*

Colofon

Auteurs

Het Nieuwe Rijksmuseum: vergunningen luiden nieuwe fase in
Toon Vugts

Cuypers' kleuren keren terug
Toon Vugts

Het Ateliergebouw: een uniek expertisecentrum
Robert van Langh

Ronald de Leeuw over het belang van de BankGiro Loterij voor het Rijksmuseum
Erik Spaans

Portretpendanten van Piero di Cosimo gerestaureerd en opnieuw ingelijst
Duncan Bull, vertaling Jaap Engelsman

Eeuwig modern design van Giovanni Battista Piranesi
Kris Schiermeier

Rijksmuseum in China
Jan Rudolph de Lorm

Wilmotte geeft vorm aan de inrichting van Het Nieuwe Rijksmuseum
Toon Vugts

Vier portretten door Johannes Cornelisz Verspronck
Taco Dibbits (met dank aan Rudi Ekkart en Pieter Roelofs)

Carel Visser Acht gestapelde balken
Frits Scholten

Paramaribo in 1820
Eveline Sint Nicolaas

Kunst op papier omstreeks 1800
Ger Luijten

Japanse tempelwachters en 18de-eeuwse loden beelden
Menno Fitski en Margreet Boomkamp

Oog, het nieuwe tijdschrift
Xandra van Gelder en Jildou van der Bijl

Zonder vereering geen held
Kris Callens en Gijs van der Ham

Samenstelling en redactie

Wieneke 't Hoen en Pia van der Wiel

Fotografie

Afdeling Beeld Rijksmuseum en andere instanties die in bijschriften zijn vermeld.

Tekstredactie

Aggie Langedijk, Amsterdam

Vertaling

Language Unlimited, Utrecht

Ontwerp

Studio Jas bv, Amsterdam

Druk

Drukkerij Lecturis bv, Eindhoven

© 2008 Rijksmuseum Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor meer informatie over de activiteiten van het Rijksmuseum, zie www.rijksmuseum.nl

RIJKS MUSEUM
a m s t e r d a m

www.rijksmuseum.nl

